

Ἡ ΠΕΙΡΩΤΙΚὴ Ἑστία

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΕΤΟΣ Γ'

• ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1954 •

ΤΕΥΧΟΣ 31

Κ. Δ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, ἄ. μ. τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν

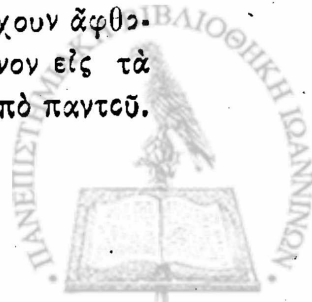
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΑΙ ΣΧΟΛΑΙ ΕΙΣ ΙΩΑΝΝΙΝΑ

ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦτον, ὁ φίλιτος κ. Θ. Θεοδωρίδης δήμαρχος Ἰωαννιτῶν, ἐδημοφύευσεν εἰς τὴν «Ἡπειρωτικὴν Ἑστίαν» (τεῦχος Ἰουλίου 1954) διςέλιδον μελέτην, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφέρει ὅτι κατ' ἔτος ἀποφοιτοῦν ἀπὸ τὰ 12 Γυμνάσια τῆς Ἡπείρου περὶ τὰ 700 παιδιὰ, τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται εἰς ἀμηχανίαν περὶ τοῦ πρακτέου.

Ὁ κ. Θεοδωρίδης λέγει περαιτέρω ὅτι μερικὰ ἐξ αὐτῶν εἰσάγονται εἰς τὴν Παιδαγωγικὴν Ἀκαδημίαν καὶ προτείνει τὴν ἰδρυσιν ἐν Ἰωαννίνοις δύο Πανεπιστημιακῶν Σχολῶν, μίαν Φιλοσοφικὴν καὶ τὴν ἄλλην Δημοσίων ὑπαλλήλων, ὅπου ὑπολογίζει νὰ εἰσαχθοῦν ἄλλα 150.

Βέβαια, τὰ Γιάννινα μὲ τοιαύτην παράδοσιν δικαιοῦνται νὰ ἔχουν καὶ Πανεπιστημιακὰς Σχολὰς. Ἀλλὰ λύεται τὸ καθόλου ζήτημα τῶν ἀποφοίτων νέων; Δὲν εἶναι πολλὰ, πάρα πολλὰ, τὰ 12 κλασσικὰ Γυμνάσια ἐν Ἡπείρῳ; Καὶ ὅμως ζητοῦν τῶρα ἡμιγυμνάσια καὶ τὸ Δελφινάκι καὶ οἱ Φιλιάτες καὶ θὰ φθάσωμεν τὰ 14. Καὶ τί ξέρουν νὰ κάνουν τὰ παιδιὰ αὐτὰ ποὺ ἔχουν ἐφόδιον τὸ ἀπολυτήριον τοῦ Γυμνασίου; Ἡ θὰ ζητήσουν μίαν δημοσίαν θέσιν, καὶ τοιαῦται δὲν ὑπάρχουν, ἢ, ἂν ἔχουν τὰ μέσα, θὰ τραποῦν εἰς τὰ Πανεπιστήμια γιὰ νὰ γίνουν μετὰ 5 ἔτη γιανοῦ, δικηγόροι κλπ. Ἀλλὰ σήμερον ἔχομεν πληθωρισμὸν καὶ εἰς τὸ δικηγορικὸν ἐπαγγέλμα. Ὁ ἢ 6.000 εἶνε οἱ δικηγόροι ἐν Ἀθῆναις καὶ ὅχι ὀλίγοι ἀπὸ αὐτοὺς δὲν ἐξοικομοῦν τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Ἐλάχιστοι, καλῶς κατηρτισμένοι, ἡμποροῦν νὰ εἰσαχθοῦν εἰς τὸ Πολυτεχνεῖον καὶ ὀλίγοι ἄλλοι εἰς τὰς Ἀνωτάτας ἐμπορικὰς Σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν. Βεβαίως θὰ σπουδάζουν καὶ γιανοῦ, διότι δὲν ἔχομεν ἐπάρκειαν, ἰδίως εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν. Ἄλλοι ὀλίγοι ἡμποροῦν νὰ εἰσαχθοῦν εἰς τὰς Στρατιωτικὰς Σχολὰς. Ἀλλὰ μὲ ὅλα αὐτὰ, πάλιν θὰ περισσεύουν εἰς τὴν Ἡπειρον 400 ἀπόφοιτοι τοῦ Γυμνασίου οἱ ὅποιοι δὲν ἔχουν, φυσικά, ὄρεξιν νὰ γυρίσουν στὰ χωριά των καὶ νὰ ἀσχοληθοῦν μὲ τὴν γεωργίαν. Καὶ ἂν εἶνε 400 ἀεργοὶ ἀπολυτηριοῦχοι κλασσικῶν Γυμνασίων στὴν Ἡπειρον, εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἀσφαλῶς θὰ εἶνε, εἰς τὴν αὐτὴν κατάστασιν, δεκάδες χιλιάδων. Τί λοιπὸν ἡμπορεῖ νὰ γίνη, ἵνα λυθῇ τὸ πρόβλημα;

Ἀλλὰ πρὶν ἢ ἐκταθῶμεν εἰς τὸ σπουδαῖον αὐτὸ θέμα, θεωροῦμεν σκόπιμον νὰ ἀναφέρωμεν τὸ τί γίνεται ἐν Ἰταλίᾳ μὲ τὴν ἐκπαίδευσιν. Οἱ Ἰταλοὶ εἶνε προοδευμένοι. Ἐξεμεταλλεύθησαν ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν τὰς ὕδατοπτώσεις καὶ ἔχουν ἀφθονον ἠλεκτρικὸν ρεῦμα καὶ ἐδημιούργησαν βιομήχανους βιομηχανίας ὅχι μόνον εἰς τὰ μεγάλα ἀστικά κέντρα, ἀλλὰ καὶ εἰς πολίχνας, διότι τὸ ρεῦμα διέρχεται ἀπὸ παντοῦ.

Είς τρία περίπου δισεκατομμύρια ώρια χιλιόβαττα υπολογίζουσιν οί ειδικοί, ότι θά φθάσῃ ἡ μηνιαία παραγωγή τὸ 1955. Μὲ τὴν ἀναλογία τοῦ πληθυσμοῦ μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἰταλίας, ἡμεῖς ἐπρεπε νὰ ἔχωμεν παραγωγήν 400 ἑκατομμύρια ώρια χιλιόβαττα τὸν μῆνα καὶ ὁμῶς ἔχομεν τώρα μόνον 100 ἕως 120, μὲ τὰ νέα ἔργα ποὺ ἔγιναν.

Ἀλλὰ δὲν ἐξεμεταλλεύθησαν μόνον τὸν λευκὸν ἀνθρακὰ οἱ Ἰταλοὶ διὰ τὴν παραγωγήν ἡλεκτρικοῦ ἀφθόγου ρεύματος. Καλλιεργοῦν ἐπιστημονικὰ τὴν γῆν, ἡ ὁποία δίδει τὰ $\frac{2}{11}$ τοῦ σιταριτοῦ ποὺ χρειάζεται, ῥύζι ἐπαρκέστατον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον καὶ ἐξάγουσιν μεγάλας ποσότητας, ζάχαρη ἀπὸ ζαχαροτεύτλα, ὅση τοῖς χρειάζεται διὰ τὴν ἐγχωρίαν κατανάλωσιν, μετὰξὺ, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐξάγουσιν μεγάλας ποσότητας, καννάβι, ὄχι ὀλίγον καὶ ἐξάγουσιν φρεσθὰ ἀφθαιώτατα ἀπὸ τὰ ὁποῖα γίνεται τεραστία ἐξαγωγή εἰς τὰς Χώρας τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης καὶ Μ. Βρεταννίας, λαχανικά, τυριὰ διαφόρων ποιότητων ποὺ ἐξάγουσιν, ὁμοίως, λάδια, ἀμυδαλόφυχα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐξάγουσιν ἑκατοντάδας χιλιάδας σάκκων καὶ λοιπά. Καὶ ἐλα-υτὰ τὰ ἐπέτυχον μὲ τὴν ἐπιστημονικὴν καὶ πρακτικὴν κατάρτισιν εἰς κάθε τομέα.

Ὅλοι γνωρίζουσιν ὅτι ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἰταλίας φθάει τὰ 40 ἑκατομ. καὶ ἡ ἑκτασίς τῆς χώρας τὰ 310.000 τετραγωνικὰ χιλιόμετρα καί, ἐν συγκρίσει μὲ τὴν χώραν μας, ἡ Ἰταλία ἔχει ἑξαπλάσιον πληθυσμὸν καὶ ἑκτασίαν δύο καὶ ἡμίσειαν φορὰς μεγαλειτέραν.

Καὶ τώρα ἐρχόμεθα εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν.

Μετὰ τὰς πέντε τάξεις τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως ἔρχονται τρεῖς μέσοι καὶ ἀκολουθοῦν δύο ἀκόμη μέσης ἐκπαιδεύσεως καὶ τρεῖς τοῦ Λυκείου. Ἀλλὰ μαν-θάνομεν ἀπὸ τὰς στατιστικὰς, ὅτι μόνον τὸ ἕμισυ τῶν μαθητῶν ἀκολουθεῖ τὰς κλασσικὰς σπουδὰς. Τὸ ἄλλο ἡμῖς τρέπεται πρὸς ἄλλας πρακτικὰς καὶ ἰδοῦ ποίας:

Ἀπὸ τὴν ὅγν τάξιν τοῦ Δημοτικοῦ, ἡμποροῦν τὰ παιδιὰ νὰ ἀκολουθήσουν γεωργικὰς κατωτέρας σπουδὰς ἐπὶ τρία ἔτη καὶ κατόπιν ἐκπαιδεύονται εἰς μίαν Τεχνικὴν Γεωργικὴν Σχολὴν ἐπὶ δύο ἀκόμη ἔτη καὶ ἐξέρχονται μὲ τὸν τίτλον τοῦ ἀγροτικοῦ πράκτορος (agente agrario) καὶ δύνανται νὰ καταλάβουν τὴν θέσιν τοῦ διχειριστοῦ καὶ διευθυντοῦ μετρίου ἀγροκτήματος.

Ἀπὸ τὴν Τεχνικὴν Γεωργικὴν Σχολὴν εἰσάγονται εἰς τὸ Τεχνικὸν Γεωργικὸν Ἰνστιτοῦτον ὅπου ἐκπαιδεύονται ἐπὶ ἄλλα τρία ἔτη καὶ ἐξέρχονται μὲ τὸ δί-πλωμα τοῦ Γεωργικοῦ ἐμπειρογνώμονος (perito agrario). Οὗτος ἔχει μεγαλειτέρον πεδίον δράσεως. Ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἀσκεῖ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἐμπειρογνώμονος, δύνα-ται νὰ προσληφθῇ εἰς Γεωργικοὺς Συνεταιρισμοὺς καὶ εἰς τὴν Ἐπιθεώρησιν τῆς Γεωργίας ὡς καὶ νὰ διδάξῃ εἰς τὰς μικροτέρας Γεωργικὰς Σχολὰς. Ἐν Φλωρεντίᾳ π.χ. λειτουργεῖ ἓν ἄριστον Τεχνικὸν Γεωργικὸν Ἰνστιτοῦτον εἰδικευμένοι εἰς τὰ ἐπω-ροφόρα δένδρα καὶ τοὺς κήπους λαχανικῶν (ortofrutticoltura). Πλὴν τῶν ἀνω, ὑφίστανται βεβαίως καὶ ἀνώτεροι Γεωπονικαὶ Σχολαί, ὡς ὑπάρχουσιν καὶ οἰνολογικαὶ τοικῦται, καὶ δὲν ἔχομεν δυστυχῶς ἡμεῖς οὐδὲ μίαν οἰνολογικὴν διὰ τὴν τυποποίη-σιν τῶν κρασιῶν μας κλπ.

Διὰ τὴν Βιομηχανικὴν ἐκπαίδευσιν ὑπάρχουσιν Σχολαὶ προπαρασκευαστικαὶ τριετοῦς φοιτήσεως, ὁπόθεν ὁ ἐξερχόμενος δύναται νὰ διευθύνῃ ἓν μικρὸν ἐργαστά-σιον μηχανουργοῦ ἢ ἐν βυλουργικὸν ἐργαστάσιον. Ὁ θέλων δὲ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν εἰδικευσιν, εἰσάγεται εἰς τὴν Τεχνικὴν Βιομηχανικὴν Σχολὴν (φοιτήτης διετής) ὁπόθεν ἐξέρχεται μὲ τὸν τίτλον τοῦ τεχνικοῦ (μηχανουργός, ἡλεκτρολόγος κλπ.) καὶ δύνανται νὰ καταλάβῃ τὴν θέσιν ἀρχιεργάτου εἰς διαφόρους βιομηχανίας. Καὶ τέλος ὑπάρχουσιν καὶ Τεχνικὰ Βιομηχανικὰ Ἰνστιτοῦτα ὅπου εἰσάγονται οἱ νέοι, οἱ περατώσαντες τὴν τρίτην μέσιν Ἐκπαιδεύσεως (ἡτοι 14 ἐτῶν) καὶ φοιτῶντες ἐπὶ πέντε ἔτη, γίνονται βιομηχανικοὶ ἐμπειρογνώμονες. Ὡς ἐπίσης ὑπάρχουσιν καὶ ἄλλα Ἰνστιτοῦτα Ἐπαγγελματικὰ Βιομηχανίας, διὰ τοὺς ἀποφοίτους τῆς τρίτης, ὡς ἀνω.

ἐνθα ἡ φοίτησις εἶναι ἐξαετῆς καὶ ἐκεῖθεν ἐξέρχονται οἱ εἰδικευμένοι τῆς βιομηχανίας. Καὶ μήπως δὲν ὑπάρχουν καὶ Τεχνικὰ Ἰνστιτοῦτα διὰ γεωμέτρως (τοπογράφους) πενταετοῦς φοιτήσεως, ὅπου εἰσέρχονται εἰς τῆς τρίτης, ὡς ἄνω, τάξεως;

Εἰς τὸν ἐμπορικὸν τομέα ὑπάρχουν προπαρασκευαστικαὶ Σχολαὶ τριετοῦς φοιτήσεως, ὁπόθεν ἐξερχόμενος ὁ νεαρὸς δύναται νὰ καταλάβῃ τὴν θέσιν τοῦ ἀποθηκαρίου, τοῦ ἀποστολέως ἢ τοῦ ἐμποροῦπαλλήλου, ὁ δὲ θέλων νὰ παρακολουθήσῃ περαιτέρω σπουδὰς, εἰσάγεται εἰς τὰς Τεχνικὰς Ἑμπορικὰς Σχολὰς (φοιτήσις διετής), ὁπόθεν ἐξέρχεται μὲ τὸν τίτλον τοῦ λογιστοῦ ἢ ἐλεγκτοῦ. Ὑπάρχουν καὶ Τεχνικὰ ἐμπορικὰ Ἰνστιτοῦτα διὰ τοὺς ἀποφοίτους τῆς 3ης μέσης (ἦτοι διὰ παιδιὰ 14 ἐτῶν ὡς εἴπομεν) μὲ πενταετὴ φοίτησιν καὶ ἄλλα Ἰνστιτοῦτα ἐπαγγελματικὰ ἐμπορικὰ μὲ ἐξαετὴ φοίτησιν, ὁπόθεν ἐξέρχονται οἱ εἰδικευμένοι λογισταί. Ὑπάρχουν τέλος καὶ Ἀνώταται Σχολαὶ λογιστικῆς, Πολιτικῆς Οἰκονομίας, Γλωσσῶν κλπ.

Διὰ τὰς θήλεις ὑπάρχουν Σχολαὶ προπαρασκευαστικαὶ βιομηχανικαὶ (φοιτήσις τριετῆς) Ἰνστιτοῦτον Ἑπαγγελματικὸν καὶ Ἰνστιτοῦτον Τεχνικὸν (πενταετῆς φοιτήσις) ὅπου διδάσκονται οἰκιακὴν οἰκονομίαν, κόψιμο, ράψιμο, κέντημα, λογιστικά, κλπ.

Εἰς τὰς ἄνω Σχολὰς πρέπει νὰ προσθέσωμεν καὶ τὰς τῶν Τεχνῶν. Διὰ τὴν Κεραμεικὴν ὑπάρχουν ἐν Ἰταλίᾳ 22 Σχολαί!! Ὅμοίως μία ὀνομαστὴ διὰ χρυσοκόους καὶ ἀσημουργοὺς εἰς τὴν Βαλέντσαν (Ἐπαρχία Ἀλεξανδρείας—Τορίνου). Ὑπάρχουν καὶ ἄλλα διάφορα Ἰνστιτοῦτα ὅπου φοιτοῦν οἱ νέοι διότι οἱ γονεῖς των ἀντιλαμβάνονται ὅτι εὐρίσκει εὐκολώτερα ἐργασίαν ἕνας τυπογράφος, ἕνας ποῦ σμιλεῦει τὸ χρυσάφι καὶ τὸ ἀσημί, ἕνας ἐργάτης τῆς κεραμεικῆς, παρὰ ἕνας δημοδιδάσκαλος.

Ὑπάρχουν βεβαίως καὶ Κλασσικὰ Λύκεια, ἀλλὰ ὅπως εἶπαμε παραπάνω, ὅλα μὰζὺ τὰ παιδιὰ ἀκολουθοῦν μετὰ τὸ πενταετὲς Δημοτικόν, τρεῖς μέσας τάξεις. Ἐκεῖ εἶναι τὸ τέρμα, ὁ σταθμὸς καὶ ἡ ἀφετηρία διὰ νέας κατευθύνσεις. Ἐκεῖ χωρίζονται. Οἱ μισοὶ τρέπονται πρὸς τὰς πρακτικὰς καὶ ἐπαγγελματικὰς καὶ οἱ ἄλλοι μισοὶ πρὸς τὰς Κλασσικὰς Σπουδὰς καὶ ἐκεῖθεν πρὸς τὰ Πανεπιστήμια, ἀναλόγως τῆς κλίσεως καὶ τῆς ἐπιδόσεως ποῦ ἔχει ὁ καθένας.

Εἶναι περιττὸν νὰ προσθέσωμεν ὅτι ὑπάρχουν πολλὰ Πανεπιστήμια ἐν Ἰταλίᾳ, (περὶ τὰ 30) καὶ Πολυτεχνεῖα καὶ Ἀρχιτεκτονικαὶ Σχολαὶ καὶ Κτηνιατρικαὶ καὶ Ὑφαντουργικαὶ καὶ ἀπὸ τριετίας ὅχι ὀλίγοι φοιτηταὶ ὁμογενεῖς σπουδάζουν εἰς αὐτά.

Ἐναντι τόσου ἀριθμοῦ διαφόρων πρακτικῶν καὶ ἐπαγγελματικῶν Σχολῶν ἐν Ἰταλίᾳ, τί ἔχομεν ἡμεῖς νὰ ἐπιδείξωμεν; Ἐξαιρέσει τῶν Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς ὅπου ὑπάρχουν μερικαὶ τοιαῦται Σχολαί, τί ἔχει ἡ ἄλλη Ἑλλὰς ἐκτὸς ἀπὸ ἐκκτοντάδας Κλασσικῶν Γυμνασίων;

Ἐγινε καὶ ἐν μικρὸν Πολυτεχνεῖον στὰ Γιάννινα, ἀλλὰ καθὼς ἔμαθα, οἱ διδάσκοντες καθηγηταὶ δὲν εἶνε εἰδικευμένοι διότι σπανίζουν τοιοῦτοι εἰς τὴν χώραν μας καὶ τὰ πάντα γίνονται ἐκ τῶν ἐνόντων. Ἐκτὸς δὲ τούτου καὶ αἱ ὀλίγαι ὑπάρχουσαι Τεχνικαὶ Σχολαὶ στερεῶνται τῶν ἀπαραιτήτων τελεῶν ἐργαστηρίων διὰ τὴν πρακτικὴν ἐξάσκησιν τῶν φοιτητῶν.

Καθ' ἣν στιγμὴν ὑπὸ τὴν θερμουργὸν πνοὴν τοῦ ἐνδόξου Στρατάρχου τοῦ ὁποίου ἡ Κυβερνητικὴ ἡγεσία προώρισται νὰ ἀφίση ἐποχὴν, καθ' ἣν στιγμὴν, λέγομεν, ἀπλώνεται τὸ ἡλεκτρικὸν ρεῦμα εἰς χιλιάς πόλεις καὶ χωρία, καθ' ἣν στιγμὴν ἀρχίζει διὰ τὴν χώραν μας μία νέα Κοσμογονία, δὲν πρέπει καὶ ἡμεῖς νὰ ἀλλάξωμεν Ἐκπαιδευτικὴν κατεύθυνσιν καὶ νὰ συγχρονισθῶμεν;

Σήμερὰ ὁ πολιτισμὸς μιᾶς χώρας δὲν φαίνεται ἀπὸ τὸ σαποῦνι ποῦ ξοδεύει, ὅπως εἶπε πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἕνας ἄγγλος, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ ἡλεκτρικὸν ρεῦμα ποῦ καταναλίσκει. Μὲ τὸ ρεῦμα αὐτὸ ὁ ἄνθρωπος ἀπανταχοῦ τῆς χώρας μικραὶ βιομηχανίαι, ἀλλὰ ἡμεῖς ἐμείναμεν στάσιμοι. Δὲν ἔχομεν εἰδικευμένους ἐργάτας, οὔτε

άνώτερον προσωπικόν ἵνα ἐπωφεληθῶμεν τῆς εὐκαιρίας τοῦ διὰ πρώτην φοράν, μᾶς παρουσιάζεται. Ὅ,τι γίνεται τώρα στὰ Γιάννινα ἐγίνετο καί ἐπὶ Ἀλῇ Πασσᾷ. Οἱ «μπρουζάδες» ἐψικιαναν καί τότε τὰ ἴδια κυπριά, τὰ ἴδια κωδούνια, τὰ ἴδια μικρο-πράγματα ἐξ ὀρειχάλκου, μὲ τὰ ἴδια ἀπηρχαιωμένα συστήματα. Ἄν αὖριον ἕνας υἱός των σπουδάζῃ εἰς μίαν τεχνικὴν σχολὴν καί φέρει μηχανήματα, ὅ,τι γίνεται τώρα μὲ τὸ χέρι, θὰ τὸ «σταμπάρει» ἡ μηχανή καί θὰ μπορέσουν νὰ κάμουν ἐξαρ-τῆματα ἀπὸ ὀρειχάλκον τοῦ χρειάζονται τὰ «μοτέρ» τῶν αὐτοκινήτων κλπ.

Καί οἱ ἀσημουργοί μας, ἔταν θὰ φέρουν τὰ εἰδικευμένα ἀπὸ Σχολὴν παιδιά των, μηχανές, θὰ κάμουν καί αὐτοὶ «σταμπρισμένα» τόσα πραγματάκια τοῦ κά-μουν τώρα μὲ τὸ χέρι. Καί οἱ ἀσημουργοί μας δὲν ἐργάζονται τώρα μὲ τὰ ἴδια, τὰ ἐπὶ Ἀλῇ Πασσᾷ, συστήματα.

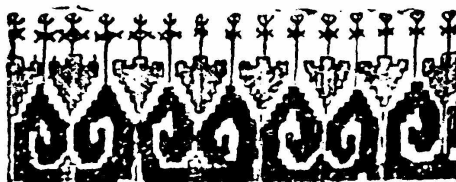
Καί εἶνε τοῦθλα αὐτὰ τοῦ γίνονται τώρα στὰ Γιάννινα διὰ τὰς οἰκοδομὰς; Δὲν ἦλθε κανεὶς ἀπὸ αὐτοὺς νὰ ἰδῇ πῶς γίνονται τὰ καλὰ τοῦθλα, τὰ ὅποια εἶνε μεγαλειτέρας ἀντοχῆς ἀπὸ τὴν πέτραν;

Ὅποια ὠφέλεια θὰ προκύβῃ διὰ τὴν ἐν γένει οἰκονομίαν τῆς Χώρας μας, ἅμα ἀποκτήσωμεν εἰδικευμένους ἐργάτας καί εἰδικευμένους τεχνίτας, εἶναι περιττὸν νὰ ἀναφέρωμεν. Λέγομεν μόνον τοῦτο, ὅτι καί ἐκεῖνοι τοῦ προτίθενται νὰ μεταναστεύ-σουν, ἄλλοιαν θὰ εὗρουν τύχην ἔταν θὰ ἔχουν μίαν τεχνικὴν κατάρτισιν, μίαν εἰδι-κευσὶν καί δὲν θὰ ἀρχίζουν «τὴν καρριέραν των», πλένοντες πιάττα εἰς τὰ ὑπόγεια τῶν ἐστιατορίων, ὅπως τὰ ἐπλεναν, οἱ πρῶτοι Ἕλληνας μετανάστει εἰς τὰς Ἡ-ω-μένους πολιτείας.

Σήμερα ἄλλως τε ὁ πολιτισμός ἐγίνε τελείως μηχανικός. Γιὰ τὸ σκούπισμα, γιὰ τὸ γιάλισμα τῶν παρχέττων, γιὰ τὸ πλύσιμο τῶν πιάτων κλπ. εἶνε μηχανές. Ποῖος ξέρει νὰ τὰς διορθώῃ; Ἐκεῖνος τοῦ σπουδάζει, τοῦ εἰδικεύεται.

Χρειάζεται ριζοσπαστικὸν πρόγραμμα. Ἀλλαγὴ πορείας. Κατάργησις τῶν μισῶν Κλασσικῶν Γυμνασίων καί Ἰδρυσὶς Τεχνικῶν καί Ἐπαγγελματικῶν Σχολῶν. Μόνον ἔτσι θὰ συγχρονισθῶμεν. Μόνον ἔτσι θὰ ἐκμεταλλευθῶμεν τὸ θεῖον ὧρον τοῦ μᾶς παρέχεται ἀπὸ τὴν ὑδατόπτωσιν ἢ ἀπὸ τὴν καύσιν τοῦ λιγνίτου. Τὸ ἡλε-κτρικὸν κινεῖ τὰ πάντα, τὸ ἡλεκτρικὸν εἶναι πρόδος, ἀλλὰ πρέπει νὰ μάθωμεν πῶς ἐκμεταλλεύεται. Ἄν μείνωμεν μὲ τὰ χέρια σταυρωμένα, ἂν περιμένωμεν νὰ προκόψωμεν στὴν Ἡπειρον μὲ τὰ 12 Κλασσικὰ Γυμνάσια, πᾶμε χαμένοι. Δὲν-θὰ σηκώσωμεν ποτὲ κεφάλι!

Κάμνω ἐκκλησίαν εἰς τὸν ἐνδοξὸν Στρατάρχην, τοῦ ὁποῦ διακαῆς πόθος εἶ-ναι νὰ ἰδῇ τὴν Ἑλλάδα μας ἀναπλασσομένην καί εὐημεροῦσαν ὡς ἐπίσης εἰς τὸν ρέκτην ὑπουργὸν παρὰ τῇ προεδρείᾳ κ. Γ. Ράλλην, εἰς τὸν Ἡπειρώτην τὴν κατα-γωγὴν ὑπουργὸν τῆς Ἐθνικῆς Παιδείας κ. Γερωκοστόπουλον καί εἰς ὅλους τοὺς ἄλ-λους συμπαράστατας τοῦ Στρατάρχου νὰ πραγματοποιήσουν συντόμως τὴν ἀναδη-μιουργίαν τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ μας συστήματος ἐπὶ τὸ πρακτικώτερον. Μόνον ἔτσι θὰ σωθῇ ἡ φιλότιμη μας Πατρίς.

ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ

† ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ, Μητροπολίτου Κορυθαῖς

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΙΕΡΕΥΣ ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩ- ΑΝΝΙΤΗΣ & Η ΑΝΕΚΔΟΤΟΣ ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ*

Χάριν οὐ σμικρὰν ὀφείλομεν εἰς τὸν Τυρναβίτην Νεόφυτον, ὅστις ἐγκαταδιώ-
σας εἰς τὴν μονὴν τῶν Ἱδῆρων τοῦ Ἀθωνος διέσωσεν ἐκεῖ τὴν ἀλληλογραφίαν ταύ-
την τοῦ Ἀναστασίου ὡς καὶ ἄλλα γράμματα, ἅπερ κατωτέρω θὰ δημοσιεύσωμεν.
ὡς καὶ τὰ χειρόγραφα τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ, ὧν πολλὰ διαδοθέντα ἐντεῦθεν ἐσώ-
θησαν εἰς ἄλλας ἀθωνικὰς μονὰς. Ἡτο ἐκ τῶν πρώτων ἐν Τυριάβῳ ὁμιλητῶν αὐ-
τοῦ, πάντοτε δὲ ἀναφέρεται ὡς ἱερωμένος. Δὲν γνωρίζομεν, ἂν καὶ πρὶν ἢ μαθητεύ-
σῃ ἦτο μοναχὸς Ἱβηρίτης, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα καθ' ὅλον τὸν βίον ὑπῆρξε Ἱβηρίτης,
μάλιστα ἐκεῖ ἐγένετο ἱεροδιάκονος καὶ ἱερομόναχος καὶ ἔλαβε καὶ τὸν τιμητικὸν
τίτλον τοῦ προηγουμένου ('). Εἰς τὴν 2 ἐπιστολὴν δ' Ἀναστάσιος προσαγορεύει αὐτὸν
«ἀδελσιμώτατον καὶ λογιώτατον ἱεροδιάκονον» καὶ «κύριον» μάλιστα, ὅπερ δηλοῖ,
ὅτι εἶχεν ἀποφοιτήσει. Διὰ πολλῆς τιμῆς περιβάλλει αὐτὸν ἀποκαλῶν «Μουσῶν
αὐτόχρομα καὶ προσφυὲς ἄγαλμα» (sic). Ὁ Νεόφυτος ἐκ σεμνοτυφίας παραλείπει
τὸ ὄνομα του, ὅπερ ἐκ τῶν συμπραζομένων ὁμῶς εὐκόλως ἐννοεῖται, καὶ ὅταν προ-
σέτι ἀπαντᾷ: «Τῷ σοφωτάτῳ μοι καθηγητῇ κυρίῳ Ἀναστάσιῳ». (Ἄνευ ὑπογραφῆς!)
Μετὰ τὴν ἀποφοίτησιν διέμεγεν ὡς ἱερομόναχος εἰς τὴν μητρόπολιν Λαρίσσης πα-
ρὰ τῷ φιλομούτῳ Παρθενίῳ. Τοῦτο μαρτυρεῖ ὁ 234 κῶδ. Ἱδῆρων: «Συνεπιτυγμέ-
νη Λογικὴ εὐκόλη καὶ σύντομος ἐκδοθεῖσα παρὰ Στεφάνου Τζιγαρά». Ἐν τέλει
«Ἐΐληφε τέλος... ἐν τῷ αἵψῃ... Ὁκτωβρίου κβ... ἐν Λαρίσση Νεόφυτος ἱερομόναχος
Χρησ-όπουλος, δὸς δ' εἶπεν καὶ Ἱβηρίτης φίλος τῶν φιλομαθῶν». Ἐν φ. 80α «τοῦ
σοφωτάτου... διδασκάλου Σεβαστοῦ Περί διαφορᾶς θείας οὐσίας καὶ θείας ἐνεργείας
κατὰ Λατίνων». Ἐν τέλει: «Χεῖρ Νεοφίτου ἱερομονάχου Χρηστοπούλου καὶ Ἱβη-
ρίτου αψῆ', ἐν μηνὶ αὐγούστῳ λ' εἰς Τύρναβον» ('). Ὁ κῶδιξ ἀποτελεῖται ἐκ δια-
φόρων σχολικῶν τετραδίων. Τὸ ἐπίθετον Χρηστόπουλος εὐρίσκομεν καὶ ἐν κῶδ.
31 τῆς Κοζάνης, ὅπου ἐχρημάτισε σχολάρχης ('). Ὁ Διούφης ὁμῶς δὲν ἀναφέρει,
τοῦτο.

* Συνάχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου τεύχους 28ον—29ον.

1. Τότε μετὰ τὴν ἄλωσιν κατηργήθη τὸ κοινόβιον εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς μονὰς τοῦ ἁγίου
δρους, ἀλλὰ διατηροῦντο οἱ τύποι. Ὅσοι τῶν ἱερομονάχων ὑπηρέτουν πιστῶς εἰς τὰς διακονίας
τῆς μονῆς καὶ ἠθροκίμουν εἰς ἀποστολὰς εἰκονικῶς ἐλάμβανον τὸ ἄξιωμα τοῦ ἡγουμένου (ἄνευ
ἐξουσίας πραγματικῆς) καὶ διετήρουν αὐτὸ μέχρις ὅτου παρουσιασθῇ ἄλλος ἐκ τῶν ἀδελφῶν,
ὅστις ἐλάμβανεν αὐτὸν τὸν τίτλον, ἐκεῖνος δὲ ἐλέγετο προηγούμενος. Καὶ νῦν ἰσχύει τὸ σύστη-
μα τοῦτο εἰς τὰς ἐκεῖ ἱδιορρυθμους μονὰς.

2. Δάμπρου «Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ ἁγίου δρους ἑλλήν. κωδικῶν» τόμ.
Β', Κανταβρίγια 1900, σελ. 64.

3. Ἀντ. Σιγάλα «Ἀπὸ τὴν πνευματικὴν ζωὴν τῶν ἑλληνικῶν κοινοτήτων τῆς Μακεδο-
νίας», Θ)νίκη 1939. (Πανεπ. Θ)νίκης, παράρτημα Δ' τόμου Ἐπατηρίδος Φιλοσ. σχολῆς) σ. 19.
Ὁ Κῶδ. περιέχει τὴν ἀκολουθίαν τοῦ ἁγ. Καραλάμπου, ἣν ἔχει καὶ ὁ Ἱδῆρ. 019, σ. 388 καὶ

«Ο Ἰβηρ. κωδ. 91 περιέχων γραμματικά καὶ γνωμικά ἀντεγράφη κατ' ἐπιταγὴν τοῦ Παπαδασилоπούλου ὑπὸ τοῦ Νεοφύτου. Οὗτος τότε ὡς εὐγνώμων ἐπωφελήθη τῆς εὐκαιρίας νὰ πλέξη τὸ ἐγκώμιον εἰς αὐτὸν (φ. 36 β):

«Στίχοι εὐχαριστήριοι πρὸς τὸν σοφώτατόν μοι καθηγητὴν κύριον Ἀναστάσιον Παπαῦ Βασιλόπουλον, τὸν ἐξ Ἰωαννίνων, οἵτινες ἤνικα μοι τὸ παρὸν ἐγχειρίδιον δέδωκεν ἀντιγραφῆς ἀξιῶσαι»

«Ἀγλαόμορφον ἔεις σοφίης ἀτρεκέστατον ἔρνος,
Παντοίοις κομῶν ἀνθесιν ἰδμοσύνης.
Θέσκειλ' Ἀνασιτάσιος μέγ' αἶσιμα Ἰωαννιτῶν,
Υἱὲ σαοφροσύνης καὶ ἀρετῶν θάλαμε.
Κρείττονα νεκταρέων κἄμβροσίης, πομάτων.
Σοῦ πάρ' ἀπείρου ἔγωγε ἀπῆλαυς' ἄλλα τ' ἄριστα.
Καὶ τόδε νῦν μοι ἔδως τῶν διχρόνων γε πέρι·
Ὡν περ ὀφειλέεται πρὸς ἐμοῦ μεγάλη τε χάρις τε
Κηρύττειν βιοτῆς ἄχρι τέλους, ὅς' ἔδως.
Κτῆμα πέλει Κυπρίοιο τεοῦ ἀδόλοιο μαθητοῦ,
Κλήσιος οὐπερ Ἰώβ ἔστ' ἄκος ἡδὲ γραφή.»

(Κωδ. Ἰβηρ. 91, φ. 36 β)

Ἐν τῷ α' παραφύλλῳ μονακονδυλιά: «Νεοφύτου ἱερομονάχου Χριστοπούλου καὶ Ἰβηρίτου»⁽¹⁾. Ἔργα τοῦ Νεοφύτου περιέχουσιν οἱ ἐξ ἑξ Ἰβηριτικοὶ κώδικες⁽²⁾.

619 «Νεοφύτου ἱερομονάχου Ἰβηρίτου διδαχαὶ—ὑπόμνημα περὶ τῆς τιμίας.. εἰκόνης τῆς ἐπικεκτημένης Πορταΐτισης, ὅπως τε κατήντησε ἐν τῇ... μονῇ τῶν Ἰβήρων καὶ ὑπὸ τίνων αὕτη ἡ μονὴ ἰδρύθη—Ἀκολουθία... τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Χαραλάμπους» 441, φ. 1386-143 β: «Κανὼν εἰς τὴν... Θεοτόκον τὴν Πορταΐτισσαν... ποιηθεὶς ὑπὸ Νεοφύτου ἱερομονάχου Ἰβηρίτου, ἔστι δὲ ὡς ἐν τάξει διηγήσεως»⁽³⁾.

650. Κανὼν εἰς τὴν Θεοτόκον... τὴν ἐμὴν μετὰ θεὸν καταφυγὴν πονηθεὶς παρ' ἐμοῦ τοῦ πολυμαρτήτου... Νεοφύτου ἱερομ. Ἰβηρίτου ὄντος μου ἐν τῇ... βασιλευούσῃ τῶν πόλεων Κωνσταντίνου» κτλ. ὡς ἄνω⁽⁴⁾. «Ἐτέρα σύνθεσις, ποίημα τοῦ ἡμετέρου διδασκάλου Νεοφύτου ἐκ τῆς μονῆς τῶν Ἰβήρων». Κανὼν τῶν Χριστουγέννων μετὰ σμυρδαφώνων. «Μουσικὴ σύνθεσις εἰς τὸν κανόνα τῶν Θεοφανείων»⁽⁵⁾. Ἐκ τούτου μανθάνομεν, ὅτι ἦτο καὶ μουσικοδιδάσκαλος ὁ Νεόφυτος.

840. «Ἀνθολόγιον... περιέχον τὴν ἅπασαν ἀκολουθίαν τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ κτλ». ἐν φ. 7, β: «Ἡ παροῦσα χρήσιμος, πρόσφορος, λυσιτελὴς καὶ ἐπωφελὴς ἐβδομαρέα, γαί μὴν καὶ ἀναγκαιοτάτη καὶ ψυχροσωτήριος πᾶσι τοῖς ἱεροθύταις ἱερομονάχοις καὶ ἱερεῦσι ὑπάρχει κτῆμα οἰκειότατον ἐμοῦ Νεοφύτου ἱερομονάχου Ἰβηρίτου καὶ ὁ ἀπαρτάσας ταύτην ληστρικῶς ἀπ' ἐμοῦ ἔχεται τὰς ἀρὰς τῶν ἁγίων πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ καὶ τῶν λοιπῶν ἁγίων συνόδων καὶ ὑπ' ἐμοῦ ἀσυγχώρητος ἀψίχ', Ὁκτωβρίῳ καὶ Νεόφυτος ἱερομόναχος Ἰβηρίτης»⁽⁶⁾. Κωδ. πολυτελέστατος μὲ κεφαλαῖα καὶ ἐπίτιτλα ὥρατα.

Μετὰ τοῦς κώδικας τούτους, οἵτινες περιέχουσι κυρίως ἐκκλησιαστικά καὶ λειτουργικά ἔργα τοῦ Νεοφύτου, ἐξ οὗ φαίνεται ἡ δραστὴς αὐτοῦ ὡς ἱερωμένου καὶ δὴ ἁγιορείτου, ἐρχόμεθα εἰς τοὺς φιλολογικοὺς κώδικας, ἐξ ὧν μανθάνομεν τὰ ἐν τοῖς

1. Δάμπρου Καταλ. Β', σ. 14.

2. Αδτ. σ. 186. Στοιχ. 1712, ἀντεγράφη ἐν Τρίκκῃ.

3. Δάμπρου Καταλ. Β', σ. 144.

4. Αδτ. σ. 140.

5. Δάμπρου Καταλ. Β', σ. 191.

6. Αδτ. σ. 289-290. Ἡ ἐβδομαρέα ἡ ἐβδομαθήμερον ἐκδόθη ἐν Βενετίᾳ παρὰ Δημ. Θεοφίλου τῷ 1708 παρ' Ἀλεξ. Καγκελλάρου διαρρυθμιστά.

σχολείοις διδασκόμενα μαθήματα καὶ τὰ ἐν χρήσει ἐγχειρίδια εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ Τυρνάβου, ὅπου διήκουσεν οὗτος τὸν κύκλον αὐτόν.

251. (φ. 3α) «Καὶ τότε τὸ τῆς φιλοσοφίας ὄργανον Βίβλος Λογικὴ λεγομένη τοῦ Ἀριστοτέλους.. συνετέθη μὲν εὐαρμοστός καὶ εὐφυῶς ὑπὸ τοῦ σοφωτάτου κυρίου Θεοφίλου τοῦ Κορυθαλέως», τυγχάνει δὲ κτῆμα οἰκειότατον... Νεοφύτου ἱερομονάχου Ἰβηρίτου... ἔθεν καὶ οἰκεία χεὶρ γράφω ταῦτα ἔγωγε ὁ ἀνωτέρω ρηθεὶς...⁽¹⁾

Ἐν ἀρχῇ τὸ ἐξῆς σπουδαῖον μαθητικὸν σημείωμα: «Ἠψάμεθα τῆς λογικῆς προάγμα· εἰς τῷ 1697 Νοεμβρίου β', ἡμέρα γ', καὶ δεδώκαμεν αὐτῇ τὸ οἰκεῖον πέρας τῷ 1698, Ἰουλίου κθ, ἡμέρα ς. Ἔτι τε μὴν καὶ τῆς περὶ φύσεως ἐπιστήμης ἡψάμεθα τῷ αὐτῷ 1698, Αὐγούστου η καὶ ἡμέρα ς, καὶ ἔλαβε πέρας τῷ 1699 Ἰουνίου κγ', ἡμέρα ς. Καὶ μὴν καὶ τῆς περὶ οὐρανοῦ πραγματείας ἡψάμεθα ἐν τῷ 1699 Ἰουλίου γ, ἡμέρα β' καὶ εἴληψε τὸ κατάλληλον τέρμα τῷ αὐτῷ 1699 Σεπτεμβρίου κς, ἡμέρα δ. Πρὸς τοῦτοις ἡψάμην μονώτατος τῆς Πρόκλου σφαίρας τῷ αὐτῷ 1699 Σεπτ. κη, ἡμέρα ε, καὶ εὐμοίρησε καὶ τὴ τοῦ προσήκοντος τέλους τῷ αὐτῷ 1699 Ὀκτωβρίου δ, ἡμέρα δ.»

Ἐν τέλει: «Εἴληφεν ἡ τῆς λογικῆς πραγματείας βαρύνμοχος μὲν, ἀλλὰ γλυκύκαρπος βιβλίος καὶ τῶν Μουσῶν εὐπορία τέρμα κατὰ τὸ 1698 ἔτος τὸ ἀπὸ τῆς βροτείου γένους ἐλευθερώσεως, μῆνα Ἰουνίου κς, ἡμέραν Κυριακὴν. Γέγραπται δὲ διὰ χειρὸς ἐμοῦ Νεοφύτου ἐλαχίστου ἱερομονάχου».

245. «ὑπόμνημα συνοπτικὸν τοῦ σοφωτάτου Κορυθαλέως καὶ ζητήματα εἰς τὴν περὶ οὐρανοῦ πραγματείαν». Ἐν φ. 112 β. «Εἴληψε καὶ τὸ α' τῶν περὶ οὐρανοῦ τὸ οἰκεῖον καὶ κατάλληλον τέρμα κατὰ τὸ 1699 ἔτος τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ σάρκα ἐπιδημίας, Σεπτ. γ', ἡμέρα Κυριακὴ συγγραφὴν παρ' ἐμοῦ Νεοφύτου ἱερομονάχου Ἰβηρίτου ἐν Τυρ ἀβφ τῆς Θεσσαλίας». Ἔπεται ἡ «Πρόκλου σφαῖρα» ⁽²⁾

243. «Θεοφίλου Κορυθαλέως, περὶ ψυχῆς, βιβ. α'-γ'» ἐν φ. 318α: «Εἴληψε τὸ οἰκεῖον τουτὶ βιβλίον τέρμα κατὰ τὸ αψδ' ἔτος, μηνὸς δι' ἡππεύοντος Ἰουνίου κγ', ἐν τῇ κωμοπόλει Τυρνάβου τῆς Λαρίσης διὰ χειρὸς Νεοφύτου ἱερομονάχου Ἰβηρίτου» ⁽²⁾.

247. «Θεοφίλου τοῦ Κορυθαλέως ὑπομνήματα εἰς τὰ ὀκτὼ βιβλία τῆς Φυσικῆς ἀκροάσεως Ἀριστοτέλους, μετὰ προδ. οἰκῆσεως εἰς φιλοσοφίαν». (Ἐξεδέθη Ἐνετίησι τῷ 1779 παρὰ Γλυκεῖ. Ὁ K66 Λαυρ. κωδ. μετὰ σχολίων ἐπὶ τῆς φας ἔχει ἐν τέλει: «1697 Ὀκτωβρίου 1 εἰς Ἰωάννινα».

Ἐν φ. 335α ὑπάρχει ἡ ἐξῆς σπουδαία σημείωσις, ἐν ᾗ γίνεται λόγος καὶ περὶ ἑτέρου διδασκάλου: «Εἴληφεν ἡδε τοῦ ἡ Σταγειρήτου φιλοσόφου Περὶ φυσικῆς ἀκροάσεως χρήσιμός τε καὶ ἀναγκαιοτάτη, ἀλλὰ βαρύνμοχος καὶ δύσληπτος τοῖς πρωτοπείροις ὀκτάτητος βίβλος τέρμα ἐπὶ ἔτους 1699 τοῦ ἀπὸ τῆς βροτείου γένους ἐλευθερώσεως, μηνὸς Ἰουνίου ζ', ἡμέρας δ', ἐν τῇ περιφήμῳ κωμοπόλει Τυρνάβου τῆς Λαρίσης καὶ ἔστω μνήμη εἰς τὸν εἰσέπειτα χρόνον. Γέγραπται δὲ δι' ἐμῆς ἀμαθοῦς καὶ ἀκαταλήλου ἐν τῷ ὀρθογράφειν τε καὶ καλλιγραφεῖν δυσκινήτου χειρὸς Νεοφύτου δηλονότι καὶ ἐλαχίστου ἱερομονάχου τοῦ ἐκ τῆς ἱερᾶς βασιλικῆς τε καὶ πατριαρχικῆς μεγίστης μονῆς τῶν βήρων τῆς ἐν τῷ ἁγιονύμφῳ ὕρει τοῦ Ἀθωνος... καὶ διδασκθέντος τῷ σοφωτάτῳ τε καὶ λογιωτάτῳ καὶ ἐκ ψυχῆς θρασμίῳ

1. Λάμπρου Καταλ. Β', σ. 86. Ἐκ τῶν σπουδαιότερων φιλοσοφικῶν σχολικῶν κωδίκων. Ἐν κώδ. 244 «Σύνοψις τῆς Λογικῆς τοῦ Ἀριστοτέλους ποιηθεῖσα κατὰ πεδὸν καὶ ἀπόκρισιν παρὰ τοῦ σοφωτάτου καὶ λογιωτάτου κυρίου Θεοφίλου Κορυθαλέως», χεὶρ τοῦ Νεοφύτου, Φεβρ. κη τῷ 1700 εἰς Τυρνάβον τῆς Λαρίσης. (ἀδπ. α, 86)

2. Λάμπρου Καταλ. Β', σ. 86.

μοι διδασκάλῳ Μάρκῳ φημί τῷ Κυπρίῳ» (1). Ὁ Τρ. Εὐαγγελίδης ἀναφέρει τὸν ἐν Τυριάδῳ τοῦτον διδάσκαλον Μάρκον Κύπριον (ὡς εἶναι γνωστὸς) καὶ τὸν ὀνομάζει καὶ Πορφυρόπουλον, προσθεὶς «παρ' ᾧ σὶν τοῖς ἄλλοις ἐμαθίτευσεν ὁ Τυρναβίτης Νεόφυτος ὁ Ἰβηρίτης (συγγραφεὺς). Τῷ 1701 ὁ Λαρίσης Παρθένιος μετεορύθμισε τὴν σχολὴν καὶ ἐκάλεσε διδάσκαλον τὸν πολὺν ἐξ Ἰωαννίνων Ἀνασιτάσιον Παπαβασιλόπουλον, ὃν διεδέξατο ὁ Ἰάκωβος Κύπριος (2)».

Ἐπισυνάπτομεν ὧδε καὶ μίαν ἐπιστολὴν ἣν ἀντέγραψεν ὁ Νεόφυτος ἐν τέλει τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Παπαβασιλοπούλου. Ἀσφαλῶς ὁ ἀποστολεὺς Μερκούριος ἢ Ἡπειρώτης εἶναι ἢ συμμαθητὴς τοῦ Νεοφύτου, ἄλλως δὲν ἐξηγεῖται ἡ θέσις ἐνταῦθα. Οἱ φιλόμουσοι Ἡπειρώται θὰ θελήσωσι νὰ ἀσχοληθῶσι μὲ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ ἐπιστολογράφου, ὅστις τόσον ἐπιτυχῶς ἐλληγνίζει καὶ πολλοὺς σύγχρόνους του παρυσδοκιμεῖ εἰς τὸ ἐγκωμιαστικὸν εἶδος.

«τῷ τιμιωτάτῳ εὐγειεστάτῳ, καὶ λογιωτάτῳ Δημητρίῳ τῷ κατὰ πάντα ἀνδρὶ ἀρίστῳ Μερκούριος εὖ πράττειν.

«Θαυμάσαι μ' ἔπεισεν, ὦ λῶστε, ἐπὶ τοῖς μὴ κατὰ φύσιν μοι γενομένοις φύσεως γὰρ τυγχάνων κῆμα καὶ ταύτῃ ἐτι περ' ἐφερόμενος ἐνὸς τινος τῶν κατ' αὐτὴν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖον τὴν κοινωνίαν ἀπεθέμην, μηδοποιστοῦν παρὰ τοῦτο τὴν φύσιν ἀκρωτηριασθεὶς ἄλλ' ὅπως μὴ σοὶ τερατεύεσθαι ἢ ἄλλως γε νεανιεύεσθαι δόξω, τοῦ αἰνιττομένου ἐφάπτομαι· καὶ γὰρ οἶδα ὡς ἐκπλάγῃσι τοῖς παραδόξοις ἄλλὰ πρόσχες μοι προθύμως· οἶμαι πάντες ὁμολογεῖν, οἷς γε φρονήσεως ὅπως οὖν καὶ λόγου παιδείας μέλει ἀμὲν γέλω, ὡς πάντῃ καὶ πάντως τοῖς γε πνεύμονα κεκτημένοις ζώοις, πνοῆς δίχα, καὶ μέρος εἰσδοχῆς μὴ ἐξὸν περισώζεσθαι· οὐ γὰρ ἄλλῃ ταῦτα περιθάλλεσθαι τε καὶ καταψύχεσθαι φύσεως ἔλαχεν ὥστε δι' αἴῃ τε καὶ πνεύμων τῇ εἰσπνοῇ τε καὶ ἐκπνοῇ εὐάρμοστα μέσα καὶ ὄργανα τῇ φύσει μεμηχάνηται, ὧν ὁ μὲν ἔλκων καὶ εἰσδεχόμενος, ὁ δὲ εἰσδύων καὶ αὐτὸς πάλιν ὠθοῦμενος διὰ τὸ πυρωθῆναι δὲ εἰπεῖν· καὶ γε τοῦτο ἀνενδότης, ἵνα μὴ τὸ ζῆν διακόπτηται· καὶ πρὸς τίσι ταυτὶ εἴρηται; μάνθανε· καὶ γὰρ ἔγωγε καίτοι ζῶον φύσεως (λογικῆς μέντοι, ὡς οἶμαι, καὶ οὐ λέληθα ἀλλὰ μὴ γέλα ὦ τᾶν· οὐ γὰρ σάφ' οἶδα, καθ' Ὅμηρον φάναι) καὶ τῶν κατ' αὐτὴν μετασχών, οὐκ ἄερα πνέω ὡς σύνηδες τῇ φύσει ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἀναγκαῖον· ἀλλὰ σὲ τὸν τιμαλφέστατον, ὦ εὐγενεῖας ἀκριβέστατον ἐκτύπωμα, ὦ ἔαρ μοι ἡδιστον καὶ γαλήνιον, καὶ λειμὼν ἀνθηφόρος, ὦ ζέφυρε νήνεμε, τὰ λήϊα κυματίζων, ἡρεματέπως καταστορεννύων, καὶ τοῖς δρυμοῖς ἦκα (καὶ τοῦτο ὁμηρικόν) ἐπιχεόμενος μετὰ τινος λιγέως συριγμοῦ τοῖς πετάλοις ἐποχούμενος· ὕδωρ διειδέστατον τοῦς τῆς διανοίας μου χάνδακας τῇ συνεχεῖ σου μνήμῃ κατάρδων καὶ ὅλως εὐφραίνων· αἴῃ μοι εὐκραέστατε, καὶ νούσων ἀλεξητήριε, ὑπὲρ τοῦ ἐν τῇ τῶν μακάρων νήσῳ· σὲ οὖν πνέω, καὶ συνών σοι αἰεὶ τοῖς τῆς διανοίας ἰνδάλμασι τοῦ ζῆν οὐκ ἀφίσταμαι. καὶ τοῖς πᾶσι παριγγυνῶ, μὴ τὸν βροτολογιδὸν καὶ λοιμοφόρον πνέειν ἄερα, ἀλλὰ τὸν εὐκλεέστατόν μοι καὶ μελισταγῇ Δημήτριον, εἰ τοῦ ζῆν ἐπὶ πολὺ ἐφίενται. καὶ ὅσοι πλείστοι συνέθεντο τῷ δόγματι, καὶ ὑπέκλιναν τὸν αὐχένα, χοροστατοῦντος ἐν τῷ θεσπίσματι τοῦ πανιερωτάτου μοι μητροπολίτου Λαρίσης κυρίου Παρθενίου, ὁ δὲ τῶν Κερκύρων ἑξαρχος, καὶ ὄντως ἱεράρχης Χριστοῦ, ἀνὴρ πεπνυμένος (κατὰ ποίησιν) καὶ πολυίδρις· οὐχ ἦττον καὶ αἰδέσιμος, κρεῖττω ἡμῶν βεβούλευται. συνεῖναι σοι καὶ διὰ σώματος αἰρετισάμενος, ὡς θερμότερον σε διαπνέῃ ὃν καὶ οἰκετικῶς προσκυνῶ. εἰ δέ σου τὴν ζωηρὰν ὡς εἰπεῖν εἰκόνα (ζωὴν λέγω τὴν μετὰ σώματος) διὰ τιμίας σου ἐπιστολῆς θεᾶσαι μοι ἀποθανατισθεῖν ἂν οἶμαι· μὴ φθόνει οὖν, καὶ ἐλίστελλε δαψιλῶς· ἔσρωσο (Κῶδ. Ἰβηρ. 521 φ. 323β.)

1. Δδτ. σ. 80.

2. Ἡ παιδεία ἐπὶ τυρκοκρατίας, τόμ. Δ. Ἀθήναι 1936, σ. 226. Πρὸς τὸν Μάρκον ὅπαρ καὶ ἐπιστολὴ τοῦ Νεοφύτου ἐν Ἰβηρ. κώδ. 360, σ. ἐνθ' Ἀνωτ. σ. 94.

Καὶ ὁ μὲν ἐπιστέλλων, ὡς εἶδομεν, μοὶ εἶναι ἄγνωστος· τοῦτο μόνον δύναμαι νὰ διαπιστώσω, ὅτι διέτριβεν ἐν Τυρνάβῳ ἐφ' ὅσον παρενέειρε τὸ ὄνομα τοῦ μητροπολίτου Λαρίσης, οὗτινος κατεχωρίσαμεν ἐπιστολὴν ἀνωτέρω καὶ τὰς πρὸς τὸν Παπαβασιλόπουλον σχέσεις καὶ τὴν σχολὴν τοῦ Τυρνάβου θὰ ἀναπτύξωμεν παρακατιόντες. Ὁ δὲ Ἰουλιανὸς εἶναι γνωστὸς ὡς μέγας Λογοθέτης τῆς τοῦ Χριστοῦ Μ. Ἐκκλησίας (1714—1721) κληρονομήσας τὸ ὁφίκιον ἀπὸ τοῦ πατρὸς του Κωνσταντίνου (1668—1672), ὅστις ἐφημίζετο ἐπὶ πολυμαθείᾳ ὡς μαθητῆς τοῦ Κορυδαλίως γράψας «εἰς τὰ ἄπορα» τοῦ Α' καὶ Β' β βλίου τῆς πεντατεΐχου «Λύσεις».

Ἡ μαρτυρία τοῦ Εὐαγγελίδου, ἣν νομίζω ὅτι παρέλαβεν ἐκ τοῦ Παρανίκα, δὲν ἐπιβεβαιοῦται ἄλλοθεν, οὐδὲ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Νεοφύτου, ὅστις ἐπιμένει ὀνομαζόμενος Ἰβηρίτης κατὰ τὸ ἔθος τῶν ἁγιορειτῶν, ἀρνούμενων ἐγκλιματιζόμενοι ἐν τῷ ἁγίῳ Ὄρει τὴν ἐαυτῶν πατρίδα. Ὁ μακ. Λάμπρος ἐν τῷ εὐρετηρίῳ (τομ. Β', σ. 579) συγγέει καὶ ἐν τῷ αὐτῷ λήμματι ἀναφέρει τρεῖς Νεοφύτους Ἰβηρίτας ἀπὸ τοῦ Ις—ΙΗ' αἰῶνος γράφων: «Νεόφυτος Ἰβηρίτης προηγούμενος ὁ ἐξ Ἰωαννίνων (μετὰ τὸ 1767)». Τὸ Ἰωαννίνων δὲν ὑπάρχει ἐν τῷ κώδικι, προσετέθη δὲ ὑπὸ τοῦ Λάμπρου· ὁ Νεόφυτος ἐνταῦθα εἶναι ὁ ἀντιγραφεὺς τῶν στίχων τοῦ κώδ. 256, 26 τοῦ Ξηροποτάμου (τόμ. Α', σ. 227). Ἐξ Ἰωαννίνων πράγματι εἶναι ὁ κτήτωρ τοῦ ἰβηρ. κώδ. 197 «ἀποφθέγματα βασιλέων στρατηγῶν πάνυ βιωφελῇ συλλεχθέντα παρὰ Ἰωάννου Κομνηνοῦ τοῦ ἱατροῦ». Ἐν τέλει: «Καὶ τότε σὺν τοῖς ἄλλοις προηγούμενου Νεοφύτου Ἰβηρίτου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων» (Β', σ. 56). ἄλλ' οὗτος δὲν εἶναι ὁ βιβλιογράφος, ὡς τὸν θέλει ὁ Λάμπρος. Ὁ εὐλογημένος ὡς «ἀπὸ ρυτῆρος» τρέχων εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ Καταλόγου δὲν ἐσημείωσε καὶ ἐν λ. Νεόφυτος Ἰβηρίτης τὸν σπουδαῖον αὐτοῦ κώδικα 521, ἐξ οὗ ἀντιγράφομεν τὰς ἐπιστολάς—ἴσως διότι ἐσκέπτετο νὰ τὰς ἐκδώτῃ ὁ ἴδιος—καὶ ἤμην ἠναγκασμένος νὰ διέλθω τοὺς δύο ὀγκώδεις τόμους ἐξ ὑπὲρ χιλίων σελίδων εἰς 4ον διὰ νὰ ἀνακαλύψω αὐτάς. Σπουδαῖος εἶναι ὁ 531 θεολογ. περιεχομένου κώδιξ, ἐξ οὗ εἰς τὸν πίνακα τῶν βιβλιογράφων (τόμ. Β', σ. 579) ἐλαβε τὸ ἐξῆς σημεῖωμα τοῦ ἔτους 1692, ἐν ᾧ ἀναφέρεται ὡς ἱεροδιάκονος ὁ Νεόφυτος «Νεόφυτος εὐτελέστατος καὶ ἰάλας καὶ ἄμορος (sic) πάσης ἱεροδιακονικῆς τάξεως καὶ οὐτιδανέστερος πάντων τῶν ἐν αὐτῇ μετιόντων»: Ἐδῶ εὐρίσκεται καὶ ὁ βίος τοῦ ἁγίου Βλασίου ἀπλοποιηθεὶς ὑπὸ τοῦ λογιωτάτου πνευματικοῦ κυρ Διονυσίου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων» ἐν τέλει. Ὡς ἱεροδιάκονος λοιπὸν ἐφοῖτα ὁ Νεόφυτος εἰς Τύρναβον, διὸ καὶ τοιοῦτην προσαγορεύει αὐτὸν ὁ Παπαβασιλόπουλος εἰς τὴν ἐπιστολὴν, ὡς εἶδομεν. Πιθανῶς ὁ Νεόφυτος οὗτος εἶναι ὁ τὸ ἐντυπον βιβλίον «Προγνωστικὸν τῶν Μοσκόβων» δις ὑπ' ἀριθ. 172—173 ἀντιγράφας, ὡς ἐν τέλει σημειοῦται: «Ἐτελειώθη τὸ παρὸν ἐν μηνὶ Μαΐῳ δ' κατὰ τῷ κοσμοσωτήριον τοῦ Χριστοῦ [ἔτος] αψιζ' [ὑπὸ] Νεοφύτου προηγούμενου Ἰβηρίτου» (Καταλ. Β', 46). Εἶχεν ἀποκατασταθῇ τότε εἰς τὴν Μετόχιάν του καὶ προσήνεγκεν αὐτὴν τὴν ὑπηρεσίαν· διότι ἡ μονὴ τῶν Ἰβήρων ἔχουσα μετόχιον ἐν Μόσχᾳ τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγ. Νικολάου εἶχεν ἀνάγκην νὰ ἐφοδιάζῃ τοὺς μεταβαίνοντας ἐκεῖ ἀδελφοὺς μὲ τὸ βιβλίον, ὅπερ κυρίως περιλαμβάνει τὴν ἱστορίαν τῆς Ρωσίας μέχρι τοῦ Μ. Πέτρου μεταφρασθεῖσαν διαταγῇ τοῦ Κ. Βασσαράδα τῷ 1698. Ἐν ἰβηρ. κώδ. 350 κεῖται ὁ «Βίος καὶ πολιτεία τοῦ δόσιου πατρὸς ἡμῶν, Ἀθανασίου... ὁποῦ ἀσκήτευσεν εἰς τοὺς Σταγούς, εἰς τὸν λίθον ὁποῦ ἀπ' αὐτὸν ὠνομάσθηκε Μετέωρον». Ἐν τέλει: «Μετεφράσθη ὁ παρὼν βίος τοῦ δόσιου πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου... ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸν εἰς πεζὴν γλῶσσαν παρ' ἐμοῦ τοῦ εὐτελοῦς καὶ ὀλιγομαθοῦς. Νεοφύτου ἱερομονάχου Χρυσοπούλου» (γρ. Χρηστοπούλου) (1).

Τοιαύτη ἡ συγγραφικὴ δράσις τοῦ Ἰβηρίτου προηγούμενου Νεοφύτου, διακεκριμένου μαθητοῦ τοῦ Παπαβασιλοπούλου, ὅστις ἐφρόντισεν οὐ μόνον νὰ συγκεντρώ-

ση τὰ συγγράμματα τοῦ διδασκάλου του, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλας μονὰς δι' ἀντιγράφων διεσκόρπισεν αὐτά. Κατὰ ταῦτα ὁ θέλων νὰ μελετήσῃ αὐτὰ καὶ ἀποτελέσῃ τελείαν ἐκθεσιν τοῦ παιδαγωγικοῦ συστήματος ἐν Ἀθῶν εὐρίσκει ὅλον τὸ ὕλικόν. Ἐκ τῶν ἐν τοῖς συγγράμμασιν ἐγκατεσπαρμένων σῆμαιώσεων καὶ ἐκ τῶν εἰδήσεων, ἧς ἀρυόμεθα ἀπὸ τῶν ἐπιστολῶν, δυνάμεθα ὁπωσοῦν νὰ εἰσγραφῇσωμεν τὸν διδάσκαλον τοῦτον, περὶ οὗ ἐλάχιστα ὁ Σάθας κατὼρθωσε νὰ μᾶς εἴπῃ.

Αἱ διασωθεῖσαι ἐπιστολαὶ μαρτυροῦσι πόσον ἐξετιμᾶτο ὑπὸ τῶν συγχρόνων ὁ Ἀναστάσιος, ὃν καὶ ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἐτίμησε διὰ τοῦ ὁφικίου τοῦ ἱεροκλήρυκος (τιμητικὸς τίτλος) καὶ ἡ μητρόπολις καὶ τὸ κοινὸν τῶν Ἰωαννίνων ἀνέδειξαν αὐτὸν «Οἰκονόμου τῶν Ἰωαννίνων»⁽¹⁾ ἐκ τῆς 1,5 ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Γρηγ. Μερκοβίτην μανθάνομεν, ὅτι ἀμφότεροι εἶχον διδάσκαλον τὸν Γρηγόριον Σουγδουρῆν⁽²⁾, ὅστις ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ πρύτανις τῶν Ἰωαννιτῶν λογίων. Ἀλλ' εἶχε πρὶν ὑποστηρικτῇ καὶ παρὰ τοῦ Μεθοδίου Ἀνθρακίτου—ἀμφότεροι ἐχρημάτισαν εἰς τὴν «πρώτην» τοῦ Γκιούμα σχολήν— ἀλλὰ παρασυρθεὶς ἠνώθη καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν πολεμίων τοῦ ἀναξιοπαθήσαντος κληρικοῦ, ὅστις ὄντως ἦτο ἡ δόξα ἐν τῷ κόσμῳ τῶν γραμμάτων τῆς ἐποχῆς του καὶ πρὸ τοῦ Εὐγενίου ὁ εἰσηγητῆς τῶν νέων ἐξ Εὐρώπης φιλοσοφημάτων ἐν Ἑλλάδι⁽³⁾. Ὁ Ἀναστάσιος δὲν ἐβράδυνε νὰ μεταμεληθῇ καὶ ἐζήτησε συγχώρησιν, ἣν προθύμως ἔδωκεν ὁ Μεθόδιος (Σάθ. σ. 442). Οὗτος ἦν ἤδη «Οἰκονόμος τῆς πολιτείας» ἐν Βενετίᾳ καὶ ἐπέττελλε τῷ Ἀναστασίῳ τὴν εἰδήσιν περὶ τοῦ Μερκοβίτη, ὅστις διέτριβε τότε ἐν Βενετίᾳ (10, 16). Ἐνταῦθα, γράφει, ὑπῆρχον τότε «ἄξια πρόσωπα» καὶ διὰ τὸν Μερκοβίτην, περὶ οὗ οὐδὲν γνωρίζομεν, «ἐωράκαμεν γὰρ ἄνδρα ἀληθῶς οὐ τοσοῦτον τῇ πολὺ σεμνυνόμενον καὶ ταῖς λοιπαῖς τοῦ προσώπου χάρισιν ὅσον τῇ φρονήσει καὶ τῇ τῶν λόγων εὐαρμοσίᾳ».

Μετὰ τὰ Ἰωάννινα ὁ Ἀναστάσιος μετέβη εἰς τὴν Μεγ. τοῦ Γένους Σχολήν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἰταλίαν, ὅπως οἱ πλεῖστοι τῶν ἐπιεμένων τότε ἀνωτέρων σπουδῶν. Ἐπανελθὼν περὶ τὰ φιλοσοφικὰ ἄριστα κατηρτισμένος προσεκλήθη εἰς Σέρρας, ἐνθα ἐδίδασκε λίαν εὐδοκίμως κατὰ τὰ ἔτη 1696—1702. ⁽⁴⁾ Ἦθελεν ἀπορτήσει τις διατὶ δὲν ἔμεινεν ἀπ' ἀρχῆς νὰ διδάξῃ ἐν τῇ πατρίδι του ὁ ἀνὴρ οὗτος; Τὰ Ἰωάννινα τότε ἀπέστελλον διδασκάλους πανταχοῦ, ἐπουήμαζεν ὁ ἐλληνισμός⁽⁵⁾. Ἦσαν ὁ ἀκτινοβόλος φάρος, ὁ διασκορπίζων τὰς ζειδώρους ἀκτῖνας πανταχοῦ· ἐδίδασκον δὲ οἱ Ἠπειρώται διδάσκαλοι οὐχὶ ἐπαγγελματικῶς αὖς μισθωτοί, ἀλλ' ὡς πνευματικοὶ ἡγέται ἔρριπτον εἰς τὰ πέριξ τὸ ζωογόνον πνευματικὸν φῶς, ἐσπείρον καὶ αἱ καταβολαὶ ἠπλωναν τὰς ρίζας εἰς βάθος καὶ εἰς πλάτος, ἐδημιούργουν νέον περιβάλλον, κλίμα πνευματικόν. Οὕτω διὰ τῶν τοιούτων διδασκάλων οἱ Ἑλληγες ἐμποτιζόμενοι εἰς τὰ νάματα τῆς προγονικῆς σοφίας των, διεκρίνοντο πλέον ὡς ἄνθρωποι πεπολιτισμένοι τῶν ἄλλων φύλων, μεθ' ὧν συνέζων καὶ ἐπέτυχον νὰ ἐκτιμῶνται ὑπὸ τῶν κρατούντων βαρβάρων. Ἐκναλαμβάνω, οἱ διδάσκαλοι οὗτοι δὲν ἐδίδασκον

1. Τὸ ὁφίκιον τοῦτο μᾶλλον αἱ πόλεις ἀπένεμον τότε εἰς ἀξιολόγους κληρικοὺς. Οὕτως ὁ Κωνσταντῖνος «ὁ ἐξ Οἰκονόμων» ὠνομάσθη οἰκονόμος τῆς Τσαριτσάνης. Τὸ «ἐξ Οἰκονόμων» φρονῶ, ὅτι ἔφερεν ἐκ τῆς πατρίδος του Νέας Ἠπείρου κληρικὸς γενόμενος.

2. Γρηγόριος ἐλέγετο ἅμα κατετάχθη εἰς τὸν κλῆρον· ἀλλ' εἶναι γνωστὸς ὡς Γεώργιος.

3. Δαμπρὰν μονογραφίαν περὶ τοῦ Ἀνθρακίτου ἐξέδοτο τῷ 1958 ὁ κ. Παν. Χρήστου νῦν καθηγητῆς τῆς Θεολογίας ἐν Θύνκῃ (ἀνατ. ἐκ τοῦ Β' τόμου τῆς «Ἠπειρ. Ἐστίας» ἀλλ' ἡ προτασσομένη εἰκὼν εἶναι τοῦ Δούκα).

4. «Περὶ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης ἐν Ἰωαννίνοις» θαυμάσιον ἀρθρον ἐν «Νεολόγῳ Κων» πόλεως 16 Φεβρ. καὶ 2 Μαρτ. 1890 Βλ. «Ἀκρόπολιν» 29-9-49 πῶς θεωρεῖ ὁ Ἕλλην τὰ Ἰωάννινα. Ὁ ἀρ.ογράφος ἀναφέρει καὶ τὸν Μελέτιον· «Χάρης εἰς τὰς τῶν Ἰωαννίνων σχολὰς ἡ ἑλλ. γλῶσσα διεδόθη εἰς τὴν καταβεβραβρωμένην πρότερον εὐρ. Τουρκίαν» Ὁ περιηγητῆς τοῦ 1688 Ιάκ. Μηλοῖτης Πάτριος εὗρεν ἐνταῦθα πρὸς τοὺς ἄλλους καὶ διδασκάλους πολλοὺς καὶ καλοὺς ἀνθρώπους (Παρν. ς, σ. 441) καὶ ὁ λαδὲι «Γιάννινα πρῶτα στ' ἄρματα, στὰ γράσια καὶ στὰ γράμματα» διὸ καὶ «μητροπόλεις πύργους μαθήσεως καὶ νέας Ἀθῆνας» ὠνομάσθησαν (βλ. Μιχαήλπουλον ἐνθ' ἀνωτ. σ. 18).

ἀπλῶς, ἀλλ' ἔθετον τὰ θεμέλια πνευματικοῦ κράτους, ἐδημιουργοῦν ὄντως σχολήν, ἣν ἐπὶ ἑκατονταετηρίδας διηύθυνον Ἡπειρώται. Αἱ πόλεις, ἐν αἷς εἶχον εἰς χεῖρας τὴν παιδείαν οὗτοι, ἤνθησαν ἀληθῶς καὶ ἐμεγαλουργήσαν ἐν τοῖς γράμμασιν. Ἐχομεν παράδειγμα τὰς Σέρρας. Τὸν Παπαδασιλόπουλον διεδέξατο ἄλλος Ἰωαννίτης, ὁ δὲ μὲν οὗτος τοῦ Πώπας διδάξας ἐκεῖ ἐπὶ 40ετίαν (1702—1742) (1). Δὲν ἔχομεν πλήρη τὴν σειρὰν τῶν διδασκάντων, ἐν τούτοις κατωρθώσαμεν νὰ ἀνακαλύψωμεν τινὰς τῶν μετὰ τὸν Πώπαν Ἡπειρώτας. Ἀσφαλῶς ὁ μέχρι τοῦ 1730 συνδιδάσκαλος αὐτοῦ Σπύρος Ἰωάννου ἦν συμπατριώτης του ὡς καὶ ὁ διάδοχός του Νικόλαος ἐξ Ἰωαννίνων (2). Οὗτος ἐδίδαξε μέχρι τοῦ 1748 καὶ ὡς Νεκτάριος εἰτα ἐχειροτονήθη Λιτζᾶς καὶ Ἀγράφων ἀποθανὼν τῷ 1766. Ἡ μόρφωσίς του γεραίρεται ἐπαξίως «ὄντος ἐλλογίμου τὴν Ἑλληνὴν παιδευσιν καὶ ἐν φιλοσοφίᾳ καὶ ἐν μαθηματικοῖς μεγάλην ἔχοντος προκοπὴν» (3). Τῷ 1830 ὡς σχολάρχης διορίζεται ὁ «σοφολογιώτατος» Μετσοβίτης Ἀδάμος Τζαπέκος ἢ Ζαπέκος μαθητὴς τοῦ Δημ. Βαρδάκα ἐν Ἰωαννίνοις καὶ συμμαθητὴς τοῦ Νεοφύτου Δούκα «τρίβων τοῦ Ἑλλήνος λόγου καὶ ἀκούραστος περὶ τὸ διδασκαλικὸν ἔργον» (4). Τὸ πρῶτον ἐδίδαξε τῷ 1818—1821 μετὰ τὴν πραιτήσιν τοῦ Μηναῖ Μηνωῖδου, ὅστις εἶναι γνωστὸς μᾶλλον ὡς διβλιοκάπηλος ἄλλος ἀποφαίνεται, ὅτι ἦτο «θεοσεβής, χρηστοτήτης, καταδεκτικός, ὑπομονητικός, ἐλεήμων, σώφρων, φιλόρετος, φιλαλήθης, φιλόσοφος θεολόγος καὶ ἐνάρετος ἄνθρωπος» (5). Ἡ μετὰ κλησίς τοῦ Ζαπέκου ἐξηγεῖται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἐν Σέρραις εἶχεν

1. Ἑλλης Ἀγγέλου—Βλάχου «Ἡ παιδεία εἰς τὰς τουρκοκρατούμενας Σέρρας», «Ἀθῆναι 1935 σ. 7—8 Περὶ τοῦ διδασκάλου τούτου αἱ ἐντυποι πηγαὶ σιωπῶσιν. Τὰ ἔργα αὐτοῦ σώζονται εἰς τὴν μονὴν Βατοπεδίου κωδ. 383, φ. 162α—163α 760 Φωσφόρος (βλ. κατωτ.) οὗ τὴν ἐκδοσὶν συντόμως περιέγραψα εἰς τὴν βιβλιογραφίαν Ἡπειροῦ καὶ Ἀλβανίας σ. 21. Ὁ Σάβας ἐν τῷ Πίνακι δὲν ἀναφέρει τὸν Ἀναστάσιον, ἀνευ τοῦ ἐπωνυμίου ὅμως καταλέγει αὐτὸν εἰς τὰ περὶ Μιχ. Περδικάρη σ. 444. Εἰς τὸ «Ἀντιδοτᾶριον περὶ τῶν ἰοβόλων δηγμάτων» τοῦ Στ. Μουλατίμου (Βενετία 1724) ὑπάρχει ἐν σ. 13 ἐπίγραμμα Ἀναστ. Πώπα Ἰωαννίτου, καὶ καθηγητοῦ τῆς ἐν Σέρραις σχολῆς» καὶ ἕτερον πρὸς τὸν Παν. Σαράφην Ἡπειρώτην. Τὰ ἐπιγράμματα ἀνεδημοσίευσεν ὁ κ. Μάρτζιος ἐν Ἡπειρ. Χρον. Ι'. 1935, σ. 63.

2. Τῶν ἀπὸ τοῦ 1735—1787 διδασκάλων, γράφει, «μόνον ἐνός τὸ ὄνομα μνημονεύεται, τὸ τοῦ Νικολάου» ὁ Σ. Στρατής ἐν Μακ. ἡμερολ. 1909, σ. 145.

3. Ἰγνάτιος Ναζιανζοῦ παρὰ Γεδεών, ἀρχεῖον ἐκκλ. ἱστορίας, Α', 1911, 1. σ. 254.

4. Πολυζωίδης, τὰ Νεοελληνικά, τομ. Β', Ἀθῆναι 1875, σ. 223—4. Οὗτος ἐδίδαξεν ἐπὶ τριακονταετίαν εἰς Μελένικον ἀπὸ τε τῆς ἑδρας καὶ τοῦ ἁμβωνος καὶ τοῦ παραδείματος ζῶν βίον σωκρατικόν. Δὲν ἀπηξίωσε δὲ νὰ ἀκροασθῇ τοῦ Φιλητᾶ, μετακληθέντος νὰ διδάξῃ τὰ Λατινικά.

5. Ἰ. Συμεωνίδης, «Ὁδηγὸς εὐσεβείας», Κων/πολις 1850, σ. 123. Εἰς τὸ σπουδαῖον περιόδικόν τοῦ ἐν Κ)πόλει Διδασκαλικὸν γυμν. συλλόγου. «Ἡ ἀγωγή» Α', ἀριθμ. 2, 1 Ἀπριλ. 1914, σ. 57—59 ὁ σοφὸς γερμανομαθὴς Ἡπειρώτης καθηγητὴς Ἀλέξης Ζαμαρίας ὁ ὀργανώσας τὰ τε Ζωγράφεια Κεστορατίου καὶ τὰ τῆς Κ)πόλεως καὶ εὐδοκίμως διὰ βίου διδάξας ἐν αὐταῖς, εἰς κυρ. ἄρθρον «Θρησκευτικὴ ἀγωγή» διδάσκει ἡμᾶς πῶς περὶ τοῦ σπουδαιοτάτου θέματος ἐφρόνουν καὶ ἔπραττον οἱ Ἡπειρώται διδασκαλοὶ, οἵτινες ὡς εἶπομεν συνεδύαζον Θεολογίαν καὶ Φιλοσοφίαν. «Ἡ σωτηρία καὶ ἐμπέδωσις τῶν θρησκευτ. γνώσεων ἐξαρτᾶται καθ' ἡμᾶς, γράφει, ἀπὸ μόνης τῆς ἐκ παραλλήλου γενομένης θρησκευτικῆς ἀγωγῆς, ἥς ἀνευ καὶ ἡ ἀρίστη διδασκαλία ἀποτυγχάνει κινδυνεύουσα νὰ παραμείνῃ ἀπλοῦς γνώσεων σωρὸς, μηδαμῶς ἀπτόμενος τῆς ἀτομικότητος... Ἡ θρησκευτικὴ διδασκαλία ἀνευ παραλλήλου ἀγωγῆς οὐδεμίαν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου καταλείπει. ἡ πρώτη μὲν ἀλλὰ καὶ λογικὴ καὶ ἔμφρων τοῦ παιδὸς εἰσαγωγή εἰς τὸν θρησκευτ. βίον... ἀποτελεῖ δὲ ἀπαράβατον τῆς μαρποφορίας τῆς διδασκαλίας τῶν θρησκευτικῶν, ἐνισχύει δὲ προο. σέτι καὶ ποικιλοτρόπως ἀγαπᾷ τὸν ὅλον ἡθικὸν καὶ ἐθνικὸν ἡμῶν βίον» (σ. 58—59). Ἐφρονῶν οἱ σημερινοὶ διδασκαλοὶ περὶ τούτων; ἀλλὰ πῶς θὰ ἐξοικειώσῃ τοὺς μαθητὰς πρὸς τὴν θρησκείαν ἀφοῦ οἱ πλείονες, ἔχουν διαζύγιον πρὸς αὐτήν; Τὸν ἰδεώδη τύπον τοῦ διδασκάλου παρέδωκεν ἡμῖν ὁ ἀοιδίμος Λέων Μελέτης διὰ τοῦ Γεροστάθου. Λαβὼν ὡς ὑπόδειγμα τὸν λαμπρὸν τοῦτον Ἡπειρώτην διδασκάλον, περιέγραψαν εἰς τὰ «Ἀναγνώσματα» ἄλλην αὐτοῦ τὴν σοφίαν. Πρέπει νὰ ἀμολογήσωμεν ὅτι ἀπὸ τοῦ ἀπεθνήθοντος Γεροστάθου ἐχάλασαν τὰ σχολαίᾳ.

ἐγκατασταθῇ τότε ὡς ἔμπορος ὁ υἱὸς τοῦ Νικ. Τζέρτζουλη Κωνσταντῖνος Μετσόβ-
της ('). Κατὰ ταῦτα ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ζαπέκου ἔχομεν τὸν τελειότερον τύπον
τοῦ Ἡπειρώτου διδασκάλου, ὅσον διεμόρφωσεν ἐν ἑαυτῷ καὶ ἐδίδαξεν ὁ ἡμέτερος
Παπαδασιλόπουλος.

Μικρὸν τὸν τύπον τοῦτον ἐξηλλαγμένον εὐρίσκομεν ἐπὶ τὸ εὐρωπαϊκώτερον
παρὰ τῷ Δημ. Μαρούλῃ ἐκ Κατωικῶ τῶν Ἰωαννίνων καταγομένῳ (1840—1892).
Εἶναι ὁ ἀνὴρ ἐν ᾧ μετὰ τῆς θαλασσίας γνώσεως τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης, ἣν ἀπε-
κόμισεν ἐκ Γερμανίας, συγκεντροῦται τὸ ἔμφυτρον πρὸς τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελ-
μα αἰσθημα καὶ ἡ πολυχρόνιος παράδοσις τῶν ἐν Σέρραις Ἡπειρωτῶν διδασκάλων
κληρονομηθεῖσα παρὰ τοῦ ἡγέτου αὐτῶν Ἀναστ. Παπαδασιλοπούλου. Ὅτι εἶναι
ὁ Χαρίσιος Παπαμάρκου ἐν Θεσσαλονίκῃ, δστις κατήγετο ἐκ Βελδεντοῦ τῶν Σερ-
βίων, εἶναι καὶ ὁ Μαρούλης ἐν Σέρραις. Ἡ ξυνωρὶς αὕτη τῶν ἀρίστων διδασκά-
λων καὶ παιδαγωγῶν διαλάμπει εἰς τὴν ἐκπαίδεισιν ἐν τῷ στερεώματι τῆς Μακε-
δονίας. Οὗτοι διὰ τῆς ἰδρύσεως τῶν πρώτων διδασκαλείων, ἐδημιούργησαν τοὺς κα-
λοὺς ἐκείνους διδασκάλους, οἵτινες διειρήσαν ἀσβεστον τὴν δάδα τοῦ ἑλληνισμοῦ
εἰς τὴν περιμάχητον Μακεδονίαν. Ὁ Μαρούλης ἦτο ἐθνικὸς ἀνὴρ καὶ φλογερὸς πα-
τριώτης. Σπουδάζων ἐν Γερμανίᾳ ἤγαψε ἰσχυρὸν φιλελληνικὸν ρεῦμα καὶ οἱ Γερ-
μανοὶ ἀφειδῶς ἐδαπάνων ὑπὲρ τῆς ἐν Μακεδονίᾳ ἑλληνικῆς νεότητος, ἔπου ἐπανελ-
θὼν δαπάναις τῶν Εὐαγγελικῶν ἵδρυσεν ἰδιωτικὸν ἐν Σέρραις σχολεῖον(2) ἔπειτα ἐδί-
δαξεν ἐπὶ τριετίαν (1872—1875) ὡς διευθυντῆς ἐν τῷ Διδασκαλείῳ εἰτα καὶ εἰς τὸ
ἡμιγυμνάσιον. «Κατὰ τὴν δεκαπενταετίαν (1870—1885) ὁ Δ. Μαρούλης ἐγένετο
παραίτιος σημαντικῆς πνευματικῆς κινήσεως εἰς τὸν τόπον. Ἀνὴρ ἐξαιρετικῆς μορ-
φώσεως καὶ ἱκανότητος, ἄριστος πατριώτης πιστεύων εἰς τὴν ἀποστολὴν του, πε-
προικισμένος μὲ ψυχικὸν σθένος ἀξιοθαύμαστον. Ὁ Μαρούλης ἐγένετο εἰσηγητὴς
δρῦντέρων περὶ διδασκαλίας μεθόδων καὶ ἐμόρφωσεν ἑκατοντάδας διδασκάλων, οἱ
ὅποιοι ἐσεμνύνοντο διὰ τὸν διδύσκαλον. Οἱ διδάσκαλοι οὗτοι ὡς Μαρουλισταὶ χα-
ρακτηριζόμενοι διεσπάρησαν εἰς τὴν μακεδονικὴν ὑπαιθρον, ὅπου προσέφερον πο-
λυτιμοιότητας εἰς τὴν ἐθνικὴν διαπαιδαγώγησιν τῶν Μακεδόνων ὑπηρεσίας» (Ἑλλή
Βλάχου ἐνθ' ἄνωτ. σ. 33—38). Δὲν θὰ ὑπερβάλῃ τις τὴν ἀλήθειαν, ἐὰν ἐνομά-
σῃ τὸν Παπαμάρκου καὶ Μαρούλην τοὺς φωστῆρας τοῦ διδασκαλικοῦ κόσμου. Ὁ
ἀμφιβάλλων ἄς ἀναγνώσῃ τὰ δύο βιβλία, τοῦ μὲν πρώτου: «Περὶ τοῦ νῦν διη προ-

1. Ἡπειρ. Χρον. ΙΕ', 1940, σ. 144 ἑ., ὡς γράφει ἡ Ἀγγελ. Χατζημιχάλη ἐν διατριβῇ
ἀξιολόγῃ περὶ τοῦ σχολείου καὶ τῶν διδασκάλων καὶ μαθητῶν τοῦ Μετσόβου, ἐνθα ὁ Ν.
Τζερτζούλης μετὰ τὸν Παρθένιον Κατζίουλην ἔχει τὴν πρώτην θέσιν ὡς διδάσκαλος τοῦ
Γένους (σ. 94—140). Δὲν μνημονεύει τῆς ἐμῆς ἐκδόσεως παροιμιῶν καὶ διὰ ἀντιγράφας τὸν
κώδικα τῆς Λαύρας τῇ 1909 ἀπέστειλα τῇ Ν. Πολίτῃ. Ὅτε ἔθιξε τὴν γνώμην, καθ' ἣν ὑπὸ τι-
νων θεωρεῖται Πωγωνήσιος, αὐτὸς δὲ ὁ ἴδιος μέχρι τῆς τελευταίας ὑπογράφεται Ἰωαννίτης. Βε-
βαίως συνήθως ἐπωνυμοῦνται οἱ πλείστοι ἐκ τοῦ γνωστοῦ τοῦτου ὀνόματος, ἀντὶ τοῦ τῆς ἰδιαί-
τέρας αὐτῶν πατρίδος, ἥτις τυχὸν νὰ ἦτο ἄσσημος, ἀλλ' αὐτὸ δὲν συμβαίνει διὰ τὸ Μετσόβον.

2 Βλ. Π. Πάννα, «ὁ Δημήτριος Μαρούλης, τὸ διδασκαλεῖόν του ἐν Σέρραις καὶ ἡ ἐν
Σέρραις δράσις του», ἐν ἑφημ. Σερρῶν «Πρόσδος» ἀριθμ. 1909—111 τοῦ 1931 καὶ «Μακεδ. φι-
λοκαπαιδευτικὸν Σύλλογον ἐν Σέρραις» 1870—1872 Ἰνίκην 1872. καὶ ἀρθρον τοῦ Νεολόγου
Κ)πόλεως 27—7—91. Ἐν Σμύρνῃ ἐφοίτησεν εἰς τὴν σχολὴν τῶν Εὐαγγελικῶν, οἵτινες καὶ
ἀπέστειλαν αὐτὸν εἰς Γερμανίαν, ὡς ἀναφέρει ἐν ἐκτάσει ὁ Fabre ἐν Mitteilungen aus Mace-
donien, Elberfeld 1877. ὅσο τοιαῦτα φυλλάδια ἔχω συναντήσῃ. Ταῦτα διαλαμβάνουσι καὶ πε-
ρὶ τοῦ διαπληκτισμοῦ τῆς Κοινότητος πρὸς τοὺς διευθυντὰς τοῦ Διδασκαλείου διὰ ὁρῶν νεωτε-
ρισμὸν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ. Ἐπιθί τοῦ «Μακεδ. Φιλοκαπαιδευτικοῦ Σύλλογου» ἐκθεσιν τῶν πα-
πραγμένων κατὰ τὸν 5' ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως αὐτοῦ ἔτος... Ἀθῆναι 1876 καὶ Δέκατον ἔτος... Ἐκ-
θεσιν τοῦ γραμματέως Λουκά Δημητριάδου, Ἰνίκην 1881· αὐτὰ τὰ δύο ἔχω εἰς τὴν βιβλιοθή-
κην μου. Ὁ Δημητριάδης εἶναι ὁ γράψας εἰς γνησίαν λουκιανέσιον γλῶσσαν τὴν «εἰς ἄδου
κώθοδον» τοῦ Κόντου. Ὁ Κ. Στρατῆς ἐν τῷ Μακεδ. ἡμερ. τοῦ 1909 γράφει, διὰ τὸ Μαρού-
λης εἰσηγάγε τὴν νέαν παιδαγωγικὴν μέθοδον ἀντὶ τῆς ἀλληλοδιδαντικῆς καὶ ἐν Σερρῶν
βιβλίοθῃ εἰς τὰ Βαλκάνια (σ. 162).

σήκοντος ἡμῶν τοῖς Ἑλλήσι διδασκαλείου». Κέρκυρα 1882, τοῦ δὲ δευτέρου: «Περὶ μορφώσεως ἐλλήνων δημοδιδασκάλων». Ἀθήναι 1888.

Εἶπον ἄνωτέρω, ὅτι οἱ διδάσκαλοι τοῦ γένους ἦσαν πιστοὶ θεματοφύλακες τῶν πατροπαράδοτων καὶ δὴ τῆς θρησκείας καὶ οἰκογενείας, ἣν ὡς θάσιν τῆς προόδου καλεῖται δαιμονίας τῆς πατρίδος ἐθεώρουν. Ὁ Παπαμάρκου ψάλλει τὸν ἀναβαλλόμενον εἰς τοὺς μωροὺς τῆς ἀθρησκείας ὁπαδοὺς ἐπαγόμενος τοῦ πλουτάρχου: «ἀλλὰ πόλις ἂν μοι δοκεῖ μᾶλλον ἐδάφους χωρὶς ἢ πολιτεία τῆς περὶ θεῶν δόξης ἀναιρεθείσης παντάπασιν σύστασιν λαβεῖν ἢ λσβοῦσα τηρεῖται», μεθ' ὃ προσθέτει: «Ἀλλ' οὐ μόνον ἡ θρησκεία διασαλεύεται ὑπὸ τῶν ἄμουσα ὑλακτούντων μαινομένων τούτων ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ ἡ οἰκογένεια» ὁ ἱερὸς οὗτος ὄμιλος, ἐν τῷ στίλβοντι καὶ θάλλοντι πυρὶ τοῦ ὁποῖου πᾶν τραχὺ καὶ γοηρὸν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τήκεται, μεταπλασσομένης καὶ ἐπιτηδείας οὕτως εἰς τὸν μετὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων κοινὸν βιωτικὸν σύνδεσμον γενομένης. Ὅπως δὲ διασαλεύοντες τὴν θρησκείαν ζητοῦσιν οἱ ἀπάνθρωποι οὗτοι νὰ ἐκριζώσωσι τὴν βαθεῖαν καὶ γλυκυτάτην εὐαισθησίαν τοῦ συναισθητικοῦ, καὶ νὰ ματαιώσωσι τὰς αἰθερίους πτήσεις τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας καὶ νὰ ἐκπᾶσωσι τὴν κρηπίδα τῶν ἀνθρωπίνων βιωτικῶν ἀξιομάτων, οὕτω νῦν ἐπιβάλλουσι, τὴν οἰκογένειαν διασειόντες, τὴν δάναυσον καὶ τετυλωμένην αὐτῶν χεῖρα ἐπὶ τῶν λεπτοτάτων ἰνῶν τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας ἀγωνιζόμενοι νὰ καταθραύσωσι τὸν ἐν οἰκογενείᾳ μετὰ τῶν φιλάτων ὄντων, δι' ὧν ὁ Δημιουργὸς ἀμεσώτερον συνέδεσε τὸν πεπερασμένον χαμαιγενῆ ἄνθρωπον. προσπαθοῦσι τὴν συζυγικὴν τρυφερότητα νὰ ἀπαμβλύνωσι, τὰ μυρία λεπτότατα καὶ θαυτάτα συναισθήματα, τὰ κατέχοντα τὴν ψυχὴν ὡς ἐκ τῆς παντοδαπῆς τύχης τῶν φιλάτων νὰ ἐκπᾶσωσιν, τὴν θάλασσαν στοργῆς τῶν γονέων πρὸς τὰ τέκνα νὰ ψυχράνωσι, τὸν τρυφερὸν σύνδεσμον τὸν συνδέοντα τὰ τέκνα πρὸς τοὺς γονεῖς, τοὺς ἀδελφοὺς καὶ οἰκείους πρὸς ἀλλήλους νὰ διαρρήξωσι, τὸν πολυσχιδῆ καὶ θυμηδέστατον κόσμον τῶν ἀμοιβαίων γλυκειῶν μεριμνῶν τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας νὰ ἀρπάσωσι, καταπατοῦντες οὕτως ἀθέως καὶ θαναύως οἱ δέσμηλοι τὸν πικριλόχρουν καὶ εὐώδη ἀνθῶνα τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως.

Πλὴν δὲ τῆς θρησκείας καὶ τῆς οἰκογενείας καὶ ἡ κοινωνία κηρύσσεται ὑπὸ τῶν παχυτάτων τούτων ὡς τυχαῖος τις ὄμιλος ἀνθρώπινος περιπλακεῖς καὶ καταδεδεσμευθεῖς ὑπὸ τῶν πονηροτέρων καὶ ἰδιοτελεσιτέρων ἐν νόμοις καὶ ἐθίμοις ἐξεπίτηδες ὑπὸ τούτων πρὸς τὸ ἴδιον αὐτῶν συμφέρον ἐξυφανθεῖσιν, καὶ ὧν ἡ διάρρηξις οὐ μόνον ἐλευθέρᾳ παντὶ τυγχάνει, ἀλλὰ καὶ ὡς καθήκον δῆθεν ἐπιβάλλεται εἰς πάντα εὖ φρονούντα καὶ τὴν ἀπὸ τῶν παντοδαπῶν δεσμῶν, δι' ὧν καταδουλοῦται ἢ ἀπεριόριστος ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου, ἀπολύτρωσιν εἰλικρινῶς καὶ μεγαλοφύχως ἐπιποθοῦντα. (ἑβ' ἀνωτ. σ. 91—92) Ἐκτοτε ἄρα αἱ ἐξωφρενικαὶ αὐταὶ ἰδέαι ἐκυκλοφοροῦν καὶ πρὶν ἢ ἐκπνεύσῃ ὁ 10' αἰὼν εἶχον ἀρχίσει νὰ μολύνωσι τὴν κοινωνίαν ὑπὸ τῶν μαινομένων, ὡς ὀνομάζει αὐτοὺς ὁ ἐμβριθεῖς οὗτος παιδαγωγὸς καὶ μέγας πατριώτης, «καθ' ὑπεροχὴν λόγου» διαμαστιγῶνων καὶ διαπομπεύων τὴν μωρίαν τῶν προδρόμων τῶν νῦν κομμουνιστῶν. Ποῦ τοιοῦτοι διδάσκαλοι τὴν σήμερον! Οἱ παλαιοὶ ἐφρόντιζον πρὸς διατήρησιν τῆς παραδόσεως καὶ τοῦ παιδαγωγικοῦ συστήματος νὰ ἀφήσουν τοὺς διαδόχους καὶ τοὺς ἐπιγόνους των, οἵτινες ἀπετέλουν τοὺς «χοροὺς», ὅπως εἴχομεν τελευταῖον τοὺς Κοντιστάς, ὧν ἔσχατος ὁ πέρυσι θανὼν Χαριτωνίδης. Οἱ Μπαλαναῖοι κατώρθωσαν ἐπὶ 100ετίαν ἐν Ἰωαννίνοις νὰ συνεχίσουν ἀπὸ πατρὸς εἰς υἱὸν τὴν παράδοσιν. Ὁ Παπαδασιλόπουλος δὲν φαίνεται μὲν νὰ εἶχε προκομμένους υἱοὺς(!), ἀλλ' ἀφῆκε μαθητὰς ἀξίους νὰ συνεχίσωσι τὸ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ σύστημα, ὅπως καὶ ὁ Εὐγ. Βούλγαρις. Ὁ περίφημος Μα-

1. «Κώστας ὁ τοῦ Ἀναστασίου ἱερέως» ἀπλῶς ἀναφέρεται ὑπὸ Α. Χατζημιχάλη ὡς βιβλιογράφος τοῦ 724 (476) κώδ. τῆς ρωμανικῆς (γρ. ρουμανικῆς) Ἀκαδημίας τοῦ III' αἰῶνος γραφέντος ἐν Ἰωαννίνοις καὶ περιέχοντος παροιμίαν (Ἠπειρ. Χρον. ΙΕ', 1940, σ. 83).

ρούλης δὲν εἶναι ὁ τελευταῖος ἀντιπρόσωπος αὐτοῦ ἐν Σέρραις. Καὶ οὗτος ἀφῆκεν ἀντάξιον διδάσκαλον τὸν Βράνον Βωζάνην ἢ Βοζάνην, τὴν τελευταίαν προσωπικότητα τῶν Ἑπειρωτῶν διδασκάλων ἐν Μακεδονίᾳ. Οὗτος ἀποφοιτήσας τῆς Ριζαρίου σχολῆς καὶ τῆς Θεολογ. σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ἐδίδασκε χρόνον τινὰ εἰς τὸ ἐν Σμύρνῃ πρακτικὸν γαλλ. Λύκειον, ὅπερ διετῆρει ἡ γερμανικὴ ἐταιρεία τῆς Δυσσελδόρφης. Αὕτη κατὰ σύστασιν τοῦ Μαρούλη ἐκτιμήσασα τὴν εὐφυΐαν καὶ τὸν ζήλον τοῦ νέου Βωζάνη εἰσήγαγεν αὐτὸν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Χάλκης. Μετὰ πενταετῇ φοίτησιν ἀνεκηρύχθη διδάκτωρ τῆς θεολογίας καὶ φιλοσοφίας ἐπὶ τῇ δάσει τῆς λαμπρᾶς διατριβῆς: «Ἡ καθ' Ὁμηρον Παλλὰς Ἀθήνη» 1873. Ἀμέσως ἐκλήθη τότε γυμνασιάρχης ἐν Σέρραις καὶ διεμενιράζοντο τὴν τοῦ Γυμνασίου καὶ Διδασκαλείου διεύθυνσιν μετὰ τοῦ πατρωνοῦ τοῦ Μαρούλη, ἀπετέλουν τὴν ἐκλεκτὴν ξυνωρίδα τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης. Οὕτως αἱ Σέρραι εὐτυχήσασαι νὰ κεντηθῶσι τοιοῦτους παιδαγωγοὺς ἀνεδείχθησαν κέντρον τῆς πνευματικῆς κινήσεως ἐν Μακεδονίᾳ προηγηθεῖσαι τῆς Θεσσαλονίκης. Ἐντὸς ὀλίγου ὁ Βωζάνης ἐγένετο περιζήτητος καὶ προσκληθεὶς ἐδίδασκεν ἐν Μοναστηρίῳ, Κυθωνίαις καὶ Τραπεζοῦντι, τὰ τελευταῖα δὲ ἔτη ἀφιέρωσεν εἰς Κ)πολιν ὡς διευθυντὴς τοῦ Ζωγραφείου καὶ Ζαππείου⁽¹⁾. Ἰπῆρξεν ὁ ἱεραπόστολος, ὁ ἐμψυχωτὴς τῶν εὐγενῶν καὶ θρησκ. ἀσθημάτων, ὁ ἔθνικὸς μεγαλοκῆρυξ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, οὗ δέον νὰ ἐμφορῶνται πρὸ παντὸς οἱ διδάσκαλοι, ἵνα ἐμπνεύσωσι τοὺς μαθητὰς καὶ μεταλαμπαδεύσωσι τὸν ζήλον καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὰ ὑψηλὰ ἔθνικα ἰδεώδη. Ὁ γεν. διοικητὴς Ἑπείρου καὶ θερμὸς πατριώτης κ. Καλεύρας ἔκαμε τὸ ἐξῆς πείραμα κατὰ τὰς ἐν Ἰωαννίνοις τελεσθεῖσας ἐσρτάς ἐπὶ τῇ ἑκατονταετηρίδι τῆς ἑθνικῆς παλιγγενεσίας: ἠρώτησεν ὁμάδα νέων Ἑπειρωτῶν ἀποφοίτων τοῦ διδασκαλείου ἡλικίας ἀπὸ 18—22 ἐτῶν: «πόσας φορὰς ἕως τώρα ὁ διδάσκαλος σὰς συνεκίνησε διὰ τὴν πατρίδα, καὶ ἂν ποτε εἶυχε νὰ συγκινηθῇ· εἰ καὶ νὰ δακρύσητε δι' αὐτήν», οὐδεὶς ἐκ τῶν 25 νέων τῆς ὁμάδος εὐρέθη νὰ ἀπαντήσῃ καταφατικῶς, ὥπως διὰ τοῦ τύπου διεκῆρυξεν ὁ διοικητὴς⁽²⁾ ἀπὸ τοιοῦτους διδασκάλους ἐγγιγαντῶθη ὁ συμμορισμὸς καὶ τὰ παιδιὰ ἐτράπησαν εἰς τὰ ὄρη καὶ ἐστρέψαν δυστυχῶς τὰ ὄπλα κατὰ τῆς πατρίδος⁽³⁾.

Περὶ τῶν Ἑπειρωτῶν διδασκάλων τοῦ Γένους εἶναι ἀνάγκη νὰ γραφῇ τόμος ὁλόκληρος ὁπόσῃς ὠφελείας πρόξενον ἐγένοντο εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, πράγματι σωτήρες ὑπάρξαντες τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐπὶ τουρκοκρατίας. Ἐπικαλοῦμαι τε-

1. Βιογραφίαν ἔγραψεν ὁ καθ. κ. Π. Βιζουκίδης ἐν παραρτ. τοῦ Α' τόμου τῶν Ἑπειρ. Χρον. 1927. σ. 18—38, ἣν δυστυχῶς δὲν εἶχον ἐνταῦθα ὑπ' ὄψιν (τὸ θέρος ἡ βιβλιοθήκη εἶναι κλειστή). Ὁ Βωζάνης κατήγετο ἀπὸ τὸ Γρεβενθὲν τοῦ Ζαγορίου. Ἐν Ἰωαννίνοις διετερεῖτο ὑπὸ τοῦ θεοῦ τοῦ Χριστοφόρου ἐπισκόπου Ἀπολλωνιάδος, ὅθεν καὶ προσωρρίζετο διὰ τὸ κληρικὸν στάδιον, διετῆρξε δὲ τὸν πώγωνα διὰ βίου. Ἦτο ἐπιδημητικὴ φυσιογνωμία, ὅπως καὶ ὁ μακ. Γ. Ζηκίδης.

2. Περιοδ. «Ἡ Δωδώνη», τομ. Α' 1931—2, Ἀλεξάνδρεια, σ. 124. Καὶ ποῦ αὐτό, κύριοι; εἰς τὰ Ἰωάννινα, ὅπερ πάλαι μὲν ἦτο ἡ κεντρικὴ ἐστία τῶν γραμμάτων δι' ὅλην τὴν Ἀνατολήν, ἔλειτούργουν δύο γυμνάσια, 4 ἀστικά σχολαί, ἑλληνικὸν σχολεῖον, νηπιαγωγεῖον καὶ πλήθος ἰδιωτικῶν σχολῶν, ὅπερ ἠδύηθησαν κατὰ τοὺς τελευταίους καιροὺς συσταθείσης καὶ Παιδαγ. Ἀκαδημίας.

3. Οἱ καλοὶ διδάσκαλοι ἀπετέλεσαν ὅντως ἐξάίρεσιν. Ὁφείλω νὰ συστήσω εἰς τὸ Πανελλήνιον δύο. Οὗτοι οἱ ἱεροφάντορες τοῦ διδασκαλ. κλάδου εἶναι ὁ Ὀλύμπιος Γρηγ. Παπαδημητρίου (βλ. «Ἡ χρυσὴ βίβλος τῆς νεότητος» τομ. Α' 1947 Ἀθῆναι. Τὸ βιβλίον εἶναι ὄντως ὡραῖον, ἀλλ' ὁ συγγραφεὺς εἶναι ἐγωπαθὴς καὶ σχολαστικὸς καὶ ὀρθεϊκίλευθος Ἀθαν. Καβάθας, οὗ τὸ βιβλίον φέρει ἐπιγραφὴν: «Ἡ ὀρθὴ παιδεία πηγὴ παντὸς ἀγαθοῦ». Ὁ εἰλικρινὴς οὗτος ἀνὴρ δὲν διστάζει νὰ καταγγεῖλῃ τοὺς συναδέλφους τοῦ ἐπαναλαμβάνων, ὅτι «τὰ ἀνθεμικά κινήματα καὶ τὰ κατ' αὐτὰ διαπραχθέντα ἀκατονόμαστα κακουργήματα εἶναι οἱ σαπροὶ καρποὶ τῶν διδασκάλων κατὰ μέγιστον ποσοστὸν» (σ. 27). Ἐγὼ ἐπιπροσθέτω καὶ ἡ ἐπὶ Μεταξᾷ διὰ λύσεις τῶν κατηγ. σχολείων χάριν τῆς ΕΟΝ, ὀργάνωσις ἀπομακρύνασα τοὺς νέους ἀπὸ τῆς οἰκογενείας καὶ ἐκκλησίας καὶ μεταβληθεῖσα ὁπείτα εἰς τὴν ΕΠΟΝ.

λευταίον τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀθηνῶν Μελετίου. Οὗτος ἐν τῇ «ἐκκλησιαστικῇ ἱστορίᾳ» γράφει περὶ τοῦ Ιερέως Γ. Σουγδουρή: «ἐμαθήτευσεν ἐν Οὐνετείαις τὴν Λατινικὴν, Ἰταλικὴν καὶ ἑλληνικὴν διάλεκτον. Ἐλθὼν εἰς Ἰωάννινα διδάσκαλος ἐχορηγίτισε τῆς ἐκεῖ οὐσῆς σχολῆς, παραδοὺς ἀρίστα τὰ ἑλληνικὰ μαθήματα, φιλοσοφίαν τε καὶ θεολογίαν. ἐν πολλοῖς διαρκέσας χρόνοις τῷ ρηθέντι σχολείῳ τοῖς ἰδίῳις μαθηταῖς πᾶσαν τὴν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Τούρκων οὖσαν Εὐρώπην καταβαρβαρωθεῖσάν πως ἐξεπαίδευσεν, διακριθεῖσι κατὰ πᾶσαν χώραν καὶ πόλιν ταύτης. Ἐγραψε Λογικῆς εἰσαγωγὴν καὶ συμφωνίαν ἑλληνικὴν τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Γραφῆς ἀπάσης» (τομ. Γ', 490 κατὰ Μέρτζιον).

Ἡ ἐποχὴ τοῦ Παπαβσιλοπούλου ὡς καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ Μπαλαναίων, ἦτοι ὁλος ὁ ΙΗ' αἰὼν, θεωρεῖται ὡς ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν Ἰωαννίνοις⁽¹⁾. Τὴν ἀκμὴν ταύτην ἀνέτρεψαν ἐκεῖνοι, οἵτινες μεθυθέντες ἐκ τοῦ ψευδοπολιτισμοῦ τῆς Εὐρώπης, ἠθέλησαν νὰ μεταφυτεύσωσι ξένα παιδαγωγικὰ καὶ μεθολογικὰ παρ' ἡμῖν συστήματα. Ἀξιοπρόσεκτα εἶναι τὰ ἄλλα μέτρα πρὸς ἀναδιοργάνωσιν τῶν σχολείων, ἅπερ ἐφαρμόζονται τῶρα. Ταῦτα ἐκτίθενται ἐν τῷ «Πρὸς τοὺς Ἰωαννίτας... συμπολίτας» ὑπὸ τοῦ Δημητρίου Ἀθανασίου ὑπομνήματι, δημοσιευθέντι ἐν τῷ «Λογίῳ Ἑρμῇ» τοῦ 1817, ὅπερ οὐδεὶς τῶν περὶ τὰ τοιαῦτα ἀσχολουμένων ἀναφέρει⁽²⁾. Ἐκ τούτου ἀποσπῶμεν τὰ σπουδαιότερα (σ. 85—90).

«Εἰς τὸ πρῶτον σχολεῖον τῶν Ἰωαννίνων, δηλαδὴ εἰς τὸ τῶν ἀξίων συμπολιτῶν κυρίων Ζωσιμάδων, σχολαρχεῖ τὴν σήμερον ὁ ἐλλόγιμος κύριος Κ. Μπαλανίδης. Οὗτος ὁ ἄλλωξ σεβάσμιος ἀνὴρ ἐπρεπε νὰ ἔχη μαθητὰς τοὺς πάππους καὶ προπάππους μας, καὶ ὄχι ἡμᾶς καὶ τὰ τέκνα μας· διότι τὸ σύστημά του εἶναι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ ἄλλα βιβλία δὲν ἔχουν χώραν, εἰμὴ ἡ Ἐγκυκλοπαιδεία τοῦ Πατούσα, τὸ τέταρτον Θ. τοῦ Γαζή, ἡ ἰδική του Ἀνθολογία, καὶ ἡ Λογικὴ τοῦ Κορυδαλέως. Βιβλία γραμμένα εἰς τὴν ἀπλὴν διάλεκτον εἶναι ἐξωρισμένα ἐκεῖθεν. Ἐνθυμοῦμαι μίαν φοράν, ὅταν οὗτος ὁ διδάσκαλος, βλέπων τὸ φιλοσοφικὸν σύστημα τοῦ Σοαβίου, μεταφρασμένον παρὰ τοῦ κυρίου Γρηγορίου Κωσταντᾶ, εἶπεν, ὅτι τὸν ἀρέσκει. πολλὰ, δὲν τολμᾷ ὅμως νὰ τὸ παραδώσῃ, ἐπειδὴ εἶναι εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν μεταφρασμένον. Ἐκτὸς τούτου ἐμποδίζει μεγάλως ὁ ρηθεὶς νὰ μανθάνωσιν οἱ μαθηταὶ εὐρωπαϊκὰς διαλέκτους λέγων, ὅτι αὐταὶ γέμουσαι ἀπὸ ἄθεα βιβλία κάμνουν νὰ ἀθείσουν, ὅσοι τὰς μανθάνουσιν. Εἰς αὐτὸ τὸ σχολεῖον οἱ μαθηταὶ δὲν ἡμποροῦν νὰ τελειώσωσι προτῆτερα τὴν περίοδον τῶν ξηρῶν γραμματικῶν, παρὰ μετὰ δέκα ἔτη, καὶ τότε οἱ περισσότεροι, ἀνίδεοι ὄντες ἱστορίας, γεωγραφίας καὶ ἄλλων μέσων φιλολογικῶν, καταλαμβάνουν κακῶς τοὺς παλαιοὺς συγγραφεῖς. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς γίνονται μισάνθρωποι, κακοήθεις, καὶ ὅσον αἱ ἰδέαι των μικρότεραι, τόσον περισσότερο ὑπεροπτικοὶ καὶ κενόδοξοι. Ἐν ᾧ ὁ κύριος Κ. Μπαλανίδης δὲν εἶναι ἄξιος τῆς παρούσης ἐποχῆς, ἐγήρασε καὶ παρὰ πολὺ, καὶ ἐκωφώθη· ἄλλα τὸν ἐρωτοῦν οἱ μαθηταί, καὶ ἄλλα αὐτὸς ἀποκρίνεται. Ὅθεν γίνεται εἰς τὴν παράδοσιν μέγας κυκεὼν. Αὐτὸς θέλει ν' ἀφήσῃ διάδοχόν του ἓνα καλόγηρον φίλον του, ὃς τις παραδίδει τὸν Κορυδαλέα, ἐξηγῶν μόνον λέξεις⁽³⁾ καὶ ἀντὶ μὲ μίαν ἐρμηνεύων ἐκάστην μὲ πέντε ἕξ, χωρὶς διαφορὰν τῆς σημασίας,

1. Ἀναφέρομαι εἰς μίαν τῶν τελευταίων ἐργασιῶν. Ἀγγελίνας Δεκαπληνοῦ, «Ἡ πνευματικὴ κίνησις τῶν Ἰωαννίνων ἐπὶ Τουρκοκρατίας» (Ἀκτῖνες ΙΔ', 1951, σ. 510 «Τὰ Ἰωάννινα τὸν 18ον αἰῶνα ἔφθασαν εἰς μίαν θαυμασίαν πνευμ. ἀνθισιν, ἐγ[ε]ιναν μίαν πραγματικὴν «φωτεινὴν ἐστία», ποὺ ἐξέπεμπε τὸ φῶς τῆς εἰς ὅλον τὸν ὑπόδουλον τότε ἑλληνισμόν, τὸ προμῆνυμα τῆς ἐλευθερίας». Εἰς τὰ σταχυολογηθέντα τῆδε κακεῖσε δύο ἄρθρα οὐδὲν νέον παρουσιάζει τὸ δ' ἀξιοσημείωτον ὅτι εἰς τὴν σειρὰν τῶν διδασκάλων παραλείπει τὸν ἡμέτερον Παπαβασιλόπουλον.

2. Ὁ κ. Μιχαλόπουλος δὲν ἀναγράφει τὴν πηγὴν, ἀλλὰ νομίζω ὅτι ἐγνώριζεν αὐτήν...

3. Ἐννοεῖ τὸ λεγόμενον «ψυχολογικὸν σύστημα». ἐτίθεντο 2—3 συνήθως συνώνυμα, λαμβανόμενα ἀπὸ τὸ εἰδικὸν λεξικὸν τοῦ Γερσίου Βλάχου, ὅπερ οὗτος ἐξέπλισεν «Ἀρμονίαν»

καὶ τοῦτο θλιβερὰ μέθοδος τῶν σχολαστικῶν τῆς Ἑλλάδος χρόνων, τῆς ὁποίας τὴν χρῆσιν ἐξώρισαν ὅλα σχεδὸν τῆς Ἑλλάδος τὰ σχολεῖα καὶ δυστυχία ἂν μόνον τὰ σχολεῖα τῶν Ἰωαννίνων φανῶσι πρεσβευόμενα μέχρι τοῦ νῦν τὴν κατηραμένην ταύτην μέθοδον. Ἰδοὺ λοιπόν, φίλοι ὁμογενεῖς, ὁποῖους καρποὺς φέρει ἡ στρεβλὴ μέθοδος, ἐν ᾧ ἡ ὀρθὴ κατασταίνει τοὺς μαθητὰς ἱκανοὺς νὰ καταλάβωσιν, ὡς πρέπει, τὰ ἀθάνατα συγγράματα τῶν προγόνων μας, καὶ τοὺς ἐμπνέει ἰδέας πολλῶν ὠφελίμων πραγμάτων! Εἰς τὸ δεύτερον σχολεῖον τῆς πατρίδος μας, δηλ. τοῦ ἀειμνήστου Καπλάνη, σχολαρχεῖ ὁ κύριος Ἀθανάσιος Ψαλίδας, ὅστις ἐσπούδασεν ἐνταῦθα. Ἡ μέθοδος αὐτοῦ εἶναι ὀρθή, διὸ καὶ πολλοὶ μαθηταὶ ἐξηλθον ἀπὸ τὸ σχολεῖον μὲ ἀκριβῆ γνῶσιν τῆς Ἑλληνικῆς, Λατινικῆς καὶ ἄλλων διαλέκτων μὲ ἰδέας ἱστορίας γεωγραφίας καὶ ὅπως οὖν φιλοσοφίας. Ἀπ' αὐτοὺς ἐγιναν ἄλλοι ἱατροί, καὶ ἄλλοι διδάσκαλοι εἰς ἄλλα μέρη (ἴσως διὰ τὴν εἰς τὴν πατρίδα πτωχὴν πληρωμήν). Διὰ τὴν ἀναχώρησιν λοιπὸν αὐτῶν τῶν ἀξιωτέρων τοῦ μαθητῶν, οἱ ὅποιοι ἐχρησίμευσον ὡς ὑποδιδάσκαλοι, ἀναγκάζεται νὰ παραδίδῃ ὅλα αὐτοίς. Τί ἡμπορεῖ ὁμῶς νὰ κάμῃ ἓνας μόνος ἀνθρώπος; τί νὰ πρωτοδιδάξῃ μόνος ὁ κύριος Ψαλίδας, ὃς τις καὶ κατὰ δυστυχίαν δὲν πηγαίνει καὶ καθ' ἡμέραν εἰς τὸ σχολεῖον, ἐπειδὴ ἀνακατόνεται καὶ εἰς ὑποθέσεις ἐμπορικὰς, ἡγουν ἀρστοκρισίας κ.τ.τ. καὶ εἰς ἄλλας διαφόρους ἀσχολίας (καὶ τοῦτο στοχάζομαι προέρχεται ἀπὸ δύο αἰτία· ἡ διότι δὲν πληρόνεται καλὰ καὶ ἀναγκάζεται νὰ ἀπαντᾷ τὰ ἐξοδὰ του καὶ κατ' ἄλλον τρόπον ἢ διότι χάριν φιλίας θέλει νὰ εὐχαριστήσῃ αὐτοὺς, ὅσοι τὸν προσκαλοῦν εἰς ταιαύτας ὑποθέσεις, παραμελῶν τὰ χρέη τοῦ ἐπαγγέλματός του). ὁ διδάσκαλος πρέπει νὰ πράττῃ ὅ,τι ἐπαγγέλλεται· καὶ ὡς ὁ ἔμπορος δὲν ἔμπορεῖ νὰ ἦναι ἐν ταυτῇ καὶ διδάσκαλος, οὕτω καὶ διδάσκαλος δὲν πρέπει νὰ ἦναι ἐν ταυτῇ καὶ ἔμπορος. Ὅπως καὶ ἂν ἐχητὸ πρᾶγμα, φίλοι μου συμπολιταί, ἓνας μόνος καλὸς διδάσκαλος δὲν ἐξαρκεῖ, καὶ ἀρμὴ ἐντραπῶμεν νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ἔως τῶρα δὲν ἡρτήθημεν, πόσον μὲν πλουσιοπαρόχως ἐσπείραμεν, δὲν ἐθερίσαμεν ὁμῶς οὕτε τὸ ἑκατοστημόριον τῶν σπερμάτων. Ἐξωδεύσαμεν χωρὶς τὸν ἐλπιζόμενον καρπὸν· ἐφάνημεν κωφοὶ εἰς τὰς συμβουλὰς τῶν σοφοτέρων ὁμογενῶν. Αἱ, δι' ἀγάπην Θεοῦ! ἀς στρέψωμεν τὰ ὀρμάτάς μας εἰς τὴν Ἄλφον, Σμύρνην, καὶ Κυθωνίαν (!) ἀς ἴδωμεν ὁποῖους καρποὺς ἀπολαμβάνουσιν αὐτοὶ ἀπὸ τὰ σχολεῖά τινι! ἀς μᾶς κινήσῃ τὸ παράδειγμα αὐτῶν εἰς φιλοτιμίαν! ἂν οἱ κάτοικοι αὐτῶν τῶν πόλεων πληρόνουντες μέρος ἑκάστου, ἐρύστησαν σχολεῖα τακτικά, πόσω μάλλον ἡμεῖς, ὅταν ἔχωμεν ἱκανὰς ποσότητας χρημάτων, τὰ ὅποια ἀφιέρωσαν μόνον δύο εὐεργεταί, χωρὶς νὰ ζητήσουν ἀπὸ τοὺς ἄλλους μήτε ὄβολόν; Διὰ τί νὰ ἐπιμένωμεν εἰς τὸν λήθαργον τῶν προλήψεων, ἐν ᾧ ἄλλοι πρὸ καιροῦ προθύμως ἠγέρθησαν; ἀς προσκαλεσώμεν λοιπὸν πέντε ἀξιότους διδασκάλους, ἀπὸ τοῦ ὁποῖου τρεῖς τοῦλάχιστον νὰ συστήσωμεν εἰς τὴν σχολὴν τῶν κυρίων Ζωσιμάδων, καὶ τοὺς ἄλλους δύο εἰς τὴν σχολὴν τῶν κυρίων Ζωσιμάδων, καὶ τοὺς ἄλλους δύο εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Καπλάνη, διὰ νὰ συσχολαρχοῦν μὲ τὸν κύριον Ψαλίδαν. Συμφεριώτερον ὁμῶς εἶναι, σχολάζομαι, νὰ ἐνώσιωμεν τὰ δύο σχολεῖα διὰ νὰ ἐμπνεύσωμεν εἰς τοὺς διδασκάλους ὁμολογίαν καὶ ἀγάπην, ὡς τε νὰ ἔχουν καὶ ἐν σύστημα ἐμόρφωνον κατὰ πάντα. Ἐπειδὴ αὐτὰ διὰ τὴν διαφορετικὴν μέθοδόν των εὐρίσκονται εἰς ἀκτῆπαυστον διχόνοιαν καὶ ἔχθραν, ἔτιν ἐνωθῶσι καὶ τὰ ἑξῆς θέλουν γίνεσθαι: ὀλιγότερα καὶ ἡ ἰατρικὴ θέλει φυλάττεσθαι εὐκολώτερον καὶ οἱ ἑπίτροποι θέλουν φροντίζει προθυμώτερον. Ἐξελιμώτατον ἦθελεν εἶναι νὰ ἔχωμεν εἰς τὰ σχολεῖά μας καὶ δύο διδασκάλους τῶν σοφοτέρων τῆς Εὐρώπης διαλέκτων, οἵτινες νὰ παραδίδωσι τὴν Γαλλικὴν, Ἀγγλικὴν, Γερμανικὴν καὶ μάλιστα τὴν Λατινικὴν, τὴν τόσον ἀναγκαίαν εἰς τὴν μάθησιν τῆς παλαιᾶς Ἑλληνικῆς. Προσέτι καὶ οἱ ἀρχιδιδάσκαλοι καὶ οἱ ὑποδιδάσκα-

1. Ὁ γράφων ἐξ ἀκοῆς ἐγνώριζε τὰ σχολεῖα ταῦτα· διότι καὶ εἰς αὐτὰ αὐτὸ τὸ σύστημα ἐδιδάσκετο μὲ τὴν διαφορὰν, ὅτι εἶχον πλήρη προσωπικόν.

λοι πρέπει νὰ πληρόνωνται καλά, διὰ νὰ μὴν ἀναγκάζωνται διὰ τὴν στέρησιν τῶν ἐξόδων των νὰ ἐνασχολῶνται εἰς ἄλλα καί, ἂν δὲν φθάσουν τῶν σχολείων τὰ εἰσοδήματα, πρέπει νὰ γίνῃ ἐτήσιος συνδρομὴ ἀπὸ ὅλους τοὺς πλουσίους μας ἀναλόγως ὥς τε νὰ ἀναπληρωθῇ ἡ ἑλλειψίς. Εἰς αὐτὴν τὴν συνδρομὴν εἶμαι εὐελπίς, ὅτι ὁ πανιερώτατος Μητροπολίτης μας θέλει φανῇ ὁ γενναιότερος, διὰ νὰ ἐμψυχώσῃ μὲ τὸ καλὸν παράδειγμά του καὶ τοὺς λοιπούς, καὶ διὰ νὰ μὴ φανῇ κατώτερος κατὰ τὴν φιλογένειαν παρὰ τοὺς ἄλλους συνάδελφούς του, ἀμιλλωμένους καθ' ἑκάστην νὰ φωτίσωσι τὰς ἐπαρχίας των μὲ τὰ θεῖα φῶτα τῆς παιδείας. Πρὸς τοῦτοις παρακαλῶ τοὺς πλουσίους μας καὶ τοὺς ἐπιτρόπους τῶν Ἐκκλησιῶν μας νὰ στείλωσιν εἰς τὴν Εὐρώπην μὲ ἐξοδὰ των καὶ μὲ τὰ περισσεύματα τῶν εἰσοδημάτων τῶν Ἐκκλησιῶν, ἀγχίνοας μαθητὰς διὰ νὰ τελειοποιηθῶσι καὶ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὸ φίλον ἔδαφος, διὰ νὰ γίνωσιν ἀξιοὶ διάδοχοι τῶν διδασκάλων μας. Τοῦτο ἕως τώρα ὄχι μόνον δὲν ἐνήργησε κανένας, ἀλλ' οὔτε ἐπρόβαλε, καὶ ἔπρεπε νὰ τὸ προσμείνωμεν ἀπὸ τοὺς καλοὺς Λιβουρνισίους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους, ὅσοι εἶναι συμπολιταὶ μας, ἔκαμαν τὸ πρὸς τὴν πατρίδα χρέος των⁽¹⁾. ὅσοι δὲ εἶναι γείτονες καὶ φίλοι μας, ἠθέλησαν νὰ δεῖξωσι διὰ τούτου τὴν πρὸς ἡμᾶς φιλανθρωπίαν των.

Εἰς αὐτοὺς δὲν πρέπει καὶ ἡμεῖς νὰ φανῶμεν εὐγνώμονες ἀντεξοδεύοντες γενναίως πρὸς σπουδὴν τῶν συμπολιτῶν μας. Αὕτη ἡ ἀμοιβή, εἶμαι βέβαιος, ὅτι θέλει τοὺς εἶναι ἱκανή, ἐπειδὴ μὲ τὸ παράδειγμά των μᾶς ἐφανέρωσαν, πόσον ἐπιθυμοῦν τὸν φωτισμὸν μας. Στοχασθῆτε, φίλοι μου συμπολίται, ὅποιαν ὠφέλειαν θέλει μᾶς προσενήσῃ ἡ παιδεία εἰς πᾶν ἐπάγγελμα, μάλιστα εἰς τοὺς ἐμπόρους μας, οἵτινες ἔχουν ὄχι μικρὰν κοινωνίαν μὲ τὰ σοφὰ ἔθνη τῆς Εὐρώπης. Τὰ σχολεῖά μας, ὅταν γίνωσι τακτικὰ Λύκεια, θέλουν ἐλκύσει πολλοὺς νέους ἀπὸ διάφορα τῆς Ἑλλάδος μέρη, καὶ μάλιστα ἀπὸ τὰ πλησιόχωρα, νὰ σπουδᾶσιν εἰς αὐτά, καὶ ἡμεῖς θέλομεν ἀπολαύσει τοὺς γλυκεῖς καρποὺς τῆς μεταδόσεως τῆς παιδείας. Οὗτος εἶναι ὁ μόνος τρόπος, φίλοι συμπολίται, τῆς εὐτυχίας μας. Ἡ παιδεία θέλει φέρει τὴν καλὴν ἀνατροφὴν εἰς τὰ τέκνα μας. ἡ παιδεία θέλει ἀποκαταστήσῃ περίδλεπτον εἰς τοὺς ξένους τὴν πόλιν μας, ἡ παιδεία θέλει εἰσάξῃ τὸ ἐμπόριον εἰς αὐτὴν καὶ μᾶς ἐμποδίσῃ νὰ τρέχωμεν πλέον μὲ τόσους κινδύνους εἰς ξένους τόπους, ἡ παιδεία θέλει μᾶς κἄμει νὰ μὴν ἐντρεπώμεθα πλέον συναναστρεφόμενοι μὲ τοὺς Χίους, Σμυρναίους καὶ λοιποὺς ἑλλογίμους ὁμογενεῖς. ἡ παιδεία ἐμφράξῃ τὰ στόματα τῶν ὁμογενῶν, οἵτινες μᾶς ὀνομάζουν ἀπειροκάλους καὶ ἀναξίους τοῦ ἑλληνικοῦ ὀνόματος. ἡ παιδεία θέλει ἀποκαταστήσῃ τοῦ φύσει φιλοξένους Ἰωαννίτας ἱκανοὺς νὰ βοηθήσωσι τοὺς ἀπαιδεύτους γείτονάς των ἐν ἐνὶ λόγῳ ἡ παιδεία θέλει μας ἀξιῶσιν καὶ ἡμεῖς νὰ φωτισθῶμεν καὶ ἐν ταυτῇ νὰ συνεισφέρωμεν ὄχι ὀλίγον εἰς τὸν φωτισμὸν τῆς Ἑλλάδος ὅλης. Εἶθε λοιπὸν νὰ ἴδω ἐν τάχει θαλμένας εἰς πρᾶξιν ταύτας τὰς πρὸς ἐσᾶς θερμὰς παρακαλέσεις μου πρὸς κοινὴν χαρὰν καὶ εὐφροσύνην τῶν ὁμογενῶν! γένοιτο! γένοιτο!

Ἐκ Βιέννης

ὁ ταπεινὸς συμπολίτης σας
Δημήτριος Ἀθανασίου

Αἱ ἐκτιθέμεναι ἐνταῦθα ἰδέαι τοῦ Δημ. Ἀθανασίου ἀποδεικνύουσιν αὐτὸν ἕνα τῶν προδρόμων τῆς ἀναγεννηθείσης ἐν Ἑλλάδι παιδείας, ἣν ἤρχισεν ὁ Ἀνθρακίτης καὶ συνέχισεν ὁ Εὐγ. Βούλγαρης ἐν Ἰωαννίνοις.

Περὶ τοῦ Ψαλῖδα ἔχομεν τὴν ἀξιόλογον καὶ ἐξαντλητικὴν μονογραφίαν τοῦ εὐέλπιδος νεαροῦ ἐπιστήμονος κ. Λ. Βρανόυση: «Ἀθανάσιος Ψαλῖδας, ὁ διδάσκαλος τοῦ Γένους (1767—1828), ὁ πατριώτης, ὁ πολιτικός, ὁ ἀγωνιστής, ἔκδοσις

1. Βλ. τὴν λαμπρὰν μονογραφίαν τοῦ καθ. κ. Νικ. Τωμαδάκη «Ναοὶ καὶ θεομοὶ τῆς ἑλλ. κοινότητος τοῦ Λιθόρνου». (ἀνάτ. ἐκ τοῦ ΙΣ' τόμ. τῆς Ἑπετ. Ἑταιρ. Βυζ. σπουδῶν, Ἀθήναι 1940) σ. 104 ἐ. κεφ. Ε'. τὸ σχολεῖον καὶ οἱ ὑπότροφοι τῆς Κοινότητος.

«Ηπειρωτικής 'Εστίας», 'Ιωάννινα 1952». Διὰ τὴν εἰς 'Ιωάννινα διδασκαλικὴν τούτου δρασιν (1795—1821)⁽¹⁾ ἔγραψεν ὀλίγα (σ. 24—29 ὧν τὸ διπλάσιον τοῦ κειμένου εἶναι αἱ σημειώσεις! εἶναι ἡ νόσος τῆς ἐποχῆς μας. οἱ νέοι θαρύνονται νὰ ἀναλύσωσι ἢ νὰ ἀπορρίψωσι ἢ νὰ ἀφορμειώσωσι τὰς ξένας ἰδέας καὶ ρίπτουσιν αὐτὰς ἔτσι ἐπὶ τοῦ χάρτου!!) εἰς αὐτὰ προσθέτω ἐγὼ μίαν λίαν διδακτικὴν ἐπιστολὴν, ἣν ἀπηύθυνε πρὸς τὸν Καπλάνην· αὕτη ἐδημοσιεύθη εἰς τοῦ Εἰρ. 'Ασωπίου τὸ «'Αττικὸν ἡμερολ.» 1873, ἐνθα σχετικῶς μετὰ τὰ ἀνωτέρω γράφει: «'Οσάκις στοχάζομαι τὴν δυστυχίαν τῆς πατρίδος μας καὶ Σὲ τὸν ἀνακουφιστὴν αὐτῆς καὶ εὐεργέτην γεμίζουν τὰ μάτια μου ἀπὸ δάκρυα ἡδονῆς καὶ ἄλγους εἰς τὸν ἴδιον καιρὸν, καθὼς καὶ τώρα ὅπου Σᾶς γράφω, τὰ μάτια μου δακρύων πλήρη εἶναι...αὐτὰ, γενναιότατε, αὐτὰ εἶναι ὅπου με κάμνουν νὰ μὴν αἰσθάνωμαι κανένα κόπον καὶ νὰ παραδίδω ἐπαπλάσιως τὴν ἡμέραν εἰς ὅκτῳ ὥρας, ἰέσουρας πρὸ τοῦ γεύματος καὶ τέσσαρας μετὰ τὸ γεῦμα, ἐπειδὴ βλέπω τὴν δυστυχίαν τῆς πατρίδος ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος, βλέπω ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, ὅτι ἀπὸ Θεοῦ ἐδόθη Σας ἡ ζωὴ ὅχι διὰ νὰ ζήσης, ἀλλὰ νὰ ζήσης διὰ νὰ ζωοποιήσης τοὺς ἄλλους» (σ. 440 βλ. καὶ «'Εστίαν» 1879, σ. 273)· ὥστε δὲν ἀληθεύουσι αὐτὰ ποὺ γράφει ὁ ἐπιστολογράφος καὶ ἄλλοι περὶ ἐλλιποῦς παραδόσεως τῶν μαθημάτων.

(Σ υ ν ε χ ί ζ ε τ α ι)

1. 'Ο κ. Εὐρ. Σούρλας εἰς τὴν ἐναίσιμον διατριβὴν του περὶ Ψαλῖδα, ἣν ἔκρινε ὡς καθηγητῆς τῆς Φιλοσ. σχολῆς τῷ 1945, γράφει ὅτι ἐδίδαξεν ἐν 'Ιωαννίνοις 25 ἔτη. Τῷ 1820 μὴ εὐρισκόμενος εἰς καλὰς σχέσεις πρὸς τὸν 'Αλῆ πασᾶν, ἀρξαμένης τῆς πολιορκίας κατέφυγεν εἰς τὸ Τσεπέλοδον καὶ τὸ 1822 εἰς Κέρκυραν, ἐνθ' ἀπέθινε τὸ 1829. Εἰς ταῦτα τι φρονεῖ ὁ κ. Βρανούσης; πρέπει νὰ λάβῃ θέσιν, διότι, ἂν δὲν ἀπατώμαι, παρουσιάζει αὐτὸν ὡς μέχρι τέλους διατελέσαντα εἰς καλὰς σχέσεις πρὸς τὸν τύραννον.

ΟΙ ΖΩΣΙΜΑΔΕΣ & ΟΙ ΙΣΡΑΗΛΙΤΕΣ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Οί άρχαιοί Ισραηλίτες είχαν παύση νά έχουν διμλουμένη γλώσσα τήν Μωσαϊκήν, στήν οποίαν ήσαν γραμμένα τά περισσότερα άπό τά ιερά βιβλία τής Παλαιάς Διαθήκης, άπό τά χίλια περίπου πρό Χριστού.

Είχαν άρχισή νά μιλούν κι' άργότερα και νά γράφουν τή λεγόμενη 'Αραμαϊκή γλώσσα τής πνευματικής επικοινωνίας των τότε λαών τής Μέσης 'Ανατολής, Περσών, Βαβυλωνίων, 'Ασσυρίων, Σύρων, Ισραηλιτών. 'Από δέ τά χρόνια των κατακτήσεων του Μ. 'Αλεξάνδρου και τήν ίδρυση των έλληνιστικών βασιλείων των Σελευκιδών στη Συρία και των Πτολεμαίων στην Αίγυπτο σχηματίσθηκαν έλληνόφωνες κοινότητες, ώστε παρουσιάσθηκε ανάγκη ή Παλαιά Διαθήκη νά μεταφρασθί στην κοινή 'Ελληνική γλώσσα και νά γίνη ή λεγόμενη «Μετάφραση των εβδομήκοντα». Με τή Ρωμαϊκή δέ κατάκτηση και τή διασπορά του Ισραήλ στις άπέραντες χώρες του Ρωμαϊκού κράτους, όπου όμως κυριαρχούσαν ή έλληνική γλώσσα και ό έλληνικός πολιτισμός σχηματίσθηκαν και έξω άπό τή Συρία και τήν Αίγυπτο έλληνόφωνες Ισραηλιτικές κοινότητες στη Μ. 'Ασία και τήν Εύρωπαϊκή 'Ελλάδα.

'Απ' αυτές τις έλληνόφωνες κοινότητες κατάγονται και οί πάντοτε έλληνόφωνες Ισραηλιτικές κοινότητες τής 'Αρτας και των Ιωαννίνων, που σχηματίσθηκαν κατά τό 1200 μ. Χ. και διατηρούνται τέτοιες έως σήμερα. 'Από δέ μεταναστάτες Ισραηλίτες τής 'Αρτας και των Ιωαννίνων σχηματίσθηκε και ή έλληνόφωνη Ισραηλιτική κοινότητα τής Νέας 'Υόρκης στην 'Αμερική. Και στις συναγωγές ακόμα των τριών αυτών κοινοτήτων άκούεται ή νέα έλληνική γλώσσα.

Είχα έπισκεφθί με τό μακαρίτη Ισραηλίτη ύφασματέμπορο Καμπελή—βαθύ γνώστη τής μωσαϊκής, τής άραμαϊκής και τής έλληνικής γλώσσας—τήν Ισραηλιτική συναγωγή των Ιωαννίνων τήν έβδομάδα του Ισραηλιτικού Πάσχα και άκουσα νά ψέλνεται τό 'Ασμα άσμάτων του Σολομώντος σέ νέα έλληνική γιαννιώτικη γλώσσα και είδα και βιβλίον σχετικόν με τό άσμα γραμμένο στη γλώσσα αυτή. Τό 'Ασμα άσμάτων τό είχε γράψει τόν δέκατον πρό Χριστού αιώνα ό σοφός βασιλιάς Σολομών στη Μωσαϊκή. 'Ενας Ιωνάθαν μπαίν, δηλ. υίός, του Ουτζιέλ στην Ταλμουδική εποχή κατά τό 200 με 250 μετά Χριστόν τό είχε παραφράσει στην 'Αραμαϊκή όχι

κατά λέξη, αλλά εφαρμόζοντας τό κείμενό του με γεγονότα τής ιστορίας του Ισραήλ και με μιá προφητεία στο τέλος για τή μέλλουσα άποκατάσταση του Ισραήλ με τήν εύνοια και τήν πρόνοια του θεού προς τόν διεσπαρμένον περιούσιον λαόν του Ισραήλ. 'Η προφητεία αυτή έπαλήθευε και έδω και λίγα χρόνια σχηματίσθηκε στην Παλαιστίνη τό έλεύθερον κράτος του Ισραήλ. Λοιπόν αυτή ή παράφραση ή άραμαϊκή του 'Ασματος άπό τόν Ιωνάθαν με τις «δέκα παίνεσες ή παινέματα του θεού» έδω στά Γιάννινα ως τήν καταστροφή τής Γιαννιώτικης Ισραηλιτικής κοινότητας άπό τό Γερμανικό ναζισμό ψελνότανε στη συναγωγή σέ γλώσσα νεοελληνική γιαννιώτικη κάθε χρόνο. Γιαννιώτες Ισραηλίτες ικανοί γνώστες τής άραμαϊκής γλώσσας, που τήν είχαν σπουδάσει στην έβραϊκή σχολή των Ιωαννίνων που λειτουργούσε άπό τήν εποχή τής Τουρκοκρατίας και λεγότανε «Ταλμούδ Τορά δηλ. διδασκαλία του Νόμου, Σχολείον» ή κρατώντας τό άραμαϊκόν κείμενον του Ιωνάθαν ή τή Γιαννιώτικη νεοελληνική μετάφρασή του τό έψελναν στη Συναγωγή έλληνικά. Τής 'Αραμαϊκής αυτής παραφράσεως μετάφραση τελευταία στη Γιαννιώτικη 'Ελληνική γλώσσα είνε αυτή που έκαμε ό Γιαννιώτης Ισραηλίτης 'Αβραάμ Μωσιέ Νοικοκύρης, διδάσκαλος τής έβραϊκής στα τελευταία του χρόνια στην Κέρκυρα. 'Η Γιαννιώτικη αυτή νεοελληνική παράφραση ή τελευταία σώζεται και σήμερα, άλλ' άπ' αυτή είχαν προηγηθί και άλλες παραφράσεις σέ παλιότερη Γιαννιώτικη γλώσσα και θά έδινε ένα σπουδαίο γλωσσικό μνημείο ή ανακάλυψη παραφράσεως άρχαιότερης άπό τήν του Νοικοκύρη, διότι θά καθιστούσε γνωστή τήν εξέλιξη τής Γιαννιώτικης νεοελληνικής γλώσσας.

Οί Ισραηλίτες των Ιωαννίνων δέν είναι μόνον Γιαννιώτες που μιλούν και ψέλνουν τήν κατ'αιρούς Γιαννιώτικη γλώσσα, αλλά μιμήθηκαν και τή Χριστιανική άγαθοεργία παίρνοντας παράδειγμα άπό τους άείμνηστους Ζωσιμάδες. 'Ο Ιω. Λαμπρίδης που έγραψε κατά τό 1887 τό βιβλίον του τό πολύτιμον—που έγινε σπάνιον και είναι άπόλυτη ανάγκη νά ανατυπωθί—«'Ηπειρωτικά άγαθοεργήματα» αναφέρει αρκετούς Γιαννιώτες Ισραηλίτες ευεργέτες. Στις δύο Ισραηλιτικές συναγωγές των Ιωαννίνων αναγράφονται σέ μωσαϊκή γλώσσα Ισραηλίτες ευεργέ-

τες και τα εύεργετήματά των. Είς δὲ τὸ Ἰσραηλιτικὸν σχολεῖον σώζονται δέκα ἐνυπόγραφες πλάκες Ἰσραηλιτῶν Γιαννιωτῶν εύεργετῶν καὶ τῶν εύεργετημάτων των. Οἱ ἐπιγραφές αὐτές γιὰ τὴν ἱστορία τῶν Ἰωαννίνων ἀνάγκη νὰ μεταφρασθοῦν νεοελληνικὰ καὶ νὰ δημοσιευθοῦν. Στὴ θέση αὐτὴ ἀναφέρω λίγους νεώτερους Ἰσραηλίτες Γιαννιώτες εύεργέτες πού τοὺς ἀνακάλυψα εἰς τὰ ἀρχεῖα τῆς Μητροπόλεως Ἰωαννίνων καὶ τοὺς ὁποῖους ἀνέφερα καὶ στὸ βιβλίο μου «140 εύεργέτες τῶν Ἰωαννίνων».

α) Ὁ Μεγῆρ Σολομὼν † 1915. Μὲ διαθήκη του στὰς Ἀθήνας ἄφισε γιὰ Ἱδρυση «Μεγηρεῖου Ἰσραηλιτικοῦ Νοσοκομείου».

β) Ἡ Μαζαλιώθ Ματταθία στὰ 1936 ἄφισε τὸ σπίτι τῆς Ἰσραηλίτισσα αὐτὴ στὸ χριστιανικὸν νοσοκομεῖον τοῦ Γ. Χατζηκώστα.

γ) Ὁ Οὐριέλ Σαμουέλ Μπατίνος στὰ 1937 ἄφισε τὸ σπίτι του στὸ Ἰσραηλιτικὸ Γηροκομεῖο τῆς πόλεως μας πού εἶχε ἀπὸ τοὺς Ἱδρυτὰς του τὸ ὄνομα «Μπαίθ Γιεσουά βέ Ραχέλ» δηλ. Οἶκος τοῦ Γιεσουά καὶ τῆς Ραχὴλ.

δ) Ὁ Μποχορή ἡ Γιεσουά μπαῖν (υἱὸς) τοῦ Σολομὼν Γιακώβ ἀπεβίωσε στὴν ὁμηρεία στὰ 1944, ἀλλὰ μὲ διαθήκη του ἀπὸ τὰ 1934 εἶχε κληροδοτήση Ἰσραηλίτης αὐτὸς στὸ Νοσοκομεῖον Γ. Χατζηκώστα χίλια δολλάρια εἰς μνήμην τοῦ ἰδίου καὶ τῆς συζύγου του Ραχὴλ. Τὸ κληροδοτήμα του ἐκκρεμεῖ στὰ ἀμερικανικὰ δικαστήρια.

ε) Ἀπὸ μιὰ ἐβραϊκὴ ἐπιγραφή πού εἶναι πάνω στὴν ἐξώθυρα ἐνὸς σπιτιοῦ ἀπέναντι ἀπὸ τὰ σημερινὰ γραφεῖα τῆς Μητροπόλεως Ἰωαννίνων φαίνεται ὅτι τὸ σπίτι αὐτὸ ἀνήκει στὸν Μαναχὲμ Μωσέ, πού τὸ ἀφιέρωσε γιὰ Ἰσραηλιτικὸν σχολεῖον. Καὶ ἀντὶ τὸ κτίριον αὐτὸ νὰ ἐπιστραφῇ στὴ μικρὴ τώρα Γιαννιώτικη Ἰσραηλιτικὴ κοινότητα ἢ νὰ διατεθῇ γιὰ ἐκπαιδευτικοὺς σκοποὺς, ἀπὸ τὸ 1943 μὲ τὴν ἐξοδο τῶν Ἰσραηλιτῶν στὴ Γερμανία κατακρατεῖται ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸν Δη-

μόσιον καὶ χρησιμοποιεῖται ἀπὸ κάποτε γιὰ κατοικία τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ Ἠπείρου.

Ὅταν πρωτοἄρχισαν καὶ οἱ Ἰσραηλίτες συμπολίτες μας μιμούμενοι τοὺς Ζωσιμάδες καὶ τὰ Ἑλέη τῆς Μητροπόλεως Ἰωαννίνων νὰ κάμουν καὶ αὐτοὶ παρόμοια διὰ τοὺς Ἑλέη, οἱ Γιαννιώτες Χριστιανοὶ εἶτε ἀπὸ ζήλεια εἶτε ἀπὸ φανατισμὸ τῶν ἀμαθῶν τῆς τότε ἐποχῆς, εἰρωνεύθηκαν τὸ γεγονὸς αὐτὸ μὲ τοὺς παρακάτω σατυρικοὺς στίχους:

«Θέλσαν νὰ κάνουν καὶ οἱ Οὐβραῖοι
τῶν Ζωσιμάδων τὰ Ἑλέη.
Νταβγκιών (1) ἐφέντης ἡ ἀρχή,
καὶ αὐτὸς τοὺς κὰν τὴ διδαχή.
Κι' ὅταν τ' ἄκσι καὶ ἡ Μαρμπέ (2)
ἀπ' τ' χαρά τς μέσα μπαῖν
καὶ φέρν' τ' ἀφέντ' τὸν τζιουμπέ (3)
ποῦχε μέσ' στὴ τζιέπη τὸ τζιουλμπέν (4).
Γιὰ καὶ ὁ Μώϋξης τ' Ἀλκαλάη (5)
μὲ χαρά μεγάλ' τ' ἀκούει.
Λόγος μεγάλος γίνηκε
στὸ Κουρμανιὸ (6) στὴ μέσ'.
Χαΐ! Χαΐ! Εἴμαστε καὶ ἑμεῖς. (6)
Δὲν εἴστε μουνάχα ἑσεῖς (7).
Σὰς ἀρέσ', δὲν σὰς ἀρέσ'».

1. Νταβγκιών ἐφέντης=πλούσιος Ἰσραηλίτης φιλότουρκος.

2. Μαρμπέ=ὄνομα πού ἔδιναν συνήθως οἱ Ἰσραηλίτες στὴν ὑπηρετρία, ὅπως οἱ Τούρκοι ἔδιναν τὸ ὄνομα Φατμέ.

3. Τζιουμπές=χειμωνιάτικο ἐπανωφόρι.

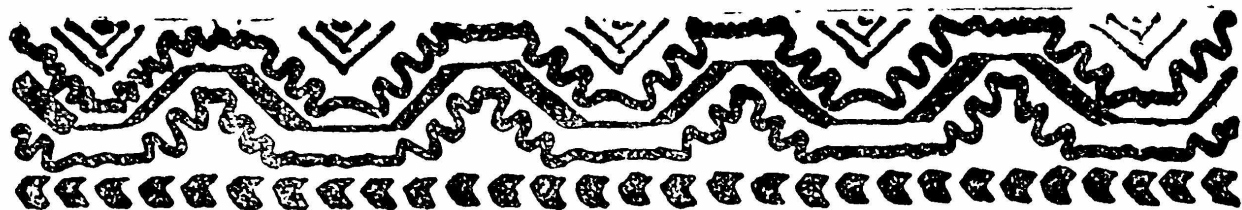
4. Τζιουλμπέν=μικρὸ χρηματοφυλάκιον πέταινο.

5. Ἀλκαλάης=πλούσιος Ἰσραηλίτης, ὑπὴκοος Γάλλος.

6. Ἐμεῖς=καὶ ἡμεῖς οἱ Ἰσραηλίτες εἴμαστε ἄξιοι νὰ χῶμε Ἑλέη.

7. Ἑσεῖς=καὶ ὄχι μόνον σεῖς οἱ Χριστιανοί.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ Α. ΤΡΟΒΑ

ΕΠΙ ΤΗ ΕΠΕΤΕΙΩ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΤΟΥ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΑΣΩΠΙΟΣ

Σεφυλλίζοντας πρό ἡμερῶν ἓνα παλαιὸ περιοδικὸ τῆς Σμύρνης, τὸ «Μέντορα» τοῦ 1873 (*) ὤρηκα μιὰ χαρακτηριστικὴ ἀνταπόκριση ἀπ' τὴν Ἀθήνα σχετικὴ μὲ τὸ θάνατο καὶ τὴν κηδεῖα τοῦ μεγάλου Ἑπειρώτου Λογίου Κωνσταντίνου Ἀσωπίου, ποὺ πέθανε στὴν Ἀθήνα στίς 19 Νοεμβρίου τοῦ 1872.

Ἐπειδὴ ἡ «Ἑπειρωτικὴ Ἑστία», ἡ κιβωτὸς αὐτῆ τῶν παραδόσεων, τῆς ἱστορίας καὶ τῶν πνευματικῶν ἐπιτευγμάτων τῆς Ἑπείρου μαζεύει μὲ στοργὴ κάθε τι ποὺ ἀφορᾷ τὸ ἀκραῖο αὐτὸ τμήμα τῆς Ἑλληνικῆς πατρίδας, σκέφθηκα, μὲ τὴν εὐκαιρίαν ποὺ συμπληρώνονται τὸ μὴ-να αὐτὸ 82 χρόνια ἀπὸ τὸ θάνατό του, ν' ἀντιγράψω καὶ νὰ ἀποθέσω στίς σελίδες τῆς τῆς τό-σο ἐνδιαφέρουσας ἀνταπόκρισης αὐτῆς.

Ἔτσι μᾶς διδεται ἡ εὐκαιρία νὰ κάνουμε τὸ μνημόσυνο τοῦ σοφοῦ διδασκάλου ποὺ τιμᾷ ὄχι μόνον τὸ Γραμμμένο ὅπου γεννήθηκε, τὴν Ἑπειρὸν ἀπ' ὅπου ξεκίνησε, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἑλλάδα ὁλόκληρη ποὺ ἐλάμπρυνε μὲ τὸ φωτισμένο του νοῦ καὶ τὴν ἐμπνευσμένη του διδασκαλία.

* Ἀ θ ῆ ν α ι, 21/3 Δεκεμβρίου 1953.

«Τὴν νύκτα τοῦ προχθὲς Σαββάτου μαύ-
ρη ἀγγελία κατήλθεν εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἀ-
θηνῶν. Ὁ ΑΣΩΠΙΟΣ ἀπέθανεν: Αὐταὶ
ἦσαν αἱ λέξεις ἃς κατηφεῖς ἐπανελάμβανον
οἱ πολῖται, καὶ εἶχον δίκαιον· διότι ἐν τῷ
προσώπῳ τοῦ Ἀσωπίου ἔβλεπον σβεννυμέ-
νην καὶ ἐκλείπουσαν τὴν μεγαουργὸν ἐκεί-
νην τῶν διδασκάλων γενεάν, ἣτις οὐδέποτε
πλέον θὰ ἀναζήσῃ διότι οἱ διάδοχοι ἀπε-
δείχθησαν ἐλάχιστοι πρὸς αὐτὴν παραβαλ-
λόμενοι.

Εὐθὺς τὴν Κυριακὴν ἡ σύγκλητος τοῦ
Πανεπιστημίου συνήλθεν ἐν ἐκτάκτῳ συνε-
δριάσει τῇ προσκλήσει τοῦ ἀξιολύτου πρυ-
τάνεως κ. Κωνσταντίνου Παπαρηγοπού-
λου καὶ ἐξέδωκε τὸ ἐξῆς ψήφισμα, ὅπερ καὶ
ἐτοιχοκολλήθη ἐν μελανῷ περιβλήματι
ἀπανταχοῦ τῆς πόλεως.

«Ἡ σύγκλητος τοῦ Ἑθνικοῦ Πανεπι-
στημίου, συνελθοῦσα σήμερον τὴν 19ην
Νοεμβρίου 1872 εἰς ἑκτακτὸν συνεδρίασιν,
ἐπὶ τῇ λυπηρᾷ ἀγγελίᾳ τοῦ θανάτου τοῦ κα-
θηγητοῦ Κωνσταντίνου Ἀσωπίου, ἀκούσα-
σα τὴν γνώμην τοῦ πρυτάνεως καὶ κρίνου-
σα καθῆκον ἑαυτῆς τὰ δώση ἐξαίρετον τι-

μῆς καὶ σεβασμοῦ δεῖγμα εἰς τὴν μνήμην
τοῦ ἀρχαιοτάτου καὶ ὀνομαστωτάτου τῶν
διδασκᾶν τοῦ γένους, Ψηφίζει ὁμοφώνως:

Α' Ἡ σύγκλητος ὡς ἀντιπρόσωπος πάν-
των τῶν μελῶν τοῦ Πανεπιστημίου, καθη-
γητῶν, ὑφηγητῶν, καὶ φοιτητῶν, ἐκδηλοῖ
τὴν βαθεῖαν αὐτῆς θλίψιν ἐπὶ τῇ στερήσει
τοῦ ἐπισήμου ἀνδρός.

Β' Ἡ σύγκλητος ἀναδέχεται τὴν περὶ τῆς
κηδεῖας αὐτοῦ φροντίδα καὶ ὁρίζει ὅτι θέλει
τελεσθῇ αὐριοῦν τὴν 20ην Ν]βρίου ὥραν 1μ.μ.

Γ' Ἡ σύγκλητος ὅλη ἐν στολῇ θέλει
προλέμψῃ τὸν νεκρὸν ἀπὸ τῆς οἰκίας του
εἰς τὸν ναὸν τῆς Μητροπόλεως καὶ ἐκεῖθεν
εἰς τὸν τάφον κρατούντων τὰς ταινίας τοῦ
φερέτρου τῶν τεσσάρων κοσμητόρων. Προ-
σκαλεῖ δὲ ἅπαντας τοὺς καθηγητάς, καὶ
τοὺς φοιτητάς νὰ προπέμψωσι τὸν νεκρὸν
μέχρι τοῦ τάφου.

Δ' Εἰς δῆλωσιν τοῦ κοινοῦ τοῦ Πανε-
πιστημίου πένθους ἐπὶ τῇ στερήσει τοῦ πρυ-
τάνεως τούτου τῶν διδασκάλων, τοῦ πρὸς
διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἅπαν-
τα τὸν μακρὸν αὐτοῦ βίον ἀναλώσαντος,
αὐριοῦν, ἡμέραν τῆς ἐκφορᾶς, τὸ Πανεπι-
στήμιον ἀπὸ πρωΐας μέχρι ἑσπέρας μένει
κεκλεισμένον.

Εἰς τὸν πρύτανιν ἀνατίθεται ἡ δημοσίευ-
σις καὶ ἐκτέλεσις τοῦ παρόντος ψηφίσματος».

* Περιοδικὸν «Ὁ Μέντορ» τομ. Δ' τεύχος Μ.
Α, Ἀπρίλιος 1878, σελ. 229.—Σμύρνη.

Τὸ πένθος τοῦ Πανεπιστημίου συνεμερίσθησαν καὶ πάντα τὰ ἐν Ἀθήναις σχολεῖα καὶ γυμνάσια, δημόσια τε ἰδιωτικὰ συνάμα δὲ καὶ τὰ δικαστήρια ἀπὸ πρωΐας κλεισθέντα. Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὁποῖον, πάντα συνεκίνησεν, εἶν' τὸ βαθὺ τῶν πολιτῶν πένθος ὅπερ δὲν ἐκρύπτετο ἀλλ' ἐφαίνεται ἐκεῖ ἐντετυπωμένον καθαρώτατον. Πρὸς τούτοις δὲ πάντα τὰ ἐν ταῖς κεντρικαῖς ὁδοῖς, ὅθεν ἐμεῖλε νὰ διέλθῃ ἡ κηδεῖα, καταστήματα, Ἑλληνικά τε καὶ ξένα αὐθορμήτως ἐκλείσθησαν ἀπὸ τῆς 11ης ὥρας μέχρι τῆς ἐσπέρας, ὡραία καὶ συγκινητικὴ προᾶξις, δι' ἧς ἐκδηλοῦται ὅτι ὅπου τιμὴ καὶ σέβας καὶ ὑπόληψις, νὰ ἀποδοθῇ πρόκειται, ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς γνωρίζει οἶκον νὰ τὰ πράττῃ.

Ἀπὸ τῆς μεσημβρίας ἤδη τῆς χθὲς τὴν οἰκίαν τοῦ θανόντος ἐπλημμύρει πλῆθος λαοῦ συνελθόντος οὐχὶ ἐκ περιεργείας ἀλλ' ἵνα ἴδῃ τὸν προσφιλεῖ νεκρὸν συνωστισμὸς δὲ μέγας καὶ κίνησις ἄσχετος. Περὶ τὴν μίαν δὲ ὥραν ἐλθόντων τῶν στρατιωτικῶν σωμάτων, ἅτινα ὤρισθησαν νὰ ἀποδόσωσι τὰς εἰς τὸν σταυρὸν τοῦ ταξιάρχου τοῦ τάγματος τοῦ σωτῆρος, ὃν εἶχεν ὁ τεθνεὺς, ὠρισμένας τιμὰς, ἐξεκίνησεν ἡ κηδεῖα.

Μετὰ τὰ ἐξαπτέρυγα καὶ τὰ ἱερὰ σήματα τῆς Ἐκκλησίας παρεκκολούθουν αἱ στρατιωτικαὶ μουσικαί, κατόπιν δ' ἤρχοντο οἱ ἱερεῖς καὶ πάντα τὰ μέλη τῆς Ἱερᾶς Συνόδου. Εἶπετο δ' ὁ νεκρὸς ὃν ὑπεβάσταζον τὰ μέλη τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου «Παρνασσῶ». Τὰς ταινίας τοῦ φερέτου ἐκράτουν οἱ τέσσαρες κοσμήτορες τῶν σχολῶν τοῦτέστιν ὁ τῆς Νομικῆς κ. Καλλιγᾶς, ὁ τῆς Ἱατρικῆς κ. Βιτσάρης, ὁ τῆς Φιλοσοφικῆς κ. Χρηστομάνος, ὁ τῆς Θεολογικῆς κ. Δαμαλάς.

Ὅπισθεν τοῦ φερέτου αὐτοῦ ἠκολούθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ Εἰρηναῖος ἔχων δεξιόθεν μὲν τὸν Ὑπουργὸν τῆς Παιδείας κ. Δρόσον, ἀριστερόθεν δὲ τὸν πρύτανιν κ. Παπαρηγόπουλον. Παρεπορεύοντο δὲ ἐνθεν καὶ ἐνθεν ὅτε Πρωθυπουργὸς Δεληγιώργης καὶ οἱ λοιποὶ ὑπουργοὶ καὶ συγκλητικοὶ τοῦ Πανεπιστημίου. Ἠκολούθουν δ' ἅπασαι αἱ ἀρχαὶ στρατιωτικαὶ τε καὶ πολιτικαὶ ἐν μεγάλῃ στολῇ καὶ ἀπειρον πλῆθος λαοῦ. Ἐκ μέρους τοῦ Βασιλέως εἶχεν ἀποσταλῇ ὁ Ἀυτάρχης κ. Ροδόσταμος.

Οὔτε βαδίζουσα ἡ νεκρικὴ συνοδεία διέβη διὰ τῆς ὁδοῦ Αἰόλου καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν ὁδὸν Ἑρμοῦ σταματήσασα ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ Ναῷ ὅπου μετὰ τὴν ψαλλεῖσαν ἀκολουθίαν ὁ πρωτοπρεσβύτερος κ. Π. Ρομπότης ἐξεφώνησε κατάλληλον καὶ ὡραϊότατον λόγον ἐντολῇ τῆς Ἀκαδημαϊκῆς συγκλήτου. Κατόπιν δὲ ἡ συνοδεία ἐξηκολούθησε τὴν πορείαν τῆς καὶ διὰ τῆς ὁδοῦ Ἑρμοῦ καὶ τῆς Πλατείας Συντάγματος ἔλαβε, παρακάμψασα τὰ Ἀνάκτορα, τὴν λεωφόρον Κηφισίας ὁλονὲν καὶ ἀδιακόπως ἐπανέεικομένη ὑπὸ πλῆθος λαοῦ. Τέρμα δὲ τῆς κηδεῖας δὲν ἦτο τὸ Νεκροταφεῖον, ἀλλ' ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ριζάρειος Σχολὴ ἐκτὸς τῆς πόλεως κειμένη, ὅπου ὁ μακαρίτης ἐδήλωσεν ὅτι ἐπεθύμει νὰ ταφῇ παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ ἐκεῖ κειμένου διδασκάλου Δούκα. Εἰς τὴν εἴσοδον τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ριζαρίου Σχολῆς ἀνέμενον τὸν νεκρὸν ὁ Διευθυντὴς μετὰ τῶν καθηγητῶν καὶ μαθητῶν τῆς Σχολῆς, οἵτινες καὶ παρέλαβον αὐτὸν ἀπὸ τῶν χειρῶν τῶν μελῶν τοῦ «Παρνασσῶ».

Ἐκεῖ ὑπὸ τῶν πτελεῶν τὴν μελαγχολικὴν σκιάν ἐσχάφθη ὁ τάφος. Ὁ πρύτανις κ. Κ. Παπαρηγόπουλος προσεφώνησε τὸ ὕστατον τὸν νεκρὸν, πλέξας λαμπρότατα τὸ ἐγκώμιον αὐτοῦ καὶ ἐπισφραγίσας δι' ὠραιότατον τέλους τὴν ὡραίαν ἐκείνην τελετήν...

Καὶ μετ' ὀλίγον τὸν Κωνσταντῖνον Ἀσώπιον, τὸν συγγραφέα τοῦ συντακτικοῦ, τοῦ λόγου περὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου, τῆς ἱστορίας τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, τὸν πρῶτον καθηγητὴν τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Γύλφορδ, τὸν διδάσκαλον τῶν διδασκάλων, τὸν πρύτανιν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπιστήμης ἐκάλυπτεν ἡ γῆ!

Ἀληθῶς εἰπεῖν τοιαύτη κηδεῖα νῦν πρῶτον ἐγένετο ἐν τοῖς τελευταῖοις χρόνοις ἐν Ἀθήναις συνήνου τὸ πένθιμον, τὸ ἐπίσημον τὸ μεγαλοπρεπές, τὸ ἀφελές.

Εἶθε ἡ ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἀσωπίου ριφθεῖσα γῆ ἐλαφρὰ καὶ κοῦφος καλύπτοι τὸ σεβαστὸν αὐτοῦ σῶμα! Ὁ τάφος δ' αὐτοῦ ἔσται τῆς μεταγενεστέροις τοῖς περὶ τὰ πράγματα καταγινομένοις ἱερὸς βωμός, εἰς ὃν ἐκάστοτε θὰ προσέρχωνται νὰ προσφέρωσι τῆς καρδίας αὐτῶν τὰ θυμιάματα.

ΟΙ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΑΙ ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΟΜΕΝΟΙ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ὁ Μάλμος, χαλκέντερος ἰδρυτῆς καὶ Διευθυντῆς τῆς ὁμώνυμῆς του «Μαλμείου Βιβλιοθήκης τῶν Χανίων τῆς Κρήτης, μᾶς στέλλει γιὰ δημοσίευση—καὶ τὸν εὐχαριστοῦμε γι' αὐτὸ θερμὰ—ἓνα ἔγγραφο τοῦ Βεκίλη (Προϊσταμένου, ἐπιτετραμένου) τῆς Κοινότητος τῶν Εὐαγγελιστῶν Διαμαρτυρομένων τῶν Γιαννίνων τοῦ 1886, ποὺ περιέχει τὰ ὀνόματα τῶν κατὰ τὸ Δεκέμβριον τῆς χρονιάς ἐκείνης ὁπαδῶν αὐτῆς τῆς Ἐκκλησίας στὰ Γιάννινα, ὅσον «ἐφανερώθησαν ἐπισήμως ἕως σήμερον», ὅπως ὁ Βεκίλης τοὺς γράφει.

Ἀπὸ τῆ φραστικῆ αὐτῇ διατύπωση, εὐκολα μπορεῖ κανένας νὰ συμπεράνη ὅτι ἡ «Κοινότης», ὅπως αὐτοονομάζονται, τῶν «Εὐαγγελικῶν Διαμαρτυρομένων» τῶν Γιαννίνων, ἐκτὸς τῶν μελῶν ποὺ ἀναφέρονται στὸ ἔγγραφο αὐτό, περιλαμβάνει καὶ ἄλλα, ποὺ ὅμως ἐδίσταζον ἀκόμα νὰ διακηρύξουν τὴν ἀλλαγὴ τῶν θρησκευτικῶν τῶν πεποιθήσεων.

Ὁ Μιχαηλίδης π.χ. ποὺ κατὰ τὶς πληροφορίες ποὺ μάζεψε ὁ συνεργάτης μας Δ. Σ. εἶναι ὁ πρῶτος εὐαγγελιστῆς τῶν Γιαννίνων, δὲν ἀναφέρεται στὸν κατάλογο τῶν Διαμαρτυρομένων τοῦ ἔγγραφου.

Εἶναι ἐπίσης φανερὸ ὅτι ἡ σύμπληξη τῆς «Κοινότητος» αὐτῆς, ὁ κατάλογος τῶν μελῶν τῆς ὁποίας εἶχε ζητηθῇ, χωρὶς ἄλλο, ἀπὸ τὸν Τοῦρκο Διοικητῇ, προφανῶς Βαλῇ τῆς Ἡπείρου, ἦταν πρόσφατη, καὶ ὅτι ἡ πρόοδος τοῦ ἀντιστοίχου προσηλυτισμοῦ, εἶχε κινήσει τὸ ἐνδιαφέρον τῆς ἐπιτοπίου Διοικητικῆς Ἀρχῆς.

Κι' ἀληθινὰ ὁ πρῶτος προσηλυτισμὸς συνετελέσθη κατὰ τὸ ἔτος 1885 ὁ δὲ πρῶτος προσήλυτος ἦταν, ὅπως εἶπαμε, κάποιος Μιχαηλίδης ἀπὸ τὴν Κων)πολη καταγόμενος, ὡς δευτέρως δὲ φέρεται ὁ Ἰωάννης Μπουσιογιάννης ἀπὸ τὸ Ζαγόρι.

Ἀπὸ τοὺς παλαιότερους Διαμαρτυρομένους τῶν Γιαννίνων, ἦταν ὁ Ἀριστείδης Πανούσης, ποὺ ἀπεβίωσε ἐντελῶς πρόσφατα, τὴν ἀρχαιότητά του δὲ καταλαμβάνει τώρα ὁ συμπολίτης κ. Εὐριπ. Φερούκας, Διαμαρτυρόμενος ἀπὸ τὰ 1895.

Τὸ δημοσιευόμενον ἔγγραφο ἐπιδόθηκε, σὲ ἀντίτυπο συνταγμένο τουρκιστὶ στὸ Διοικητῇ τῶν Γιαννίνων «διὰ μέσου τοῦ Πράκτορος»—προξενικοῦ βέβαια—τῆς Βρετανικῆς Κυβερνήσεως, προστάτιδος χωρὶς ἄλλο τότε τῆς διαδόσεως τοῦ Προτεσταντισμοῦ στὴν Ἑλλάδα. Καὶ φαίνεται πὺς γιὰ τοὺς προσηλυτισμοὺς αὐτοὺς χρησιμοποιήθηκαν τότε οἱ περιοδεύοντες πράκτορες τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐταιρείας, ἡ ὁποία κυκλοφοροῦσε ἀπὸ τότε τὴ Βίβλο καὶ τὰ ἄλλα ἱερὰ βιβλία στὸ πρωτότυπο καὶ σὲ μετάφραση στὴν καθομιλούμενη Ἑλληνικῇ.

Ἐξωχότατε,

Ἔχω τὴν τιμὴν νὰ σᾶς ἐγχειρίσω τὸν κατάλογον τῶν ὀνομάτων τῶν Εὐαγγελικῶν Διαμαρτυρομένων ἐν τῷ Βιλαετίῳ τῶν Ἰωαννίνων οἱ ὁποῖοι ἐφανερώθησαν ἐπισήμως ἕως σήμερον:

1. Ν. Ι. Διόχος ἐκ Βιτωλίων τῆς Μακεδονίας
2. Ἐλένη Ν. Διόκου » » »
3. Μιχαὴλ Θεοδώρου » » »
4. Σοφία Μ. Θεοδώρου » » »
5. Ἀριστείδης Δ. Πανούσης ἐξ Ἰωαννίνων
6. Δημήτριος Α. Γαλδέμος » » »
7. Δημήτριος Τσούτσης ἐκ Μονοδενδρίου τοῦ Ζαγορίου
8. Ἰωάννης Μπουσιογιάννης ἐκ Σκαμνέλου »

Ἐν Ἰωαννίνοις τῇ 16 Δ)βρίου 1886

Ν. Ι. Διόχος
Βεκίλης τῆς Κοινότητος τῶν
Εὐαγγελικῶν Διαμαρτυρομένων

Ἐπεδόθη διὰ μέσου τοῦ Πράκτορος
τῆς Βρετανικῆς Κυβερνήσεως εἰς
τὸν Διοικητῇ (Τουρκιστὶ) εἰς τὰς 17
Δεκεμβρίου 1886.

Καταγραφή τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας:

- 1) Ν. Ι. Διόχος μετὰ τῆς οἰκογενείας του (τρία πρόσωπα)
- 2) Ἀριστείδης Δ. Πανούσης

ΗΛΙΑ Π. ΒΑΣΙΛΑ

Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΝΙΚΟΠΟΛΕΩΣ ΚΑΙ Ο ΧΑΛΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ*

(12/24 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1798)

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΓΑΛΛΟΥ ΣΤΡΑΤΗΓΟΥ L. A. CAMUS BARON DE RICHEMONT

Ὁ Γενικὸς Διοικητὴς τῶν Ἰονίων νήσων μαθὼν τὴν κήρυξιν πολέμου ὑπὸ τῆς Τουρκίας καὶ τὴν σύστασιν γενικοῦ εὐρωπαϊκοῦ συνασπισμοῦ ἐναντίον τῆς Γαλλίας (¹) ἀπεφάσισε νὰ κρατήσῃ στερεῶς τὴν Πρέβεζαν, ἓνα ἀπὸ τὰ τέσσαρα ἐδάφη, ποὺ κατείχामεν ἐπὶ τῆς Ἠπειρωτικῆς ἀκτῆς, τὸ μόνον σημεῖον ποὺ ἦτο δυνατόν νὰ ὀχυρωθῇ, καὶ πρὸς τοῦτο εἶχε διατάξῃ τὴν εἰσχυσιν τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῆς πόλεως μὲ 500 ἄνδρας, τοὺς ὁποίους ἀπέσπασεν ἀπὸ τὰς φρουρὰς τῆς Ζακύνθου καὶ τῆς Κεφαλλονιάς. Ὑποδειχθεὶς ὑπὸ τοῦ Διοικητοῦ στρατηγοῦ νὰ μεταβῶ ἐκεῖ, διὰ νὰ χρησιμοποιηθῶ, λόγῳ τοῦ βαθμοῦ μου, ὡς ἀξιωματικὸς τοῦ μηχανικοῦ, ἐνόμισα κατ' ἀρχὴν ὅτι ὄφειλα νὰ προφυλάξω τὸν ἑαυτὸν μου ἐφοδιαζόμενος μὲ ἓνα καλὸ τουφέκι καὶ μιὰ στερεὰ σπάθι. Εἶχα ἐξασκηθῇ νὰ τὰ χειρίζωμαι μὲ ἀκρίβειαν καὶ ἐτοιμότητα, διότι προέβλεπα ὅτι ὁ πόλεμος θὰ ἦτο ἄγριος μὲ ἐναλλαγασομένας ἀπροόπτους φάσεις. Ἡ πόλις Πρέβεζα κεῖται ἐπὶ χερσοννήσου εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ κόλπου τοῦ Ἀκτίου ποὺ κατέστη περίφημος ἀπὸ τὴν νίκην τοῦ Αὐγούστου ἐναντίον τοῦ Ἀντωνίου καὶ τῆς Κλεοπάτρας.

Ὁ κόλπος αὐτὸς εἰσχωρεῖ βαθειὰ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς ξηρᾶς ἀκολουθῶν τὴν διεύθυνσιν ἀπὸ Βορρᾶν πρὸς μεσημβρίαν. Τὸ ὄριόν του ἐξ ἀνατολῶν πρὸς νότον παίρνει τὸ σχῆμα μιᾶς γλώσσας ξηρᾶς, ἀρχετὰ στενῆς, ἥ ὁποία προοδευτικῶς πλαταίνει μέχρι τοῦ μυχοῦ της, ὅπου κεῖται τὸ μικρὸν ἔδαφος τῆς Βόνιτσας (²).

Τὸ δεύτερον ὄριον τοῦ κόλπου, πρὸς τὰ ἀριστερὰ τοῦ εἰσπλέοντος, ξεκινᾷ ἐκ Δυσμῶν πρὸς Νότον διὰ νὰ συναντήσῃ τὸ πρῶτον ἀλλὰ σταματᾷ καὶ κυρτοῦται

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου

1. Ὁ Γάλλος γενικὸς Διοικητὴς τῶν Ἰονίων νήσων, στρατηγὸς Chabot (βαρὼνος Δουδοβίκος Ἰωάν. Φραγκίσκος Chabot) ἐγεννήθη εἰς Niort (Deux Sèvres) 16|27—8—1759 καὶ ἀπέθανε εἰς Lausais (Λωζαί) τὸ 1837. Διατέλεσε διοικητὴς τῶν Ἰονίων νήσων ἀμέσως μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Gentili κατὰ τὸ διάστημα ἀπὸ Ἰουλίου 1797 ἕως Φεβρ. 1799. Τὴν ἀλληλογραφίαν του, ὅχι ὁλόκληρη, ἀλλὰ μέρος αὐτῆς, ἐδημοσίευσεν ὁ Σπ. Παππᾶς εἰς τὸν ΣΤ' τόμον τοῦ Δελτίου τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας. Ὁ συνασπισμὸς τῶν Εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων ἐναντίον τῆς Γαλλίας, εἰς τὸν ὅποιον ἐπρωτοστάτησεν ἡ Ἀγγλία, περιελάμβανε, Αὐστρίαν, Πρωσίαν, Ρωσίαν, Τουρκίαν, Ἀγγλίαν συνήφθη δὲ τὸ 1798.

2. Ὁ συγγραφεὺς ἐννοεῖ τὴν γλῶσσαν τοῦ Ἀκτίου, ποὺ εἶναι πρὸς ἀνατολὰς τῆς πόλεως Πρέβεζης καὶ ἀπέναντι αὐτῆς, δηλ. τὸ Ἀκρωτήριο, ποὺ οἱ Βενετοὶ τὸ ὠνόμαζαν Π ο ὕ ν τ α, ὅπως καὶ οἱ παλιότεροι Πρεβεζᾶνοι καταβοκύρηδες καὶ οἱ ψαράδες. Τὸ ἐμβαδὸν αὐτοῦ ὑπολογίζεται εἰς 80.000 στρέμματα. Ἡ ναυμαχία τοῦ Ἀκτίου 81 (π.χ.) ἔγινε εἰς τὴν θάλασσαν μετὰ Ἀκτίου ἕως τὸ Μύτικα τῆς Πρέβεζας. Κατὰ τὰς ἐκκαφάς τοῦ ἀδλακιοῦ διὰ τὴν διάνοξιν τοῦ στομίου (1928—34), εὐρέθησαν ἐνὶ θυβῶ στάμνες μεγάλης λαθροῦ.

ἔτσι πού σχηματίζει ἐπὶ τῆς ξηρᾶς τὴν χερσονήσον τοῦ ἐδάφους τῆς Πρεβέζης (³).

Ὁ Ἰσθμὸς πού τὴν συνδέει μὲ τὴν ξηρὰν φαίνεται σὰν νὰ ξεκόβεται μὲ δύο ἑ π ά ρ μ α τ α γῆς, ἀντίστοιχα μεταξύ των, πού εἶναι μεταξύ τοῦ Ἰονίου Πελάγους καὶ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου (⁴).

Ἡ Χερσονήσος αὕτη σχηματίζει ἓνα λεκανοπέδιον χθαμαλὸν καὶ ἀρκετὸ εὐρύ, πού περιλαμβάνεται μεταξύ δύο λόφων, ἀνυψουμένων ἡρέμως ἀπὸ τὴν μίαν πλευρὰν καὶ τὴν ἄλλην (⁵).

Ἐπὶ τῶν δύο τούτων λόφων καὶ τῆς κοιλάδος εἶχε κτισθῇ ἡ Νικόπολις, ἰδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου εἰς ἀνάμνησιν τῆς διπλῆς νίκης του. Ἡ πόλις αὕτη φαί-

Ἀναγνώρισις τοῦ ἐδάφους εἰς Νικόπολιν παρὰ τοῦ Στρατηγοῦ
Chabot, τοῦ ὑπασπιστοῦ του καὶ τοῦ Richemont

νεται ὅτι ὑπῆρξε σημαντικὴ καὶ ἀξιόλογη, ἡ δὲ τεραστία ἔκτασις, πού κατεῖχε, εἶναι ἀκόμη κεκαλυμμένη ἀπὸ ἐρείπια. Τὸ ἀνάκτορον τοῦ ἀνθυπάτου ἀναγνωρίζεται καθαρὰ ὡς ἐπίσης καὶ διάφορα ἄλλα κτίρια (⁶).

Ἡ διεύθυνσις ἐνὸς μεγαλοπρεποῦς ὑδραγωγείου εἶναι χαραγμένη ἐπάνω εἰς

3. Τὰ κοντινότερα σημεῖα τῆς Ἡπειρωτικῆς ἀκτῆς, δηλαδή τῆς χερσονήσου τῆς Πρεβέζης ἀπὸ τὴν ἀπέναντι ἀκαρνανικὴ καὶ τὸ Ἀκτιον, εἶναι ἡ βίσις ἢ τὰ Παλιοσάραγα, 700 ἕως 800 μέτρων ἀπόστασις καὶ τὸ βουναλάκι Τ ο υ ρ κ ο β ο ὕ ν ι πού εἶναι εἰς ἀπόστασιν περίπου 200 μέτρων ἀπὸ τὸ Κ ε φ ᾶ λ ι τῆς Π α ν α γ ι ᾶ ς τῆς Βόνιτσας.

4. Ὁ συγγραφεὺς ἐννοεῖ τοὺς λόφους τῆς Νικοπόλεως ὅσους 100—150 μέτρων, ὅπου κατεῖται τώρα τὸ χωριὸ Σμυρτούλα καὶ πού ἀρχίζουν ἀπὸ τὸ Μ ο ν ο λ ῖ θ ι (Κ ό μ α ρ ο ς τ ῶ ν ᾱ ρ χ α ῖ ω ν) καὶ καταλήγουν εἰς τὴν ἀκτὴν τοῦ Ἀμβρακικοῦ, ὅπου τὸ ἰχθυοτροφεῖον Μ ᾱ ζ ω μ α.

5. Δηλ. τῶν λόφων τῆς Νικοπόλεως καὶ τῶν λόφων πού εἶναι στὴν ἀρχὴν τοῦ ἐθνικοῦ δρόμου, καθὼς ἐρχόμενοι ἀπὸ τὴν Πρέβεζαν μπαίνουμε εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τῆς Νικοπόλεως. Ἐπὶ τῶν λόφων τούτων ὁ Ἀλ. Φιλαδελφεὺς διενήργησε ἀνασκαφὰς τὸ 1918—1916 καὶ ἔφερεν εἰς φῶς τὴν περίφημον Βασιλικὴν «Τὸ Δουμετίου κτέανον μεγαθύμου ἀρχιερέως» μὲ τὰ ἐξαισίας τέχνης ψηφιδωτὰ τοῦ θαπέδου περὶ τῶν ἀποίων ἡσχολήθη καὶ ὁ κ. Δάκαρης τελευταῖα εἰς τὴν «Ἡπειρωτικὴν Ἑστία» σελ. 795 τεύχ. 16 ἔτους 1958.

6. Ἰσως νὰ φαντάζεται ὅτι εἶναι τὰ ἐρείπια τῆς Βασιλικῆς πού ἀναφέραμεν παραπάνω.

ύψηλὰ καὶ ἰσχυρὰ βάθρα τόξων, τὰ ὁποῖα τὸ ὑπεστήριζαν, καὶ τῶν ὁποίων ἀρκετὸς ἀριθμὸς διασώζεται ἀκόμη ὀρθίως. Ὅλα αὐτὰ τὰ ἐρεῖπια εὐρίσκονται ἐπὶ τοῦ λόφου, ὁ ὁποῖος ὑψοῦται πρὸς τὴν Πρέβεξαν. Ἐπὶ τοῦ ἀπέναντι λόφου, ὑψοῦται ἓνα τεράστιον θέατρον, ἀρκετὰ καλὰ διατηρούμενον καὶ μέσα εἰς τὴν κοιλάδα, ἥ ὁποία εἶναι μεταξὺ τῶν δύο λόφων, εὐρίσκονται τὰ λείψανα μιᾶς κτιστῆς λεκάνης πολὺ μεγάλης ὅπου οἱ Ρωμαῖοι ἔδιναν θεάματα ψευδογαυμαχιῶν. Ἡ λεκάνη θὰ εἶχε ἐπικοινωνίαν καὶ μὲ τὰς δύο θαλάσσας (').

Ἡ διαταγὴ τῆς ὑπηρεσίας μου νὰ μεταβῶ εἰς Πρέβεξαν ἀπευθύνετο ἐπίσης εἰς τὸν στρατηγὸν La Salcette, ὅστις ἔσπευσε νὰ φθάσῃ. Ὁ κ. Κυβερνήτης ἔκρινεν ἐπίσης ὅτι ὤφειλε νὰ μεταβῇ καὶ ὁ ἴδιος ἐπὶ τόπου καὶ ἦλθε πράγματι ἐπὶ τῆς φρεγάτας La Brune διὰ νὰ ἐξετάσῃ καὶ ὁ ἴδιος τὸ μέρος καὶ ἔχῃ τὴν εὐθύνην τῆς καταλλήλότητος τούτου πρὸς ἄμυναν καὶ ἀντίστασιν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ.

Ἐπειδὴ ἔφθασα πρῶτος καὶ εἶχα ἀρκετὰς ἡμέρας διὰ νὰ ἐξετάσω καὶ ἀναγνώρισω τὸ ἔδαφος, προσεκλήθην παρὰ τοῦ Κυβερνήτου καὶ ἠρωτήθην περὶ τούτου. Ἐδῶσα ἀναφορὰν ἐκείνων πού εἶχα ἰδῆ διατρέχων τὸν τύπον, μὲ τὴν πλέον μεγαλυτέραν εὐχέρειαν, ἀφοῦ οὔτε κἂν ἓνα τουφέκι δὲν εἶχεν ἀκόμη ἐμφανισθῇ ἐπὶ τοῦ λόφου ὁ ὁποῖος ὑψοῦτο ἀπὸ τὴν ἄλλην πλευρὰν τοῦ Ἰσθμοῦ, ὅπου ἠρchiζε τὸ ἔδαφος τὸ ἐχθρικόν (').

Ἐρωτηθεὶς ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἀμύνης ἀπήντησα, ὅτι κατὰ τὴν ἀντίληψίν μου, τὸ ζήτημα τῆς ἀμύνης ἢ τῆς ἐγκαταλείψεως τῆς Πρεβέζης ἐξηγοῦτο ἀπὸ τὴν ὀρθὴν καὶ λογικὴν ἐκτίμησιν τῶν δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι ἠδύνατο νὰ τὴν προσβάλλουν. Ἐὰν ὁ ἐχθρὸς δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ ἀντιτάξῃ ἐναντίον μας πλέον τῶν χιλίων ἀνδρῶν, ἐπίστευα ὅτι 500 ἢ 600 Γάλλοι, συγκεντρωμένοι εἰς Πρέβεξαν, ὅλοι παλιοὶ καὶ ἀδάμαστοι στρατιῶτες τῆς στρατιᾶς τῆς Ἰταλίας, ἦσαν τελείως ἐπαρκεῖς διὰ νὰ τὸν πολεμήσουν καὶ τὸν καταστρέψουν. Ἐὰν ὅμως ὁ ἐχθρὸς ἐπρόκειτο νὰ διαθέσῃ ἐναντίον μας 4 ἢ 5 χιλιάδες ἀνδρες καὶ μάλιστα δέκα χιλιάδες, ὅπως μὲ διαβεβαίωσαν ὅτι ὁ Πασσᾶς τῶν Ἰωαννίνων ἠδύνατο πράγματι νὰ παρουσιάσῃ, τότε δὲν ὑπῆρχεν οὐδεμία εὐνοϊκὴ πιθανότης ἀντιστάσεώς μας ἢ σωτηρίας, εἴτε περιοριζόμεθα εἰς ἄμυναν τῆς πόλεως εἴτε ἀντιστάμεθα ἐπὶ τοῦ Ἰσθμοῦ (').

Προσέθεσα ὅτι αἱ διαθέσεις τοῦ πληθυσμοῦ ἐκ φύσεως ἐχθρικοῦ πρὸς ὑμᾶς, δὲν ἠδύνατο νὰ μᾶς ἐπιτρέψουν νὰ ἐλπίζωμεν ἐξ αὐτοῦ ὑποστήριξιν, καὶ ὅτι ὁ φόβος μιᾶς τρομερῆς τιμωρίας ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἐὰν αὐτοὶ θὰ ἔβγαιναν

7. Ἀριστερὰ τοῦ μεγάλου θεάτρου, καθὼς τὸ βλέπομεν ἐρχόμενοι ἀπὸ τὸν δρόμον τῆς Πρεβέζης, ὑπάρχει ὁ Ἰππόδρομος, ἡ Κιλικίη τουρκιστί, ὁ συνήθης τόπος καὶ ἀπαραίτητος εἰς μίαν Ρωμαϊκὴν μεγαλοῦπολιν διὰ τὰς τοῦ λαοῦ ἐορτὰς καὶ διασκέδασεις. Ἐκ τῆς Ρωμαϊκῆς καὶ Βυζαντινῆς ἱστορίας γνωρίζομεν, ὅτι εἰς τὸν Ἰππόδρομον ἐγίνοντο καὶ ψευδογαυμαχίαι. Ἐὰν οἱ Ρωμαῖοι ἔφεραν νερό μὲ σωλήνας ἀπὸ τὸ Ἰόνιον καὶ τὸν Ἀμβρακικὸν καὶ ἐγμίζαν τὸν Ἰππόδρομον, ὅπως λέγει ὁ συγγραφεὺς, διὰ τὰς ψευδογαυμαχίας των, δὲν τὸ γνωρίζομε οὐτε τὸ διαπιστώνουν οἱ ἀρχαιολόγοι πού κάμνουν τίς ἀνασκαφάς.

8. Τὸ ἐχθρικὸν ἔδαφος, δηλ. τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τότε, ἠρchiζεν ἀπὸ τὸν Ἅγιο Νικόλαον ἐπὶ τοῦ Ἀμβρακικοῦ καὶ τοὺς λόφους τοῦ Μιχαλιτσιοῦ, πίσω ἀπὸ τὰ ὑψώματα τῆς Νικοπόλεως. Τὰ ὅρια τῆς περιοχῆς τῆς Πρεβέζης εἶχαν καθορισθῇ ἔτσι διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Πασσάροβιτς (1718). Καλύτερα θὰ ἐλέγαμεν ὅτι ἡ περιοχὴ πίσω ἀπὸ τὴν Νικόπολιν ὑπέκειτο εἰς τὴν πολιτικὴν ἐπιρροὴν τῶν Σουλτιῶν. Πῶς κατῴρθωσε ὁ στρατὸς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ τοῦ Μουχτάρ πασᾶ νὰ φθάσῃ εἰς τὰ πρόθυρα τῆς Νικοπόλεως χωρὶς ἀντίδρασιν ἀπὸ τοὺς Σουλτιῶτες, θὰ τὸ ἐξηγήσομε παρακάτω.

9. Τὸ πλάτος τοῦ Ἰσθμοῦ ἀπὸ τῆς θαλάσσης τοῦ Ἰονίου μέχρι τοῦ Ἀμβρακικοῦ εἶναι 1670 μέτρων, κατὰ τὴν μέτρησιν, πού ἔκαμεν ὁ Richemont μαζὶ μὲ ἄλλον ἀξιωματικόν (ιδίαι σελ. 41 Ἱστορία τοῦ Σουλίου ὑπὸ Χρ. Περραιβοῦ ἐκδ. Δημητράκου Ἀθῆναι 1933). Ὁ Περραιβὸς θάβει ὡς ἀποτηρίαν τῆς μελετηθείσης κατασκευῆς τοῦ χαρακώματος τὸ Μονολίθι, λείψανον ρωμαϊκοῦ μόλου εἰς τὸ Ἰόνιον, καὶ τὸν Ἅγιον Γεώργιον Ριγανᾶ ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ Ἀμβρακικοῦ.

νικηταί ἀπὸ τὸν ἀγῶνα, θὰ τὸν ἔκανε μᾶλλον νὰ βοηθήσῃ αὐτοὺς παρὰ νὰ ὑποστηρίξῃ ἡμᾶς τοὺς Γάλλους (10).

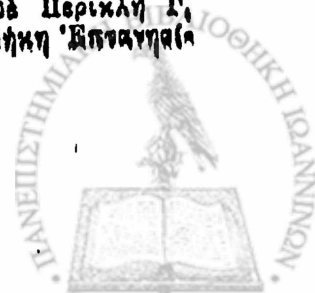
Ὁ κ. Κυβερνήτης μοῦ ἀντέτεινε, ὡς ἀπόδειξιν εὐνοϊκῆς διαθέσεως τοῦ πληθυσμοῦ, τὴν συγκρότησιν ἑνὸς σώματος ἐνόπλων ἀπὸ Ἀρναούτηδες ὑπὸ τὰς διαταγὰς ἑνὸς ἀρχηγοῦ ὀνομαζομένου Χρηστάκη τὸν ὁποῖον εἶχε προσλάβει ἐπὶ μισθῷ.

Αὐτὸς ὁ καπετὰν Χρηστάκης, ἦτο ἓνας ἄνδρας μὲ ὑψηλὸν ἀνάστημα, ὠραῖον παρουσιαστικὸν καὶ μὲ φυσιογνωμίαν ἀρρενωπὴν καὶ ἐκφραστικὴν πού δὲν ἔστερεῖτο κάποιας σεμνοπρεπείας. Ὅπως οἱ παλιοί μας ἱππότες, πού ἔμπαιναν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἐνόπλων ἀνδρῶν τῶν, συνωδεύετο καὶ οὕτως πάντοτε, ὅταν ἐβάδιζε μόνος του, ἀπὸ τὸν ὑλασπιστὴν του, ὁ ὁποῖος ἔφερε τὰ ἄρματα του καὶ μερικὰ διάσημα τοῦ ἀξιωματοῦ του. Ἡ ἐνδυμασία αὐτῶν τῶν ἀνδρῶν ἦτο παρομοία σχεδὸν μὲ ἐκείνην πού ἐφοροῦσαν οἱ νησιῶτες. Τὸ κεφάλι του ἦτο ξυρισμένο γύρω ἀπὸ τὸ μέτωπο, τοὺς κροτάφους καὶ τὸν σβέρκο καὶ ἄφηνε ἓνα δίσκο πλατὺ ἀπὸ μακριὰ μαλλιά στὴν κορυφή, πού ἔπεφταν πρὸς τὰ πλάγια καὶ ἐκαλύπτοντο μὲ ἓνα μικρὸ κόκκινο φέσι. Περικνημίδες ἀπὸ βελούδο κόκκινο ἢ μπλέ ἀνοικτὸ ἔφταναν ἀπὸ

Ὁ ὑπολῃγός Richemont ἀποδεικνύων τὴν γραμμὴν ἐκκαφῆς τοῦ χαρακώματος

10. Κακῶς ὁ συγγραφεὺς θεωρεῖ τὸν πληθυσμὸν τῆς πόλεως ἐχθρικὸν πρὸς τοὺς Γάλλους. Γεγονότα δυσάρεστα διὰ τοὺς Γάλλους εἶναι τὰ ἑξῆς, πού προηγήθησαν τῆς μάχης. Πρῶτον ἡ περίφημος Ἀπανταχοῦσα τοῦ τότε πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Β', διὰ τῆς ὁποίας ἐκάλει οὗτος τοὺς Ἑπτανήσιους καὶ λοιποὺς Ἑπαιρώτας καὶ Ἑλληνας ὑπηκόους τοῦ Σουλτάνου νὰ φέρουν ἀντίστασιν κατὰ τῶν ἀθέων Γάλλων βασιλοκτόνων καὶ νὰ συνεργασθοῦν μετὰ τῶν Ρωσσοτουρκικῶν δυνάμεων πρὸς ἐκδίωξιν τούτων ἀπὸ τὰ μέρη τῶν πρώην βενετικῶν κτήσεις τῆς Ἑπτανήσου καὶ Ἑπείρου. Ἡ ἐγκύκλιος εἶχε κυκλοφορήσῃ εἰς τὸν πληθυσμὸν διὰ δύο ἐκτάκτων ἀπεσταλμένων τῶν Πατριαρχείων πρὸ τῆς μάχης, ὁ δὲ περίφημος Μητροπολίτης Ἀρτης Ἰγνάτιος ἐπροπαγάνδιζεν ζωηρότατα τὸ περιεχόμενον αὐτῆς εἰς τὸ ποίμνιόν του. Δεύτερον, Ἡ ἐγκύκλιος καὶ οἱ λόγοι τοῦ Μητροπολίτου Ἰωαννίνων Ἱεροθέου, πιστοῦ ὀργάνου τοῦ Ἀληπάσα, ἐναντίον τοῦ Χρ. Περραιβοῦ καὶ τῶν σχεδίων τοῦ Ρήγα Φεραίου, συμμάχων καὶ συνεργατῶν τῶν Γαλλικῶν ἰδεῶν καὶ ἐνεργειῶν, ἐκλόνισε πολὺ τὴν πίστιν τοῦ λαοῦ διὰ τὴν χρησιμότητά, ἀξίαν καὶ ἠθικότητα τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστατικῆς ἰδεολογίας. Περὶ τοῦ Μητροπολίτου Ἰγνατίου ἰδὲ Δόγον Πανεπιστημιακὸν τοῦ καθηγητοῦ Βασ. Στεφανίδου μετὰ τίτλον «Ὁ δὲ γ γ ρ σ β λ α χ ι ο ς Ἰ γ ν α τ ι ο ς Ὁ Δ ε σ β ι ο ς» ἐκφωνηθέντα τὴν 30 Ἰανουαρίου 1884 εἰς τὴν Αὐλὰ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Περὶ Ἱεροθέου Μητροπολίτου Ἰωαννίνων ἰδὲ Περικλῆ Γ. Κερλάντη Ἑπαιρωτικὰ Μελετήματα τοῦχ. Α' Ἀθήναι 1888 σελ. 18, καὶ ἡ συνθήκη Ἑπτανήσων

τὰ σφυρὰ μέχρι τῶν γονάτων. Ἐνα πουκάμισο ἀπὸ στερεοῦ, λευκό, λινὸ ὕφασμα ἢ μᾶλλον ἓνα ἀμπέχονον ἐσκέπαζε τὸ σώβρακό τους καὶ ἔφεπτε σὰν πλατὺ φουστάνι γύρω ἀπὸ τὰ γόνατά τους⁽¹¹⁾.

Ἐπάνω ἀπὸ τὸ ἀμπέχονο (tunique) ἐφοροῦσαν μιὰ ζακέτα βελουδένια πλατειά⁽¹²⁾, τοῦ ἰδίου χρώματος μὲ ἐκείνο πὺν εἶχαν οἱ γκέττες καὶ ὑποκάτω μιὰ μεταξωτὴ μακρὰ ζώνη ἐβαστοῦσε δύο μακρὰ πιστόλια ἐπάργυρα εἰς τὶς λαβές των.

Τὸν ὅπλισμόν τους συμπλήρωναν ἓνα μακρὸν ἀλβανικὸν ὄπλον καὶ μιὰ κυρτὴ σπάθη (τὸ γιαταγάνι). Τὸ ἔνοπλον αὐτὸ σῶμα ἀπετελεῖτο ἀπὸ μιὰ ἑκατοστὴ στρατιώ-
τας καθ' ὅλα τὰ σημεῖα παρόμοιον μὲ τὰ σώματα τῶν condotieri, οἱ ὅποιοι εἰς τὴν Ἰταλίαν κατὰ τοὺς πολέμους τῶν Γουέλφων καὶ Γυβελίνων ἐμισθώνοντο μὲ μιὰ ὠρισμένη ἀμοιβή εἰς τοὺς ἡγεμόνας καὶ τὰ μικρὰ κρατίδια, πὺν εὗρισκοντο εἰς πό-
λεμον μεταξὺ τους, καὶ κάθε τέτοιο ἔνοπλο σῶμα ἔπαιρνε τὸν μισθὸν μὲ τὸν ἴδιον τρόπο πὺν θὰ ἔπαιρνε μισθὸν καὶ ἀπὸ ὁποιονδήποτε ἄλλον ἐργολάβον, καὶ ἔαν μὲν ἡμεθα νικηταὶ ἡδυνάμεθα νὰ ὑπολογίζωμεν ἐπ' αὐτοῦ, ἔαν ὁμως ἡμεθα νικη-
μένοι ἢ μόνον διατελούσαμεν ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν μιᾶς στρατιωτικῆς δυνάμεως προφα-
νῶς ὑπερτέρας, δὲν θὰ διεκινδύνευε νὰ ἐκταθῇ καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν ἀκόμη τῆς μάχης, ἀλλ' ἀντίθετα θὰ ἔσπευδε νὰ τραπῇ εἰς φυγὴν. Θὰ ἡμεθα καλόντυχοι, ἔαν γὰρ νὰ ἐξαγοράσῃ τὸ σφάλμα τῆς συνεργασίας μαζί μας, δὲν θὰ ἔρριχνε κι' ὅλας ἐπάνω μας⁽¹³⁾.

ων καὶ Ἀλῆ πασᾶ, Ἀθῆναι: 1912 σελ. 9 κ. ἑ. Ἐπίσης Χρ. Περραιβοῦ Ἱστορία Σουλίου καὶ Πάρ-
γας ἔκδ. 1933 ὑπὸ Κ. Ζητοῦ σελ. 69—72. Ὁ αὐτὸς Π. Ζερλέντης ἔγραψε καὶ ἄλλην μελέτην
μὲ τὸν τίτλον «Ὁ Ἱερὸς θεὸς ὁ ἀπὸ Ἑδρίπου Ἰωαννίνων κλπ. Περιοδικὸν Νέος Ποιμὴν
Κων)λεως τομ. Γ' (σεῦχος Ζ σελ. 409—416). Περὶ τοῦ αὐτοῦ Μητροπολίτου ἔγραψε καὶ ὁ Ἀθη-
ναγόρας, Παραουθίας καὶ Πάργας Ἐπίσκοπος, μελέτην «Ἡ Ἐκκλησία Ἰωαννίνων» εἰς τὰ
«Ἡπειρωτικὰ Χρονικά» τομ. Γ' 1928 σελ. 41—42. Οἱ δύο αὗτοι συγγραφεῖς προσπαθοῦν ἀλλὰ
στὰ χαμένα, νὰ βγάλουν λάδι (ἀποκαταστήσουν τὴν ὑπόληψιν) τοὺς δύο τούτους Μητροπολίτας.
«Οἱ Γάλλοι ἐπροπηλάκισαν τὸν Ἑλληνικὸν καὶ Ρωμαϊκὸν Κλήρον γράφει ὁ Πουκερίλ σελ. 90
τομ. Α' τῆς Ἱστορίας του, καὶ τοῦτο μαζί μὲ τ' ἄλλα ἐκρῶσε τὰ γαλλόφιλα αἰσθήματα μέρους
τοῦ πληθυσμοῦ». Πρώτην φορὰν εἶδελπαν μὲ κατὰπληξιν καὶ ἀπορίαν οἱ ὀρθόδοξοι ρωσσοφίλοι
Χριστιανοὶ ραγιαῖδες τὸ φαινόμενον τῆς συνεργασίας καὶ συμμαχίας τῆ ὀρθόδοξης Ρωσίας μὲ
τὴν ἡμισέληνον τῶν ἀντιχρίστων Τούρκων, ἀδιαλλάκτων ἐχθρῶν μεταξὺ των. Ἦταν λοιπὸν νὰ
μὴν συγχυσθῇ καὶ παραλύσῃ τὸ φιλογαλλικὸν πνεῦμα τῶν Πρεβεζάνων ἀπὸ τόσες καὶ τέτοιες
ἐνέργειες τῶν πνευματικῶν καὶ θρησκευτικῶν ἀρχόντων τοῦ καὶ ἀπὸ τὴν πρωτοφανῇ ρωσσοτουρ-
κῇ Συμμαχίᾳ; Γνωρίζομεν ὅτι οἱ Γάλλοι εἰς Πρέβεζαν δι' ἐνεργειῶν προφανῶς τοῦ Χρ. Περ-
ραιβοῦ, ὠργάνωσαν πολιτοφυλακὴν καὶ ἐθνοφρουρὰν πὺν θὰ συμπολεμοῦσε μὲ τοὺς Γάλλους, ἢ
ὅποια κατὰ μὲν τὸν Πουκερίλ ἔφθανε τοὺς 200 ἄνδρας κατὰ δὲ τὸν Ἱστορικὸν Π. Σιώτην τὰς
2000. Ὁ λαὸς εἶναι εὐκολόπιστος καὶ πάντα προδομένος κατὰ τὸν ποιητὴν. Τὸ χρῆμα τοῦ Ἀλῆ
πασᾶ ἀσφαλῶς διέφθειρε τὰ Γαλλόφιλα αἰσθήματα ἀρκετῶν Πρεβεζάνων. Τὸ σοβαρώτερον εἶναι
ἡ συνθήκη εἰρήνης πὺν ἔκαμεν ὁ πονηρὸς Βαζύρης μὲ τοὺς Σουλιάτες πρὶν ἐπιταθῇ κατὰ τῶν
Γάλλων, μολονότι ἔστειλεν ὁ Chabot εἰς τούτους πολεμοφόδια (σελ. 90 τομ. Α' Πουκερίλ), Ἱστο-
ρία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως.

11. Τὸ ἀμπέχονον μὲ τὶς ψεύτικας λωρίδας του, πὺν κρίνονται πρὸς τὰ πλάγια ἀριστερὰ
καὶ δεξιὰ, τὸ λεγόμενον Πισιλί, δὲν ἔχει συνάχθειαν τὴν φουστανάλλαν, ὅπως συγκεχυμένα τὰ
περιγράφει ὁ συγγραφεὺς.

12. Εἶναι εἶδος μανθύου Ἰταλικά τ α μ π ἄ ρ ο πὺν ἐφοροῦσαν οἱ καπεταναῖοι κυρίως.
Ὁ Γάλλος συγγραφεὺς δὲν εἶδε φαίνεται, ἴσως γιὰ τὴν ἦταν Σεπτέμβριος τοῦ 1798, τὴν βαρυ-
τάτη μάλλινη καπότα.

13. Περὶ τοῦ καπετὰν Χρηστάκη Καλόγηρου, πὺν τόσον εὐρὺν λόγον κάμνει ὁ συγγρα-
φεὺς, ἀντιγράφομεν τὰ ἐξῆς ἀπὸ τὴν «Σύντομον Ἱστορίαν τοῦ Σουλίου καὶ Πάργας ἔκδ. Α' Πα-
ρισίων 1803 τομ. Α' σελ. 5—6 τοῦ Χρ. Περραιβοῦ. «Καπετὰν Χρηστάκης Καλόγηρος, εἶναι υἱὸς
τοῦ καπετὰν Σπύρου, κάτοικος εἰς τὴν Πρέβυζαν (sic) μὲ ἀρκετὰ ὑποστατικά, νέος πολλὰ χα-
ριστάτος καὶ φιλογενῆς. Πάντα ἐστάθη ἐνάντιος τοῦ Πασᾶ καὶ πολλὴν ζημίαν τῷ ἐπιδόνησαν
εἰς τὰ σύνορά του. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ πασᾶς πολλὴν ἀγῶνα εἶλε καὶ δίνει νὰ τοῦ ὑστερήσῃ τὴν
ζωὴν, ἀλλ' εἶναι δύσκολον. Εἶναι ὅλως ἀφισωμένος, ψυχρὸς καὶ σώματι εἰς τὸ Σούλι, ἐπειδὴ
διὰ μεσοῦ ἐκαίνων ἐδοξάσθη καὶ μετ' ἐκαίνων θέλει ἀποθάνει. Ὅσον ψωμί περισσεύει ἀπὸ τὴν
τρέφεσάν του τὸ στέλνει πάντα εἰς αὐτοὺς οἱ στρατιῶται αὐτοῦ ἐθυσίασθησαν εἰς τὴν Πρέβυζαν
πολεμῶντες καὶ ἄν, ἀ π ρ ὀ φ θ α ν ε καὶ ὁ ἴδιος ἀπὸ τὴν Ἀ γ ί α ν Μ α ῦ ρ α ν

Δὲν ἡδυνήθην νὰ μεταπείσω τὸν Κυβερνήτην, ὁ ὁποῖος ἐπεκαλέσθη ἀκόμη, ὡς λόγον πειστικόν, τὸ δυσάρεστον ἀποτέλεσμα ποὺ θὰ παρήγαγεν ἐπὶ τοῦ πληθυσμοῦ τῶν νήσων ἐνέργεια, ἣτις θὰ ἀπεδίδοτο εἰς ἀδυναμίαν καὶ δειλίαν μας.

Ἐξ ἄλλου, εἶπεν, ἡ δύναμις τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, εἶχε μεγαλοποιηθῇ κατὰ τρόπον τερατώδη. Τὸ καθῆκον του, ὡς κυβερνήτου, ἦτο νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν Πρέβεζαν καὶ ἦτο περὶ τούτου ἀποφασισμένος. Ἰπλευσε καὶ μετέβη νὰ παρατηρήσῃ τὰς θέσεις ἀμύνης τῆς πόλεως. Ἀφοῦ διέτρεξε τὸ ἐσωτερικὸν καὶ τὰς παρυφὰς τῆς πόλεως, διέσχισε ὁλόκληρη τὴν χερσόνησον καὶ ἔφθασε εἰς τὴν θέσιν τοῦ

ἡτον ὑποκείμενος ἢ νὰ νικήσῃ, ἢ νὰ ἀποθάνῃ δι' ἀγάπην τῆς Πατρίδος του. Ἀφοῦ ἐσπλαγίσθη ἡ πατρίς του ἐπρόστρεξεν εἰς τὸν Οὐσακὼφ καὶ ἐτιμήθη, φεύγοντος δὲ αὐτοῦ ἔμεινεν εἰς τὴν Ἴονικὴν Πολιτείαν, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐτιμήθη εἰς βαθμὸν μαγίστρου διὰ τὴν ἀξιοσύνην καὶ πίστιν του. Ὁ ἴδιος Χρ. Περραιβὸς ἀλλιῶς ἀναφέρει τὰ σχετικὰ περὶ τοῦ Χρηστάκη εἰς τὴν ἐκδοσὶν τοῦ 1857 τομ. 6' ἐν Ἀθήναις, σελ. 33. Ὑπῆρχε ὁ Χρηστάκης καπετάνιος τῆς Πρεβύζης καὶ τῷ ὄντι ἀξιοκατάκριτος, διότι ἐνῶ ἡ πατρίς του ἐκινδύνευεν, αὐτὸς διεβίβασθη πρὸ τῆς μάχης εἰς Δευκάδα, προτιμήσας τὴν ἀτομικὴν του ἀσφάλειαν, ἀφῆσας τοὺς στρατιώτας, ὑπὲρ τοὺς ἑκατόν, ἀνευ ἀρχηγίας. Ἐξ ὧν τὸ πλεῖστον μέρος ἀπέθανον μαχόμενοι. Καὶ ἄλλοι συγγραφεῖς κατηγοροῦν τὸν Χρηστάκη, ὅτι ἐγκατέλειπε τὰς τάξεις του, ὅταν τὸν πρῶτ' τῆς 12]24 Ὀκτωβρίου τοῦ 1798 ἐξεδηλώθη ἡ γενικὴ ἐπίθεσις τῶν τουρκαλβανῶν τοῦ Μουχτάρ πασᾶ συνεπικουρουμένων δυστυχῶς καὶ ὑπὸ τινων Ἑλλήνων καπετανίων, ὡς τοῦ καπετάν Γιαννάκη. Περὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου Βαλεντίνου καὶ καπετάν—Γιαννάκη ἐδημοσίευσεν μελέτην εἰς τὴν «Ἠχώ τοῦ Ἴονιου» ἐν Ἀθήναις, τεύχη 75—77—87—89, —90—92 καὶ 93—94. Τὸ ὄνομα τοῦ Χρηστάκη Καλόγηρου διατηρεῖται σήμερα εἰς τὴν ὀνομασίαν τὸ γ ε φ ύ ρ ι τ ο ὕ Κ α λ ο γ ῆ ρ ο υ 35 χιλ. περίπου εἰς τὸν δρόμον Πρεβέζης—Ἰωαννίνων. καθὼς κόβουμε δεξιὰ γιὰ τὴν Ἀρταν. Ἀπὸ στοματικὴν παράδοσιν ἔμαθα ὅτι ὁ Σπύρος Καλόγηρος εἶχε τὸ ἐπώνυμον τοῦτο, διότι ἡ ὁ ἴδιος ἢ ἄλλος πρόγονός του ἐγκατέλειπε τὸ καλογηρικὸν σχῆμα καὶ ἐγένετο διάσημος κλέφτης καὶ ὅτι εἰς τὴν ἀνωτέρω θέσιν κάποια συμπλοκὴν ἔκαμε μὲ τὰ παλληκάρια του ἐναντίον τῶν Τούρκων. Ὁ Χρηστάκης Καλόγηρος εἶχε μεγάλην πολιτικὴν ἰσχὺν εἰς Καμαρίναν ἢ ὁποία ἦτο φέουδο τοῦ ἐκθροῦ τοῦ καπετάν Γιαννάκη Γεωργίτσα. Ἐνυμφεῦθη κόρην ἀπὸ τὴν Σουλωτικὴν φάρα τοῦ Δράκου. Τὸν πατέρα τοῦ Χρηστάκη, Σπύρον ἐδολοφόνησεν εἰς τὴν Καμαρίναν, ὅπου ἔζη, ὁ καπετάν Γιαννάκης. Ὁ στρατηγὸς Δονζελὸ καὶ ὁ συνταγματάρχης Minot διοργανώσαντες τὸ περίφημον Regiment Albanais εἰς Κέρκυραν, προσέλαβον τὸν Χρηστάκην εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν καὶ τὸν ὠνόμασαν ἀντισυνταγματάρχην ἀδιαφορήσαντες διὰ τὴν διαγωγὴν του εἰς τὴν μάχην τῆς Νικοπόλεως. Σώζεται τὸ φύλλον μητρώου εἰς τὴν πατρίδα τοῦ ὡς ἄνω Γάλλου συν]ρχου Minot ὡς καὶ ἄλλων Σουλωτῶν μισθοφόρων εἰς τὸ αὐτὸ Σύνταγμα (1807—1815). Ὁ Μάρκος Μπότσαρης καὶ οὗτος, ὡς λογίαι, μετὰ τοῦ πατρὸς τοῦ Κίτσου εἰς τὸ αὐτὸ Σύνταγμα, ἐνυμφεῦθη εἰς Κέρκυραν τὸ 1805 τὴν θυγατέρα τοῦ Χρηστάκη, Χρυσούλαν, ἐξ ἧς ἐγεννήθησαν οἱ δύο θυγατέρες τοῦ Μάρκου καὶ ὁ γιὸς του Δημήτριος (σελ. 298 Ἰων. Ζαμπελλίου Τραγωδία, τομ. Β) Τὸ Ἑλληνικὸν Σύνταγμα εἶχε ὀργανωθῇ κατ' ἀρχὰς εἰς Αἴγυπτον ὑπὸ τοῦ Βοναπάρτου, μὲ τὴν ἐπωνυμίαν Chasseurs d' Orient. Ὁργανωτὴς ἦτο κατ' ἀρχὰς ὁ περίφημος Χατζηνικόλ, οὗτινος σώζεται τὸ δίπλωμα τῆς ὀνομασίας του ὡς συνταγματάρχου, δημοσιευμένον ὑπὸ τοῦ κερκυραίου λογίου Ρωμανοῦ. Πολλοὶ ἐκ τῶν ἀνδρῶν του, μετὰ τὴν ἐκδίωξιν τῶν Γάλλων ἀπὸ τὴν Ἑπτανήσον (1799 Φεβρουάριος) μετετάχθησαν ὡς μισθοφόροι εἰς τὸ καταρτισθὲν ὑπὸ τῶν Ρώσων εἰς τὴν Ἑπτανήσον ἐνοπλον σῶμα, μὲ ἀρχηγὸν τὸν Ρώσσον στρατηγὸν Βικεντόρ. Μετὰ τὴν δολοφονίαν ταύτην οἱ Σουλῶται ὑπὸ τὸν Κουτσονίκαν ἤλθαν εἰς βοήθειαν τοῦ Χρηστάκη καὶ ἐπολέμησαν ὑπὲρ αὐτοῦ εἰς Ζάλογγον, ἀνευ ὅμως ἀποτελέσματος, διότι ὁ Ἀλῆ πασᾶς πρὸς βοήθειαν τοῦ Γεωργίτσα ἔστειλεν τὸν Μπεκήρ Τζογαδοῦρον καὶ ἐκ τούτου ἐγεννήθη τὸ κατὰ τῶν Σουλωτῶν μῖσος τοῦ Γεωργίτσα, ὅπερ ἐν Ζαλόγγῳ ἐξεδήλωσεν κατὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Ζαλόγγου. Ὁ Ζερλέντης εἰς τὰ «Ἱππειρωτικὰ Μελετήματα» σελ. 35,36 γράφει:

«Τὸν πόλεμον τοῦτον τῶν Σουλωτῶν κατὰ τοῦ Γεωργίτσα ὑποτίθωμι συμβάντα κατὰ τὸ 1798 ἢ 1799 καὶ εἰς τοῦτον ἀναφέρεται τὸ κατωτέρω Δημοτικὸν ἄσμα ὅπερ ἐν Καμαρίνῃ ἀδόμενον ἦκουσα. Ἡ δὲ αὐτῇ παρὰδοσις παρίσται· τὸν Χρηστάκην νέον ἐπὶ κάλλει καὶ ἀνδρείᾳ διαπρέποντα καὶ ἐπιδεικτικώτατον, διότι ἔφερεν ἐπὶ τῶν ὀπλων καὶ ἐνδυμάτων αὐτοῦ ἀργυρον περὶ τὰς 10 ὀκάδας. Τὴν ἀνεψιάν τοῦ Χρηστάκη Χρυσούλαν ἐνυμφεῦθη ἐν Κερκύρᾳ ὁ Μάρκος Μπότσαρης.»

Τὸν καπετάν Χρηστάκην εὐρίσκομεν εἰς ἐπιστολὴν τῆς 30—10—1805 τῶν Παργίων προκρίτων Γεωργ. Βασιλᾶ, Ἀναστασίου Δημοσιτῆ καὶ Ἰωάν. Μαυρογιάννη πρὸς τὸν Πρόεδρον τῆς Ἑπτανησιακῆς Δημοκρατίας, συσταθείσης διὰ συμφωνίας τοῦ Τσάρου καὶ Σουλτάνου (20—3—1800 καὶ 1803), εἰς Κέρκυραν, κόμητα Σπυρ. Γεωρ. Θεοτόκην. Οἱ Πάργιοι ἀναφέρουν, ὅτι ἔλαβον μὲ τὸν ταγ]χην Χρηστάκην τὴν ἀπόφασιν τῆς Ἑπτανησιακῆς Γερουσίας «διὰ τοῦς

Ἰσθμοῦ. Τοῦ παρουσίασα τὰ πλεονεκτήματα εἰς περίπτωσιν, ποὺ θὰ μπορούσαμε νὰ καταλάβωμεν τοῦτον μὲ μίαν ἀνάλογον εἰς τὴν ἔκτασιν τοῦ δύναμιν καὶ τοὺς κινδύνους, ἔάν οὗτος ἐχρειάζετο νὰ ὑπερασπισθῇ μὲ 400 ἢ 500 μόνον ἄνδρας, οἱ ὅποιοι κατ' ἀνάγκην θὰ ἔξετοπίζοντο καὶ θὰ ὑπεχώρουν καὶ κατὰ συνέπειαν δὲν

δυστοχισμένους Σουλιώτας» καὶ ὅτι θὰ μεριμνήσουν νὰ τοὺς στείλουν εἰς Κέρκυραν τὸ γρηγορώτερον. (Ἰδὲ Πάργα, Ἀρχιδουκὸς Σαλβατόρ σελ. 466).

Τὸ τραγοῦδι τῆς δολοφονίας τοῦ καπετὰν Σπυράκη, πατρὸς τοῦ Χρηστάκη ἔχει ὡς ἑξῆς:

Τρία πουλάκια κάθονταν στὸ Ζάλογγο στὴν Ράχη
τῶνα τηράει τὴν Λάμαρη, τ' ἄλλο τὴν Καμαρίνα
Τὸ τρίτο τὸ καλύτερο μοιρολογὰ καὶ λέει:
«Ἐσεῖς παιδιὰ Σουλιώτικα, παιδιὰ τοῦ Κουτσονίκα,
τώρα ποὺ κάναταν γαμπρὸ τὸν καπετὰν Χρηστάκη.
γιὰ θυμηθῆτε τὸ ψωμί τοῦ καπετὰν Σπυράκη
Γιὰ πάρτε τὰ τουφέκια σας καὶ ζῶστε τὰ σπαθιά σας
Κάμετε τὸν κατήροφο κατὰ τὸ Διθοσῶρι.
Βάλτε φωτιά στὴν Λάμαρη κάψτε τὴν Καμαρίνα.
'Αλλῆς πασᾶς σὰν τῶμαθε, πολὺ τοῦ κακοφάνη.
Στὰ Γιάννενα γιομάτισε, στὸ Λοῦρο κάμνει δεῖπνο
Κι' ἀπ' τὸ Λοῦρὸ στὴν Πρέβεζα, ὅσο νὰ ξημερώσῃ
Καὶ τὸν Μπεκίρη ἔκραξε, τὸν πρῶτον ἀρχηγό του.
Στὸ Ζάλογγο τὸν ἔστειλε στὸν καπετὰν Γεωργίτζα».

(σελ. 36 Π. Ζερλέντη Ἡπειρ. Μελετήματα 1899).

Ὁ Ἰωάννης Λαμπρίδης ὁμοίως στὸ 10 τεῦχος σελ. 9 ἔτους 1890 τῶν «Ἡπειρωτικῶν Μελετημάτων» τὸν τελευταῖον στίχον παρουσιάζει ὡς ἑξῆς.

«Καὶ τὸν Μπεκίρη ἔκραξε καὶ τὸν Γιαννάκη ἀντάμα»

Φαίνεται βέβαιον πῶς ὁ Καπετὰν Γιαννάκης Γεωργίτζας συνεξεστράτευσεν μετὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ Μουχτάρ πασᾶ κατὰ τῆς Πρεβέζης καὶ συνεπολέμησεν εἰς τὴν ἐν λόγῳ μάχην. Διό ἔλαβε ὡς δῶρον οἰκίαν ἐν Πρεβέζῃ, πολιτικοῦ ψυγάδος, φυγόντος πρὸ τῆς μάχης εἰς Λευκάδα (Ἰδὲ τεῦχος 90—92). «Ἐχὼ Ἰονίου». «Ὁ Ἀλ. Βαλεντίνης καὶ ὁ καπετὰν Γιαννάκης» 1951. Ὁ Μπεκίρ Ἀγάς διωρίσθη ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ διοικητῆς τῆς Πρεβέζης τὴν ἐπομένην τῆς καταλήψεως τῆς. Ἦτο στενὸς φίλος τοῦ καπετὰν Γιαννάκη. Ἡ κατὰ τῆς Καμαρίνας ἐπίθεσις τῶν Σουλιωτῶν φαίνεται, ὅτι συνέβη πράγματι κατὰ τὸ 1798 ἢ 1799, δηλ. εὐθὺς ὀλίγον χρόνον μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Πρεβέζης, ὅτε ὁ καπετὰν Γιαννάκης ἦτο εἰς Πρέβεζαν.

Ὁ αὐτὸς Χρ. Περραιβὸς εἰς τὴν ἑκδόσιν 1803 τῆς «Ἱστορίας τοῦ Σουλίου καὶ Πάργας» τομ. α' σελ. 5—6 γράφει περὶ τοῦ Χρηστάκη καὶ τὰ ἑξῆς: «Καὶ ἐμποδιζομένου τοῦ Ἀλῆ πασᾶ μίαν ἢ δύο ἡμέρας μὲ πόλεμον ἐφθάνεν καὶ ἄλλη βοήθεια ἀπὸ τὴν Λευκάδα (ἡ ὁποία ἀπέχει μίλλια 12) τόσον ἀπὸ Γάλλους, ὅσον καὶ Πρεβεζάνους. τοὺς ὁποίους ὁ καπετὰν Χρηστάκης Καλόγηρος εἶχε πηγαίνει πρὸ δύο ἡμερῶν νὰ τοὺς συνάξῃ καὶ τὴν ἰδίαν ἡγουν τὴν Τρίτην (Ὀκτωβρίου 12—1798) ἡμέραν ὅπου ὁ ἐχθρὸς συνέκρουσε τὸν πόλεμον εἶχε κινῆσει καὶ ὁ καπετὰν Χρηστάκης μὲ 300 Γραικοὺς καὶ 150 Γάλλους ἀπὸ τὴν Ἀγίαν Μαύραν. ἀλλ' ὄντας ὁ καιρὸς βροχώδης καὶ ἡ θάλασσα κυματοῦσα δὲν ἐπρόφθανεν... Καὶ ὁ συγγραφεὺς Π. Ζερλέντης, ὅστις ἐπεσκέφθη τὴν Καμαρίναν τὸ 1888 καὶ ἐγνώρισε τὴν ἀδελφὴν τοῦ ἥρωος Μάρκου Μπότσαρη, ζῶσαν εἰσέτι, τὴν Καπετάνισσαν, χήραν τοῦ καπετὰν Σαφάκα, προσθέτει. «Τὰς ἱστορικὰς ταύτας ἀληθείας, ἐκ τῶν ὀλιγίστων ὁσαὶ ἀπαντῶσι ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Περραιβοῦ, οὔτε εἰς τὴν Δευτέραν ἐν Βενετίᾳ ἑκδόσιν (1815) οὔτε τῇ τρίτῃ ἐν Ἀθήναις (1857) ἀναφέρει, ἀποσιωπῶν ὅλως τὰ κατὰ τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον»

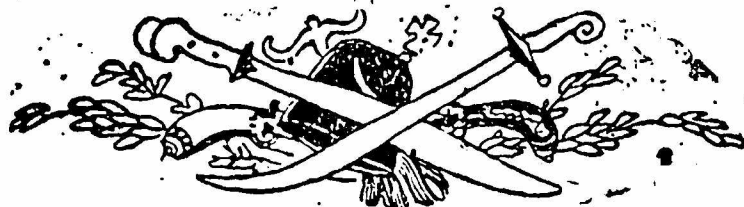
Δυστυχῶς καὶ ὁ συγγραφεὺς Richemont λεπτομερῶς δὲν ἀναφέρει τὰ τῆς διαγωγῆς τοῦ καπετὰν Χρηστάκη εἰς τὴν μάχην καὶ τοὺς λόγους διὰ τοὺς ὁποίους οὗτος ἄφησε τοὺς στρατιώτας μόνους τῶν νὰ πολεμήσουν. Μὲ δυσκολίαν μπορούμε νὰ δεχθῶμεν τὰ περὶ λιποταξίας του, τὰ ὁποία ἐπαναλαμβάνουν, ὁ Μαυρογιάννης εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἑπτανήσου (1797—1815)—ἐν Ἀθήναις 1890 σ. 275—ὁ Εὐαγγελίδης, καὶ ὁ Ἀραβαντινός, παίρνοντας τὴν εἰδησιν ἀπὸ τὸν Περραιβό. Περὶ τοῦ καπετὰν Γιαννάκη ὁ Ζερλέντης, ἐνθα ἀνωτέρω ἀναφέρομεν σελ. 34 γράφει «ὁ Γιαννάκης κατήγετο ἀπὸ τὸ Σακαρέσι τοῦ Βάλτου, ἐκ νομάδων Σαρακατσανῶν καὶ ἐνυμφεύθη Καραγκοῦναν καλλιπάρειον. Εἶχε πρότερον τὸ καπετανάτον αὐτοῦ μετὰ τοῦ Λάπα εἰς τὸ χωρίον Ζερμῇ, ὅπερ ὁ Ἀλῆς μετέφερεν εἰς Καμαρίναν. Δολοφονήσας τὴν συναιδέσιν τοῦ Ἀλῆ ἐν τῇ χωρίῳ Λιμπόχοβα, μίαν ὥραν μακρὰν τῆς Καμαρίνης ἀπέχον καὶ νῦν ἔρημον, τὸν ὀπλαρχηγὸν ταύτης καπετὰν Χρηστάκη (Σημ. Η.Β. Σπύρον τὸν ὀνομάζει ὁ Λαμπρίδης) ἐγένετο ἐκ

θὰ ἦτο δυνατὴ ἡ τακτικὴ ἀναδίπλωσίς των. Ἐσημείωσα δύο λοφίσκους, οἱ ὅποιοι ἐδέσποζον τελείως τῆς πεδιάδος, ἀπὸ τῆς μιᾶς θαλάσσης εἰς τὴν ἄλλην, οἱ ὅποιοι, ἂν ὠχυρώνοντο μὲ μικρὰ ἡμιμόνιμα ὀχυρωματικὰ ἔργα καὶ πυροβολικὸν ἐπ' αὐτῶν, θὰ διεσταύρωνον τὰ πυρά των ἐφ' ὅλου τοῦ μήκους τοῦ Ἰσθμοῦ. Ἦτο δυνατόν νὰ συνδέσω αὐτὰ τὰ δύο ὀχυρὰ μὲ ἓνα καλὸ χαράκωμα καὶ ἡ γραμμὴ τοῦ μετώπου, ἐὰν ἐνισχύετο μὲ 400 ἢ 500 ἄνδρας τυφεκιοφόρους θὰ παρουσίαζε ἔτσι ἓνα ἐμπόδιον πολὺ φοβερόν. Παρετήρησα ὁμως, ὅτι ἡ ἀπόστασις καθ' ἑνὸς τῶν λοφοειδῶν τούτων ὀχυρωμάτων ἀπὸ τῆς θαλάσσης, ἀφήνουσα ἐξ ἐκάστης πλευρᾶς τοῦ ἔργου, ἓνα εὐρὺ διάστημα χώρου προσιτὸν εἰς τὸ πολυάριθμον εἰς τὰς Τουρκικὰς δυνάμεις ἱππικόν, θὰ ἠδύνατο νὰ ὑπερπηδηθῇ, παρὰ τὸ πυροβολικόν μας, καὶ ὅτι τότε ἀφεύκτως οἱ ὑπερασπισταὶ τοῦ θὰ διεσκορπίζοντο καὶ θὰ κατεκόπτοντο μὲ τὰ σπαθιά τοῦ Τουρκικοῦ ἱππικοῦ. Ἡ σκέψις αὕτῃ μὲ ἔκανε νὰ διαπιστώσω ὅτι ἡ θέσις ἦτο πολὺ ἐκτεταμένη γιὰ νὰ τὴν κρατήσωμεν καὶ τὴν ὑπερασπίσωμεν μὲ μερικὲς ἑκατοντάδες ἀνδρῶν.

(Συνεχίζεται)

τῶν ἐθνουμένων τοῦ σατράπου καὶ ἐκπένως ἐχθρὸς τῶν Σουλιωτῶν, ὑπηρετῶν αὐτὸν πιστότατα. Εἰς ἐνδειξὴν μάλιστα τῆς πρὸς αὐτὸν εὐνοίας τοῦ ὁ Ἀλῆς οἰκοδόμησε δι' αὐτὸν καὶ οἰκῆματα εἰς τὸ ὑψηλότερον μέρος τῆς Καμαρίνας, σωζόμενα μέχρι σήμερον».

Ὑποσημ. Η.Β. 3 Ὀλόκληρα χωρία ἦσαν τοιφλίχια τοῦ καπετὰν Γιαννάκη εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Λάμαρης, πὺν μόλις τὸ 1924 καὶ 1930 κατάρθωσαν νὰ τὰ κάμουν δικὰ τους οἱ χωρικοί, ἀπαλλασσόμενοι ἔτσι ἀπὸ γεώμορο (ἡ μ ο ρ ο) πὺν ἔφθανε τὸ 33 οἱ ἐπὶ τῆς ἀκαθαρσίας παραγωγῆς αἵτου, βρώμης καὶ κριθῆς. Ὁ πύργος τούτου διασώζεται, κατεστραμμένος καὶ ἐρειπωμένος ὁμως ἀπὸ τοὺς ἰδίους ἀγρολήπτας καλλιεργητὰς χωρικοὺς, κατὰ τὸν ἀτυχῆ πόλεμον τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1897 μὲ τοὺς Τούρκους ὅτε τὸ ἡρωϊκὸ χωριὸν ἔλαβε τὰ ὅπλα καὶ ἡρωϊκὰ ἠγωνίσθη.

Δ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑ

ΑΠΟ ΤΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΤΩΝ ΓΙΑΝΝΙΝΩΝ

Η ΕΝΘΥΜΗΣΗ ΤΟΥ 1630 *

Δ. 'Από τὶς Φτάμπλες στὸν Ἀη—Νικόλα

Οἱ ἑπτὰ ἢ δεκαοχτὼ πρῶτοι Τούρκοι τοῦ μικροῦ Χρονικοῦ καὶ τῆς Χριστιανικῆς καὶ Τουρκογιαννιώτικης παράδοσης, δεχόμεστε ὡς βέβαιον ὅτι κάποιε πραγματικὰ ἦρθαν κι' ἐγκατασιάθησαν μόνιμα στὰ Γιάννινα. Γιὰ τὸ πότε καὶ καίτου ἀπὸ ποι- ἐς συνθῆκες ἐγίνε αὐτὴ ἡ ἐγκατάσταση, μι- λήσαμε π' αὐτύτερα σὲ προηγούμενα σημει- ὡματά μας.

Ἡ ἀπὸ τοὺς Τούρκους κατάληψη τὴν ἐποχὴ αὐτῇ τοῦ μεγαλείτερου μέρους τῆς Βαλκανικῆς (καὶ τῆς Σαλονίκης), οἱ ἐκού- σιοι ἐξισλαμισμοί, καὶ οἱ σ' αὐτοὺς προ- σχωρήσεις Ἀλβανῶν φύλαρχων τῆς περιο- χῆς τοῦ Πωγωνιοῦ, τὸ γόητρο τοῦ θυελλώ- δη κατακτητῆ Βαγιαζίτ τοῦ Γιλντιρίμ ἡ προΐουσα κατάρρευση, καὶ τῆς Πρωτεύου- σας ἀκόμα τῆς Βυζαντινῆς Αυτοκρατορί- ας, ἦταν βέβαια γι' αὐτοὺς ἄλλα τόσα ἡθι- κὰ ἀμυντικὰ προπύργια, ἀρκετά, ὥστε οἱ ὀλιγάριθμοι ἐκεῖνοι Τουρκομάνοι καὶ Δερ- βίσηδες, καὶ τόσοι ἀρχικά ποὺ ἦταν, νὰ ἀπο- φασίσουν νὰ ἐγκατασταθοῦν ἀνάμεσα σὲ τόσο συμπλαγῇ, (τρομοκρατημένο ὅμως) Χρι- στιανικὸ πληθυσμό, καὶ ἔξω ἀκόμα ἀπὸ τὰ τεῖχη τοῦ Κάστρου.

Μέτρο πρῶτιστης μολταυῖτα προφύλα- ξης ἦταν—κατὰ τὶς στρατηγικὰς ἀνάγκες τῆς ἐποχῆς—νὰ εἶχαν κι' αὐτοὶ ἓνα, στοι- χειῶδες φυσικὰ ὀχύρωμα, γιὰ ἀπόκρουση μιᾶς, αἰφνιδιαστικῆς τοῦλάχιστο δράσης. Καὶ περιχαράκωσαν τότε τὴν ἐγκαταστασί- τους καὶ τὸν Τεκέ τους—πιθανότατα καὶ τὸ τζαμί τους καὶ τὸ χαμάμι τους (Λουτρό)— μὲ πρόχειρο τεῖχος ἀπὸ ξύλινους πάσσαλους, τὸ ὅποιο οἱ Χριστιανοὶ τῆς ἐποχῆς του, ὀνο- μάτισαν ἀπ' αὐτὸ Τουρκοπάλουκο(').

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγούμενου

Μποροῦμε νὰ φαντασθοῦμε μιὰ ὀχυρω- ματικὴ γραμμὴ ἡ ὁποία νὰ περιβάλη τὸ ση- μερινὸ τετράγωνον Μαρονέλη—Καππᾶ—Λόρ- δου Βύρωνος—παλαιὰ περιοχὴ τοῦ Μπαϊ- ρακλή Τζαμί—καὶ νὰ κλείνῃ ἔπειτα μὲ τὶς δύο ὀρίζουσες γραμμές της, τὴν ἀριστερὴ πλευρὰ τοῦ δρόμου ὅπου βρισκόταν τὸ Λου- τρὸ—ἀπέναντι ἀπὸ τὸ Φαρμακεμπορεῖο τὴν Καζαντζή—τὴν περιοχὴ Ἀγίου—Νι- κόλια τῆς Ἀγορᾶς, καὶ τελικά, τὸν Τεκέ τοῦ Γαζή Βρενός (καίτου τοῦ Μαβίλη) ἴσαμε τὴ Λίμνη δεξιὰ κι' ἀριστερά του.

Κατὰ τὸν ἴδιον πιθανότατο τρόπο, καὶ γιὰ τοὺς ἴδιους λόγους, θὰ εἶχε περικλει- στεῖ ἄλλη περιοχὴ ἐγκατάστασής τους στὸ Φανάρι, ὅπου, ὀλόκληρο χωριὸ ὀνομάζεται ἀκόμα σήμερον Τουρκοπάλουκο.

Κι' οἱ ἑφτά μπουλες (ὅπως οἱ γραμματισμένοι ἐγλωσσόπλασαν τὸ Φτάμ- π λ ι ς);

Αὐτό, εἶναι μεταγενέστερον τῆς πρώτης ἐγκατάστασης τῶν Τούρκων μνημεῖο! Ὁ- μαδικοὶ τάφοι; Πιθανότατα. ναί! δὲν πι- στεύουμε ὅμως νὰ ἔχῃ καὶ καμμιά ἄμεση σχέση μὲ τὶς παρθένες ποὺ ἀρπαξαν οἱ Τουρκομάνοι τοῦ Ἑβρενός, γιὰ νὰ τὶς κά- νουν στανικά γυναῖκες τους.

Θᾶπρεπε, ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν ταφῇ ἐκεῖ, νὰ εἶχαν πεθάνει, ὅλοι στὸν ἴδιον καιρὸ, ἀπὸ αἰνιγμα, ἐπιδημία, ἢ ἄλλο βίαιον περι- στατικό. Πῶς νὰ δεχτοῦμε ὅτι οἱ πρῶτοι ἐκεῖ- νοι Τουρκομάνοι τῆς παράδοσης καὶ οἱ Χρι- στιανὲς γυναῖκες τους, πέθαναν, ὅλοι τους, ἀπὸ φυσικὸ θάνατον τὴν ἴδια μέρα, ὥστε νὰ τοὺς θάψουν ὅλους μαζί, στὸν ἴδιον κοι- νὸ τάφο; ἢ τάχα τὸν εἶχαν αὐτοὶ φτιάσει ἀπὸ πρὶν, γιὰ τὴν, περίπτωσιν τοῦ φυσικοῦ ἀλληλοδιάδοχου θανάτου τους; καὶ γιὰ ποιά εὐλογία αἰτία;

Οἱ γυναῖκες ἐκεῖνες—παρθένες τὶς λέει ἡ παράδοση—θᾶπρεπε, ὅταν ἀρπάχτηκαν νὰ ἦταν γύρω στὰ εἴκοσί τους χρόνια· καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἀποκλείσῃς ὅτι μπορούσαν νὰ ζήσουν καὶ ἴσαμε τὰ 80 ἢ 70 τους. Ἀπὸ τὰ 1388 ὅμως, ἴσαμε τὴν ὀριστικὴν παράδοση τῶν Γιαννίνων στὰ 1430, οἱ Τοῦρκοι ποὺ εἶχαν ἐγκατασταθεῖ στὰ Γιάννινα, εἶχαν—εἶναι ἱστορικὰ φυσικὸ νὰ εἶχαν—πολλὲς ἀλλαγές τύχης. Ὅπωςδήποτε θὰ εἶχαν ἐγκαταλείψει τὰ Γιάννινα, ἔαν στὸ μεταξὺ δὲν εἶχαν σκοτωθεῖ κατὰ τίς, τὴν ἐποχὴ αὐτὴ, μεγάλες περιπέτειες τοῦ Ὁσμανικοῦ Ἔθνους.

Μὲ τὴν πανωλεθρίαν ποὺ ἔπαθε ὁ Βαγιαζίτ ἀπὸ τὸν Ταμερλᾶνο (²), πολλὰ προσκυνημένα Κάστρα ποὺ πίστευαν ἴσως στὴ δόξα τοῦ κατακτητῆ, ἀποτίναν τὸ δυναστικὸ του ζυγὸ (³), καὶ σίγουρα, θὰ εἶχαν ἐξαλείψει, καὶ κάθε σημάδι τῆς παληῆς τους ὑποτέλειας.

Πάντως οἱ Τοῦρκοι, σὲ παράλληλο συναγωνισμό μὲ τὰ γύρω Ἀλβανικὰ φύλα, ἐμφανίζονται μετὰ τὰ 1400 ἐπιτιθέμενοι καὶ πολιορκώντας ξανά τὰ Γιάννινα (⁴), ἴσαμε τὰ 1430, ὅταν πολυάριθμοι καὶ ἰσχυροί, πῆραν, ὀριστικὰ πιά, στὴν κατοχὴ τους τὴν περιοχὴ τους, καὶ ἐγκαταστάθηκαν—πολλοὶ πλέον καὶ μόνιμα—στὰ κράσπεδα τοῦ συνθηκολογημένου Κάστρου. Στὰ 1480, ἔχουν κιόλας σχηματίσει γύρω ἀπὸ τὸ Ναματζιάχ (⁵) τρεῖς εὐρύματα νεκροταφεῖα, καὶ ἔχουν ἐγκατασταθεῖ καὶ στὴν περιοχὴ τῆς Καλούτσιας.

Εἶναι πολὺ φυσικὸ, τὸ μέρος ὅπου εἶναι πιθανὸ νὰ εἶχαν πέσει ἢ ταφεῖ κατὰ τὴ μεσολαβήσασα ἐποχὴ (1388—1430) ὁμόθρησκοὶ τους ἀπὸ τοὺς πρώτους ἐγκάτοικους τῶν Γιαννίνων, οἱ πρωτομάρτυρές τους (σ αῖνι) (⁶) νὰ ποῦμε—ὅπως ἄλλως τε καὶ σὲ ἄλλα παρόμοια στὰ Γιάννινα μνημεῖα τους (⁷)—νὰ ἦταν γι' αὐτοὺς σεβασοὶ καὶ ἄξιοι μιᾶς κλίποιας εἰδικῆς ἀνάμνησής τους.

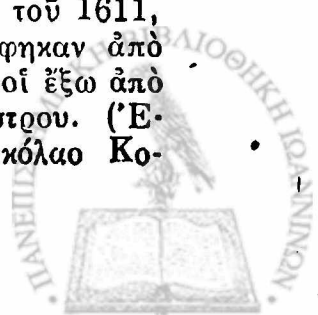
Πῶς τώρα καὶ γιὰ τὸ ὄνομα Φιάμπλις, εἶναι γιὰ μᾶς δυσεξήγητο. Ἄν ἦταν ἐκεῖ θαμμένες εἰδικὰ οἱ ἀρπαγμένες Χριστιανὲς παρθένες, αὐτὲς μονάχα οἱ Χριστιανοὶ θὰ μπορούσαν νὰ τὶς εἶχαν θάψει, διὰν

οἱ πρώτοι Τοῦρκοι ἀποικοὶ εἶχαν ἐξουθενωθῇ, πρὶν ἀπὸ τὸ 1430. Ἀλλὰ νὰ πέθαναν τάχα αὐτὲς ταυτόχρονα; καὶ ἀπὸ ποιοὺ βίαιο περιστατικό;

Ἐπειτα, οὔτε καὶ εἶναι ἀπολύτως βέβαιο ὅτι τὸ τοπωνύμιον αὐτό, προσαρμόζεται στὸ μνημεῖον ποὺ περιγράψαμε πρὸ πάντων. Ὑπάρχει μιὰ κάποιαν ἐκδοχή, ὅτι τὸ Φ τ ἁ μ π λ ι ς βρισκόταν πολὺ κοντινότερα, πρὸς τὸ σημερινὸ Ναὸ τοῦ Ἁγίου Νικόλαου τῆς Ἀγορᾶς, καὶ ἡ ἐκδοχὴ αὐτή, ὑποστηρίζεται ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Νικόλαος Ζωσιμάς, στὸ ἄρθρον Θὸν τῆς διαθήκης του, τὸ «ὀσπίτιον» τὸ ὁποῖον προσφέρει γιὰ τὸ «πτωχοδοχεῖον», τὸ ὁποῖον εἶναι πλησίον τοῦ Ἁγίου Νικόλαου, τὸ φέρει ὀνομαζόμενον Ἐπ τ ἁ π ο λ ι ς. Εἶναι δὲ πολὺ γνωστὸ στοὺς παλαιότερους, ὅτι τὸ παλαιὸ τῆς πόλεως Γηροκομεῖο (τὸ πτωχοδοχεῖον τῆς διαθήκης) τῶν Ζωσιμάδων, ἦταν δυσμικὰ καὶ πολὺ κοντὰ πρὸς τὸ Ναὸ τοῦ Ἁγίου Νικόλαου τῆς Ἀγορᾶς. Ἐχομε ἐπίσης σὲ προηγούμενα καταγράψει καὶ μιὰ παράδοση, κατὰ τὴν ὁποία ἡ ἀρπαγὴ τῶν Χριστιανῶν παρθένων, ἔγινε, ὅχι ἀπὸ τὴν τότε Μητρόπολιν τῶν Γιαννίνων, ἀλλὰ ἀπὸ Ναὸ ποὺ ἐγειρόταν στὴν περιοχὴ τοῦ Ἁγίου Νικόλαου.

Αὐτὰ τὰ γνωστὰ—ἴσως ὅμως καὶ ἄλλα περισσότερα, ἀλλὰ ἄγνωστά μας—ἱστορικά, θύμξε στοὺς Τουρκογιαννιώτες τοῦ 1630, τὸ χτίσιμο, ἀπὸ τοὺς μόλις ἑδῶ καὶ εἴκοσι χρόνια ἐπαναστάτες Χριστιανούς, γιὰ πρώτη φορὰ ὕστερα ἀπὸ τὸ 1611 Χριστιανικοῦ Ναοῦ, ἀκροβῶς ἀπάνου στὰ οἰκόπεδα ποὺ ὑπῆρξαν ἡ πρώτη τους κοινὴ.

Ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Νικόλαου τῆς Ἀγορᾶς, εἶναι ἴσως ἀπὸ τὶς ἀρχαιότερες τῶν σημερινῶν, ἰδρυμένη ὅμως ἀρχικά, ὅχι πρὶν ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ 17ου (⁸) αἰῶνα. Εἶναι ἴσως ἡ πρώτη ἀπὸ ὅσες—τὶς σημερινές—χτίστηκαν μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1611, ὕστερα ἀπὸ τὴν ὁποία καταστράφηκαν ἀπὸ τοὺς Τοῦρκους ὅλοι οἱ Ναοὶ καὶ οἱ ἔξω ἀπὸ τὰ τείχη τοῦ Γιαννιώτικου Κάστρου. (Ἐκτὸς πάντως ἀπὸ τὸν Ἅγιο Νικόλαο Κο-

πάντων, τὸ Ἀρχιμανδρεῖο, τὸν Ἀη—Γιάννη τῆς Μπουνίλας καὶ τὴν Περίβλεπτο⁽⁹⁾ πὺ ἐγειρόταν τότε στὰ προάστεια τῆς πόλης καὶ τὸν Ἅγιο Ἀθανάσιο πὺ ἦταν ἱδρυμένοι καὶ πρὶν ἀπὸ τὸ 1611⁽¹⁰⁾.

Ὁ Ἅγιος Νικόλαος, κατὰ διαπίστωση πὺ κάναμε καὶ πρὶν, τιμᾶται κατὰ προτίμηση στὸ νησὶ τῶν Γιαννίνων. Τρεῖς εἶναι τὰ Μοναστήρια του, στὰ ὁποῖα, ὅπως εἴπαμε, ἴσως κι' ἀπὸ τὸν ἐνδέκατο ἀκόμα π. Χ. αἰῶνα, τιμᾶται ὁ Ἅγιος αὐτός· καὶ κατὰ σειρά: Στοῦ λεγόμενου σήμερα Σπανοῦ, ἀρχαιότατα Φιλανθρωπινῶν καὶ στὸν 17ον αἰῶνα Παπαγιαννούσου Τουρμπανᾶ. Στοῦ σήμερα ὀνομαζόμενου τοῦ Ντίλιου, παλαιότερα Στρατηγόπουλου, καὶ στοῦ Μεθόδιου, σήμερα Ἑλεοῦσα καὶ παλαιότερα Γκιουμάτων.

Ἀπὸ τὸν Ἀραβαντινὸ ἀναφέρεται, ὅπως

εἴπαμε κι' ἄλλοῦ Ἅγιος Νικόλαος—Στρατηγόπουλου, καὶ μέσα στὸ Κάστρο⁽¹¹⁾.

(Συνεχίζεται)

Ὑποσημειώσεις:

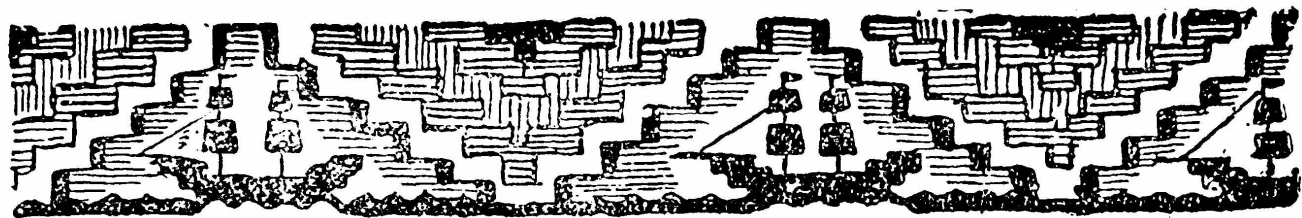
1. Δὲς *Ι. Λαμπρίδη* Σουλιώτικα, σελ. 8.
2. Στὰ 1402 μ. Χ.
3. Δὲς *Παγκόσμιο Ἱστορία Ἑλευθεροδᾶκη*. 2α, σελ. 308.
4. *Κ. Μένιου*, ὅπου πρὸ πάνου, σελ. 87 καὶ ἐπόμεν.
5. Δὲς *Γ. Βλαχλείδου*, οἱ Ἑφτάμπουλες, στὰ Ἑπειρ. Χρονικά 1929 σελ. 259.
6. Ὁ κάθε πὺ πέφτει στὸ πεδίο τῆς μάχης.
7. Παρόμοιους ἀσκεπεῖς ὀρθογώνιους χτιστοὺς χώρους—τάφους πιθανώτατα ὀραδικοῖς—θυμᾶται ὁ ὑποφαινόμενος καὶ στὸ τέρμα Καλούτσας, τῶρα Πλατεῖα Σαπουντζάκη.
8. Δὲς σχετικὴ ἀλληλογράφια Γ. καὶ ἐπ. Ἑγουμένων, στὰ Ἑπ. Χρονικά 1936, σελ. 41.42.
9. Δὲς *Π. Ἀραβαντινοῦ*, Χρονογραφία τῆς Ἑπείρου Β', σελ. 243.
10. Ὅπου ἀμέσως πρὸ πάνου σελ. 240.
11. Ὅπου ἀμέσως πρὸ πάνου, σελ. 242.

ΓΙΑΤΙ 'ΝΑΙ ΜΑΥΡΑ ΤΑ ΒΟΥΝΑ...

Γιατὶ 'ναι μαύρα τὰ βουνά καὶ στέκουν βουρκωμένα;
Μὴν ἄνεμος τὰ πολεμᾶ, μὴνα βροχὴ τὰ δέρνει;
Κι' οὐδ' ἄνεμος τὰ πολεμᾶ κι' οὐδὲ βροχὴ τὰ δέρνει,
μόνε διαβαίν' ὁ Χάροντας μὲ τοὺς ἀποθαμένους,
βάνει τοὺς νέους ἐμπροστά, τοὺς γέροντας ὀπίσω,
καὶ τὰ μικρὰ παιδόπουλα 'ς τὴ σέλλ' ἀραδιασμένα.
Παρακαλοθὺν οἱ γέροντες, οἱ νέοι γονατίζουν:
«Χάρε μου στάσου σὲ νερό, στάσου σὲ κρύα βρύση,
νὰ πιοῦν οἱ γέροντες νερό, οἱ νιοὶ νὰ λιθαρίσουν,
καὶ τὰ μικρὰ παιδόπουλα νὰ μάσουν μανουσάκια».
—«Κι' οὐδ' σὲ χωριὸ κονεῶω 'γώ, κι' οὐδὲ 'σὲ κρύα βρύση
ἔρχοντ' οἱ μάννες γιὰ νερό, γνωρίζουν τὰ παιδιὰ τους,
γνωρίζονται τ' ἀνδρόγυνα καὶ χωρισμὸ δὲν ἔχουν».

[«Ζωγράφειος Ἀγών» Τομ. Α.']

ΣΩΤ. Ι. ΔΑΚΑΡΗ, 'Επιμελητοῦ κλασσικῶν ἀρχαιοτήτων

Η ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ *

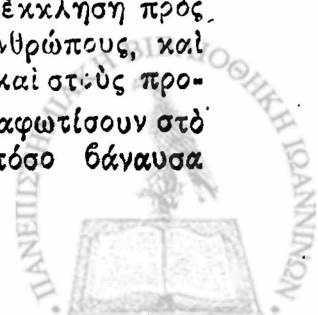
3. 'Ανασκαφή στὴν κοιλάδα τοῦ Ροδοτοβίου

Βορειοδυτικὰ τῶν Ἰωαννίνων στὸ 10—11^ο χιλιόμετρο τοῦ ἀμαξιτοῦ δρόμου πρὸς Ἡγουμενίτσα ὑψώνεται κυριαρχικὰ ὁ κωνικὸς λόφος τοῦ Γαρδικίου (ὕψ. 761), πού δεσπόζει ὅλης ἐκείνης τῆς λοφοσειρᾶς καὶ πού ἀναπτύσσεται δυτικὰ καὶ βορειοδυτικὰ τῶν Ἰωαννίνων. Βορειότερα ἢ ὀρεινὴ αὐτὴ ἄλυσσος συνεχίζεται χαμηλὴ καὶ ὀμαλότερη, ἀποχωρίζοντας τὴ στενὴ κοιλάδα τοῦ Ροδοτοβίου ἀπὸ τὴν εὐρύτερη λεκάνη τῶν Ἰωαννίνων—Λαψίστας. Ἡ στρατηγικὴ σημασία τοῦ ὑψώματος τοῦ Γαρδικίου εἶχε ἐπισημανθῇ ἤδη ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους χρόνους. Τὴν κορυφὴν του περιβάλλει ἰσχυρὸ πολυγωνικὸ τεῖχος, περιμέτρου 800 μ. περίπου, πού, σύμφωνα μὲ τὰ ὑπάρχοντα ἀρχαιολογικὰ καὶ ἱστορικὰ δεδομένα, θὰ κατασκευάστηκε στὴν περίοδο 420—400 π.Χ. (1) Τὴ σπουδαιότητα τοῦ λόφου σὰν κεντρικὸ ἔρεισμα ἀμύνης τοῦ λεκανοπεδίου εἶχαν ἐκτιμήσει καὶ οἱ Τούρκοι. Στὶς παραμονὲς τῶν Βαλκανικῶν πολέμων 1912—13 κατασκευάστηκαν ἰσχυρὰ ἐχυρωματικὰ ἔργα ἀπὸ τὸ στρατηγὸν Von Goltz καὶ τὸν ἀρχηγὸ τοῦ τουρκικοῦ πυροβολικοῦ Βεχὴπ Βέη(2).

Δυὸ χιλιόμετρα βορειότερα, στὶς δυτικὲς παρυφές τῆς λοφοσειρᾶς, ἀπέναντι περίπου ἀπὸ τὸ Ροδοτόδι διακρίνονται ἀρκετὰ λείψανα ἀρχαίων εἰκοδομημάτων. Τὴ θέσιν πρῶτος τὴν εἶχε ἐπισημάνει στὰ 1914 ὁ καθηγητὴς τοῦ Πολυτεχνείου (τότε ἐπιμελητὴς Ἀρχαιοτήτων) κ. Δ. Εὐαγγελίδης καὶ εἶχε μάλιστα δημοσιεύσει δυὸ ἐπιγραφές, πού ὁρῆκε στὴ γειτονικὴ περιοχὴ, στὸ Ροδοτόδι (3).

Διενεργώντας κατὰ τὴν περίοδο 1929—1935 εὐρύτερες ἀνασκαφές στὴ Δωδώνη ὁ καθηγητὴς κ. Δ. Εὐαγγελίδης ἐπεχείρησε κατὰ τὸ 1935 δοκιμαστικὴ σκαφικὴ ἔρευνα καὶ στὴν περιοχὴ αὐτή. Τὸ ἐνδιαφέρον στράφηκε στὸ σημαντικώτερο ἴσως σημεῖο τῶν ἐρειπίων, ὅπου λίγο πρὶν εἶχε ἀνευρεθῇ ἀπὸ τοὺς χωρικοὺς μαρμάρινος ἀνδριάς Ρωμαίου αὐτοκράτορος, ἀτυχῶς ἀκέφαλος, πού φυλάσσεται τώρα στὸ Δημοτικὸ Μουσεῖο Ἰωαννίνων. Ἡ ἔρευνα ἐκείνη, πού εἶχε ἀποκαλύψει ἐν μέρει ἀρχαῖο Ρωμαϊκὸ ναὸ καὶ δυὸ ἐπιγραφές, ἀναφερόμενες σὲ ψηφίσματα πόλεων, συμπληρώθηκε πρὸ διετίας μὲ τὴν πλήρη ἀποκάλυψη τοῦ οἰκοδομήματος(4). Ὁ ναὸς διατηρεῖται σὲ κακὴ κατάστασι καὶ ἔχει ὑποστῇ μεγάλῃ φθορᾷ ἐξ αἰτίας τῶν λεπτῶν ἐπιχώσεων, πού τὸν ἐκάλυπταν. Ἀλλὰ καὶ οἱ σύγχρονοι δὲ φαίνεται νὰ σεβάστηκαν τὸ σημαντικὸ αὐτὸ μνημεῖο. Μεταξὺ τοῦ χρόνου τῆς πρώτης ἀνασκαφῆς του, στὰ 1935, καὶ ὡς σήμερα, οἱ περίοικοι, κυρίως οἱ κάτοικοι τοῦ Ροδοτοβίου, ἀπέσπασαν πολλὰ λιθάρια ἀπὸ τὸ ναὸ καὶ μερικὰ τὰ συνέτριψαν. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ δυστυχῶς δὲν εἶναι μοναδικό. Ὁ σύγχρονος κίνδυνος τῶν ἀρχαίων μνημείων συνήθως ἀποδεικνύεται σοβαρώτερος ἀπὸ τὴ φθορὰ εἴκοσι καὶ εἴκοσι πέντε αἰώνων. Δὲν εἶναι δυνατό νὰ τὰ περιμένουμε ὅλα ἀπὸ τὸ νόμο καὶ ἀπὸ τοὺς τηρητὰς τοῦ νόμου, ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἔχει χάσει τὸν δικό του, τὸν ἐσωτερικὸ νόμο. Ὡς θεωρηθοῦν οἱ λίγες αὐτὲς γραμμὲς σὰν ἐκκλήσι πρὸς ὅλους τοὺς πολιτισμένους ἀνθρώπους, καὶ ἰδιαίτερα στοὺς διδασκάλους καὶ στοὺς προέδρους τῶν Κοινοτήτων, νὰ διαφωτίσουν στὸ σημεῖο αὐτὸ ἐκείνους, πού τόσο δάναυσα

* Συνέχεια ἀπὸ τὸ 28ον—29ον τεῦχος.

έξαφανίζονται τὰ λίγα ζωντανὰ ἀχνάρια τῆς παλαιότερης ἱστορίας μας, πού ἐφείσθη ὁ χρόνος καί ὑπομονητικά διαφύλαξε ἡ γῆ. Τὰ φτωχά, ἀλλά τόσο πολύτιμα λείψανα τοῦ παλαιότερου ἐλληνισμοῦ, δέν ἀνήκουν πιά σέ μᾶς, ἀνήκουν στήν ἱστορία καί ἀποτελοῦν ἠθικό, ἐθνικό καί πνευματικό κεφάλαιο τοῦ ἔθνους.

Ὁ ἀνασκαφίς ναός, τοῦ ὁποῦ διατηρεῖται κυρίως τὸ κρηπίδωμα, ἔχει διαστάσεις 19.30X11μ. καί εἶναι στραμμένος πρὸς νότο—νοτιοανατολικά, ὅπως οἱ ἀνασκαφέντες ναοὶ τῆς Δωδώνης καί ὁ ἀποκαλυφθεὶς ἐφέτος στὸ Γραμμένο (πρβλ. «Ἡπειρ. Ἑστία», τευχ. 26, σ. 820). Ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸν πρόναο καί τὸν κυρίως σηκό. Στους γύρω ἀγρούς καί μέσα στὰ ἐρείπια τοῦ ναοῦ ἐρέθηκαν ἀρκετὰ τμήματα σπονδύλων ἰωνικῶν κιόνων. Ἐνας ἀπὸ τοὺς σπονδύλους τοποθετήθηκε στὴ Ν.Δ. γωνία τοῦ ναοῦ. Κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ ἀνασκάψαντος, τὸν ἀρχαῖο ναὸ περιέβαλλαν τριάντα τέσσαρες ὅμοιοι ἰωνικοὶ κίονες, ἔντεκα κατὰ τὶς μακρὲς πλευρὲς καί ἕξ κατὰ τὶς στενές. Ἄλλοι τέσσερες ἀκόμα ὑπῆρχαν στὴν εἴσοδο τοῦ προνάου. Ἦταν δηλ. ὁ ναὸς ἰωνικός πρόστυλος περίπτερος. Ἀπὸ τὸν πρόναο προέρχεται ἱκανὸς ἀριθμὸς μικρῶν μαρμαρίνων ρομβοειδῶν πλακῶν, χρώματος ροδίνου, κυανοῦ, ἀνοιχτοῦ καί θαυτέρου, καί λευκοῦ, πού χρησίμευαν γιὰ τὴ στρώση τοῦ δαπέδου τοῦ προνάου. Ἀπὸ τὴν ἀνωδομή τοῦ οἰκοδομήματος διασώθηκαν ὀλίγα μόνο ἀρχιτεκτονικὰ μέλη, δύο ἰωνικά κιονόκρανα—τὰ ὁποῖα ἀπὸ τὴν κατασκευὴ των καί τὴν μορφολογία των, χρονολογοῦνται στοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους—, ἕνα ἐπίκρανο παραστάδος, καλῆς τέχνης, τοῦ Δ' π.Χ. αἰ., λίθινα ἀκρωτήρια, κέραμοι στέγης, ἀχροκέραμοι, τὰ ὁποῖα χρονολογοῦνται στὰ τέλη τοῦ Δ' π.Χ. αἰ., ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποία θὰ κατασκευάστηκε ὁ ναός. Γύρω ἀπὸ τὸ ναὸ, στὸ ὕψος τῆς εὐθυντηρίας καί τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἀρχαίου δαπέδου, παρετηρήθη λεπτὸ στρώμα ἀσβεστοποιημένου, πάχους 0.10 μ., πού περιεῖχε μερικὰ τμήματα πυρπολημένων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν τοῦ ναοῦ. Ὁ ἀνασκάψας καθηγητὴς κ. Δ. Εὐαγγελίδης συσχετίζει εὐλόγως τὴν πυρπόληση αὐτῇ τοῦ ναοῦ μὲ τὴ γενικὴ καταστρο-

φή, πού ἐξαπέλυσε στὰ 167 π.Χ. ὁ Ρωμαῖος στρατηγὸς Αἰμίλιος Παῦλος.

Πρὸς νότο τοῦ ναοῦ ἀποκαλύφθη εὐρύχωρη πλακόστρωτη πλατεῖα, διαστάσεων 13X11 μ. περίπου, πού περὶ τὸ μέσον διατηροῦσε φανερά ἱχνη κτίσματος, πιθανώτατα βωμοῦ, μεγάλων διαστάσεων (5X4.20). Στὴ νότια πλευρὰ τοῦ χώρου ἀνευρέθη θεμέλιο δάθρο, γιὰ ἀγαλμα. Πιθανῶς, ὑποθέτει ὁ ἀνασκάψας, στὸ δάθρο αὐτὸ ἔστεκε ὁ ἀνευρεθεὶς κατὰ τὸ 1935 μαρμαρίνος ἀνδριὰς Ρωμαίου αὐτοκράτορος. Βορειοανατολικά τοῦ ναοῦ καί σὲ μικρὴ ἀπόσταση ἀποκαλύφθη ἀκόμη ταφικός περίβολος, πού περιεῖχε δύο τάφους. Ὁ περίβολος ἦταν χτισμένος μὲ ἀκατέργαστα κατὰ τὸ πλεῖστον λιθάρια καί μὲ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη, παρμένα ἀπὸ ἄλλες ἀρχαιότερες οἰκοδομές, μεταξὺ τῶν ὁποίων σπόνδυλοι καί κιονόκρανα ἀπὸ ὀκτὰ πλευροὺς στύλους. Οἱ τάφοι ἦταν (κιβωτιόσχημοι), ἐπενδεδυμένοι μὲ πλάκες καί εἶχαν κατασκευασθῇ γιὰ νὰ περιλάβουν τὴν τέφρα τῶν νεκρῶν. Ἦταν δηλ. τάφοι καύσεως καί ὀχι κανονικοῦ ἐνταφιασμοῦ, γνωστοὶ καί ἀπὸ ἄλλες περιοχὲς τῆς Ἡπείρου, τῆς Φοινίκης στὴ Βόρειο Ἡπειρὸ, τῶν Ν. Πιστιανῶν Ἀρτης καί τῆς Ἀμβρακίας. Ἀτυχῶς οἱ τάφοι εἶχαν ἀνοιχτῇ καί συληθῇ πρὸ πολλοῦ. Οἱ καλυπτήριες πλάκες των εἶχαν ἀνοιχτῇ καί τὰ κτερίσματα εἶχαν ἀφαιρεθῇ ἐκτὸς ἀπὸ μερικὰ μικρὰ τεμάχια χαλκοῦ ἀγάλματος, πού ἐρέθηκαν τυχαῖα μέσα στὴν ἕνα ἀπὸ τοὺς τάφους. Μερικά, ἄλλα χωρὶς ἀξία ἀντικείμενα, ἐρέθηκαν διασκορπισμένα ἔξω ἀπὸ τοὺς δύο τάφους.

Κατὰ τὴν ἀνασκαφή, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ μνημονευθέντα εὐρήματα, κυρίως ἀρχιτεκτονικά, περισυλλέχτηκαν 17 χάλκινα νομίσματα, προχριστιανικά καί ρωμαϊκά καί ἕνα τοῦ Σιγισμούνδου Γ' τῆς Πολωνίας (1601 μ.Χ.)⁽⁵⁾ καί λεκανοειδὲς λίθινο ἐπίθημα, διαμέτρου 0.50 μ., κοσμούμενο κατὰ τὸ μέσο τῆς κυρτῆς ἐπιφανείας μὲ ἀνάγλυφο φεῖδι μὲ ἐλικοειδῇ ἀνάπτυξη. Πρόκειται πιθανώτατα γιὰ ἐπίθημα ἐπιτυμβίου μνημείου.

Ἀπὸ τὴ σκαφικὴ αὐτὴ ἐρευνα τοῦ κ. Καθηγητοῦ προκύπτει ὅτι στίς ἀνατολικὰς παρυφῆς τῆς κοιλάδος Γαρδικίου—Ροδοτοβίου χτίστηκε κατὰ τὰ τέλη τοῦ Δ' π.Χ. αἰ. περίπτερος ἰωνικός ναὸς μὲ πρόδομο καί

σηκό, διαστάσεων 19.30X11 μ. Ὁ ναός πυρπολήθηκε, φαίνεται, κατὰ τὸ 167 π.Χ. ἀπὸ τὸν Αἰμίλιο Παῦλο, ἀλλὰ ἐπισκευάστηκε καὶ ἐξακολούθησε νὰ ὑπάρχῃ, ὅπως μαρτυροῦν τὰ ρωμαϊκῶν χρόνων λίθινα κιονόκρανα καὶ λοιπὰ ἀρχιτεκτονικὰ τεμάχια. Φαίνεται μάλιστα ὅτι ἀπῆλαυε μεγάλου σεβασμοῦ, ἀφοῦ ἐκεῖ εἶχε στηθῇ καὶ ἀνδριάς Ρωμαίου αὐτοκράτορος. Εἶναι ἀγνωστο ὅμως σὲ ποιά ἐποχὴ καὶ γιὰ ποῖο λόγο ὁ ναός ἔχασε τὸν προορισμό του καὶ ἐγκατελείφθη ὀριστικά. Τὴν ἐγκατάλειψή του μαρτυρεῖ ἡ χρησιμοποίησις τοῦ χώρου γιὰ ταφές.

Πρόβλημα ἐπίσης ἀποτελεῖ ἡ ταύτισις τοῦ Ἱεροῦ καὶ τῶν ἐρείπων τῆς περιοχῆς καὶ τῆς γειτονικῆς ἀκροπόλεως τοῦ Γαρδικίου. Ὅπως δὴποτε ἡ ὠχυρωμένη πόλις τῆς κορυφῆς, ὁ ναός καὶ τὰ ἐρείπια τῶν κτηρίων στοὺς δυτ. πρόποδες τῆς λοφουσειρᾶς ἀνῆκουν σὲ μιὰ καὶ μόνη πόλιν. Ὁ γράφων σὲ μιὰ πρόσφατη μελέτῃ ὑποστηρίζει ὅτι τὰ ἐρείπια τῆς κοιλάδος καὶ ἡ ἀκρόπολις τοῦ Γαρδικίου εἶναι ἡ ἀρχαία Πασσαρών, τὸ πολιτικὸ καὶ θρησκευτικὸ κέντρο τῶν Μολοσσῶν, ἡ πρωτεύουσα τοῦ Μολοσσικοῦ Κράτους. Ὑπάρχουν σεβαστοὶ λόγοι, στηρίζοντες μὲ μεγάλη βασιμότητα τὴν ἀπόψιν αὐτήν, ποὺ ἀναπτύσσονται στὴ μνημονευθεῖσα παραπάνω μελέτῃ^(*). Εἶναι πολὺ πιθανὸ λοιπὸν ὅτι ὁ ἀνασκαφεὶς ὑπὸ τοῦ κ. Καθηγητοῦ ναός εἶναι αὐτὸ τὸ ἐπίσημο Ἱερὸ τῶν Μολοσσῶν, ὅπου ἐλατρεύετο ὁ θεὸς τοῦ πολέμου, ὁ Ἄρειος Ζεύς. Κατὰ τὴν ἀρχαίαν γραπτὴν παράδοσιν (Πλουτ. Πύρρος γ) οἱ βασιλεῖς καὶ ὁ λαὸς τῶν Μολοσσῶν συνήθιζαν νὰ συναθροίζωνται κάθε χρόνο στὸ Ἱερὸ τοῦ Ἀρείου Διὸς τῆς Πασσαρώνος καὶ νὰ δίνουν ἀμοιβαῖα ἔνορκες ὑποσχέσεις, οἱ μὲν Βασιλεῖς ὅτι θὰ κυβερνήσουν σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους, ὁ δὲ λαὸς ὅτι θὰ σεβασθῇ καὶ θὰ διαφυλάξῃ τὴν βασιλείαν σύμφωνα πάλιν μὲ τοὺς νόμους. Ὁ ἀνασκαφεὶς ναός ἔχει σοβαροὺς λόγους νὰ διεκδικῇ αὐτὸς τὴ λατρεία τοῦ μεγάλου θεοῦ τοῦ πολέμου. Ἡ ἀνάθεσις π.χ. ψηφισμάτων ξένων πόλεων στὸν ὅρο τοῦ Ἱεροῦ, ἡ τιμητικὴ διάκρισις, ποὺ κάνει ἓνας Ρωμαῖος αὐτοκράτορας, ἀφιερώνοντας τὸν ἀνδριάντα του, ὑποδηλώνουν ὅτι στὰ ση-

μαντικὸ αὐτὸ ναὸ πρέπει νὰ ἀναγνωρίσουμε τὸ σεβάσμιο χωρὸ τῆς λατρείας τοῦ Ἀρείου Διὸς, τοῦ κυριάρχου θεοῦ τῶν Δωριέων Μολοσσῶν. Τὴ σπουδαιότητά του μαρτυρεῖ ἀκόμα καὶ ἡ λαμπρὴ κατασκευὴ τοῦ ναοῦ, συγκρίνοντάς τιν πάντοτε μὲ τὴν φτώχεια καὶ εὐτέλεια τῶν ἄλλων ἡπειρωτικῶν ναῶν, ἀπὸ τοὺς ὁποίους πρέπει νὰ ἐξαιρέσουμε τὰ ἱερὰ οἰκοδομήματα τῆς Δωδώνης. Τὰ ὀλίγα λείψανα τῆς λίθινης ἐπιστεγάσεως τοῦ ναοῦ, ἡ σχετικὰ μνημειώδης μορφὴ τῆς πλακόστρωτης πλατείας στὴν πρόσοψιν μὲ τὸν μεγάλον ὀρθό, οἱ τριάντα τέσσερες ἰωνικοὶ κίονες, ποὺ περιστοιχίζαν τὸ ναὸ, ἐπιτρέπουν νὰ φαντασθοῦμε μὲ πόσῃ προσοχῇ καὶ ἐπιμέλειᾳ εἶχε κατασκευασθῇ τὸ περίπυστο αὐτὸ Ἱερὸ τῆς Πασσαρώνος, τῆς πρωτεύουσας τῶν Μολοσσῶν καὶ ὅλης τῆς Ἠπείρου. Στὸ κέντρο τοῦτο τῆς πολιτικῆς καὶ θρησκευτικῆς ζωῆς τῶν ἀρχαίων Ἠπειρωτῶν, ἀναπτύχθηκε σιγά—σιγά καὶ διαμορφώθηκε ὁ ἰδιόρρυθμος καὶ ἀρχαιοπρεπὴς πολιτικὸς βίος τῶν Μολοσσῶν καὶ τῶν Ἠπειρωτικῶν φύλων. Ἰσως στὴν εὐρύχωρη πλατεῖά του μὲ τὸν μεγάλον ὀρθὸν συγκεντρώνονταν βασιλεῖς, ἄρχοντες καὶ λαὸς καὶ ἐδιναν κάθε ἀνοιξὴ τοὺς νενομισμένους ὅρκους γιὰ τὴν διασφάλισιν τῶν πολιτικῶν των θεσμῶν καὶ τοῦ καθιερωμένου ἀπὸ τὴν παράδοσιν πολιτεύματος. Ἀπέναντι τοῦ Δωδωναίου Διὸς τῶν Θεσπρωτῶν, ἰσοδύναμος σχεδὸν καὶ ἀντίπαλος, ἔστεκε ὁ θεὸς τοῦ πολέμου τῶν Μολοσσῶν, γείτονας τοῦ ἀρχαιότερου καὶ σεβασμιωτέρου Ἱεροῦ τῆς Ἑλλάδος.

Αἰσθήματα βαθύτατης μελαγχολίας μᾶς κατέλαβαν, ὅταν ἐπισκεφθῇκαμε μὲ τὸν καθηγητὴ κ. Δ. Εὐαγγελίδην τὸν χωρὸ στὰ 1953, ἓνα ἔτος μετὰ τὴν ἀνασκαφὴν του, γιὰ συμπληρωματικὰ παρατηρήσεις. Ὁ μοναδικὸς σωζόμενος λίθος τοῦ ὀρθοῦ, δεμένος στερεὰ μὲ τοὺς ἀρχαίους γόμφους στὴν πλακόστρωτη πλατεῖα εἶχε ἀποσπασθῇ βίαια ἀπὸ τὴ θέσιν του ἀπὸ κάποιον ἀσυνείδητον χωρικό.

4. Ἀνασκαφὴ στὴν Καστρίτσα. Πρὸ πέντε ἐτῶν περίπου ἐπιχειρήθη ἡ ἀποξήρασις τῆς στενῆς κοιλάδος Καστρίτσας—Κουτσελίου, ποὺ ἐκτείνεται στὰ νότια τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων. Γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ ἀνοίχθη

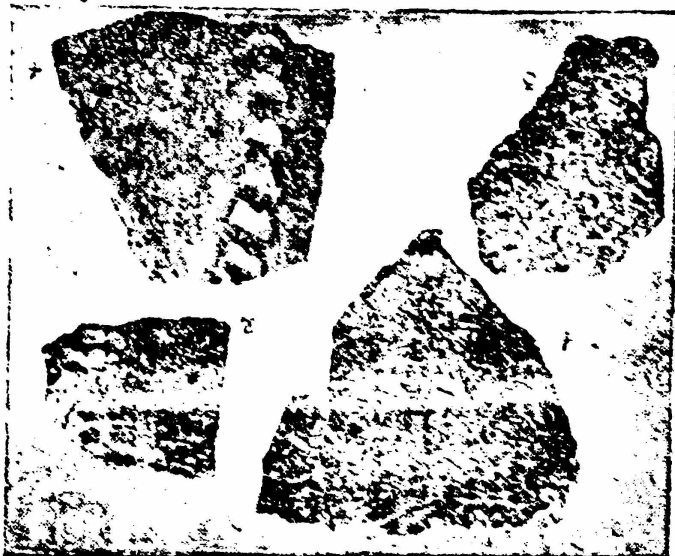
ἀποξηραντικό αὐλάκι, μήκους 6.000 μ. καὶ βάθους 2.50—5 μ. Ἡ τάφρος, ξεκινώντας ἀπὸ τὸ ἔλος τοῦ Κουτσελίου, διέρχεται κατὰ μήκος τῶν ἀνατολικῶν προπόδων τοῦ βουνοῦ τῆς Καστρίτσας κοντὰ ἀπ' τὸ δῶνυμο χωριό, καὶ καταλήγει στὶς ὄχθες τῆς λίμνης. Τὸ βουνὸ τῆς Καστρίτσας, ὕψ. 767 μ., εἶναι μιὰ ἐπιμήκης ράχη, ποὺ ἀναδύεται ἀπὸ τομα ἀπὸ τὴν πεδιάδα καὶ κυριαρχεῖ σ' ὅλη αὐτὴ τὴν πεδινὴν περιοχὴ. Οἱ Τούρκοι, ὅπως καὶ στὸ βουνὸ τοῦ Γαρδικίου, εἶχαν ἐγκαταστήσει ἐχυρωματικὰ ἔργα, γιὰ τὸν ἔλεγχο κυρίως τοῦ μόνοῦ βατοῦ σημείου ἀπ' τὴ Θεσσαλίᾳ στὰ Γιάννινα, τὴ διάβαση τοῦ Δρίσκου. Οἱ ἴδιοι λόγοι ἀσφαλείας ἐπέβαλλαν καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τὴν ἴδρυση ἐκεῖ ἐπάνω μεγάλης πόλεως, ἴσως τῆς μεγαλύτερης ἀρχαίας ἡπειρωτικῆς πόλεως μετὰ τὴν Ἀμβρακίᾳ. Τὸ δορεϊότερο μισὸ τμήμα τῆς ράχους περιβάλλει ἰσχυρὸ πολυγωνικὸ τεῖχος, ὅμοιο μὲ τοῦ Γαρδικίου, τοῦ ἑποίου ἡ περίμετρος ξεπερνᾷ τὶς 3.000 μέτρα. Τὸ κάστρο διατηρεῖ μερικoὺς πυλῶνες καὶ σὲ μερικὰ σημεῖα, χτισμένα μὲ μικρὰ ἀκατέργατα λιθάρια καὶ ἀσβέστη, διακρίνονται νεώτερες ἐπισκευές. Ἐπειδὴ οἱ ρωμαϊκῶν χρόνων ἐπισκευές τῶν τειχῶν ἀρχίζουν καμμιά φορὰ ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ ἐδάφους, εἶναι ἐξοχὸς ὅτι ἡ καταστροφὴ τοῦ ἀρχικοῦ περιβόλου, τοῦ πολυγωνικοῦ, συντελέστηκε ἀπὸ ἀνθρώπινα χέρια, ἀσφαλῶς ἀπὸ τὸ στρατὸ τοῦ Αἰμιλίου Παύλου.

Κατὰ τὴν διάνοιξη τοῦ ἀποξηραντικοῦ αὐλακιοῦ στὴν περιοχὴ τοῦ χωριοῦ ὁ ἐκσκαφεὺς ἀνέτρεψε τὸ ἀρχαῖο στῶμα σὲ ράθος 1.50 μ. κάτω ἀπὸ τὶς νεώτερες ἐπιχώσεις. Ἀπὸ τοὺς ἐργάτες, ποὺ δούλευαν ἐκεῖ, ὀρέθησαν καὶ παραδόθηκαν στὴν Ἐφορεία Ἀρχαιοτήτων μερικὰ χάλκινα νομίσματα τοῦ Δ' π.Χ. αἰ. αἰχμὲς δοράτων καὶ εὐασιδηροὶ διπλοὶ παλάνκεις, ἀφιερωματικοῦ χαρακτήρος. Ἐξ αἰτίας τῆς μεγάλης σπουδαιότητος, ποὺ παρουσίαζαν τὰ προϊστορικὰ κυρίως κεραμεϊκὰ εὐρήματα, ἐπεχείρησα κατὰ τὸ 1951 καὶ 1952 εὐὲ δοκιμαστικὰς ἀνασκαφές, τὰ πορίσματα τῶν ὁποίων ἔχουν δημοσιευθῇ στὰ Πρακτικὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1951, σ. 178—183 καὶ 1952 σ. 862—886.

Ἀναφέρουμε τὰ κυριώτερα ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα μὲ πορίσματα τῶν ἐρευνῶν αὐτῶν μὲ τὴν αἰσιοδοξία ὅτι ἡ προσεχὴς εὐρύτερη ἀνασκαφικὴ ἐρευνα θὰ παρουσιάσῃ πλουσιώτερα εὐρήματα καὶ συμπεράσματα.

Ἦδη στὸ δημοσίευσμά μας στὴν «Ἡπ. Ἑστία», (Ἡ ἐθνικὸς τῶν ἀρχαίων Ἡπειρωτῶν τεύχος 25, σ. 675—684) δόθηκε ἡ εὐκαιρία νὰ δώσω μὲ μιὰ σύντομη περιγραφὴ τῶν προϊστορικῶν εὐρημάτων τῆς Καστρίτσας. Θὰ ἀρκεσθοῦμε γι' αὐτὸ σὲ μιὰ περιληπτικὴ μνημνευστὴ των.

Γιὰ πρώτη φορὰ ἐμφανίζονται στὴν περιοχὴ αὐτὴ λείψανα νεολιθικοῦ πολιτισμοῦ, τὰ ὁποῖα ἐπὶ τοῦ παρόντος εἶναι ἐλάχιστα καὶ ἀτυχῶς ἀστρωματογράφητα. Εἶναι μερικὰ ἐγγράμματα ὀστρακα (=κομμάτια ἀγγείων), χειροποίητα, ὅμοια μὲ τὰ ἐγγράμματα ἀγγεία τῆς Θεσσαλίας, τῶν Σερβίων καὶ τῆς Λευκάδος καὶ τῆς Παραδουνάδαιου περιοχῆς. (Εἰκ. 1, 1—3).

Εἰκ. 1. Ὀστρακα τῆς ἀρχαιότερης νεολιθικῆς περιόδου (1-3), καὶ μὲ πλαστικὴ διακόσμηση (4)

Ἡ δεύτερη κατηγορία τῶν προϊστορικῶν ἀγγείων μὲ τὴν πλαστικὴ διακόσμηση, ἀπὸ ἀνάγλυφες ζῶνες, ποὺ ἀπομιμνεύονται σκοιναὶ ἢ ἀλυσίδες (εἰκ. 1, 4), καὶ ἀπὸ ἀνάγλυφα δισκάρια, ὅμοια μὲ κομβία, εἶναι πολὺ διαδεδομένη σ' ὅλοκληρὴν τὴν Ἠπειρο. Ὀστρακα τέτοιων ἀγγείων ἔχουν ἀνευρεθῇ σὲ περισσότερες ἀπὸ τριάντα θέσεις τῆς Ἠπείρου. Ἡ διακόσμηση καὶ ὁ σχημα

Εικ. 2. Χειροποίητα μελανότεφρα προϊστορικά αγγεία

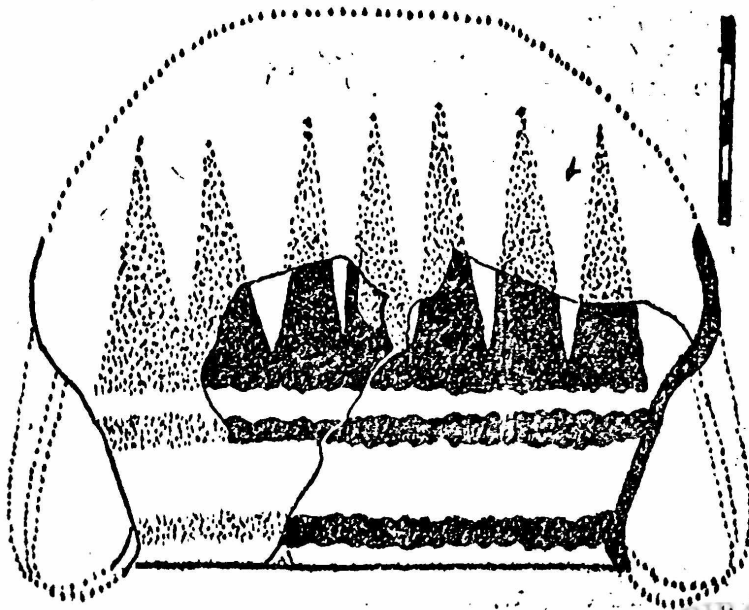
τισμός των προδίδει νεολιθικό χαρακτήρα, αλλά είναι ακόμα άγνωστο αν τα αγγεία αυτά κατασκευαζόταν και στην Ήπειρο από νεολιθικούς ανθρώπους ή μήπως ή κατασκευή των έγινε γνωστή κατά την εποχή του χαλκού.

Τα μελανά αγγεία της εικόνας 2, προέρχονται από μία άλλη κατηγορία, που υπερέχει σε ποιότητα και τεχνική των λοιπών δυο κατηγοριών. Πιθανώς έφτασαν στην Ήπειρο κατά την τελευταία φάση της πρωτοελλαδικής περιόδου, στα τέλη δηλ. της Γ' π. Χ. χιλιετηρίδος. Η κεραμική αυτή συγγενεύει με τα μεσοελλαδικά αγγεία της νότιας Ελλάδος και ιδιαίτερα της Δυτικής, από τη Λευκάδα μέχρι της Μεσσηνίας, και είναι γνωστή ως «αδριατική κεραμική». Τα αγγεία της εικόνας 2, ιδιαίτερα ο κρατήρας (δεξιά), παρουσιάζουν σαφή γνωρίσματα των μινυέων αγγείων, των οποίων δημιουργοί και φορείς πιστεύεται ότι είναι οι πρώτοι Έλληνες, οι Ίωνες.

Μία τετάρτη κατηγορία κεραμικής, που εμφανίζεται στο λεκανοπέδιο των Ίωαννίνων κατά τον ΙΒ' π. Χ. αι., είναι η πιο ενδιαφέρουσα (*). Η διακόσμησή των γίνεται με χρώμα καστανό και καστανόμαυρο, που καλύπτει την επιφάνεια

των αγγείων κατά τον γεωμετρικό διακοσμητικό τρόπο (εικ. 3). Όμοια αγγεία βρέθηκαν στη Δυτική κυρίως Ελλάδα, όπου επιχωρίαζε ο ρυθμός αυτός και διαστέλλεται σαφώς από τη λοιπή γεωμετρική κεραμική, που αναπτύχθηκε από τον ΙΑ' π. Χ. αιώνα σ' όλη την Ελλάδα και ιδιαίτερα στην Αττική και την Πελοπόννησο. Τα αγγεία αυτά, που προέρχονται καθ' όλες τις ένδειξεις από τη Μακεδονία και ιδιαίτερα τη Δυτική, υποθέτω ότι έφεραν μαζί των οι Δωριείς Μολοσσοί, που εγκαταστάθηκαν κατά τον ΙΒ' αι. στην Κεντρική Ήπειρο και στην πεδιάδα των Ίωαννίνων, προερχόμενοι από τη Δυτική Μακεδονία.

Οι τέσσερες αυτές κατηγορίες των χειροποίητων προϊστορικών αγγείων βρέθηκαν στο βαθύτερο σημείο του αρχαίου στρώματος. Λίγο ψηλότερα, περί το μέσο περίπου του στρώματος, διαπιστώθηκε συνεχής στρώση από λιθάρια μικρά κατά το πλείστον. Το στρώμα σχηματίστηκε από κατολίσθηση λιθαριών από τις πλαγιές και την κορυφή του υπερκειμένου βουνού. Τουτό κυρίως επιβάλλει να δεχτούμε ο τρόπος του σχηματισμού του, γιατί το στρώμα είναι παχύτατο στις ρίζες του βουνού και διαρκώς απο-

Εικ. 3 Γραπτό γεωμετρικό αγγείο

βαίνει λεπτότερο όσο απομακρύνεται από τους πρόποδες. Στρωματογραφικά φαίνεται: ότι σχηματίστηκε νωρίτερα από τα μέσα του Δ' π. Χ. αιώνας και σε λίγο χρονικό διάστημα, γιατί είναι καθαρό από άλλες ύλες. Είναι πολύ πιθανό ότι το στρώμα των λιθαριών έχει σχέση με την κατασκευή των έκτεταμένων πολυγωνικών τειχών της κορυφής, για την προμήθεια λιθοδομής και για την εξομάλυνση του αναγκαίου χώρου της ακροπόλεως. Η λατομία των βράχων προκάλεσε την κατακρήμνιση μεγάλων βγχων λιθαριών στους πρόποδες του βουνού και το σχηματισμό του στρώματος. Μπορούμε επομένως να δεχθούμε ότι η κατασκευή των πολυγωνικών τειχών της Καστρίτσας είναι αρχαιότερη των μέσων του Δ' π. Χ. αϊ. και σύγχρονη με τη στρώση των λιθαριών στους πρόποδες του βουνού. Τα δεδομένα αυτά σε συνδυασμό με ώρισμα ιστορικά γεγονότα και με τις λίγες άριστες πληροφορίες της αρχαίας γραπτής παραδόσεως στηρίζουν την άποψη ότι η μεγάλη πόλη της κορυφής θα χτίστηκε στην περίοδο 420—400(6). Σ' αυτή κατέφυγαν οι κάτοικοι του προϊστορικού συνοικισμού και της περιοχής, αφήνοντας τη χαμηλή πεδιάδα, στην οποία είχαν εγκατασταθεί πρό δύο ή και τριών χιλιετηρίδων.

Την εγκατάλειψη της πεδινής περιοχής μαρτυρεί ίσως και η παρουσία μερικών τάφων, που βρέθηκαν επάνω ή μέσα στη λιθόστρωση εκ των οποίων ένας χρονολογείται στο πρώτο ήμισυ του Δ' π. Χ. αϊ. Από τάφο παιδικό προέρχεται και το άγγείο της εικ. 4 δεξιά, που θυμίζει στενά τα γεωμετρικά αγγεία της Μακεδονίας. Από άλλο τάφο πιθανώς αργότερα προέρχεται ο χάλκινος μηνίσκος της εικόνας 5. Το αντικείμενο αυτό το χρησιμοποιούσαν οι αρχαίοι σαν φυλακτό (ἀποτρόπαιο) για τα παιδιά, τις γυναίκες και τα άλογα. Κατά μία άποψη ο μηνίσκος προέρχεται από την Ανατολή και έχει σχέση με τα ουράνια σώματα, τα οποία, κατά τις παραδόσεις της Ανατο-

λής, καθορίζουν τον βίο των ανθρώπων. Πιθανότερη είναι η άποψη ότι οι έλληνικοί μηνίσκοι προήλθαν από μία αρχαιότατη παράδοση, που συναντάται και στην νεολιθική ακόμα εποχή. Έχει διαπιστωθεί αρχαιολογικώς ότι για τον ίδιο σκοπό χρησιμοποιούσαν στους νεολιθικούς χρόνους τους χαυλιόδοντες των άγριοχοίρων, που έχουν το ίδιο περίπου σχήμα. Αργότερα στην εποχή του χαλκού κατασκεύαζαν όμοια φυλακτά από στεατίτη και στους ιστορικούς χρόνους και από μέταλλο και ξύλο. Είναι πολύ χαρακτηριστικό για την συντηρητικότητα στην παράδοση των Ηπειρωτών το γεγονός, ότι και σήμερα στην Ήπειρο κρεμούν χαυλιόδοντες άγριοχοίρων στα άλογα για να προφυλάγουνται από το κακό.

Έκτος από τα περιγραφέντα εύρηματα βρέθηκαν και μερικά άλλα αξιόλογα για τη μελέτη του ήπειρωτικού πολιτισμού. Σ' ένα τάφο βρέθηκαν δυο περόνες κοκχάλινες (καρπίδες), χρησιμοποιούμενες για τα ένδymατα. Και οι δυο έχουν μορφή προϊστορική και η μία θυμίζει όμοιες περόνες της Ιταλίας. Επίσης βρέθηκαν μερικά αγγεία τροχήλατα και χειροποίητα, που θυμίζουν κάπως τις μυκηναϊκές ύψιποδες κύλικες. Τα αγγεία αυτά της Καστρίτσας, που χρονολογούνται στον Δ' π. Χ. αϊ., έχουν στενότερη σχέση με ανάλογα αγγεία της Ιθάκης και της Κεφαλληνίας της υπομυκηναϊκής πρωτογεωμετρικής περιόδου. Τη σχέση της Ή-

Εικ. 4. 'Αγγεία του Ε' και Δ' π. Χ. αϊ.

Εικ. 5. Χάλκινος μηνίσκος

πείρου με τὰ Ἐπτάνησα τὴ διαπιστώνουμε καὶ στὰ προϊστορικά ἀγγεῖα, τῶν εἰκόνων 1—3. Ὅλες αὐτὲς οἱ κατηγορίες τῶν ἀγγείων ἀπαντοῦν ἀπὸ τὴ Λευκάδα μέχρι τῆς Κεφαλληνίας καὶ ἐν μέρει κατὰ μῆκος τῆς Δ. Ἑλλάδος. Τὶς ἰδιες διαπιστώσεις κάναμε γιὰ τὴν ἐπικοινωνία μετὰ τὰ Ἐπτάνησα καὶ γιὰ τὰ εὐρήματα τῶν προϊστορικῶν τάφων τοῦ Καλπακίου (Ἠπ. Ἑστ. τευχ. 26, σ. 818—820).

Μποροῦμε νὰ διατυπώσουμε μερικά συμπεράσματα ἀπὸ τὴν ἐρευνα τῆς Καστρίτσας καὶ νὰ διαγράψουμε ἀδρὰ τὸ ἱστορικό της περίγραμμα.

Εἶναι ἐντονὴ ἡ συντηρητικότητά τοῦ πολιτισμοῦ της. Στοιχεῖα τῆς νεολιθικῆς περιόδου καὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ χαλκοῦ διατηρήθηκαν ἐπίμονα μέχρι τῶν ἱστορικῶν χρόνων. Στὸν Δ' π.Χ. αἰῶνα, καὶ ἀκόμα ἀργότερα, παράλληλα μετὰ τὴν χρῆσιν τοῦ τροχοῦ, γιὰ τὴν κατασκευὴ τῶν ἀγγείων, κατασκευάζονταν καὶ τὰ χειροποίητα. Ἡ περιοχὴ, ὅπως ἦταν ἀπομονωμένη ἀπὸ δυσπρόσιτα βουνά, δὲν ἤρθε σὲ ἐπαφὴ μετὰ τὸν νότιο προϊστορικὸ πολιτισμὸ τῆς Ἑλλάδος καὶ παρέμεινε ἀνεξέλικτη καὶ πρωτόγονη. Στενωτέρη ἦταν ἡ ἐπαφὴ μετὰ τὴ Δυτ. Ἑλλάδα καὶ ἰδίως μετὰ τὰ Ἐπτάνησα, ἀλλὰ καὶ τούτων ἡ ἐκπολιτιστικὴ ἐπαφὴ ἔφτανε ἀδύναμη, δια-

θλώμενη μέσα στὶς παράλιες περιοχὲς τῆς Ἡπείρου. Ὁ προϊστορικὸς συνοικισμὸς τῆς Καστρίτσας φαίνεται ὅτι κατοικήθηκε πολὺ νωρὶς, ἀπὸ τοὺς νεολιθικοὺς ἀκόμα χρόνους, δεχόμενος κατὰ τὴν προϊστορικὴ τοῦ ζωῆ στοιχεῖα νέων εἰσβολῶν καὶ ἐπιδράσεων. Κατὰ τὸ τέλος τῆς ἐποχῆς τοῦ χαλκοῦ, πιθανώτατα στὰ μέσα τοῦ IB' π.Χ. αἰῶνος, ἐγκαταστάθηκαν στὴν κοιλάδα τῶν Ἰωαννίνων καὶ στὴν Καστρίτσα οἱ Μακεδόνες Μολοσσοί, ποὺ ἔφεραν μαζί των τὰ ζωγραφιστὰ γεωμετρικὰ ἀγγεῖα^(*). Ἡ εἰσβολὴ αὐτὴ ἦταν

κρίσιμη καὶ ἡ τελευταία. Ὡς τὸν Ε' π.Χ. αἰ. οἱ κάτοικοι ἐξακολουθοῦσαν νὰ ζοῦν στὸν ἴδιο προϊστορικὸ χώρο. Στὴν τελευταία τριακονταετία τοῦ Ε' αἰ. ἡ Ἑλλὰς γινώρισε τὴν φθερνότερη ἀναστάτωση, τὸν Πελοποννησιακὸ πόλεμο (431—404). Ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν νοτίων Ἑλλήνων, τῆς Σπάρτης—Κορίνθου καὶ Ἀθηνῶν ἔφτασε ὡς τὴν Κεντρικὴ Ἡπειρο. Οἱ δύο ἀντίπαλες παρατάξεις διεκδικοῦν τὴν ἐπιρροή τους στὴν περιοχὴ αὐτὴ. Τὴν ἴδια περίοδο ἀρχίζει ἡ ἀφύπνιση τῆς ἡπειρωτικῆς συνειδήσεως. Στὴν ἴδια ἐποχὴ ὁ Μολοσσὸς Βασιλεὺς Θαρύπας, ποὺ μορφώθηκε στὴν Ἀθήνα, προβαίνει σὲ ριζικὲς κοινωνικὲς καὶ πολιτικὲς μεταβολές, εἰσάγει νέους νόμους, θεσμοὺς στὴ διοίκησιν, θεσμοὺς ἀρχόντων καὶ δίνει μορφή στὸ κράτος. Τὸν ἴδιο καιρὸ ἐγκαταλείπεται τὸ «προϊστορικὸ χωριὸ» τῆς Καστρίτσας καὶ ἐμφανίζεται τὸ πρῶτο «ἄστυ», ἡ μεγάλη πόλις στὴν κορυφὴ τοῦ βουνοῦ. Πρόκειται πιθανώτατα γιὰ τὴν ἀρχαία Τέκμωνα, ποὺ κατὰ τὴν ἀρχαία παράδοση δρισκόταν νοτιώτερα τῆς Πασσαρῶνος (Γαρδίκι). Τὴν ἐπίδραση τοῦ ἀττικοῦ πολιτισμοῦ ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ Ε' αἰ. καὶ δώθε τὴν ἀναγνωρίζουμε στὰ ἀττικὰ ἀγγεῖα, ὅπως τὸ ἀγγεῖο τῆς εἰκ. 4 (ἀριστερά). Ἡ πόλις φαίνεται ὅτι γινώρισε ἡμέρες ἀκμῆς καὶ δυνάμεως, ἀλλὰ

τελικά υπέκυψε στη ρωμαϊκή βία (167 π.Χ.). Τὰ τείχη της ἀργότερα ἐπισκευάστηκαν κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους, ἀλλὰ ἡ πόλη θὰ συμμερίσθηκε τῇ φτώχεια καὶ τὴν παρακμὴ τῆς λοιπῆς Ἡπείρου. Ἴσως ἐγκαταλείφθηκε ἀπὸ τοὺς κατοίκους της στὸν Ε΄ ἢ ΣΤ΄ μ.Χ. αἰ., πιθανῶς γιὰ νὰ συνοικισθοῦν στὴ νέα πόλη, ποὺ εἶχε ἰδρύσει ὁ Ἰουστινιανὸς στὰ πρῶτα χρόνια τῆς βασιλείας του, τὰ Ἰωάννινα.

Υποσημειώσεις :

1. Περισσότερα βλ. στὴ μελέτη μου, Ἀρχαιολογικὲς ἐρευνες στὸ λεκαναπέδιο τῶν Ἰωαννίνων, στὸ Ἀφιέρωμα εἰς τὴν Ἡπειρον εἰς μνήμην Χρ. Σούλη σ. 46—80.
2. Γιὰ τίς τουρκικὲς ὁχυρώσεις στὸ λεκα-

νοπέδιο τῶν Ἰωαννίνων βλ. στὴ Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλ. τ. ΙΓ', σ. 383 καὶ σχεδ. 1.

3. Ἀρχαιολογικὴ ἐφημερίς 1914 σ. 239, ἀρ. 19—20,

4. Ἡπειρωτικὰ Χρονικὰ 1935 τ. Ι σ. 261 κ. ἐξ. καὶ Πρακτικὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1952 σ. 306 κ. ἐξ.

5. Πρβλ. καὶ νόμισμα τοῦ Σιγισμούνδου Β' ἀπὸ τὴν ἀκρόπολη στὸ Καστράκι — Ἀρίστης (Φ. Πέτσα, τὸ Καστράκι στὸ δυτικὸ Ζαγόρι, Ἀφιέρωμα στὴν Ἡπειρο σ. 94 εἰκ. 13).

6. Ἀφιέρωμα εἰς τὴν Ἡπειρον σ. 63—74.

7. Περισσότερα βλ. ΠΔΕ 1952 ἐνθ' ἀν. καὶ «Ἡπ. Ἑστία» τεύχ. 25, σελ. 678 καὶ 680—1.

8. Περισσότερα βλ. στὸ Ἀφιέρωμα εἰς τὴν Ἡπειρον, σ. 52—56.

9. Παρόμοια τεμάχια ἀγγείων δρέθηκαν καὶ στὸ Κουτσελιό ἀπὸ τὸν καθηγητὴ κ. Δ. Εὔαγγελίδη (Πρακτ. Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας 1952),

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑΙ ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ

- Τὰ κέρδια μας τὰ φέρνουμε στοὺν πέτου(¹) φουρτουμένα
Σκωπτικὴ παροιμία γιὰ ὅσους γυρίζουν ἀπὸ τὴν ξενιτειὰ μὲ ἄδειες τίς τσέπες.
- Τὰ μακρυνὰ ἐκόντιναν, τὰ ψηλὰ χιόνισαν, τ' ἔεις ἔρμου γυνὴ καὶ δὲ δ'λεύεις;
Ὅτι ἡ ὄρασις χαλάρωσε, οἱ τρίχες ἄσπρισαν καὶ ἡ ἀτονία τῶν ἄλλων μελῶν ἔφτακε σὰ θλιβερὴ συνέπεια τῶν γηρατειῶν.
- Τὰ παλῆὰ τ'ς Κυρὰ Σ'άνας (νοεῖται ἄρχισε)
Γιὰ ὅσους ἐπανέρχονται στίς κακὲς τῶν συνήθειες κατὰ τὸ παράδειγμα παλῆας Γιαννιώτισσας ποὺ ἔμεινε ὀνομαστή γιὰ τὴν ἐμμονή της στίς παλῆς συνήθειες.
- Τᾶφιρι σούφ(²) καὶ βιρισέ
(=Τὰ κατὰφερε νὰ τὰ χάσῃ ὅλα καὶ νὰ μείνῃ καὶ χρεώστης) εἶναι συνώνυμος μὲ τὴν: τᾶφερε πάτς καὶ πόστα.
- Τὰ χέρια ντρουπάζουν τὰ μούτσ'να(³)
Γιατὶ ἡ κλοπὴ καὶ ἡ ἀρπαγὴ ἀποτελοῦν ἠθικὸ στίγμα ἰσόβιο
- Τ' ἀψὺ τοῦ ξύδ' τ' ἀγγειό τ' χαλάει
Ὅπως τὸ δυνατὸ ξύδι καταστρέφει τὸ δοχεῖο ὅπου διατηρεῖται ἔτσι καὶ ὁ ὀξύθυμος καταστρέφει τὸν ὀργανισμό του ὅπου φυλάσσεται ἡ ὀρμητικὴ καὶ εὐέξαπτη ἡ «ράθυμη» ψυχὴ του.
- Τ' εἴχῃς Γιάννη, τ' εἴχα πάντα καὶ τὰ πρόβατα σαράντα
Γιὰ τοὺς ἀδιόρθωτους, τοὺς μὴ ἐπιδεχομένους βελτίωσι.
- Τοῦ δέντρον ὅσου ἀξαίν(ει) τοῦν ἴσχιου του πλαταίν(ει)
Γιὰ ὅσους ποὺ ἀνάλογα μὲ τὴν παραγωγὴ τους ἀναπτύσσουν καὶ τῆξ'δράσι τους.
- Τοῦν ἔπιακαν (ἢ τοῦν τσάκουσαν) μὴ τ' γίδα στὴν πλάτ'
Ἀντίστοιχη εἶναι ἡ πανελλήνια γνωστὴ: Τοῦν ἔπιακαν στὰ πράσσα.

1. Ὁ πέτος, ὁ πετεινός.
2. ἢ λ. προδίδεται φωνητικὰ ὅτι εἶναι Τουρκικὴ.
3. Τὸ μούτσουνο, ἄλλος τύπος τοῦ προσώπου.

[Συλλογὴ Εὔαγγ. Μπόγνα]

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ Χ. ΤΣΙΑΡΑ, δημ)λου

ΜΙΑ ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΕΝΗ ΠΕΡΙΚΟΠΗ ΤΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ ΣΕ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΑΠΟ ΤΟ 1843

Στο χωριό μου, τὸ Γραμμένο, ποὺ δὲν ἔπαψε νὰ συνεχίζῃ ὡς τὰ σήμερα τὴν ἱστορικὴ του παράδοση, βρίσκεται σὲ ἓνα παλιὸ Εὐαγγέλιο τῆς Ἐκκλησίας του (ἐκδοσ. 1759), ἡ παρακάτω περικοπὴ τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα, ἀπὸ τὸ «κατὰ Ἰωάννην» Εὐαγγέλιο, γραμμένη καὶ μεταφρασμένη σὲ πολὺ καθαρὴ δημοτικὴ γλῶσσα. Τὴν παραθέτω αὐτοῦσια ὅπως εἶναι:

«Ἄς παρακαλέσωμεν τὸν Ἀφέντην μας τὸν Θεὸν διὰ νὰ μᾶς καταξιώσῃ ν' ἀκούσωμεν τὸ Ἅγιον Εὐαγγέλιον. Καθῆστε φρόνιμα καὶ προσεκτικοί διὰ νὰ ἀκούσωμεν τὸ Ἅγιον Εὐαγγέλιον. Εἰρήνῃ εἰς ὅλους, ἡσυχάσετε. Τὸ παρὸν ἀνάγνωσμα εἶναι παρμένον ἀπὸ τὸ Ἅγιον Εὐαγγέλιον τοῦ θείου Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου. Ἄς δάλωμεν προσοχήν. Τὴν Κυριακὴν τὸ δράδυ, ὄντας κλεισμένες οἱ θύρες τοῦ σπιτιοῦ ὅπου ἦταν οἱ Ἀπόστολοι συναγμένοι ἀπὸ τὸν φόβον τῶν Ἑβραίων, ἦλθεν ὁ Χριστὸς καὶ ἐστάθηκε εἰς τὴν μέσην καὶ τοὺς λέγει: «γεια χαρὰ σας» Καὶ λέγοντας αὐτὸ τοὺς ἔδειξε τὰ χέρια καὶ τὸ πλευρόν του. Ἐχάρηκαν λοιπὸν οἱ Ἀπόστολοι σὰν εἶδαν τὸν Ἀφέντην τὸν Θεόν. Λέγει καὶ πάλιν ὁ Χριστός: «γεια χαρὰ σας» καθὼς μ' ἔστειλεν ὁ Πατέρας μου ἐμένα ἔτσι κι' ἐγὼ σας στέλνω ἔσας. Καὶ λέγοντας αὐτὰ τοὺς ἐφύσησε καὶ τοὺς λέγει: «λάβετε ἅγιον Πνεῦμα». Ὅποιον ὡν συχωρέσετε ταῖς ἁμαρτίαις τοὺς εἶναι συχωρεμένες καὶ ὁποιον ὡν ταῖς δέσετε μένουν ἀσυγχώρητες. Κι' ἓνας ἀπὸ τοὺς δώδεκα, ὁ Θωμᾶς ὅπου ὠνομάζονταν Δίδυμος δὲν ἔλαχεν ἐκεῖ τὴν ὥραν ἐκείνην ὅπου ἦλθεν ὁ Χριστός. Τοῦ ἤλεγαν λοιπὸν οἱ ἄλλοι Ἀπόστολοι «εἶδαμε τὸν Ἀφέντην» Τότε, αὐτός

τοὺς εἶπε: «Ἐὰν δὲν ἰδῶ στὰ χέρια τὰ σημάδια ἀπὸ τὰ περόνια κι' ἂν δὲν δάλω τὸ δάχτυλόν μου εἰς τὰς βοῦλες ἀπὸ τὰ περόνια κι' ἂν δὲ δάλω τὸ χέρι μου στὸ πλευρό του δὲν τὸ πιστεύω».

Εἶναι γραμμένη μὲ ξανθὴ μελάνη, χωρὶς νὰ φέρῃ χρονολογία μετάφρασης καὶ γραφῆς. Ἡ πιστὴ ὁμῶς κατὰ λέξιν καὶ ζωντανὴ μετάφραση, ὁ γραφικὸς χαρακτήρας καὶ ἡ ὀρθογραφία τοῦ κειμένου, μαρτυροῦν, ὅτι ἡ περικοπὴ αὐτὴ μεταφράστηκε καὶ γράφτηκε ἀπὸ μορφωμένο ἄνθρωπο τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

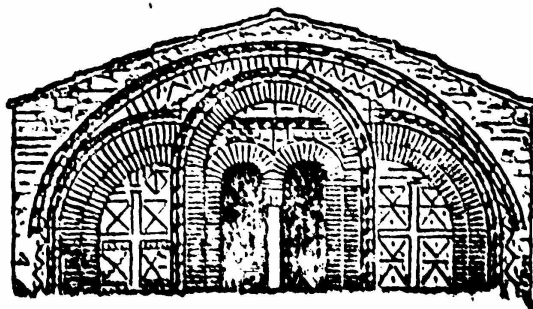
Ἀπὸ πληροφορίες ποὺ πολὺ πρόθυμα μοῦ ἔδωσαν οἱ συνταξιούχοι συγχωριανοί μου Ἑλληνοδιδάσκαλοι κ.κ. Παντελῆς Βακάλης καὶ Δῆμος Βελλιαρούτης, προκύπτει, ὅτι ἡ μετάφραση ἐγίνε καὶ γράφτηκε ἀπὸ κάποιον κληρικὸ καὶ δάσκαλο Γραμμειάτη, ὀνόματι Μιχαὴλ Μπίτσα, ποὺ ἔζησε κατὰ τὸ χρονικὸ διάστημα 1815—1860. Ὁ κ. Βακάλης μάλιστα διασώζει στὸ ἀρχεῖο του καὶ μερικὰ ἔγγραφα συναλλαγῶν (ἀγορῶν, πωλήσεων, συμφωνητικῶν κ.λ.π.) συνταχθέντα ἀπὸ τὸν ἴδιον κληρικὸ, τὰ ὅποια ἀντιπαραβαλλόμενα μὲν τὴν ἐν λόγῳ μετάφραση, μαρτυροῦν σαφῶς περὶ τοῦ γεγονότος τούτου. Ἡ μετάφραση φαίνεται, ὅτι ἐγίνε γύρω στὰ 1843, ὅποτε πραγματοποιήθηκε καὶ ἡ ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση στὴν Ἠπειρο, κατὰ τὴν ὁποία τὴ θέση τῆς Ὀκτωήχου, τῶν Συναξαρίων καὶ τῶν ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων στὰ σχολεῖα ἐπαιρναν τὰ ἀναγνωστικὰ καὶ τὰ παντὸς ἄλλου εἶδους σχολικὰ βιβλία, τὰ ὅποια συντάσσονταν ἐπίτηδες πρὸς τὸ σκοπὸ αὐτό. Ἡ περικοπὴ αὐτὴ ἔτσι μεταφρασμένη ἐψάλλετο

μέχρι τις αρχές σχεδόν του 20ου αιώνα, κατὰ κοινή ὁμολογία πολλῶν Γραμμενιαιτῶν. Τὸ γεγονός τοῦτο, φανερώνει τὴν βαθύτερη μόρφωση τοῦ μεταφραστῆ καὶ φαίνεται, ὅτι δὲν εἶναι ἐντελῶς τυχαῖο, ἀλλὰ συνέπεια μᾶλλον τῆς ἐπίδρασης ἐνὸς Δημοτικιστικοῦ ρεύματος, ποῦ ἔπνεε κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Ἀπ' αὐτὸ δυοπράγματα μποροῦμε νὰ συμπεράνουμε: ἢ ὅτι ὁ παπᾶ—Μιχαήλ ἐφοίτησε στὴ Σχολὴ τοῦ μεγάλου πνευματικοῦ ἡγέτη τοῦ Ψαλίδας στὰ Γιάννινα ἢ καθόλου ἀπίθανο, νὰ ἐπηρεάστηκε καὶ ἀπὸ τὸ κήρυγμα τοῦ Βηλαρά. Περισσότερα στοιχεῖα γιὰ τὴ ζωὴ του δὲν ἔχομε σήμερα. Ἡ μέχρι τὰ τελευταῖα χρόνια ἐπιζήσασα θυγατέρα του Ζωῖτσα, πέθανε στὴν Ἀθ—Γιάννη (Μπουνίλλας) ὅπου ὑπηρετοῦσε πολλὰ χρόνια ὡς καλογρηά, ἄγνωστη στοὺς μορφωμένους τοῦλάχιστον Γραμμενιάτες ὡς θυγατέρα τοῦ παπᾶ—Μιχαήλ. Ἴσως ἀπ' αὐτὴ κάτι περισσότερο νὰ ἐμαθαίναμε γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὴ δράση τοῦ πατέρα της. Δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶχε καὶ ἄλλη συγγραφικὴ ἐργασία ἢ ὅποια ἀσφαλῶς θὰ χάθηκε. Ὅπως ὅμως καὶ ἂν ἔχη τὸ ζήτημα, ἡ προσπάθειά του αὐτῇ, νὰ ὀρθώσῃ τὸ ἀνάστημά του μέσα σὲ μιὰ ἐποχὴ, ποῦ ὁ ἄκρατος λογιωτατισμὸς εἶχε κυριαρχήσει στὴν Ἑλλάδα μὲ τὴν ἀρχαῖζουσα γλῶσσα του, εἶναι ἀξία προσοχῆς ὡς πρὸς τοῦτο: Ἐνῶ ἡ μετάφραση τοῦ Εὐαγγελίου σὲ Δημοτικὴ γλῶσσα (¹) ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρο Πάλλη, ποῦ ἐγίνε καὶ δημοσιεύτηκε στὴν «Ἀκρόπολη» στὰ 1901 κατέληξε στὴν αἵματηρὴ σύγκρουση τῆς 8 Νοεμβρίου 1901, ἡ μετάφραση τῆς περικοπῆς τοῦ παπα—Μιχαήλ, δὲν

ἔφερε καμμιά ἀναστάτωση, οὔτε σ' αὐτοὺς τοὺς κύκλους τῆς ἐκκλησίας ἀκόμα, ἀλλὰ ἀθόρυβα ἐψάλλετο μέχρι τὰ τελευταῖα χρόνια γιὰτὶ ὁ θαυνοῦστατος αὐτὸς ἱερέας ἔκανε τὴν ἀρχὴ τῆς δύσκολης αὐτῆς προσπάθειας ἀπὸ μιὰ περικοπὴ ποῦ διαβάζεται σὲ πολλές καὶ διάφορες γλώσσες τοῦ κόσμου. Τοῦτο, ἴσως θὰ σκέφτηκε, δὲν πρόκειται νὰ δημιουργήσῃ θόρυβο. Θὰ διαβάζεται καὶ στὴ Δημοτικὴ ὅπως διαβάζεται στίς ἄλλες γλώσσες. Δὲν ἀμφιβάλλομε ὅμως, ὅτι τὸ ζήτημα τοῦτο, κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Πάλλη, ἔφθασε σὲ μεγάλη οξύτητα, γιὰτὶ πῆρε καθαρὰ καὶ πολιτικὸ χαρακτήρα· ἀλλὰ ἐμεῖς θέλομε νὰ ἐξάρῳμε τοῦτο, ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς προσπάθειας καὶ ὁ τρόπος τῆς μετάφρασης τοῦ παπᾶ—Μιχαήλ, ἀποδεικνύεται ψυχολογικώτερος, ἴσως διπλωματικώτερος θὰ ἐλέγαμε, καὶ θὰ μποροῦσε νὰ κάταφάγῃ σιγὰ σιγὰ τὸ βράχο τοῦ πολὺ μεγάλου συντηρητισμοῦ. Μ' αὐτὰ ποῦ γράφομε δὲν ἔχομε σκοπὸ νὰ ταχθοῦμε ὑπὲρ τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης ἀπόψεως ὅσον ἀφορᾷ τὴ μετάφραση τοῦ Εὐαγγελίου. Τοῦτο εἶναι ἔργο ἄλλων καὶ στὴν ἡλικία καὶ στὸ πνεῦμα μεγαλυτέρων ἀπὸ μᾶς. Ἐμεῖς ἀπλῶς ἐκφέρομε ταπεινὴ κρίση, ἡ ὅποια μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ ἐσφαλμένη. Θέλομε ὅμως συγχρόνως νὰ ἀναγείρωμε ἀπὸ τὴν ἀφάνεια τὴν προσωπικότητα τοῦ μορφωμένου αὐτοῦ παπᾶ καὶ ζωντανιοῦ Δασκάλου καὶ τὸ σπουδαιότερο: νὰ φέρῳμε στὴ δημοσιότητα τὸ παραπάνω κείμενο, τὸ ὅποιον μπορεῖ νὰ προκαλέσῃ τὸ ἐνδιαφέρον πολλῶν εἰδικῶν ἐρευνητῶν, ποῦ ἀσχολοῦνται μὲ τὰ προβλήματα τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος στὴ χώρα μας. Ἴσως κάποιο ὠφέλιμο συμπέρασμα μπορεῖ νὰ προκύψῃ ἀπ' αὐτό.

1. Μετάφραση τοῦ Εὐαγγελίου ἐγίνε καὶ στὰ 1900 ἀπὸ τὴ Δ)δα Σωμάκη κατὰ παρότρυνση τῆς Βασίλισσας Ὀλγας.

Κ. ΛΑΖΑΡΙΔΗ

Η ΟΙΚΟΤΕΧΝΙΑ ΣΤΟ ΖΑΓΟΡΙ

Στο χωριό μου, τὸ Κουκούλι, λέγεται, ὅτι στὰ παλιότερα τὰ χρόνια οἱ γυναῖκες καταγίνονταν πολὺ μὲ ἓνα εἶδος χειροτεχνικῆς οἰκιακῆς ἐργασίας, μὲ τὸ πλέξιμο καλτσῶν, σὲ τέτοιο βαθμὸ, ὥστε πάρα πολλὰ ζευγάρια μάλλινες κάλτσες πῆγαιναν καὶ πουλιόταν σὲ ἄλλα μέρη. Λένε μάλιστα πολλοί, ὅτι ἕναν πολὺ μεγάλον ἀριθμὸ καλτσῶν μετακόμιζε σὲ ἄλλα μέρη ὁ ξακουστὸς Ρόδας μαζί μὲ τὸ ἀνθρώπινο ὕλικο, πού γιὰ κύριο σκοπὸ τοῦ εἶχε νὰ μεταφέρῃ μὲ τὰ καραβάνια τοῦ ἀπ' τὸ Ζαγόρι στὰ μέρη τῆς Βλαχίας κτλ. Γιὰ τὴ λεπτομέρεια αὐτῇ, δηλ. ἂν διὰ μέσου τοῦ Ρόδα γινόταν ἓνα τέτοιο ἐμπόριο καλτσῶν, τοῦλάχιστο ἀπὸ ἐγγραφα τεκμήρια δὲν φαίνεται πουθενά· λέγεται μόνο. Τὸ ὅτι ὁμοίως οἱ γυναῖκες τοῦ Κουκουλίου ἀσχολοῦνταν μὲ τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς οἰκιακῆς βιοτεχνίας καὶ ἐμπαινε ἓνα ποσὸ χρημάτων στὸ χωριὸ τὸ δείχνουν ἀρκετὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα καὶ δημοσιεύουμε παρακάτω. Τὰ στοιχεῖα αὐτὰ δὲν ἀναφέρονται στὸ Ρόδα, ἀλλὰ σ' ἄλλους μεταπράτες καλτσῶν. Εἶναι δὲ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα τὰ ἑξῆς:

«κολονᾶτα 20, ἦτοι εἴκοσι κολονᾶτα, γρόσια τετρακόσια ἐνεννῆντα πέντε, Ἀριθ. 495, μοῦ ἄφησε ὁ Δημήτριος Γεωργίου κοντογιώργου Τσερνισιότης διὰ νὰ τοῦ συνάξω τσουράπια ὅσα δυνηθῶ, κόκκινα πρὸς 44 σαράντα τέσσερες παράδες τὸ ζευγάρι, ψιλὰ πρὸς ἑκατὸν δέκα παράδες, ἀριθ. 110 καὶ μικρὰ ἕως δέκα δεκάρια πρὸς δέκα ἑπτὰ παράδες τὸ ζευγάρι, μὲ διορίαν ἕως δέκα πέντε τοῦ ἐρχομένου σεπτεμβρίου.

Κουκούλιον τῇ Πέτρος Ν. Φλώρος
24 Ἰουνίου 1850»

«ὁ υποφεινομενος διλοπιὸ ὅτι ὅσα γρόσια ἤγα ἀφίσι τῆς μακαριτισας χριστίνας

ματζῆ διὰ τσουράπια τα ελαβα σήμερον ἀπὸ τὸν ἀνιψιὸν τῆς πέτρων καὶ δεν εχο νὰ ζητίσι τιπότε.

Κουκούλι 1850 Αὐγούστου 23
σπίρος βασιλῆς τζερνεσιότης»

«Ὅσα γρόσια μοῦ ἀφίνει ὁ Ἀναγνώστης Καπετάνου διὰ νὰ τοῦ συνάξω τσουράπια ὡς κάτωθεν:

ἑκατὸν ζευγάρια κόκκινα μεγάλα	
πρὸς παράδες	110
τετρακόσια πενήντα ζευγάρια κόκκινα	
πρὸς παράδ.	44
ἑκατὸν ζευγάρια κοντούραις μικραῖς	
πρὸς παράδες	19

τῇ α' Αὐγούστου 1850 Κουκούλιον	
ὅσα μοῦ ἔχει ἀφίσει ἀπὸ προτύτερα γρ. 160.15	
δέκα κολονᾶτα πρὸς γρ. 24.30	» 247.20
ἓνα ἀνταλκὲ παλαιὸν	» 21
ἓνα κριμέζικο	» 55.20
τρεῖς ρουμπιέδες	» 30
δύο ρωσικὰ πρὸς 18.20	» 37
ἓνα γαλλικὸν	» 22.30
τέσσαρα σφαντσούκια	» 15

πεντακόσια ὀγδοῆντα ἐννέα » 589.05
τὰ ἄνωθεν γρόσια νὰ προσπαθῆσω νὰ τὰ ἀλλάξω μὲ ὅσα τσουράπια ἤμπορέσω ἕως τὴν 15 σεπτεμβρίου καὶ ἂν δὲν ἤμπορέσω ὅσα μείνουν εἶναι εἰς χρέος νὰ τὰ πάσῃ πίσω.

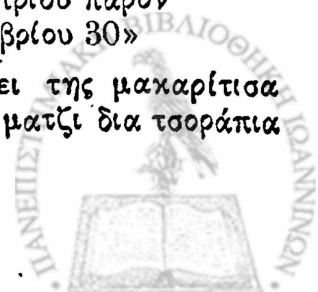
Πέτρος Ν. Φλώρος

ἀκόμα καὶ ἑκατὸν ζευγάρια ἀργιὰ	
πρὸς παράδ.	34
ὁ ἴδιος	

τὰ ἄνωθεν τὰ ἔλαβα καὶ δὲν ἔχο πλέον νὰ ζητίσω τίποτε.

αναγνώστης καπετάνους
γεοργκος διμητρίου παρον
σμετβρίου 30»

«ἀπὸ ὅσα ἤγα ἀφίσει τῆς μακαρίτισας
τῆς χριστινας Γεοργίου ματζῆ διὰ τσουράπια

τα ελαβὰ σημερον ἀπὸ τὸν ἀνεψιδιον του
τὸν πετρι φλορὸ και δὲν εχο να τον ζητή-
σο τιποτα, τιν 30 σεπτεμβριου 1850

Γεοργήος Διμητρίου τζιρα
αναγνώστις καπετάνου παρόν».

Κολονάτα ὀκτὼ ἀριθ. 8 ἔλαβα ἀπὸ Γε-
ώργιον Βασιλείου Τσερνεσιότην γρόσια δι-
ακόσια ἑξή, με τὰ ὅποια νὰ τοῦ ψωνίσω
τσοράπια, κόκκινα ἀνδρῖκια πρὸς σαράντα
ἑξή παράδες τὸ ζευγάρι, ὅσα δυνηθῶ πε-
ρισσότερα ἕως τὰς δέκα τοῦ ἐρχομένου
ὀκτωβρίου· διὰ δὲ τὸν κόπον μου θέλει με
πληρώσει πρὸς δύο παράδες τὸ γρόσι καὶ
ἂν ἐξ ἐναντίας δὲν δυνηθῶ νὰ τοῦ κάμω
τσοράπια εἶμαι εἰς χρέος νὰ δώσω τὰ χρή-
ματά του πίσω καὶ ὑποσημειῶμαι.

Πέτρος Ν. Φλώρος

Κουκούλιον τη 29 Αὐγούστου 1851»

Πίσω δὲ ἀπ' τὸ παραπάνω χαρτί δια-
λαμβάνονται τὰ ἑξῆς, ὅπου εἰ κάλτσες ἀνα-
γράφονται ὡς «λαπούδια».

«τεσκερὲ τοῦ Πέτρου διὰ λαπούδια.

Ἐλαβα διὰ τὰ ὀπισθεν ζευγάρια 142
ἦτοι ἑκατὸν σαράντα δύο γρόσια 163 ἦτοι
ἑκατὸν ἑξήντα τρία καὶ δώδεκα, ἔλαβα τὰ
ὀπισθεν ἀπὸ τὸν Κον Πέτρον καὶ ἐξοφλίζω.

Γεώργιος Βασιλείου».

1851 σепτεμβρίου 24

τὰ ὅσα λαβено ἀπο πετρο φλόρου δια λο-
γαριασμον τοῦ διμητρίου καπετάνου

13:20 δικάρι κοκινα ἀντρίκια δεκα τρις καὶ
μισὸ

7 δικάρια ὡς καὶ 4 μικρὰ

3 ζευγ. μιγάλα κόκκινα γινεκία τρία

4 τεσερα ζεδγάρια ασπρα μακριὰ

γιανις Νικολάου

τζερνισιότης»

Τοῦ Πέτρου Ν. Φλώρου

5 πέντε ρεγκίναις πρὸς 24.20 γρ. 122.20

3 τρία κολονάτα πρὸς 25.20 » 76.20

5 πέντε ρουθλια πρὸς 19 » 95.

3 τρία πεντάφραγκα πρὸς 23.20 » 70.20

1 ἓν εἴκοσι φράγκον χρυσοῦν » 96.

γρόσ. 460.20

2 δύο σφαντζίικια » 8.

1 μιὰ δραχμὴ « 4.12

μισὸν μενταιτιὲ ἀργυροῦν » 10 30

τετρακόσια ὀγδοήντα τρία γρόσ. 483.22

τὰ ἀφίνω εἰς τὸν ἀνωθεν ρηθέντα πέτρον
διὰ νὰ μοῦ συνάξῃ κόκκινα ἀνδρῖκια κατὰ

τὸ με τὰς γυναῖκας παζάρι καὶ μικρὰ σκορ-
τυένια πρὸς δέκα ἑξή παράδες τὸ ζευγάρι,
ὅσα ἡμπορέσει διὰ λογαριασμόν μου καὶ
διὰ τὸν κόπον του θέλω τοῦ δώσει πρὸς 2
παράδες τὸ γρόσι δύο παράδες...

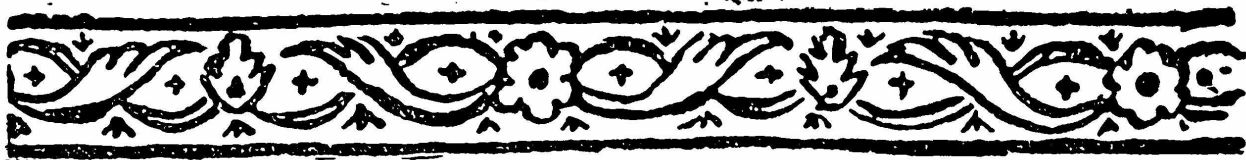
καὶ ὁ Πέτρος Ν. Φλώρος εὐχαρίστως δέχο-
μαι τὴν ἀνωθεν συμφωνίαν.

Ἡ συμφωνία μας εἶναι νὰ δοθοῦν ἕως
5: πέντε τοῦ ἐρχομένου Σεπτεμβρίου.

Πέτρος Ν. Φλώρος

Ἀπ' τὰ παραπάνω στοιχεῖα καταφαίνε-
ται ὁλοφάνερα, ὅτι ἀπ' τὸ Κουκούλι γινότα-
νε ἐξαγωγή ἀπὸ μάλλινες κάλτσες σὲ ἄλλα
μέρη. Ἄν δέβαια αὐτὸ γινότανε σὲ μεγα-
λείτερη κλίμακα, δηλαδή, ἂν αὐτό, πού λέ-
γεται, ὅτι καὶ ὁ Ρόδας προμηθευόταν τέ-
τοιο ἐμπόρευμα ἀπ' τὸ Κουκούλι δὲν εἶναι
δυνατὸ νὰ διευκολινισθῇ, γιὰτὶ τὰ στοιχεῖα
ποῦ ὑπάρχουν ἀναφέρονται μόνο σ' ἓνα ἄτο-
μο, τὸν Πέτρο Φλώρο, πού ἦταν τὸ ἐνδιά-
μεσο πρόσωπο γιὰ τὴ δουλειὰ αὐτή. Ἄν
καμμιά φορὰ γίνῃ κατορθωτὸ νὰ βρεθοῦν
καὶ ἄλλα συμπληρωματικὰ στοιχεῖα θὰ χυ-
θῇ περισσότερο φῶς πάνω στὸ ζήτημα αὐτό.

Πάντως ὅμως καὶ με αὐτὰ τὰ στοιχεῖα,
ποῦ ὑπάρχουν προκύπτουν ἑκατάθαρα δυὸ
διαπιστώσεις: 1) ὅτι ἡ Ζαγορίσια γυναῖκα
ἤξαιρε νὰ πλέκῃ κάλτσες, τὴ στίγμῃ ποῦ
σὲ ἄλλα μέρη οἱ γυναῖκες εἶχαν μεσάνυχτα
ἀπάνω σ' αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς χειροτεχνίας,
τῆς τόσο χρήσιμης καὶ 2) ὅτι ἡ Ζαγορίσια
γυναῖκα κοντὰ στὶς ἄλλες τῆς ἀσχολίης δὲν
ἐπαυσε ποτὲ νὰ φροντίζῃ νὰ ἐλαφρύνῃ τὸ
νοικοκύρη τοῦ σπιτιοῦ στὰ οἰκονομικὰ θά-
ρη, πού δημιουργεῖ πάντοτε ἡ συντήρηση
τῆς οἰκογένειας. Ἴσως μάλιστα πολλές γυ-
ναῖκες τὸ πλέξιμο τῶν καλτσῶν νὰ εἶχαν
μόνο πόρο γιὰ τὴ συντήρησή τους. Ἀπρο-
στάτευτες καὶ ἄπορες με τὴν ἐργασία τῶν
χειρῶν των, κάτω ἀπὸ τὸ λίγο φῶς τοῦ
καντηλιοῦ τοῦ λαδιοῦ, ἢ τῆς λάμπας, ἢ
τοῦ δαδιοῦ, ἢ καμμιά φορὰ καὶ χωρὶς κα-
θόλου φῶς—γιατὶ εἶναι πολλές Ζαγορίσιες.
ποῦ πλέκουν κάλτσες, χωρὶς καθόλου νὰ
κοιτάζουν στὸ πλέξιμο—ἐργαζόμενες σκλη-
ρὰ προσπαθοῦσαν νὰ ἐξοικονομήσουν τὰ οἰ-
κονομικὰ μέσα γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ ἀντα-
ποκριθοῦν στὶς πολλαπλὲς ἀνάγκες τῆς κοι-
νωνικῆς ζωῆς, ἢ ὅποια καὶ τότε θάχε ἀστα-
λῶς ἀνάλογες ἀπαιτήσεις, ὅπως πάντοτε
συμβαίνει.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΜΠΟΓΚΑ

ΤΑ ΖΩΑ ΚΑΙ ΤΑ ΠΟΥΛΙΑ ΣΤΟΥΣ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΥΣ ΘΡΥΛΟΥΣ *

Ο ΛΕΛΕΚΑΣ

Παντοῦ ἄλλοῦ τὸν λένε πελαργὸ (¹) ἢ λελέκι. (²). Τὰ Γιάννινα ὁμως τὸν θέλουν λέλεκα (πληθ. λελεκάδες). Καὶ τὸν λένε ἔτσι, γιατί ἡ λέξις αὐτὴ ἔχει καὶ κά- τι τὸ μεγεθυντικὸ καί... ψηλοπόδαρο μέσα της. Ἐναν πολὺ ψηλὸ καὶ «τσακνοπό- δαρο» ἄντρα, δὲ λὲς τίποτε, ἂν τὸν πῆς πελαργὸ ἢ λελέκι. Ἀλλ' ἅμα τὸν πῆς «λέ- λεκα» ἔχεις μεγάλη ἐπιτυχία. Κι' ἕνας Τούρκος, πού πέθανε κατὰ τὸ 1900, ὁ Ἀλῆς, γνωστὸς γιὰ τὰ ἑλληνικὰ τραγούδια του καὶ γιὰ τὸν ὅποιο θ' ἀσχοληθοῦμε κάπο- τε, ἦταν γνωστὸς στὴν Καλούτσια, μὲ τὸ παρατσούκλι «λέλεκας», γιατί ἦταν ψη- λοπόδαρος καὶ ἀδύνατος, φοροῦσε δὲ καὶ καλὰ (ξύλινα τσόκαρα), πού τὸν ἔκαναν πιὸ ψηλὸ.

Στὴν Ἀθήνα ὁ λέλεκας εἶναι ἐντελῶς ἄγνωστος. Ὅταν μοῦ ἔστειλαν ἀπὸ τὰ Γιάννινα κατὰ τὰ 1950 κάποιον—γαβρὸ ἐπὶ τὸ ἕνα μάτι, καὶ δὲν μπορούσε ὡς ἐκ τούτου νὰ ἀκολουθήσῃ τὸ κοπάδι του—καὶ τὸν ἔβλεπαν νὰ περιδιαβάσῃ στὸν κῆ- πο τοῦ σπιτιοῦ μου μὲ τὸ ἀριστοκρατικὸ, ἀργό, διακριτικὸ, σοβαρὸ καὶ ρυθμικὸ βά- δισμα, πού ἔκανε ἀνάμεσα στὶς ψηλὲς πρασινάδες τοῦ κήπου, τὶς ὁποῖες δὲν διέσχι- ζε ἀλλὰ διεσκέλιζε, ἄλλοι τὸν ἔλεγαν πελεκᾶνο καὶ ἄλλοι... παπαγάλο. Ἦξαιρε τὸ ὄνομά του ὁ «Κίτσος» καὶ ἐρχόταν κι' ἐπαιρνε τὰ ψαράκια καὶ τὴν ἄλλη τροφὴ τοῦ ἀπὸ τὸ χέρι μας. Τοῦ ἄρεσε περισσότερο νὰ τοῦ τὰ πετᾶν στὸν ἀέρα. Ἐγίνε ἀθη- ναῖος ὁ «Κίτσος» γιὰ πολὺν καιρὸ. Κάποια ἐποχὴ ὁμως δὲν ἀνθεξε στὴν ἀποδημη- τικὴ του νοσταλγία, πήδηξε τὴ μάντρα καὶ τράβηξε γιὰ τὰ Τουρκοβούνια πετῶντας στὸν οὐρανό. Μετηνόησε σὲ λίγο, ἀλλὰ ἦταν ἀργά. Μὲ ἕνα μάτι ὅπως ἦταν καὶ μὲ ὄχι ἄριστα ἐντελῶς τὰ φτερά του τὸν σκότωσαν τὰ «σαργκανούλια» (³) τῆς «πολι- τισμένης» Ἀθήνας μὲ τὶς πέτρες.

Στὴν Ἀθήνα λοιπὸν εἶναι ἄγνωστος, γιατί ἐξοντώνεται. Μόνο στὴν ἄκρη

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου

1. Ἀπὸ τὸ πελὸς (μέλας) καὶ ἀργὸς (λευκός). κατὰ τινες

2. Ἀπὸ τὸ τουρκ. λεϊλέκ. Ὁ Σκαρδ. Βυζάντιος (Λεξ. ἐν λ. λελέκι) γράφει ὅτι «ὁ Στράβων λέγει ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ὀνόμαζον τοὺς Πελασγοὺς καὶ Πελαργοὺς διὰ τὴν πλανητικὴν ζωὴν των. Ἐπειδὴ, λοιπόν, οἱ Πελαργοὶ ἐλέγοντο καὶ Λέλεγες, πιναθὸν ἡ λέξις νὰ εἶναι ἑλληνικὴ», Δὲν φαίνεται πιθανόν.

3. Ἡπειρωτισμὸς (ἀλητόπαιδα)

τῆς Ἀττικῆς, κατὰ τὴν περιοχὴ τοῦ Σουνίου, ὅσοι πάνε, βλέπουν τοὺς πελαργοὺς τὸν Αὐγουστο νὰ περνᾶνε κατὰ κοπάδια γιὰ τὴν Ἀφρικὴ. Πρὸ τινων ἐτῶν ἕνας κοῦφος ἀθηναῖος Νεμρώδ ἐνόμισε πὺς θὰ τὸν καμάρωναν ἐὰν διέσχιζε τοὺς δρόμους τῶν Ἀθηνῶν μὲ τὸ αὐτοκίνητό του, στὸ ὁποῖο εἶχει κρεμάσει δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ ἑπτὰ σκοτωμένους πελαργούς, ἑπτὰ ὥραϊα ζωντανὰ στολίδια τῶν λιβαδιῶν καὶ τῶν λιμνῶν τῆς Θεσσαλίας καὶ τῶν Ν. Χωρῶν. Γιατὶ τοὺς ἐσκότωσε; οὔτε ὁ ἴδιος καλὰ καλὰ δὲν ξαίρει. Ἡ κακὴ του αὐτὴ πράξις εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἀποδοκιμάστηκε τότε γενικά στιγματίστηκε δὲ καὶ ἀπὸ τὸν ἀθηναϊκὸ τύπο.

Γιατὶ ὁ λέλεκας θαυμάζεται παντοῦ, ἐπειδὴ εἶναι μεγαλόπρεπα ὁμορφο πούλι, θεωρεῖται δὲ καὶ ὠφελιμώτατο. Οἱ ὑψηρεσίες, πού προσφέρει στοὺς γεωργούς, εἶναι ἀνεκτίμητες. Ξεκαθαρίζει τὰ χωράφια, τὰ αἰλᾶκια καὶ τὰ λιβάδια τελείως ἀπὸ σκορπιούς, ἀρουραίους, ἀκρίδες, βατράχια, σαῦρες καὶ φίδια ἀκόμα, στὰ ὁποῖα ἀρέσκεται ἰδιαιτέρως. Ὁ Ἀριστοτέλης ἀναφέρει ὅτι κάποια ἐποχὴ ἡ Θεσσαλία εἶχε γεμίσει ἀπὸ φίδια ἐπικίνδυνα καὶ ἦταν ὑποχρεωμένοι νὰ φύγουν ἀπὸ τὰ σπίτια τοὺς οἱ κάτοικοι ἂν δὲν συνέλιπτε νὰ ἔλθῃ τότε ἕνας μεγάλος ἀριθμὸς ἀπὸ λελέκια —τὶς οἶδε πὺς μυρίστηκαν τὸ θῆραμα— πού ἐπέτυχαν νὰ ξεκαθαρίσουν τὴ χώρα. Οἱ Θεσσαλοὶ τότε, συνεχίζει ὁ Ἀριστοτέλης, ἐθέσπισαν νόμο μὲ τὸν ὁποῖον ἐτιμωρεῖτο μὲ θάνατο ἐκεῖνος, πού θὰ ἐτόλμα νὰ σκοτώσῃ πελαργό.

«Περὶ Θεσσαλίαν μνημονεύουσιν ὅρσις ζωογονηθῆναι τοσοῦτους ὥστε, εἰμὴ ὑπὸ πελαργῶν ἀνηροῦντο, ἐκχωρῆσαι ἂν αὐτούς. Δι' ὃ δὴ καὶ τιμῶσι τοὺς πελαργοὺς καὶ κτείνουσιν οὐ νόμος. Καὶ ἐὰν τις κτείνῃ, ἐνοχος τοῖς αὐτοῖς γίγνεται οἷοι περ καὶ ὁ ἀνδροφόνος».

Διάβασα κάπου ὅτι πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 ὑπῆρχαν λελέκια καὶ στὴν Ἀθήνα. Τὸ πιστεύω γιατί ὁ λέλεκας προσιατεύεται ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ εἶναι φιλότουρκο πούλι. Ἐπὶ τουρκοκρατίας καὶ στὰ Γιάννενα διάλεγε τὰ τούρκικα σπίτια γιὰ νὰ κτίσῃ φωληά. Εἶχε δὲ τέτοια νοημοσύνη καὶ ἠμποροῦσε καὶ καταλάβαινε ποῖοι τὸν ἐπροσάτευαν καὶ ποῖοι ὄχι, ὥστε διὰ ἦταν μπερδεμένα τὰ σπίτια, κι' αὐτὸ συνέβαινε στὶς παρυφῆς τῆς τουρκικῆς μὲς τὶς χριστιανικὲς συνοικίες, τὰ κατὰφεριε καὶ ἔχιζε τὴ φωληά του πάντα σὲ τούρκικο σπίτι.

Ἀλλὰ ἦρθαν καὶ χρόνια δύσκολα γιὰ τὸ λέλεκα. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσι τὸ πένθος καὶ ὁ ἀφανισμὸς, πού ἔπευε στὶς δεκοχτοῦρες, ἕνα ὥραϊο οἰκόσιτο σχεδὸν πούλι (1), πού προστατευόταν ἀπὸ τοὺς Τούρκους τὸ ἴδιο, ὅπως κι' ὁ λέλεκας, λίγο ἔλειψε νὰ ἀπλωθῇ καὶ στοὺς καυμένους τοὺς λελεκάδες. Εἴμαστε ἀπολίτιστοι ἀκόμα, εἴμαστε ἄγριοι, τί θὰ θέλετε! Γιὰ τὸ σκοτωμὸ ἐχρησιμοποιοῦντο, ὅπως θυμᾶμαι, ὄχι κυνηγετικά, ἀλλὰ πολεμικά ὅπλα (μάνλιχερ ἑλληνικά καὶ μάουζερ, λάφυρα τουρκικά), γιατί οἱ δεκοχτοῦρες ἡμερωμένες ἀπὸ τίς οἶδε πόσους αἰῶνες καθόνταν στὶς καρδιές καὶ τὰ ἄλλα δένδρα, καθὼς καὶ στὶς καπνοδόχες τῶν Γιαννίνων ἀμέριμνες καὶ ἦταν ἔτσι εὐκολὸς στόχος.

Οἱ Γιαννιώτες τὸν ἀγαποῦν τὸ λέλεκα ἀνέκαθεν. Ἀλλὰ τὴ χρονιὰ ἐκεῖνη, κινδύνεψε ἀπὸ τοὺς μπαρουτοκαπνισμένους στρατιῶτες τῶν πρώτων ἡμερῶν, πού

1. Εἶδος τρυγόνας, τὸ ἐπιστημονικὸ τῆς ὀνόμα εἶναι τρυγῶν ἢ αἰγυπτιακὴ.

τὸ θεωροῦσαν πούλι τῶν Τούρκων καὶ πρὸ παντὸς ἀπὸ τοὺς Πελοποννησίους στρατιῶτες, γιατί αὐτοὶ γιὰ πρώτη φορὰ ἔβλεπαν τέτοιο μεγάλο ἄγριο πούλι τόσο κοντά τους καὶ ἡ θέα τοὺς ἔβανε σὲ πειρασμό. Ὁ λέλεκας πὶο κάτω ἀπὸ τὴ Θεσσαλία καὶ τὴν περιχὴ τῆς Λαμίας δὲ ζυγώνει. Γιατὶ ἔχει καλὴ μνήμη καὶ θὰ θυμᾶται τὴν ὑποδοχή. πὺ θὰ τοῦ ἔχουν κάνει ἄλλες φορὲς στὴν Ἀττικὴ καὶ στὴν Πελοπόννησο.

Καὶ ὁ Γρανίτσας γράφει γιὰ τὸ λέλεκα πὺς ἦταν φιλότουρκο πούλι. «Μίαν ἢ δύο ἐβδομάδας, ἀφοῦ ἔπесαν τὰ Γιάννινα, γράφει, ἡ πρώτη ἐπιτροπὴ τῶν Τούρκων, πὺ ἔγινε, καὶ τὸ πρῶτο παράπονο πὺ ἔκαμε, ἦτο γιὰ τοὺς πυροβολισμοὺς κατὰ τῶν λελεκιῶν. Καὶ ὅταν τὰ βράδυνα ὁ Χότζας ἔκαλοῦσε τοὺς πιστοὺς εἰς δέησιν ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ μιναρέ καὶ τὰ λελέκια τὸν συνώδευσαν ἀπὸ τὶς στέγες μὲ τὰ πένθιμα ἐκεῖνα κροταλίσματα τοῦ ράμφους των ἐφαίνοντο σάν νὰ ἔκαναν ἓνα παράπονο στὸν Ἀλλάχ.

«Ἐφυγες Περγαμπέρ (Προφήτα) (¹) ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι, πήγαμε στὴν Ἄρτα, ἤρθαμε στὰ Γιάννινα. Ἀπὸ ἐδῶ ὅμως πολὺ μακρὺ μᾶς ἔφυγες... Ποῦ νὰ σὲ φτάσουμε...»

Ἀλλὰ καὶ γιὰ τοὺς χριστιανοὺς ἦταν φιλότουρκο πούλι. Γι' αὐτὸ τὴν προδοσία κατὰ τοῦ Γρίβα, ὅταν ἔφθασε στὸ Κουτσελιὸ στὰ 1854, ὁ ἡπειρώτης τραγουδιστὴς τὴν ἀποδίδει στὸ λελέκι:

«Ὁ Ντελὴ Γρίβας ἐπίασε τοῦ Κουτσελιοῦ τὰ σπίτια
Κι' εἶχε μαζί του μοναχὰ τρακόσα παλληκάρια.
Σάν τ' ἔμαθε ὁ Ἀβδὴ Παῖας (ἓνα λελέκι εἶπε)
ἔδγῃκε ἀπὸ τὰ Γιάννινα, νύχτα βαθὺ σκοτάδι
Κι' ἐπῆγε κι' ἐξημέρωσε στοῦ Κουτσελιοῦ τὶς ράχες».

Ἡ τουρκοφιλία αὐτὴ τοῦ λέλεκα ἐπροχώρησε κάποτε ἕως τὸν πειρασμὸ νὰ ἔχει καὶ στὴ φωληὰ του κάποιο γυναικεῖο τουρκικὸ ἐνθύμιο: Προκειμένου γιὰ τὸ Σοφιανό, Ἐπίσκοπο Δρυϊνουπόλεως (1711), ὁ Ἰ. Λαμπρίδης (²) ἀναφέρει καὶ τὸ παρακάτω περιστατικόν:

«Οἱ Ὀθωμανοὶ ἐθιέωρουν καὶ ἐσέβοντο τὸν Ἐπίσκοπον τοῦτον ὡς Ἅγιον διὰ τε τοῖς χρηστοὺς καὶ ἀγίοις αὐτοῦ τρόπους καὶ διὰ τὸ ἐξῆς γεγονός: Ἀπωλέσθη ποτὲ νεάνιδος Ὀθωμανίδος φέσιον ὑπὸ φλωρίων κεκαλυμμένον, ὅπερ μετὰ πολλὰς ἐρεῦνας καὶ ἀνακρίσεις ἀνεῦρεν ὁ ἀρχιερεὺς οὗτος ἐν τῷ φωλεῷ πελαργοῦ. Ἐθεωρήθη δὲ τοῦτο ὡς θαῦμα τοῦ ἀγνοῦ τοῦτου εὐσεβοῦς Ἐπισκόπου παρὰ τῶν Ὀθωμανῶν».

Ἦτο φιλότουρκος, λοιπόν, προτῆτερα ὁ λέλεκας. Ἀλλὰ μετὰ τὸ 1913 ἔγινεν ἄλλος... ἄνθρωπος. Μὲ ἐπικέντρο καὶ ὁρμητήριο τὴν ἄλλοτε τούρκικη συνοικία καὶ συνεχῶς πολλαπλασιαζόμενος ξεχύνεται τὴν ὥρην καὶ στὶς ἀνέκαθεν χριστιανικὰς συνοικίας καὶ χτίζει φωληὰς ἀκόμα καὶ στὸν πολυθόρυθο ἐμπορικὸ κεντρικὸ δρόμο τῶν Ἰωαννίνων, καθὼς καὶ στὰ καμπαναριὰ τῶν ἐκκλησιῶν. Ξεθάρρεψε μάλιστα καὶ πηγαίνει τὴν ὥρην καὶ στὰ χωριά. Τὸν ἀντάμωσα τελευταῖα καὶ στὴν Ἀρδομίστα, τὸ

1. Ὁ Γρανίτσας γράφει Ἀλλάχ, πὺ σημαίνει Θεός. Φαντάζαται δὲν εἶχε στὸ νοῦ του τέτοιο πράγμα.

2. «Ἡπειρωτ. Μελετήματα» τεῦχος ἕκτον σ. 16

χωριουδάκι, πού είναι στην αντίπερα όχθη της λίμνης των Ίωαννίνων. Τρεῖς μάλιστα ἐκάθηντο σοβαροὶ καὶ ἀκίνητοι σὲ ἓνα πόδι τους, ὅπως στὶς παληές ζωγραφιές, ἀπάνω στὸ καμπαναριὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ χωριοῦ.

Παρὰ τὸν προσανατολισμό του εὐτὸν «οἱ νέα κατάστασι», δὲν ξαίρω γιατί ἅμα τὸν ἀντικρύζω ἀναπολῶ τοὺς Τούρκους Χοτζάδες. Πιθανῶς γιατί ἔχει τὴ φορεσιά τῶν ἱμάμηδων. Ἄσπρο σαρίκι (τζαλμᾶ) στὸ κεφάλι καὶ κατάμαυρα ράσα (τζουμπέδες).

* *

Μᾶς ἔρχεται (Ἡπειρο, Θεσσαλία, Μακεδονία, Θράκη) κατὰ τὸ Μάρτιο ἀπὸ τὴν Ἀφρική καὶ ἐπιστρέφει ἐκεῖ πάλι τὸν Αὐγούστο. Στὰ Γιάννινα ὀρίζουν καὶ τὴν ἡμέρα: στὶς 6 Αὐγούστου «μὲ τοῦ παληό»... Οἱ μελετηταὶ τῆς ζωῆς τῶν πελαργῶν ἔχουν παρακολουθήσει τὴν πορεία του. Δὲν πηγαίνει κατ' εὐθείαν στὴν Αἴγυπτο, ἀλλὰ μέσῳ Κρήτης καὶ Κύπρου καὶ κάμνει σταθμὸ στὴν Παλαιστίνη, Τρέφεται γιὰ κάμποσο καιρὸ μὲ βατράχια καὶ ἄλλα θηράματα στὰ ἔλη καὶ στὶς ὄχθες τοῦ Ἰορδάνη ποταμοῦ καὶ περιμένει ἐκεῖ, ὥς πού νὰ λάβῃ εἰδήσεις ὅτι ἔχει πλημμυρίσει ὁ Νεῖλος, ἀφοῦ προχωρήσει κάπως τὸ φθινόπωρο, ὅπου καὶ θὰ ξεχειμάσουν οἱ πολλοί. Οἱ ἄλλοι συνεχίζουν τὸ μακρινὸ τους ταξίδι γιὰ τὶς περιοχὲς τῶν μεγάλων λιμνῶν τῆς Ἀφρικῆς. Μερικοὶ ξένοι ἔχουν, μάλιστα, κατασκευάσει καὶ τὸ σχεδιάγραμμα τοῦ δρομολογίου τῶν λελεκιῶν ἀπὸ τὴν Εὐρώπη στὴ Μαύρη Ἡπειρο.

Ἔχουν, ἄρα, δίκιο τὰ Γιαννιωτάκια, πού τὸν ὑποδέχονται τὸν Μάρτη μὲ ἀλλαλαγμοὺς χαρᾶς μὲ τὸ προσηγορικὸ τοῦ Χατζῆ (Προσκυνητῆς τῶν Ἀγίων Τόπων) καθὼς χαμηλοπειῶντας κατευθύνεται στὴν παληὰ του φωληά:

Λέλεκα. Χατζῆ —παπᾶ
Ποῦ ν' τὰ χίλια πρόβατὰ
Πέρα στὰ λακκώματα
Τρώει οὐ λύκους χαίριτι
Κι' ἡ ἀλεποῦ μαραίνειτι

Πρῶτος ἀπὸ κάθε ζευγάρι φθάνει ὁ ἀρσενικός, ὁ ὁποῖος καὶ θρονιάζεται στὴ φωληά του, πάντοτε τὴν ἴδια, αὐτὴν πού ἄφησε τὸν περασμένο Αὐγούστο καὶ περιμένει μὲ ἀνυπομονησία τὴν σύντροφό του, σὴν ὁποία παραμένει «πιστὸς διὰ βίου». Ὅταν φθάσῃ κι' ἐκείνη, ἀρχίζουν τότε νὰ σιγουρίζουν τὸ σπίτι τους. Τὸ ἀρσενικὸ θὰ κουβαλήσῃ τὰ ἀπαιτούμενα γιὰ τὴν ἐπιδιόρθωσι ὕλικα (κλαδιὰ ξηρὰ, (τσάκνα) φύλλα, καλάμια, ἄχυρο, χόρτα, χωρὶς λάσπη) καὶ ἡ γυναίκα του τὰ τακτοποιεῖ. Δὲ λείπουν τὰ χαρτιά καὶ τὰ κουρέλια. Σὲ μιὰ φωληὰ κάποτε ἓνας ἀπρόσεκτος σύζυγος ἔφερε ἓνα κουρέλι πού κάπνιζε, καὶ ἔκαψε σὲ λίγο ὁλόκληρη τὴ φωληά. Νομίσθηκε τότε ὅτι ἡ φωτιά ἔβγαινε ἀπὸ τὸ σπίτι καὶ ἐκάλεσαν τὴν πυροσβεστικὴ ὑπηρεσία τῶν Ίωαννίνων.

Γενικὸ ἡ φωληὰ τοποθετεῖται στὶς καπνοδόχες, τὰ «μπουχαριά» τῶν παλαιότερων οἰκιῶν ἢ στὴν κορυφὴ γέρικων δένδρων ἢ στὰ καμπαναριά. Μέσα σιὰ Γιάννινα ἓνα ζευγάρι βρῆκε τρόπο νὰ στήσῃ τὴ φωληά του στὴν κορυφὴ ἐνὸς στύλου τῆς ἡλεκτρικῆς Ἑταιρείας, ἀπέναντι ἀπὸ τὸ παλὸν τούρκικο ἐργοστάσιο (ρεζί) τοῦ μονοπωλίου τῶν καπνῶν. Τοὺς τὴ χάλασαν, κι' αὐτοὶ τὴν ξανάφκιασαν. Ἡ

φωληά με τις διαδοχικές κάθε χρόνο προσθήκες παίρνει τελικά τεράστιες διαστάσεις, άποκτᾷ διάμετρο δύο ή και περισσότερα μέτρων, βάρος δὲ μέχρι και 50 κιλών, γιατί κατά την παραστατική γιαννιώτικη έκφρασι «οὐ λέλεκας μαζών' στ' φουληά τ' ξύλα κι' τσάκνα, ἕνα καταδίκ'». Με τὸν καιρὸ ἡ σκούρα φωληά ὅλο και λευκαίνει. Γιατί ἡ κορηά τοῦ λέλεκα εἶναι ἄσπρη, ὅπως ὁ ἄσβέστης.

Γεννάει κατὰ τὴν ἀνοιξι 2—4 αὐγά, τὰ ὁποῖα κλωσσάει ἐπὶ 30 ἡμέρες. Ὅταν ἐκκολαφθοῦν οἱ νεοσσοὶ ἡ χαρὰ τῶν γονηῶν δὲν περιγράφεται κι' ὅλο κροτάλιζουν με τὸ ράμφος τους κρᾶπ, κρᾶπ, κρᾶπ γιὰ νὰ ἐκδηλώσουν τὴ στοργή και τὴν εὐχαρίστησί τους. Ὑπάρχει δὲ και ἡ ἐξηγήσι πότε και πῶς ἀπόχτησε αὐτὴ τὴ φωνή, αὐτὸ τὸ δυνατὸ κροτάλισμα τοῦ ράμφους, πὺ ἄλλοτε σημαίνει χαρὰ και εὐχαρίστησι και ἄλλοτε θυμὸ και στενοχώρια:

Τὸν πρῶτο τὸν καιρὸ, λέει ἡ παράδοσι, τὰ πουλιά ἦταν ἄφωνα, κι' ὁ καλὸς Θεὸς σκέφτηκε νὰ τοὺς χαρίσῃ λαλιά και τὰ προσκάλεσε νὰ συναχθοῦν. Ὅταν μαζεύτηκαν ὅλα τὰ πουλιά τοὺς εἶπε: «Ἀπόψε ὕπνο δὲν ἔχει, ὡς πὺ τὸ καθένα σας νὰ πάρῃ τὴ φωνή τοῦ». Ἀρχισαν τότε ἕνα—ἕνα τὰ πουλιά νὰ περνᾶν μπρὸς ἀπὸ τὸ Θρόνο τοῦ Μεγαλοδύναμου νὰ προσκυνοῦν και νὰ παίρνουν τὸ τραγούδι, πὺ τοὺς χάριζε ὁ Θεός. Ὑστερα ἀποτραβιῶταν γιὰ νὰ κοιμηθῇ.

Ὁ «μπανταλὸς» ὁ λέλεκας, ὅμως, δὲ βάσταξε και ἀποκοιμήθηκε. Τὸ πρῶτὸ μόλις ξύπνησε ἀκούει ἐκεῖ κοντὰ τοῦ τὴν κιρκέλα τῆς πόρτας νὰ λέῃ κρικ—κράκ, κρικ—κράκ. Μπᾶ! ἔκανε. Αὐτὴ θᾶναι ἡ φωνή πὺ μοῦ χάρισε ὁ Θεός, κι' ἄρχισε νὰ κάνῃ κι' αὐτὸς ὅπως ἡ κιρκέλα. Ἀπὸ τότες κραπακίζει με τὴ μεγάλη του κόκκινη γκάγκα πάνω σις στέγες.

Ὅσο γιὰ τὴ ζηλοτυπία τῶν πελαργῶν, ὅλες οἱ ἑλληνικὲς ἐπαρχίες ἔχουν νὰ μᾶς διηγηθοῦν και κάποια τραγωδία. Γιὰ τὰ Γιάννινα ὑπάρχει τούτη:(¹).

Ὁ Ἐπιθεωρητὴς Δασῶν κ. Ζέρβας, σὲ κάποιο δημοσίευμά του γιὰ τὸ λελέκι, μνημονεύει τὸ παρακάτω τραγικὸ γὰ τὴ σύζυγο ἑνὸς πελαργοῦ ἐπεισόδιο, πὺ τοῦ διηγῆθη ἕνας φίλος του Μοίραρχος, ὑπηρετῶν σιὰ Γιάννινα κατὰ τὸ 1916:

«Ἀπέναντι ἀπὸ τὴ Μοιραρχία, λέγει, σὲ ἕναν ψηλὸ τοῖχο εἶχε ἕνα ζευγάρι πελαργῶν τὴ φωληά του. Κάποτε, πὺ ἔλειπαν κατὰ σύμπτωσι και οἱ δύο πελαργοί, στέλνει ἕνα χωρορῦλακα, πέρνει ἕνα ἀπὸ τὰ αὐγά τοῦ πελαργοῦ και βάνει ἕνα ἀπὸ κόττα. Ὑστερα ἀπὸ 20 ἡμέρες βγῆκε τὸ κοτόπουλο. Ὁ ἄρσενικὸς μόλις τὸ εἶδε ἄρχισε νὰ γυρίζῃ γύρω ἀπὸ τὴ φωληά, νὰ τὸ σηκώνῃ με τὴ μύτο του, και νὰ τὸ κυττάζῃ ἀπὸ ὅλες τὶς μεριές. Ἀφοῦ ἐπείσθη ὅτι δὲν εἶναι δικό του παιδί, ἀρχίζει ἀμέσως ἕνα κρᾶπ, κρᾶπ, κρᾶπ με τὴν πελαργίνα του, πὺ βάσταξε περίπου ἕνα τέταρτο. Μετὰ ἕνα ὑπερέντονο ἐκ μέρους του κρᾶπ, κρᾶπ, κρᾶπ μαζεύτηκαν σχεδὸν ὅλοι οἱ πελαργοὶ τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων ἐπάνω σιτὴ μάντρα και τὶς γύρω στέγες. Ὁ πελαργὸς ἄρχισε τότε ἕνα νέο κροτάλισμα ἐπὶ 3—4 λεπτά, μετὰ ταῦτα δὲ ἐπὶ 4—5 λεπτὰ ἄλλο κροτάλισμα ἡ πελαργίνα, (ἀπολογουμένη). Κατόπιν ἀρχίζουν ὅλοι οἱ πελαργοὶ σὰν δαιμονισμένοι ἕνα ἀπέραντο κρᾶπ, κρᾶπ, κρᾶπ, και ὡς ἀπὸ συνθήματος ἀπομακρύνονται ὅλοι μαζί.

1. Ἡρ. Καραλέκα «Ἀγρίμια και πουλιά τοῦ τόπου μας» ἐν λ. πελαργὸς

Ἐμειναν ἐκεῖ μονάχα 8—10 περίπου, πού ἔμοιαζαν ὅτι ἦσαν οἱ γεροντότεροι ἀπὸ ὅλους. Ἐμπρὸς σ' αὐτοὺς ἐπανελήφθη ἡ ἰδία ἱστορία, δηλαδή ἄρχισε κατ' ἀρχὰς ὁ ἄρσενικός νὰ κατηγορῇ καὶ μετὰ ταῦτα ἡ θηλυκὴ νὰ ἀπολογηται. Κατὰ τὴ διαδικασία αὐτὴ ἄρχισε ἓνα κάπ—κάπ—κάπ, κρᾶ, κάπ, κάπ, ἀλλὰ σὲ ἥσυχον τόπον μεταξὺ αὐτῶν τῶν 8—10 (Σ.Σ. διάσκεψις δικαστῶν), μετὰ τὸ ὁποῖον ἐφυγαν αὐτοί, καὶ ἔμειναν πάλι οἱ δύο τους. Τότε συνέβη ἓνα ἐντελῶς ἐκπληκτικό. Ἐπάνω στὸν τοῖχο ξαπλώθηκε ἡ πελαργίνα. Ὁ πελαργὸς πῆδηξε ἐπάνω της καὶ μὲ τὴ μύτη του ἄρχισε νὰ κτυπᾷ δυνατὰ καὶ γρήγορα στὴ ρίζα τὸ κεφάλι της. Ἀφοῦ ἔτσι τὴ σκότωσε τὴν πέταξε κάτω. Ἐπειτα ἔπιασε τὸ κοιτόπουλο καὶ τὸ πέταξε κι' αὐτὸ ἔξω ἀπὸ τὴ φωλιά. Μόνος του δὲ κατῳρθεσε νὰ θρέψῃ καὶ τὰ δύο του παιδιὰ, πού τοῦ ἔμειναν ἕως ὅτου πέταξαν...»

Ὁ δράστιος (Μοίραρχος) ἤξερε τί θὰ συμβῇ μετὰ τὴν πράξι του, γιὰ τὴ τέτοια ἐγκληματικὰ ἀστεῖα ἔχουν γίνει καὶ στὴ Λάρισα, στὴ Λαμία καὶ ἄλλοι. Δὲν ἔχει τώρα καμμιὰ τύψι; Πόσο λίγει προσέχομε τὰ ὠφέλιμα πουλιά, πού ζοῦν μαζί μας!

Ἡ τροφή πού δίνουν στὰ μικρὰ τὶς πρώτες ἡμέρες εἶναι μαλακία. Προετοιμάζεται στὸν πρόλοβό τους, ὅπως καὶ στὰ περιστέρια. Ἀργότερα τοὺς δίνουν ζωντανὴ τροφή (σαῦρες, βατραχάκια, ποντίκια, ἀκρίδες, μαρίδες κ.ἄ.) Μετὰ δύο μῆνες οἱ νεαροὶ πελαργοὶ ἐπιχειροῦν τὴν πρώτη τους πτήσι στὸν οὐρανὸ τῶν Ἰωαννίνων, συνοδευόμενοι ἀπὸ τοὺς γονεῖς των, οἱ ὅποιοι καὶ τὰ διδάσκουν τὴν τέχνη νὰ βρῖσκουν τὴν τροφή τους. Ἀπ' τὸν Αὐγουστο καὶ πέρα ἡ νέα γενεὰ ἐγκαταλείπεται πιά ἀπὸ τοὺς γονεῖς στὴν τύχη τους.

Ἀλλὰ καὶ τῶν παιδιῶν ἡ ἀγάπη πρὸς τοὺς γονεῖς εἶναι μεγάλη. Ὁ Μ. Βασίλειος ἀναφέρει ὅτι παιδιὰ πελαργῶν, ὅταν γεράσῃ ὁ πατέρας τους καὶ πέφτουν τὰ φτερά, τὸν περὶστοιχίζουν, τὸν ξεσταίνουν στίς μπόρες, καὶ τὸν υποβαστάζουν στὸ πέταμα, ὀνομάζει δὲ ἀ ν τ ι π ε λ ᾶ ρ γ η σ ι ν, κατὰ μεταφοράν, καὶ «τὴν ὑπὸ τῶν εὐσεβῶν υἱῶν ἀπόδοσιν τῶν τροφείων εἰς τοὺς γονεῖς».

Ὁ λέλεκας, ἔχει παρατηρηθῇ τὴν Εὐρώπῃ τὶς τελευταῖες δεκαετηρίδες ὅτι, ὅλο καὶ λιγοστεύει. Τὸ λιγότεμα αὐτὸ ἀποδίδεται τὴν πλήθυνσι τῶν ἠλεκτροφόρων συρμάτων ὑψηλῆς τάσεως τὴν ὑπαιθρο. Καὶ τὰ τηλεγραφικὰ σύρματα, πού δὲν εἶναι ροηφόρα καὶ ἐπικίνδυνα ὅπως τὰ ἠλεκτροφόρα, γίνονται καὶ τὴν Ἑλλάδα αἰτία νὰ σκοτώνωνται μεγάλα πουλιά καὶ λελέκια καθὼς πέφτουν μὲ ὀρμὴν στὰ σύρματα κατὰ τὸ σουρούπωνμα καὶ κατὰ τὶς κακοκαιρίες καὶ διακόπτουν πολλὰς φορές καὶ τὴν τηλεγραφικὴ καὶ τηλεφωνικὴ ἐπικοινωνία. Τὸ λιγότεμα ἀποδίδεται ἐπίσης καὶ στὴ βαθμιαία ἀποξήρανσι τῶν ἐλαδῶν ἐκτάσεων καὶ τῶν λιμνῶν ὅπου ἔβρισκε τὴν τροφή του. Στὰ Γιάννινα ἀντιθέτως πολλαπλασιάζεται καὶ ἔτσι γιὰ πολλὰ χρόνια τὰ γιαννιωτάκια θὰ τὸν χαιρετοῦν μὲ χαρὰ πάντα;

Λέλεκας, Χατζῆ— ποπᾶ
ποῦν' τὰ χίλια πρόβατά.

.....

MIX. ΚΟΚΚΟΡΟΥ Νοσταλγού

ΤΟ ΚΛΑΨΟΧΩΡΑΦΟ

Με την πάροδο του χρόνου και την συγκοινωνιακή πρόοδο στο Ζαγόρι, χάνονται και εξαφανίζονται όχι μονάχα παλιοί δρόμοι, αλλά και ονόματα ευσχετών και ήθη και έθιμα ως και τοπωνύμια που έχουν κάποια σημασία στην ιστορία του Ζαγοριού ή μάλλον του πολιτισμού του που επί 2—3 αιώνας ήνθισε και έδωσε όπως συμβαίνει με κάθε οργανισμό που γεννάζεται, αναπτύσσεται και σβύνει στον πλανήτη μας.

Πέρασαν βέβαια αρκετές δεκαετίες από τότε και όμως έμεινε ζωντή η έντύπωση στη μνήμη μου μιας τοποθεσίας στην οποία με έφεραν τα βήματά μου μαθητήν τότε του Δημοτικού Σχολείου μαζί με μια συντροφιά από μεγάλους άνδρες και γυναίκες που ξεκινούσαν «για τα ξένα» τους ταξιδεμένους Ζαγορίσιους. Δεν με κούραζε ή πεζοπορία. Και οι συμβουλές των «μεγάλων» να μην τους ακολουθήσω γιατί θα πήγαιναν μακριά δεν με έφοβισαν. Κι' έτσι τους ήκολούθησα. Είχα έρθει λοιπόν εκείνο το θαμνό πρωινό του 'Οκτωβρίου στο Σοποτοσίλι, το σημερινό Δίλοφο. Πέντε ώρες έξι ταξιδιώτες είχαν έτοιμασθή να φύγουν εκείνο το πρωί για τα μακρινά ταξίδια της Αιγύπτου, Ρουμανίας και Μικράς 'Ασίας.

Φαντάζεται λοιπόν κανένας πόσοι συγγενείς αυτών από το χωριό θα τους «επεσβεδοούσαν» για το σκληρό τους ταξίδι. Είχαν έλθει εκείνη τη χρονιά όλοι αυτοί με τις πρώτες ζέστες του 'Ιουνίου είχαν περάσει δυο τρεις μήνες κοντά στους δικούς των, είχαν έπισκεφθή τους τόπους που τους έφερναν άλλη μόνητες αναμνήσεις χαρούμενης παιδικής ζωής, είχαν κυνηγήσει στ' άμπέλια και τους βοσκότοπους του χωριού, είχαν γλεντήσει με τα έγχωρια όργανα στα άξέχαστα εκείνα Ζαγορίσια πανηγύρια και οι πρώτες σταγόνες της φθινοπωρινής βροχής τους έφεραν τα πρώτα μηνύματα του μισεμού. 'Αλλά δεν ήταν μονάχα η πρώτη φθινοπωρινή βροχή. Και άλλα σημάδια τους προειδοποιούσαν ότι ήταν καιρός να φύγουν από τα χαρούμενα σπίτια τους για την άξερη ξεντειά.

*Ήταν θυμάμαι απόβροχο. 'Ο γκρίζος ως τα χθές εκείνος ούρανός είχε ξεκαθαρίσει κι' ούτε συννεφάκι δεν φαινόταν στον όρίζοντα.

Οι «διώχνες» άλλες κίτρινες κι' άλλες μενεξεδένιες, σκόλιζαν τις βραγιές και τους φράχτες και τους βάλτους, σάν να είχαν στήσει χορό κάτω από τις φανταχτερές δροσοσταλίδες που παιγνίδιζαν στο πρωινό τό φως. Κι' ήταν οι «διώχνες» αλάθητο σημάδι για τους άτυχους ταξιδιώτες. Γι' αυτό κι' η λαϊκή διαίθεση και παράδοση ώνόμασε

«διώχνες» τα άκακα, άσπρα και θνησιγενή αυτά φθινοπωρινά λουλούδια. 'Εδιώχναν τους ταξιδεμένους από την όμορφη πατρίδα τους.

Μικρούλης κι' εγώ τότε ήκολούθησα την παράξερη για μένα εκείνη «θεωρία». Δεν μπορούσα να έξηγήσω τα τόσα κλάμματα και τους λυγμούς των γυναικών και κοριτσιών που ξεκινούσαν τους δικούς των. 'Όσοι ήταν οι ταξιδιώτες, τόσοι και οι άγωγάτες με τα ζώα τους φορτωμένα με πέτινα πλουμιστά δισάκια και στολισμένα με κόκκινες φλοκερές βελάντζες και μαξιλάρια άσπρα κεντημένα με κόκκινη κλωστή και με τη μοιραία λέξι κεντημένη και αυτή στο μέσον του μαξιλαριού «κατευόδιον».

*Έτσι ξεκινήσαμε εκείνο το πρωινό και αφού άνηφορήσαμε άντικρύσαμε το δρόμο που οδηγούσε προς τον ναϊσκον της 'Αγίας Παρασκευής. Δρόμος έμαλός, σχεδόν εθύς, γιατί ήταν η ίδια η μαγευτική κορυφή του λόφου, φαρδύς λές κι' είχε περάσει ανθρώπινη μηχανή και τον είχε χάρξει για μελλοντικό άμαξόδρομο. Δεξιά κι' άριστερά τοίχοι χθαμαλοί πρασινωποί σκεπασμένοι από βρύα χώριζαν ιδιοκτησίες άμπελώνων που είχαν από τότε αρχίσει να ρημάζουν άκλάδευτοι και άπεριποίητοι. 'Αλάθητα σημάδια της έπερχομένης δόσεως του Ζαγορήριου πολιτισμού. Οι ταξιδιώτες στο δρόμο βάδιζαν πεζή πλάι στους δικούς των και έδιδαν τις τελευταίες παραγγελίες στις γυναίκες τους για το σπιτικό τους. Να προσέχουν τα παιδιά, να σέδωνται τις μανάδες που γέρασαν κι' απόχτησαν ιδιοτροπίες, να μη λησμονήσουν να στείλουν «λειτουργιά» στην εκκλησιά να τους δοηθήση η Παναγία στο μακρινό τους ταξίδι και χίλιες δυο άλλες παραγγελίες, όσες έφερνε στο νοῦ τους η στιγμή του άποχωρισμού.

Σε λίγο φθάσαμε στο έξωκκλησι της 'Αγίας Παρασκευής χτισμένο από αινώβιες άγριοβαλάνιδες σε μια μαγευτική τοποθεσία με τους μαυρισμένους από την πολυκαιρία τοίχους του γεμάτους βρύα. Πέρα απ' το έξωκκλησι αυτό ο δρόμος που οδηγούσε προς τη Δεβρά ήταν πλέον κατηφορικός αλλά καλοφτιασμένος και περιποιημένος για την άνετη διάλευσι των φορτωμένων ζώων. Δεξιά μας και σχεδόν στο μέσον της κατωφερίας αυτής υπήρχε άναθηματική στηλη από μαύρες πέτρες όπου διάβαζε ο διαβάτης στην έπιστηλη μεγάλη πέτρα με ζωηρά γράμματα χαραγμένο το όνομα της ευεργέτιδας 'Αγγελικής Παπάρογλου, ήτις έκτός από τα άλλα άγαθουργήματά της είχε θάπηνήσει άρκετά για την έπι-

σκευή αὐτοῦ τοῦ δρόμου(1). Εἶναι πιθανόν ἡ αὐτὴ εὐεργέτης νὰ ἐπεσκεύασε καὶ τὸν πρὸς Δίλοφον ἄνω τοῦ ξηροποτάμου δρόμον γιὰ νὰ στηθῇ ἐκεῖ πρὸς τὴν κατωφέρεια ἢ ἀναθηματικὴ στήλη ὅπου ἀνεγράφετο ἡ χρονολογία τῆς ἐπισκευῆς μετὰ τὸ ὄνομά της· τὸν δρόμον αὐτὸ χρησιμοποιοῦσαν οἱ Ζαγορίσιοι κατὰ τὰς χειμερινὰς διαδρομὰς ὅταν κατακλυσμῶδεις βροχῆς ξεχειλίζαν τὸ ξηροπόταμο κι' ἦταν ἐπικίνδυνον τὸ πέρασμα αὐτοῦ. Τὸ ἐπικίνδυνον πιστοποιεῖται καὶ ἐκ τοῦ ἐξῆς περιστατικοῦ ποῦ μοῦ διηγεῖτο κάποτε ὁ ἀείμνηστος πατήρ μου. Κάποτε ταξιδιώτης Ζαγορίσιος εἶχε νοχτώσῃ ἐρχόμενος πρὸς τὸ Κουκούλι ἀκριβῶς ἐκεῖ ποῦ χωρίζουν οἱ δρόμοι στὴν θέσι «λειαδάκια» τῆς Δοβράς. Ἀντὶ νὰ ἀκολουθήσῃ τὸν ἐπάνω δρόμον πρὸς τὴν πόλιν γιὰ συντομώτερον τὸν κάτω τοῦ ξηροποτάμου τὸ ὁποῖον ἀπὸ τὰς πολλὰς βροχὰς εἶχε ξεχειλήσει. Καθὼς τὸ ζῶον εἰσῆλθε στὰ παφλάζοντα νερά τὸ ἔχασε ἀπὸ μπροστά του καὶ αὐτὸς μετὰ ὑπερανθρώπων προσπάθειας κατῳρυχθεὶς νὰ φθάσῃ στὸ χωριὸ βρεμμένος καὶ χωρὶς τὰ φώνια του. Εὐτυχῶς τὸ ἄλλο πρωὶ ποῦχε καθαρῶς ὁ οὐρανὸς βρῆκαν τὸ ζῶον φορτωμένο νὰ βόσκῃ σὲ μιὰ πλαγιά ἐκεῖ κοντὰ στὸ ποτάμι.

Ἄς μοῦ συγχωρηθῇ ἡ παρένθεσις. Στὸ τέρμα τῆς κατωφέρειας ἦταν τὸ λεγόμενο «Κλαψοχώραφο». Ἐνὰ χωράφι δηλαδὴ χέρσο περιτοιχισμένο μετὰ τοιχοποιΐα μετὰ λίγες μουριῆς στὶς ἄκρες του κι' αὐτὸ τὸ χωράφι ἦταν καθωρισμένο ὡς ὁ ἀκραῖος σταθμὸς τοῦ θλιβεροῦ ἀποχωρισμοῦ.

—Φθάσαμεν! Φθόναξε μιὰ μαυρομαντηλοῦσα Ζαγορίσια. Φθάσαμεν στὸ κλαψοχώραφο!

Ἐκεῖ λοιπὸν στὰ κράσπεδα τοῦ χωραφιοῦ σταμάτησαν ὅλοι. Καὶ οἱ ἀγωγιάτες καὶ οἱ ταξιδιώτες καὶ ἡ ἀκολουθία τους. Καὶ ἄρχισαν ἀμέσως οἱ σιγαλοὶ λυγμοί, τὰ ὑπόκωφα κλάμματα, τὰ δάκρυα κι' οἱ ἀναστεναγμοὶ κι' ἐκείνων ποῦ φευσγαν καὶ τῶν ἄλλων ποῦ θά γυρνοῦσαν πίσω. Θλίψεις καὶ κατῆψαι καὶ ἀναφυλλητὰ καὶ δακρυσμένα πρόσωπα καὶ ἀπάτου λύπη μιόλογα.

Ἐκεῖ ὕστερα ἀπὸ τὴν θλιβερὴ σκηνὴ τοῦ χωρισμοῦ «τοῦ ζωντανοῦ ξεχωρισμοῦ ποῦ παρηγοριὰ δὲν ἔχει» οἱ ταξιδιώτες ἕνας ἕνας ἐκαβαλλοῦσαν στὰ ὑποζύγια καὶ σιγὰ—σιγὰ ἀπεμακρύνοντο στὸ βάθος τῆς κοιλάδος ἐνῶ κάτωσπρα μαντήλια ἔβγαζαν οἱ γυναῖκες κι' οἱ μανάδες καὶ τὰ ἀνέμιζαν συνεχῶς σκουπίζοντας ταυτόχρονα τὰ δάκρυά τους.

—Αὐτὸ παιδάκι μ' εἶναι τὸ κλαψοχώραφο! Μοῦ ἐξήγησε μιὰ γερόντισσα. Ἀπ' ἐδῶ ξεκινήσαμε γιὰ τὰ μακρυνὰ ταξίδια τόσους καὶ τόσους. Ἄλλοι ξαναγύρισαν πίσω καὶ ἄλλους τοὺς ἔφαγε ἡ μαύρη ξενητεία...

1. Ὁ Δαμπρίδης εἰς τὸ ἔργον του (Περὶ τῶν ἐν Ἠπειρῷ ἀγαθοεργ. σελ. 79 μέρος Β') γράφει τὰ ἐξῆς: «Ἡ ἀπὸ τῆς καλυμμένης γεφύρας τοῦ Ἐδραίου ἀρχομένη, διήκουσα δὲ δι' ὅλου τοῦ ξηροποτάμου ἕως ἀπολήγει πλεονέον τῆς Δοβράς. Ταύτην κατεσκεύασε μὲν διὰ 10.000 γρσ. (1848) ὁ ἐκ Νεγάδων Γ. Καραστάθης, ἐπεσκεύασε δὲ (1872) ἡ κυρία Ἀγγελικὴ Παπαζογλοῦ».

Ἡ ξενητεία βέβαια ποῦ ἦταν τότε ἡ πληγὴ τοῦ Ζαγοριοῦ ἀλλὰ καὶ ἡ Ἀμάλθεια ποῦ ἔφερνε ἀφθονὰ τὰ δῶρα τῆς καὶ τὸν πολιτισμὸν του. Ἡ μαύρη πράγματι ξενητεία αὐτὴ ποῦ ἐνέπνευσε τὸν ἄγνωστο τραγουδιστὴ νὰ ἐκφράσῃ τοὺς καημοὺς καὶ τὰ βάσανά της μετὰ τοὺς γνωστοὺς χιλιотраγουδισμένους στίχους του.

«Ξενιτεμένο μου πουλί καὶ παραπονεμένο ἡ ξενητεία σὲ χαίρεται κι' ἐγὼ 'χω τὸν καημὸ σου»

Καὶ ἐπειδὴ τὸ προσφιλὲς πρόσωπο ἦταν ταξιδεμένο σὲ πολὺ μακρυνὸ ταξίδι ἐπάγεται:

«Τι νὰ σοῦ στείλω ξένε μου; Τι νὰ σοῦ προβοδίσω; Σοῦ στέλλω μῆλο σήπεται· κυδῶνι μαραγκιάζει Σοῦ στέλλω καὶ τὸ δάκρυ μου σ' ἕνα χρυσὸ μαντήλι

κ. τ. λ. κ. τ. λ.

Ἐνα ἀπὸ τὰ ὀλίγα θαυμάσια τραγούδια τῆς ξενητείας καὶ τοῦ πόνου τῆς ἦταν τὸ παραπάνω ποῦ τραγουδιότανε στὶς διασκεδάσεις καὶ τὰ πανηγύρια τοῦ Ζαγοριοῦ. Ἡ ἐρήμωσις ὅμως τοῦ Ζαγοριοῦ καὶ ἡ ὀριστικὴ σχεδὸν ἐγκαταλειψίς του ἀπὸ τοὺς γηγενεῖς κατοίκους του ἀλλὰ καὶ οἱ νέες συνθήκες τῆς ζωῆς ἐβύζαν σιγὰ—σιγὰ ἀπὸ τὴ μνήμη πολλῶν τῶ γλυκόσυρτο, μακρόσυρτο, θλιμμένο αὐτὸ τραγουδάκι. (Πολλὰ ἀπ' αὐτὰ τὰ γνήσια τραγούδια τῆς ξενητείας ἔχουν δημοσιευθῇ σὲ ἐφημερίδες καὶ περιοδικά. Ποιὸς τάχα θὰ φροντίσῃ νὰ τὰ συγκεντρώσῃ;)

Ὅταν οἱ ταξιδιώτες ἐμβῆκαν εἰς τὴν καμπὴν πρὸς τὴν ἐνχατιὰν τοῦ δρόμου ὅπου ἕνας λοφίσκος τοὺς ἔκρυψε ἀπὸ τὰ μάτια μας ἤρχισεν ἡ μοιραία ἐπιστροφή τῶν συζύγων καὶ μανάδων γιὰ τὸ χωριό. Ἀπὸ τῆ στιγμῆ ἐκείνῃ ἡ μὴνη παρηγοριὰ κι' ἐλπίδα τους ἦταν ὁ ταχυδρόμος ποῦ θάρχονταν μιὰ φορὰ τὴν ἐβδομάδα νὰ φέρῃ τὰ μηνύματα τῶν ταξιδεμένων κλεισμένα σὲ φακέλλους.

—Δάμπροσοο! Μωρὲ Δάμπροσοο! Ἐχω κἀνα γράμμα;

Διαπεραστικὴ συρίζουσα γυναικεῖα φωνὴ Ζαγορίσιας ἤκούετο ἀπὸ κάποιον ἀνοιγμένο παράθυρο ποῦ ἦτολε νὰ μᾶθῃ ἂν ὁ προσφιλες ταξιδεμένος τῇ θυμήθηκε. Δάμπρος δὲ ἦταν ἕνας γηραιὸς ἀλλὰ ὑγιέστατος διανομεὺς ποῦ ἔφερνε χαρούμενες ἐλπίδες ἀλλὰ καίποτε καὶ θλιβερά μηνύματα.

Ὑστερ' ἀπὸ τόσα χρόνια μ' ἔφεραν τὰ δῆματὰ μου στὴν ἴδια τοποθεσίαν κοντὰ στὸ «κλαψοχώραφο». Ἀγνώριστος ὁ τόπος. Δύσκολα μαντεύει κανένας ὅτι ἐκεῖ ἦταν κάποτε χωράφι μετὰ τοῖχο περιτοιχισμένο. Ἀφαντῇ καὶ τῆς εὐεργέτιδος ἢ ἀναθηματικῆς στήλης. Ἀγριοβαλανιδιὰς πολλὰς φύτευσαν στὸ ἴδιο μέρος χαμόκλαδα καὶ πρίνοι καὶ ρεῖκια. Ἀφθονες φυτρώνουν οἱ «διῶχνες» ἄλλες μενεξελάνες κι' ἄλλες κίτρινες ποῦ ἔχασαν πιά τὴ σημασίαν τους. Ποιὸν νὰ ξεκινήσουν; Κανένας δὲν ἔρχεται καὶ κανένας δὲν φεύγει. Μονάχα τὰ τριζόνια στὰ μελαγχολικὰ φθινοπωρινὰ δειλινὰ ἐξακολουθοῦν ὡς τὰ μεσάνυχτα νὰ κρατοῦν τὸ ρυθμὸ τοῦ χρόνου ποῦ διαβαίνει μετὰ τὸ μονότονον τιτίρισμα τῆς

ΚΩΝ. ΑΘ. ΔΙΑΜΑΝΤΗ

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΝΗΣΙΣΤΑΣ ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ*

(ΤΟ ΠΑΝΗΓΥΡΙ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΜΕ ΤΟ ΧΟΡΟ ΚΑΓΓΕΛΑΡΙ,
ΚΑΙ ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥ ΛΑΖΑΡΟΥ)

6. Τὸ πανόραμα τῆς τοποθεσίας τῆς Νησίστας

Ἡ τοποθεσία τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς εἶναι ἀπὸ τὶς ὠραιότερες. Τὸ κλίμα εἶναι πολὺ ὑγιεινὸ καὶ ἡ παραμονὴ τῶν ἀνθρώπων πολὺ εὐχάριστη. Ἡ θεὰ πρὸς τὸν ἀνοιχτὸν ὀρίζοντα εἶναι ἓνα ἀληθινὸ πανόραμα. Γιὰ ν' ἀπολαύσῃ κανεὶς τὴν ὑπέροχην αὐτὴ σκηνογραφίαν ξεχωρίζω τρεῖς κύκλους. Τὸν πρῶτον μὲ κέντρο τὴν πλατεῖαν τῆς Ἑκκλησίας, τὸν δεύτερον μὲ κέντρο ἓνα ὁποιοδήποτε σημεῖον τοῦ βουνοῦ πού ὅσο πῶς ψηλὰ εἶναι τόσο μαγευτικώτερον θέαμα προσφέρει, καὶ τὸν τρίτον μὲ κέντρο ἓνα ὁποιοδήποτε μέρος σὲ ἀπέναντι τοῦ ποταμοῦ μέρη πρὸς τὰ Τζουμέρκα⁽¹⁾. Τὸ γαλάζιον τοῦ χρυσᾶλλένιου οὐρανοῦ, ὁ πεντακάθαρος ἀέρας καὶ τὸ θεῖον φῶς τῆς μέρας καὶ ἡ ζωογόνος θαλπωρὴ τοῦ ἡλίου εἶναι ἀπὸ τὰ σπάνια. Τὶ ὁμορφιά ἀξέχαστη παρουσιάζουν τὰ ὀλόγυρα στὸν ὀρίζοντα βουνὰ μὲ τὶς ποικιλίας τους, οἱ λόφοι καὶ οἱ ῥάχες μὲ τὰ ἀμέτρητα σχή-

ματα καὶ τὰ τὰ δάση τους, καὶ οἱ κοιλάδες καὶ οἱ κάμποι!

Πρὸς τὸν κάμπο τῆς Ἀρτας καὶ τῆς Φιλιππιάδος εἶναι τὰ βουνὰ Γκρίμποβο. Γκιλμπερίνα καὶ Κιάφα. Πάνω ἀπὸ τὸ χωριὸν εἶναι τὸ καθαυτὸ βουνὸν τῆς Νησίστας, «τὸ Β'νι». μὲ τὶς κορυφὰς Γοργόμυλος καὶ Κολοκυθιά. Τὸ βουνὸν αὐτὸ εἶναι ἀληθινὴ ζωγραφία. Ὑψώνεται ψηλὰ σὶν γαλάζιον καὶ ἡ διαφάνεια τῆς ἀτμοσφαίρας ἀφήνει νὰ θαυμάζῃ κανεὶς τὰ μεγαλεῖα τῆς φύσεως. Τὰ μάτια τῶν κατοίκων αὐτοῦ τοῦ βουνοῦ πρωτοβλέπουν γιὰ τὴν ἐπιβλητικότητά καὶ τὸ μεγαλεῖον καὶ ὕστερον τὸν ἀπέναντι τὴν Ἀνατολὴν Τζουμέρκα. Ἀπὸ τὸ δημόσιον δρόμον (Ντερβένι) καὶ πάνω εἶναι τὸ Ριζό, ὅπου τὰ φαράγγια καὶ οἱ ρεματιὰς ἀπ' τὶς πλαγιὰς τοῦ βουνοῦ κατεβαίνουν χαλίκια, ἀπ' τὰ ὅποια σχηματίσθηκαν οἱ «χαλιάδες» σὰν πελώρια λευκὰ τρίγωνα. Ἐκεῖ πολλὰς φορὰς οἱ τσοπάνηδες κυλᾶνε βράχους ἀπὸ πάνω καὶ ἀκούεται τὸ κατρακύλημα μὲ τὸν φοβερὸ ἐπαναλαμβανόμενον ἀντίλαλον, ἰδίως στὴν τεράστια χαράδρα τοῦ Χάβου.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου

1. Ζωγραφικοὺς πίνακες ἀπὸ τὴν τελευταία ἀποψὴ εἶχε κάμει ὁ ντόπιος δημοδιδάσκαλος Γιώργος Δ. Ἀράνης πού τοὺς εἶχε ἐκθέσει καὶ στὴν Ἀρτα, ἀλλὰ δὲν γνωρίζω ἂν σώζονται πούθενά. Ὁ ἴδιος εἶχε δημοσιεύσει καὶ πεζοτράγουδα, ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὸ χωριὸν, στὴν ἐφημερίδα τῆς Ἀρτας «Ἡπειρωτικὸν Βῆμα» πού ἀνομάσθηκε ὕστερον «Ἐλεύθερος Λόγος».

Χαρακτηριστικὰ εἶναι οἱ τοποθεσίαι τοῦ Βουνοῦ: στὴν Ἀραπόλακκα, Μακρύκαμπο, Μαυρόδαρο, Κερασιά, Δασκαλάκη, Παλιοκουμπλιά, Τράκαλη, Πύργο, Γκισσό, Κολιάρη, Βασιλὴ Ζώη, Γκορτσούλα, Μέκουνα Καλυβάκια, Μαράϊκα, Λίπα, Ἀμορζούλα, Τιμπλοϊάννη, Πουρνάρι, Δυὸ Χαλιάδια, Τούμπια, Πατρούλες, Νεράκι, Ραχάο.

λες, Ἀναγνώσταϊκα, Παπαδαϊκα, Μεγάλη Πέτρα, Πουρναράκια, Λιούμη, Κρύα Βρύση, Γκορτοιά, Νάστη, Μπρούζη, Μπιστούρα, Ψηλή Ράχη.

Στὸ βουνὸ αὐτὸ ἔμεναν, ὅταν ζοῦσε ἡ παλιά πλάση, οἱ Ἀἰλλένηδες, ὑπερφυσικοὶ ἄνθρωποι μὲ σώματα σὰν βουνὰ πρὸς ἀπὸ καὶ πάνω σκύβαν κάτω στὸ ποτάμι καὶ πίναν νερό, οἱ ὅποιοι ὅμως ἐπειδὴ φανήκαν ὑπερφύλαοι ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ καταστραφῆκαν ἀπὸ κουνούπια μὲ σιδερένιες μύτες ποὺ ἔστειλε ὁ Θεός. Ἐνας τυφλὸς μόνον εἶχε μείνει ὅταν ἦρθε ἡ νέα πλάση καὶ ζήτησε σὲ ἓνα γύφτικο τὸ χέρι τοῦ γύφτου νὰ ἰδῇ τοὺς νέους ἀνθρώπους. Ὁ γύφτος τοῦ ἔδωσε τὸ καμένο σίδερο ὅπως τὸ εἶχε στὸ καμίνι καὶ ὁ Ἀιλλένης τὸ ἔσφιξε καὶ τὸ μάτιασε μὲ εὐκολία. Τότε εἶπε: «Κάτι εἰστε καὶ σεῖς, ἀλλὰ ἡμεῖς ἤμαστιαν πολὺ δυνατόι».

Συνέχεια εἶναι τὰ βουνὰ τῆς Φανερωμένης καὶ τῆς Ραψίστας. Ἐπειτα ὁ ἐπιβλητικὸς Τζουμέρκος μὲ τὶς κορφές του, τὶς ράχες, τοὺς χαλιάδες, τὰ ἀπόσκια, τὰ χιόνια καὶ τὴν ξακουστὴ Γκοῦρα (Καταρράχη) ποὺ ἔχει πολλοὺς θρύλους καὶ φαίνεται ἀπὸ μακριὰ σὰν ἄσπρη στήλη νὰ κατεβαίνει ὀλοφρεισμένη. Αὐτὴ ἀνοίγει τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, κατὰ τὴν παράδοση, καὶ βγάζει σαρμανίτσες, οἰκιακὰ σκευῆ καὶ ζῶα καὶ κλείει τοῦ Ἀγίου Δημητρίου, ὅποτε τρέχει στὸ πίσω μέρος τοῦ βουνοῦ, στὰ Θεοδώριανα. Οἱ κορφές τοῦ Τζουμέρκου εἶναι δημορφόγραμμας καὶ ἡ πρὸ ξακουστὴ εἶναι ἡ Κοστελάτα ποὺ ἔχει τὸ γνωστὸ τραγούδι: «Ψηλὰ στὴν Κοστελάτα βοσκοῦν τὰ πρόβατα, χορεύουν τὰ κορίτσια μὲ τὰς(η)μοζώναρα...», ποὺ τραγουδιέται καὶ χορεύεται μὲ στρωτὸ χορὸ, ὅπως τὸ Καγγελάρι, στὸ χωριὸ Θεοδώριανα στὶς 15 Αὐγούστου στὸ πανηγύρι.

Συνέχεια ἔρχονται τὰ βουνά: τὸ Αὐτὶ ἀπ' τὸν Τζουμέρκο, τὰ Ἀγραφα, τὸ Ραντοβύζι καὶ τὰ Βραγκινά, ἡ Χελώνα, τὸ Μακρυνόρος, τὰ Ἀκαρνανικὰ Ὄρη καὶ ἀνάμεσά τους ὁ Ἀμβρακικὸς κόλπος σκεπασμένος μὲ γαλάζια θολὴ καταχνιά, καὶ πρὸς τὴ δύση τὰ βουνὰ τοῦ Ζαλόγγου καὶ τὰ Σουλιώτικα. Ἐπίσης τὸ βουνὸ τῆς

Ἄρτας Πετροβούνη (Περάνθη), ὅπου κάθε Σταυροῦ (14 Σεπτεμβρίου π. ἡ.) γίνεται μεγάλη ἐμποροπανήγυρι. Γιὰ τὸ πανηγύρι αὐτὸ προσμένουν μὲ λαχτὰρα τόσοι καὶ τόσοι ἀπὸ τὰ γύρω ὄρεινὰ χωριά (τῶν Τζουμέρκων, τοῦ Ξηροβουνίου, τοῦ Σουλίου, Βάλτου καὶ τοῦ Ραντοβυζίου) νὰ πᾶνε στὴν Ἄρτα, νὰ ἰδοῦν τὴν παραμυθένια πόλη τῶν ὀνείρων τους καὶ νὰ ψωνίσουν τόσα καλοῖδια ἀφοῦ πωλήσουν τὰ μανάρια, ἀλλὰ μὲ φόβο μὴν τοὺς πιάσουν οἱ Ἑβραῖοι καὶ τοὺς βάλουν στὰ λανάρια γιὰ νὰ βγάλουν τὸ αἷμα ποὺ τὸ χρειάζονται γιὰ νὰ μεταλαβαίνουν, ὅπως διηγόταν ἡ κατόχρυνη βάρβα σὶὰ ἐγγόνια.

Ὁλη αὕτη ἡ ἔκτασι διασχίζεται ἀπὸ τὸν Ἀραχθὸ ποταμὸ ποὺ φαίνεται ὁ πλατὺς γιαιὸς του καὶ, ὅταν κατεβάξῃ ἀκούεται νὰ βουίξῃ ἀπειλητικὰ. Ἐπίσης φαίνεται ὁ κάτασπρος γιαιὸς τοῦ Κακολάγκου ποὺ κατεβαίνει ἀπὸ τὸ Χάβο καὶ ἐνώνεται κάθετα μὲ τὸν Ἀραχθὸ κοντὰ στὸ Παραπόταμο. Ὅταν κατεβάξῃ, ἐπειδὴ κόβει κάθετα τὸ ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ, φράζει τρόπον τινὰ αὐτὸν καὶ ὁ Ἀραχθὸς λιμνάζει ἐν μέρει ἀπὸ ἐκεῖ καὶ πάνω. Πάνω ἀπὸ τὴ Ραψίστα, ὅπου ὁ Ἀραχθὸς κάπου εἶναι πολὺ στενός, εἶχε πέσει κάποτε ἓνα μεγάλο δένδρο καὶ τὸν ἔφραξε καὶ εἶχε κάμει μεγάλη λίμνη ποὺ ὅταν μὲ τὴν πίεσι παραμέρισε τὸ δένδρο, ἀπὸ κεῖ καὶ κάτω πλημμύρησε ὁ τόπος ἀπ' τὸ πολὺ νερό.

Ἐπίσης φαίνονται πλῆθος οἱ δασωμένες ραχοῦλες καὶ οἱ ρεματὲς μὲ κουμαρὲς καὶ ρεῖκια καὶ ἄριες καὶ γράβους καὶ πλατάνια καὶ πουρνάρια καὶ φελίκια καὶ πουρδαλιές καὶ σπιρογκουνιές καὶ ἄπειρες ἀγράμπελες καὶ παντοῦ τὰ περιποιημένα πεζούλια τῶν χωραφιῶν. Τὶ ὑπέροχη σκηνογραφία!

Νὰ πάλι τὸ Κρυονέρι, τὰ Πολίτσιανα, οἱ Ναζαῖοι καὶ τοῦ Ἀντριά, τὰ Λαγκάδια καὶ ἡ Φτέρη, ἡ Μπούγα, τὸ Τραπεζάκι, ὁ Ἄμμος, τὰ Ποτιστικά, ἡ Θέλλα καὶ ἡ Σμίξη, ἡ Νεζερίστρα, τὸ Πλατανόρρεμα, ὁ Κάμπος τῆς Ἄρτας καὶ ὁ Βάλτος πρὸς τὴ Φιλιπιάδα ποὺ τὰ περισσότερα παρὺχθια τοῦ ποταμοῦ καὶ πεδινὰ μέρη εἶναι γόνιμα καὶ εὐλογία Θεοῦ γιὰ ὅσους ἔχουν ἐκεῖ χωράφια.

Τὴν αὐγὴ πότε—πότε ἡ ἀντάρα σκεπὰ.

ζει την κοιλάδα του ποταμού, και όσο ο ήλιος ανεβαίνει, απλώνεται και ἀ-έρχεται τις λαγκαδιές και τὰ πλάγια του βουνού και σιγά—σιγά χάνεται. Αυτό είναι από τὰ λίγα φαντασμαγορικά θεάματα.

Κάθε βράδυ, όταν αρχίζει νὰ βασιλεύη ο ήλιος, είναι θαυμάσιο θέαμα νὰ βλέπη κανείς τὰ «ήσκια» πῶς κατεβαίνουν λίγο—λίγο ἀπ' τὰ δυτικά βουνὰ μέχρι τὸ ποτάμι και ἀπὸ ἐκεῖ πῶς ανεβαίνουν πρὸς τὴν ἀνατολή παίρνοντας ποικίλα χρώματα και πῶς σβήνουν λίγο—λίγο στις κορυφές του Τζουμέρκου και στὰ ξεφτίδια τῶν σύννεφων πού είναι συχνὰ ἀπὸ πάνω του και σχηματίζουν τὴν ἀεροκρέμαστη μαγικὴ χώρα του

«'Αστράφτ' ἀπὸ τὸ Ζάλογγο—Πιάσε, δέσε τ' ἄλογο (θὰ βρέξη)».

«'Αστράφτ' ἀπὸ τ' χελώνα—Βάλ' το σιτὴν 'Αχυρῶνα (θὰ βρέξη)».

«'Αστράφτ' ἀπ' τὴν Κρασσοπουλὴ—Τράβα το νὰ κυλισθῇ (θὰ κάμη καλωσύνη)».

«'Αστράφτ' ἀπ' τοῦ Μανουρά—Τράβατο νὰ ξύσ' τὴν νοιρὰ (θὰ κάμη καλωσύνη)».

«Σκούζει τὸ σύννεφο και θὰ ρίξῃ πολὺ νερό».

«Κουκούνησε τὸ σύννεφο και ὅπου γάναι θὰ κάμη κατακλυσμός)».

Στὸν ἀπλωμένον αὐτὸν ὁρίζοντα είναι σκορπισμένα τὰ γραφικὰ χωριουδάκια τῶν Τζουμέρκων, καθένα μὲ τὴν ὁμορφιά του, τοὺς θρύλους του και τὶς συνήθειές του.

7. Τὸ πέρασμα τοῦ 'Αραχθοῦ ποταμοῦ.

Ἡ Νησίστα ἔχει ἀνατολικὸ σύνορο τὸν 'Αραχθὸ ποταμό, πὺ ἀπὸ τὸ 1881 ἕως τὸ 1912 ἦταν σύνορο τοῦ ἐλευθέρου Ἑλληνικοῦ Βασιλείου και τῆς τουρκοκρατουμένης ὑπόλοιπης Ἡπείρου. Τὸ ποτάμι αὐτὸ μόνον τὸ καλοκαίρι περνιέται μὲ τὰ πόδια στοὺς πόρους. Τὸ χειμῶνα κατεβάζει πολὺ νερὸ και περνιέται μόνον μὲ μονόξυλα, ἐπειδὴ ἐκεῖ κοντὰ λείπουν γεφύρια και περαταριές. Πολλοὶ κάτοικοι τῶν χωριῶν ἔχουν κτήματα ἢ σπίτια και συγγενεῖς στὰ ἀπέναντι μέρη και γι' αὐτὸ ἡ διάβαση τοῦ ποταμοῦ είναι μεγάλο ζήτημα. Συνήθως ἀναλαμβάνουν ὠρισμένοι ποραποτάμιοι κάτοικοι ὡς περατᾶροι κάτοχοι μονοξύλου νὰ διαπρωιώνουν τοὺς ἀνθρώπους πληρωνόμενοι κάθε φορὰ. Οἱ τακτικοὶ ὅμως στὸ πέρασμα είναι «νοριᾶτες» στὸν περατᾶρο, δηλ. πληρώνουν ἢ δίνουν κάθε χρόνον ὠρισμένο ποσὸ γεννήματος και τοὺς περνάει πέρα και δῶθε ὠρισμένες ὥρες τῆς ἡμέρας.

Ἄλλοτε γίνονταν και συμφωνητικὰ μὲ

δειλινού «χτισμένη στὸν ἀέρα, ἀπὸ τὰ νέφια, ἀπὸ τὸ φῶς κι' ἀπὸ τὰ ξωτικά».

Καὶ ὅταν ὁ οὐρανὸς είναι βουρκομένος και σύννεφα, βροχές, χιόνια και χαλάζια δέρνουν τὸν τόπο, τὸ χωρὸ σιτὴν ἄγρια πάλι τῶν στοιχείων είναι πανέμορφο, οἱ ἀστράπες, οἱ λάμπεις και τὰ σχήματα τῶν κεραυνῶν και οἱ τρομακτικοὶ κρότοι και τὰ τραντάγματα τῆς γῆς, και τὸ χαλάζι και τὰ ἄφθονα νερὰ και ὁ ἄνεμος, δειχνουν σκηνές μάχης Τιτάνων, Δρακόντων και Γιγάντων.

Ὁ λαὸς ἀπὸ διάφορα σημάδια κάνει και μετεωρολογικὰ παρατηρήσεις. Ἄν φανοῦν σύννεφα στὸ Γοργόμυλο, ἐξάπαντος ἐπείκειται βροχή.

τὸν περατᾶρο και τοὺς ἐνδιαφερομένους κατοίκους. Παραθέτομε τὸ παρακάτω ἀπὸ τῆ Συλλογῆ τοῦ συγχωριανοῦ μου Χριστοδούλου Δάσκαλου ἢ Δασκαλάκη πὺ βρίσκειται στὰ Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους (Κ. 48,8):

«Σήμερον ἐσυμφωνήσαμεν ἡμεῖς οἱ χωριανοὶ Νητιστιῶτες, ὅσοι περᾶμε πέρα, και ἐσυμφωνήσαμεν μὲ τὸν Χρῆστο Δάσκαλο διὰ νὰ μᾶς περάσῃ στὸ ξύλο του πέρα και δῶθε ἀπὸ σήμερον ἕως νὰ περάσῃ τὸ ποτάμι μέσα, νὰ περάγουν γενικὰ (:) μέσα, τότες θὰ τ' ἀφήσῃ τὸ ξύλο και ὅσα ὀνόματα περάσουν πέρα και δῶθε, ἔχομε νὰ τὸν πλερώσωμε ἀπὸ ἐνάμισο πινάκι γέννημα τὸ σπῖτι, τὰ ὅσα ὀνόματα μᾶς περάσῃ, και δὲν ἔχει νὰ λείψῃ ἀπὸ τὸ ξύλον οὔτε μία μέραν και σὲ τοῦτο ἐμείναμεν σύμφωνοι και τὰ δύο μέρη και ὑποφαινόμεστε διὰ χειρὸς μας.

1881: 1: Φλεβάρου Νησίστα.

Ἀκόμα ἂν και περάσω κανέναν κακοῦργον (:) ἀνθρώπον) και δὲν δώσω χαμπέριν τὴν ἰδίαν ὥραν εἰς τὸν μουχιάρην ἔχω νὰ παιδεύωμαι κατὰ τὸ βασιλικὸν νιζάμι και νὰ πληρώνω και γκίζαν.

μουχιάρι τοῦ χωριοῦ

γιάνι κοσταντῆς

(Τ.Σ.)

«κοσταντη καπρουτζος
 «βασίλη κήτζους
 «γηόργου παλαούρας
 γηότη κοσταντης
 «'Ανασταση Γούλας
 Θαναση γηοργος
 παναγηότης Θα
 νάση βασιλης
 «χρηστο αναγνωστης
 «αναγνώστη Θωδωρης
 σονης Θωδορης
 «:κολιω· παλαούρας
 «δημ. Πιλιούμης (:)
 «γληγόρη Ραχιώτης
 «μητζος ραχηοτης».

(^οΟπισθεν): «Τούλα Θανας Σουσος»

Φωτοτυπία του έγγραφου τούτου δημοσιεύθηκε στην Έφημερίδα «ΝΕΑ ΕΠΟΧΗ» αριθ. 4 (Ιούλιος 1936) εν Αθήναις.

8. Η Νησιότα επί Τουρκίας.

Τὸ χωριὸ ἐτουρκοκρατεῖτο μέχρι τὰ 1912 καὶ ἐπειδὴ ἀπὸ τὸ 1881 ἕως τὸ 1912 τὸ ποτάμι ἦταν σύνορο τοῦ Τούρκικου μετὰ τὸ Ἑλληνικόν, οἱ κάτοικοι λέγαν: «πᾶμε στὸ Ἑλληνικόν» καὶ ἐκεῖνοι «πᾶμε στὸ Τούρκικον». Ἀπέναντι ἀπὸ τὸ Τραπεζάκι, μεταξὺ Ἀμμου καὶ Κερασίτσας, εἶναι ἡ Πολεμιστρα καὶ στὸ Καθαραβούνι εἶναι τὸ Καρακόλι, καὶ πάνω στὸ κεντρικὸ χωριὸ ἡ Κούλα καὶ ἄλλο Καρακόλι γιὰ τοὺς τούρκους φρουροὺς καὶ τὶς τουρκικὰς ἀρχάς. Τὸ χωριὸ τὸ διοικοῦσε ὁ μουχτάρης (πρόεδρος τῆς Κοινότητος) καὶ δυὸ ἀγάδες (ὡς σύμβουλοι). Ὁ μουχτάρης εἰσέπραττε τοὺς φόρους καὶ ἀντιπροσώπευε τὸ χωριὸ σ' ὅλες τὶς ἀρχὰς γιὰ τὰ διάφορα ζητήματα. Ἄλλη ἀρχὴ ὅταν ὁ

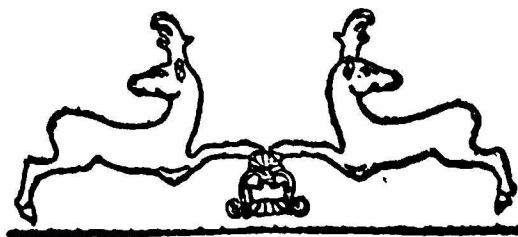
μοντήρης καὶ οἱ ζαπιτιέδες. Ἡ ἀμέσως ἀνωτέρα ἀρχὴ χωροφυλακῆς στάθμευε στὶς Κουμζιάδες, στὴ θέσῃ Κιάφα μεταξὺ Γοργύμυλου καὶ Γκιλμπετρίνας καὶ Ἀβαρτίτσας καὶ Κουμζιάδες ὅπου ἐσώζοντο ἐρείπια στρατώνων. Μετ' αὐτὴν ἀνωτέρα ἀκόμη ἀρχὴ ἦταν στὴ Φιλιππιάδα καὶ ἡ ἀνωτάτη διοίκηση ἦταν στὰ Γιάννινα.

Ὁ κόσμος ἐπὶ τουρκοκρατίας καὶ ἐκεῖ ὑφίστατο πολλὰς πιέσεις καὶ οἰκονομικὰς καὶ ἠθικὰς. Πόσοι γέροι τοῦ χωριοῦ δὲν μοῦ διηγοῦντο πληθώραν περιπτώσεων ποὺ τὰ τουρκικὰ ἀποσπάσματα ἢ οἱ διάφορες ἀρχὲς τοῦ χωριοῦ ἄρπαζαν ἀπὸ τοὺς κατοίκους τὰ γεννήματα καὶ τοὺς καρποὺς καὶ τὰ ζωντανά. Ἐπίσης ἐξεβίαζαν γυναῖκες καὶ ἀγγαρεῦαν τὸν κόσμον. Ἡ γιὰ μὲν ἐλεγε: «Τὶ καλὸ τυχοῖ ποὺ εἰστε τώρα ἐλεύθεροι! Ὅσο δουλέψετε εἶναι δικό σας. Ἐμᾶς μᾶς τ' ἔπαρνε ὁ Τούρκος καὶ τὰ κόπια μας πααῖναν χαμένα. Δὲν ἤθελα τίποτε ἄλλο, νᾶχα τὰ χρύδια σας, τὰ νᾶτα σας καὶ τὴν προκοπὴν σας δὲν τὴν ἤθελα», αὐτὰ βέβαια μᾶς τᾶλεγε γιὰ νὰ μᾶς κεντρίσῃ τὴν ἐργατικότητα.

Λόγῳ τῶν τουρκικῶν πιέσεων ὁ κάθε κάτοικος εἶχε καὶ μιὰ περιπετειώδη ζωὴ. Ἀφῆναν τὰ κτήματα σὲ ἄλλους καὶ φεῦγαν στὰ ξένα: στὸν Κάμπο τῆς Ἀρτας, καὶ στὰ ἐλεύθερα μέρη μετὰ τὸ 1881.

Ὅταν ἦρθε τὸ σύνορο στὸ ποτάμι, πολλοὶ ἐγκαταστάθηκαν στὴν Πέρα Νησιότα, στὸ Ἑλληνικόν. Μποροῦμε νὰ εἰποῦμε ὅτι τότε πολλοὶ μικροὶ συνοικισμοὶ μετὰ τοὺς νέους κατοίκους ἐξελίχθησαν σὲ χωριά.

(Συνεχίζεται)

ΗΠΕΙΡΟΤΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΜΕΡΑ ΛΥΡΙΚΗ

Νύχτα τραγική.
Πάθη σκοτεινά...
Μέρα λυρική
φέξε μου ξανά.

Στοχασμοί, δαρμοί,
σύνεφα νοερά.
"Α, ποιά πλάνα όρμη
για ζωής χαρά!

Κάμε νά μπορώ
πλέρια νά αίσθανθώ
πέρ' άπ' τόν καιρό
κάθε μου άγαθό.

"Ασε νά διψώ
κόσμους μακρινούς.
Τίποτα λειψό
νά μη στέργει ό νούς.

Φέρε δροσερή
τήν καθάρια αύγή
πού εύωδā χλωρή
σάν παιδούλα ή γή.

Μές στόν άπαλό
τόνο τοϋ ρυθμοϋ
λϋσε τό θολό
φως τοϋ λογισμοϋ.

Σέ ώρα μυστική
οβήσε τά δεινά.
Μέρα λυρική
φέξε μου ξανά.

Ρήγας Γκόλφης

Τ Ω Ρ Α...

Τώρα περνώ
μ' άδιάφορη ματιά
και στην καρδιά μιā πέτρα.
Τώρα περνώ
τό μέτωπο ψηλά
άληθινή φαρέτρα.

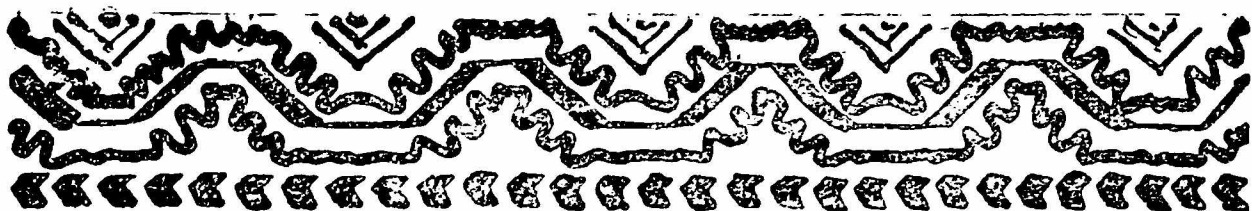
Τώρα, μεθώ
μέ τοϋ άνέμου τη θωριά
και μέ τη μπόρα.
Τώρα, μεθώ
χωρίς γαλάζια δειλινά
στην όποιαν ώρα,

Τώρα, γελώ
την ψεύτικη χαρά
πού άπλώνετ' ένα γύρω.
Τώρα, γελώ
την κάθε συμφορά
πού πέφτει μας μέ κλήρο.

Τώρα, θρηνώ
την άδικη όμορφιά
πού θε ν' άρπάξει ή μπόρα.
Τώρα, θρηνώ
μονάχα τη χαρά
πού χάρηκα μιάν ώρα.

Μαρία Αρναδίου

ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ ΖΙΤΣΑΙΑΣ

«ΠΑΛΗΕΣ ΓΙΑΝΝΙΩΤΙΚΕΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ»

Η ΣΥΡΜΑΤΕΝΙΑ

Στάσου λιγάκι—λέει ο Βασίλης στον αδερφοποιητό του, μόλις βγήκαν σ' άνοιχτό μέρος, κοντά στην εκκλησία— και πές μια ευχή, για να βρούμε ευκαιρία να γυρίσουμε το κεφάλι πίσω. "Ανθρωπος είναι η κούτσουρο;

Ο Λάμπρος που βόδιζε δίπλα του καμαρωτός, όχι μόνο γιατί η τιμητική θέση που είχε απόψε, ήταν να έκτελῃ τις επιθυμίες του φίλου του, αλλά πιδ πολύ, γιατί ήξερε τόν καυμό του, κοντοστάθηκε πρόθυμα και ζήτησε ένα ποτήρι κρασί από τους «δλάμηδες».

—Θά κάνω εἶπε, μια ευχή για να τιμήσω τους συμπεθέρους.

Οι «δλάμηδες» πεντέξη νέοι, ζωσμένοι με κόκκινους ριγωτούς ταυτάδες, που κρατούσαν τις κανάτες με το κρασί και τὰ ποτήρια σ' άσημένιους σκαλιστούς δίσκους, βιάστηκαν ποιδς να πρωτοδώση την κούπα. Γύρισε και σήκωσε το ποτήρι ψηλά.

Η πομπή σταμάτησε και περίμενε. Ο γαμπρός με τῇ συνοδεία του έστρεψαν κατὰ πίσω. Τ' αναμένα δαδιά κ' οι λαμπάδες που τους πλαισίωναν, ύψώθηκαν χαρούμενα.

—Πίνω—λέει τούτη την κούπα στην υγεία των συμπεθέρων. Να μας ζήσουν τὰ νιόγαμπρα.

Στην υγεία τους. Να μας ζήσουν—άκούστηκε μια λαχή απ' όλα τὰ στόματα.

Ο γαμπρός, κύτταζε επίμονα, προσπαθώντας να ξεχωρίση το πρόσωπο που τόν ένδιέφερε.

Η γαμήλια πομπή φανταχτερή, πολύχρωμη, χωρισμένη στα δύο, μάκραινε ως το δάθος του δρόμου. Οι πρώτοι ήταν οι δικοί του. Οι άλλοι που ακολουθούσαν, ήταν

τὰ σόια της νύφης. Στους πρώτους προηγείτο ο γαμπρός, με τόν αδερφοποιητό του και τόν κουμπάρο. Στους δεύτερους, η νύφη με τους μπαρμπάδες της

Κόκκινες λάμπεις και μαύρες σκιές τρεμόπαιζαν πάνω από όλα τὰ κεφάλια. Τὰ χέρια με τους αναμένους πυρσούς, ήταν ύψωμένα κι' η άστρένια νύχτα, είχε διαλυθῇ γύρω τους, μέσα σε μια φλόγινη άχνα.

Ο γαμπρός ήταν λεδεντόκορμος κι' άμορφος. Τὰ δλόμαυρα μάτια του, σαίτες γοργές, πετούσαν, κι' ανάμεσα από το πλήθος σημάδευαν μ' άγωνία τόν πολυπόθητο στόχο.—«Τὸ μάτι τ' άετοῦ...» Έτσι συνήθως τόν έλεγαν, για να φανερώσουν μ' αὐτὸ τοῦ μυαλοῦ του τῇ γρηγοράδα.

Στὰ χείλη του, ένα εἰρωνικό χάμόγελο χαράχτηκε για λόγου του. Νά λοιπόν πῶς τοῦτο, τοῦ άετοῦ τὸ μάτι, που παρακολουθούσε από τὸ μπάγκο του, τῇ δουλειά σ' ὅλο τὸ πλάτος τοῦ μαγαζιῦ του, δέ μπορούσε τώρα να πιάση και να ξεδιαλύνει οὔτε αὐτὴ τὴν ὕστατη στιγμή, εκείνο που τόν τυραννούσε δυὸ χρόνια.

Τὸ πυκινὸ σκοτεινὸ μαγνάδι, που σκέπαζε δυὸ χρόνια τώρα τὸ μεγάλο μυστήριο της μοίρας του, και δέ μπορούσε να τὸ σηκώση για να ἰδῇ ξεκάθαρα, στεκόταν και τώρα εμπόδιο μπροστά στὰ μάτια του και δέν τ' άφηνε να ἰδοῦνε τὴν ἀλήθεια. Μονάχα που τώρα ήταν άσπρογάλαζιο, κεντημένο με πούλιες χρυσές κι' άχιδοβολούσε στὰ φῶτα και κυμάτιζε ἀνάλαφρο, γύρω από τὸ κεφάλι της νύφης. Τί να έκρυβε τάχα μέσα του, εκείνο τ' ἀνάλαφρο πέπλο, που αὐτὸς δέν έφτανε να τὸ σηκώση, και που

δταν θά τὸ σήκωνε, θά ἦταν πιὰ, πολὺ, μὰ πολὺ ἀργά;

Ἡ πρόποση τελείωσε, καὶ τὸ ψῖκι συνέχισε τὸ δρόμο του γιὰ τὴν ἐκκλησίαν. Ὁ Βασίλης, μὲ σφιγμένα τὰ φρύδια σὲ σκληρὴ γραμμὴ, βυθίστηκε πάλι στοὺς λογισμοὺς του. Τὶ νὰ φερναν πίσω γι' αὐτόν; Ποιὰ ἀπὸ τίς δύο ἔπαιρνε; Τὴ «μέρα» ἢ τὴ «νύχτα»;

Μ' αὐτὰ τὰ ὀνόματα ἦταν γνωστὲς, οἱ δύο κόρες τῆς κυρὰ Γίτσας, τῆς ἀρχοντοχήρας ἀπὸ τῆς Λούτσας. Ἡ μιὰ, λέγαν, ἦταν ξανθὴ κι' ὁμορφὴ σὰν τὸν ἥλιο κι' ἡ ἄλλη, μαύρη κι' ἀσκημὴ σὰν τὴν ἀναστρεφνύχτα.

Ἡ προξενήτρα, μιὰ γρηῃ θεῖά του σταλμένη ἀπὸ τὸ σόϊ τῆς νύφης, τοῦχε πῆ τ' ὄνομα καὶ τὸ τζάκι—Κόρη τοῦ τάδε—σοῦ λέει ὁ ἄλλος—ἐγγονὴ τοῦ δεῖνα.—Τίποτε ἄλλο δὲν ἤξερε.—«Εἶναι καλὴ θεῖά;»—«Ἔτσι λένε μάτια μου. πὼς εἶναι πολυέμορφη.»—Τὰ δαχτυλίδια, παληὲς πατρογονικὲς ἀντίκες, ἀλλάχτηκαν, κι' ὁ λόγος, βούλα χρυσῇ στῆς τιμῆς τὸ δευτέρῃ, λιθάρι στὸ πηγᾶδι τῆς τύχης ἔπεσε καὶ δὲν ἦταν εὐκολο νὰ γυρίσῃ πίσω.

Πέρασε λίγος καιρὸς μὲ τὴ χαρὰ καὶ τὸ καμάρι, ποὺ θάπερνε τὴν κόρη τοῦ τάδε τὴν ἐγγονὴ τοῦ δεῖνα, τὴν πολυέμορφη, κατὰ τὰ λόγια τῆς γρηῃς, κι' ὕστερα ἄρχισαν οἱ ἀνάποδες πληροφορίες, οἱ ὑποπτες ἐρωτήσεις, τὰ ὑπονοούμενα, τὰ μισόλογα ποὺ τοῦ γεινοῦσαν ἕνα σωρὸ ἀμφιβολίες καὶ σκέψεις τυραννικὲς.

Καὶ μιὰ μέρα ἕνας ξάδερφος, τοῦ ἔθεσε ξεκάθαρα τὸ ρώτημα.—«Ποιὰ παίρνεις Βασίλη ἀπὸ τίς δύο; Τὴ μέρα ἢ τὴ νύχτα;»—«Λίτσας τὴ λένε τὴ δική μου—ἀπάντησε—τί ἔχεις ἀκουστά;»—«Ἄμ' τί νὰ σοῦ πῶ; Ποῦ νὰ ξέρω; Ἡ πονηρὴ ἢ μάνια τους, «Λίτσας τίς λέει καὶ τίς δύο, μὰ οὔτε ξέρει κανένας ποιὰ εἶναι ἢ Ἀμαλία καὶ ποιὰ ἢ Βαγγελὴ».

Μετὰ ἀπ' αὐτόν κι' ὁ Ἀάμπρος, ὁ φίλος ὁ γκαρδιακός:—«Δὲ μοῦ λὲς Βασίλη, τί σοῦταξαν;»—«Τὰ μαγαζιά στὸ Κριθαροπάζαρο. Γιατὶ ρωτᾷς; Ξέρεις πὼς ἐγὼ δὲν πολυσκοτίζομαι γιὰ τὴν προίκα»—«Νά!.. ρωτᾷς,

γιατὶ λένε, πὼς τ' ἀκίνητα θά τὰ δίνανε στὴν ἀσκημὴ, καὶ πὼς τὴν ἄλλη θά τὴν πάντρευαν ἀπροικη».

Σοβαρὲς ὑποψίες τώρα τὸν βασάνιζαν.

Τριγύριζε σὰ χαμένος: Παραμελοῦσε τὸ μαγαζί του, κι' ἡ δουλειά του, ἔπαιρνε ὄλο τὸν κατήφορο. Ἐγινε κακόκεφος. Δὲν μιλιώτανε πιὰ. Τὸ μόνον ποὺ ἔκανε τώρα, ἦταν ν' ἀργοπορῇ τὸ γάμο. Νὰ τὸν ρίχνῃ, ἀπὸ Χριστοῦγεννα σὲ. Πάσχα κι' ἀπὸ Πάσχα σὲ Δεκαπενταύγουστο.

Οἱ τεχνίτες του, τὸν ἐβλεπαν παραξενεμένοι.

Τὸ φιλοδοῦλεμα τῶν ἀσημικῶν ἔμεινε στὰ χέρια τῶν καλφάδων. Ὁ μεγάλος τεχνίτης, τ' ἀφεντικὸ τους δὲ νοιάζονταν πιὰ ποῦ θά βάλουνε τὸν δικέφαλο, ποῦ τὸ παγῶνι, ποῦ τὴν πεταλοῦδα καὶ τὸ λουλοῦδι. Δὲν ἔλεγε πὼς θά σκαλίσουν, θ' ἀσημώσουν, θά φλουροκαπνίσουν, τίς συρματερὲς ζῶνες, τὰ νταντελωτὰ κουμπιὰ γιὰ τὰ γελέκια, τὰ κεμέρια, τίς θήκες, τὰ δισκοπότηρα καὶ τὰ λογιῆς λογιῆς ξακουσμένα ἀσημικά, ποῦ ἡ πρᾶμάτεια τους ἔφτανε ὡς τίς ξένες χώρες κι' ἡ φήμη τους ἔλαμπε σὰν τὸν ἥλιο. Δὲν διάταζε πιὰ, ἀψὺς καὶ σβέλτος, νὰ τελειώσῃ γρήγορα ἡ δουλειά, νὰ φύγουν τὰ παραγγελμένα καὶ ν' ἀρχίσουν ἄλλα γιὰ νὰ γιομίσῃ πάλι τὸ μαγαζί. Μπαινόβγαίνε ἀμίλητος κι' ὅταν τὸν ρωτοῦσαν τοὺς ἀπαντοῦσε βαρυεστημένα.—«Τὴ δουλειὰ τὴν ξέρετε. Κάντε τὰ κατὰ πὼς θέλετε σεῖς».

Ἀπὸ τὰ κοσμήματα καὶ τὰ λογιῆς καλλιτεχνήματα. ποῦ ἦταν ὄχι μόνον τὸ ἐπάγγελμα του καὶ τὸ συμφέρο του, ἀλλὰ καὶ τὸ μεράκι του ἢ φλόγα τῆς ψυχῆς του, ποῦ τὴν ἔβαζε μέσα τους καὶ τοὺς ἔδινε τὴ λάμψη καὶ τὴν πνοή, τὰ μάτια του περνοῦσαν ἀδιάφορα, γιὰ νὰ σταματήσουν σκοτεινιασμένα μόνον μπροστὰ στὴ Συρματένια.

Κι' ἦταν αὐτὴ ἡ Συρματένια. μιὰ ἀσημοσκαλισμένη γυναῖκα, μὲ περήφανο στήθος, μέση λιανή, καὶ τὸ κεφάλι γυρμένο πλάϊ χαδιάρικα. Τὰ μάτια τῆς ἀμυγδαλωτά. Τὰ μαλλιά μακρὰ, φλουροκαπνισμένα στὸ ξανθό. Στεκόταν πάνω σ' ἕνα βᾶθρο ἀπὸ χρυσὸ σύρμα πλεγμένο σὰν νταντέλα. Τὴν ἔφτιαξε μὲ τὰ χέρια του καὶ τὴν ὠνό-

μασε «Συρματένια.» Τοῦ ἄρεζε αὐτὴ ἡ γλυκόσυρτη λέξις, ἡ τραγανή, ποὺ τὴν πρόφερνε μὲ τρυφερότητα. Ἀλλὰ μπορεῖ κι' ἕλας.. Γιατὶ ἡ σκέψις τοῦ ἦταν τυλιγμένη σ' ἐκεῖνο τὸ χρυσοῦ νταντελωτὸ σύρμα ποὺ ἦταν στημένη, κι' ὥρες τὴν κύτταζε καὶ τὴ ζωντάνευε μὲ τὴ φαντασία τοῦ. Τέτοια τὴ θέλω τὴ γυναῖκα ποὺ θὰ πάρω, ἔλεγε μὲ τὸ νοῦ τοῦ κι' ὅπως κι' ἂν τὴ λένε, μοῦ εἶναι ἀδιάφορο. ἐγὼ θὰ τὴ λέω, Συρματένια.

Τώρα τὴν ἀτένιζε θλιβερά.

Πόσο μακριὰ εἶναι ἡ φαντασία κι' οἱ πόθοι, ἀπὸ τὰ πραγματικὰ καθέκαστα τῆς ζωῆς καὶ τίς βρυλές τῆς μοίρας!..

Πάνω σ' αὐτὴ τὴν ἀγωνία τὸν ἐρῆκε τὸ νέο πῶς ἡ πεθερὰ τοῦ, ἀρραβώνιασε καὶ τὴν ἄλλη Λίτσα.

Ὁ καινούργιος γαμπρός, εἶχε τσαρουχάδικο, ἐκεῖ κατὰ τὸ μεγάλο πλάτανο.— Ποιὰ νᾶπερνε ἐκεῖνος καὶ ποιὰ αὐτός; Ἔβαλε στὸ νοῦ τοῦ κᾶτι, μὰ πάλι δὲν τ' ἀποφάσιζε. Δυὸ φορές ξεκίνησε νὰ τὸν ἀνταμώσῃ καὶ πάλι ξαναγύρισε.— Πῶς νὰ τὸ πῇ; Ἀπὸ ποῦ ν' ἀρχίσῃ;

Ὅμως τὰ πράγματα εἶχαν σφίξει. Ἡ κυρὰ Γίτσα τοῦστειλε νέα παραγγελία. Νὰ ὀρίσῃ τὸ γάμο, γιατί ἀρραβώνιασε καὶ τὴ δεύτερη καὶ πῶς ἡ προῖκα εἶναι ἐτοιμη καὶ ὅλα ἐν τάξει. Τίποτε ἄλλο. Οὔτε φανέρωσε ποτὲ στὰ τόσα μηνύματα ποὺ τοῦ ἔκανε καὶ στίς τόσες ἀναβολές τοῦ, πῶς θύμωσε, πῶς πειράχτηκε, ἢ πῶς ἔβαζε κακὸ μὲ τὸ νοῦ τῆς. Λάου, λάου τὸν πήγαινε κι' αὐτὸ τὸν ἔβαζε σὲ μεγαλείτερη ὑποψία.

Τέλος, μιὰ μέρα, φόρεσε τὰ γιορτινά τοῦ καὶ πῆγε στὸ τσαρουχάδικο.

Φορτωμένο ἦταν τὸ μαγαζί, στολισμένο, φανταχτερό. Τσαρούχια κόκκινα, κεντημένα μὲ τέλεια χρυσᾶ, κρεμόνταν σὲ μεγάλες ἀρμαθιές. Ἀλλὰ μὲ μαῦρες φοῦντες, λεβέντικα γιὰ τὰ Ζαγόρια κι' ἄλλα ἀπλὰ μὲ σουβλερὲς μύτες γιὰ τὰ κάτω χωριά. Τὰ ράφια γιομάτα, οἱ μπάγχοι στηθαγμένοι· μαστόροι καὶ καλφάδες, δούλευαν ἀσταμάτητα.

Τὰ περιεργάστηκε λίγη ὥρα.— Τεχνίτης εἶναι κι' αὐτός, εἶπε μὲ τὸ νοῦ τοῦ, κι' ἡ δουλειά τοῦ βαρβάτη, καθὼς δείχνει. Τὸν

ὑπολόγισε, τὸ συγγαμπρό τοῦ καὶ τὸν χαίρετῃσε μὲ σεβασμό.

Ὁ Χρῆστος, ἕνας κοντός, παχύς μὲ μεγάλο κεφάλι καὶ κόκκινα μάγουλα, σὰν τὰ τσαρούχια ποῦφτιαχνε, τὸν δέχτηκε ἐγκάρδια. Ἀπὸ φυσικὸ τοῦ, γλυκομίλητος καὶ καλόκαρδος, τὸν χτύπησε στὸν ὦμο καὶ τὸν εἶπε κι' ὅλας ἀδερφό. Τοῦδεῖξε τὸ πρᾶμα τοῦ μαγαζιῦ τοῦ, τοῦπε γιὰ τὴ δουλειά τοῦ, γιὰ τὰ κέρδη τοῦ, καὶ τὸν πῆρε νὰ τὸν κερᾶσῃ στ' ἀντικρυνὸ κρασοπουλιό.

Τοῦτος ἦταν σ' ἀμυχανία. Ἀλλὰ ἄκουγε κι' ἄλλα στοχάζονταν. Ἀλλὰ ἔλεγε κι' ἄλλα πεθυμοῦσε νὰ ρωτήσῃ.

Καὶ νὰ γιὰ μιὰ στιγμὴ πέταξε τὴ μεγάλη κουβέντα.— Τί παίρνεις; Τί σοῦταξαν ἐσένα;

Παραξενεύτηκε ὁ Χρῆστος.— Πολὺ ἰντερισάρης εἶσαι βλέπω. Φοβᾶσαι μπᾶς καὶ παίρνω περισσότερα; Ἐ! τίποτα δὲν παίρνω! Ἐγὼ ἔχω τὴ σειρά μου. Τὴν παίρνω ἄπροικη, εἶπε γελώντας.

Θανατερὴ γλωμάδα ἀπλώθηκε στὸ πρόσωπο τοῦ Βασίλη. Τὸ ποτήρι ἔφυγε ἀπ' τὸ χέρι τοῦ.

— Πῶς δὲν παίρνεις τίποτε; τραύλισε. Γιατί;

— Βλέπω πῶς δὲ φχαριστήθηκες ἀδερφέ μου, ξαναλέει ὁ πρῶτος, κι' ἐγὼ εἶπα θὰ πάῃ ἡ καρδιά σου στὸν τόπο τῆς. Κι' ἐσὺ τί παίρνεις, γιὰ νὰχοῦμε καλὸ ρώτημα; Ἡ σειρά μου καὶ μένα νὰ μάθω.

— Ἐγὼ παίρνω τρία μαγαζιά στὸ κριθαροπάζαρο, ἀπάντησε σοβαρὰ κι' ἀπότομα.

Ὁ Χρῆστος κατάλαβε πῶς ὁ ἄλλος ἦταν ἄνθρωπος σφιγτός, συμφεροντολόγος. Δὲ σήκωνε χωρατά. Κάλλιο, εἶπε νὰ μάθῃ τὴν ἀλήθεια γιὰ τὰ μὴν ἔχομε ντράβαλα μετὰ. Κι' ὕστερα... γιατί νὰ τὸ κρύβῃ; Φανερά δὲν τοῦ τὰ δίνανε; Ἡ μήπως ὁ ἄλλος ἐπαίρνε λίγα;

— Χωράτεψα, ἀνθρωπέ μου, τοῦ λέει. Κι' ἐγὼ παίρνω. Πῶς γίνεται νὰ μὴν παίρνω; Μοῦ δίνουν τὸ σπῆτι τῆς γιαγιᾶς τῆς στὸν Κουραμπᾶ κι' ἕνα μπροστάκι στὴν Καλούτσια. Καθὼς τ' ἀράδιαζε μὲ γιομάτο τὸ στόμα καὶ τὰ τόνιζε χτυπητά, τὰ λογάρισε

και τοῦ φάνηκαν, τὰ δικά του, σάν περισσό-
 τερα.—Τώρα εἶναι, σκέφτηκε, πού θ' ἀνά-
 ψη τοῦτος ἐδῶ.—Ὅμως ἀντίθετα. Τὸ πρό-
 σωπο τοῦ Βασίλη ξαστέρωσε. Ἐνα χαμόγε-
 λο χάραξε στὰ πανιασμένα χεῖλη. Σήκωσε
 τὸ ποτήρι κι' ἤπιε στὴν ὑγεία τους—Καί
 στίς χαρές μας, ἀδερφε Χρῆστο.

Μετὰ ἔπιασε ἄλλες κουβέντες, μὰ σιγὰ
 σιγὰ, τὸ λόγο τὸν ἔφερε πάλι στίς ἀρραβω-
 νιαστικές τους.

—Τὴν εἶδες Χρῆστο τὴν κοπέλλα;

Ἦ Χρῆστος τὸν κύτταξε μ' ἀπορία.

—Πῶς; νὰ τὴ δῇ; Τὶ ρώτημα εἶν' αὐ-
 τό; Μπᾶς καὶ τὴν εἶδε κανένας ὥς τώρα
 τὴν ἀρραβωνιαστικιά του, γιὰ νὰ τὴ δῇ κι'
 αὐτός; Πραμάτεια εἶναι τὸ κορίτσι;

—Μὲ παρεξήγησες, φίλε μου, τοῦ λέει·
 δὲν εἶπα τέτοιο πρᾶμα. Νὰ...ἤθελα νὰ σέ
 ρωτήσω, ἂν τὴν εἶδε καμμιά θειά σου, καμ-
 μιὰ δική σου, νὰ ποῦμε καὶ τί ἔμαθες. Γι-
 ατὶ λένε πῶς ἡ μία ἢ ἀδερφή εἶναι ἄσπρη
 κι' ἡ ἄλλη μαύρη.

Ἦ Χρῆστος γέλασε μὲ τὸ πλατὺ ἀνοι-
 χτόκαρδο γέλοιό του.

—Τὶ θὰ πῇ ἄσπρη καὶ μαύρη. Οἱ κο-
 πέλλες πού παίρνουμε εἶναι νοικοκυροπούλες
 τίμιες, ἀπὸ σοὶ καὶ...καλοπροικισμένες ἐδῶ
 πού τὰ λέμε. Τέτοια τώρα θὰ ξετάζουμε;
 Σὲ θιαμαίνουμε μὴ τὴν ἀλήθεια. Κύττα
 μόνο νὰ κάνης γρήγορα τὴ χαρά σου, νὰ
 πάρω σειρὰ γιὰτὶ θιάζομαι. Ἐγὼ δὲν ἔχω
 μᾶνα καὶ θέλω νοικοκυρὰ στὸ σπιτί. Τ' ἄλ-
 λα πού λές εἶναι μπανταλὰ καὶ νὰ μὲ συμ-
 παθᾶς.

Ἦ Βασίλης ἔφυγε, οὔτε περισσότερο
 χαρούμενος κι' οὔτε περισσότερο λυπημέ-
 νος. Κι' ὅσες ἄλλες ἀπόπειρες καὶ προσπά-
 θειες ἔκανε, νὰ μάθῃ καὶ γιὰ τὴν εἰδὴ τῆς
 νύφης, στάθηκαν τὸ ἴδιο ἄκαρπες.

Κρύφτηκε τὴ νύχτα στίς γωνιές, πού
 θὰ περνοῦσαν γιὰ τὴν ἐκκλησία τὰ Χριστού-
 γεννα, μὰ τίποτε. Ἦ γειτονιά πέρασε βια-
 στική. Τὶ νὰ ξεχωρίσης; Σκαρφάλωσε στοὺς
 πίσω τοίχους τοῦ μπαξέ της ξημερώματα
 καὶ κύτταξε τὴν αὐλή, μὰ πάλι τίποτε. Ἦ
 κυρὰ Γίτσα, σκούπιζε σύνταχα ἀκόμα τὴν
 αὐλή κι' ἀσθέστωνε τίς πλάκες ὥς τὴν ὀξώ-
 πορτα.

Ἔστειλε τὴ μᾶνα του μιὰ Κυριακή, μὰ
 ἀγαθὴ κι' ἀπλοϊκὴ καθὼς ἦταν, οὔτε πῆρε
 τὸ θάρρος νὰ ζητήσῃ τὴ νύφη. Μόνο γιὰ
 τὴν ὑγεία της ρώτησε. Τὴν καλοδέχτηκε
 ἡ συμπεθέρα, τὴν κέρασε δυὸ λογίων γλυ-
 κό, καρύδι καὶ κούμπλο, εἶδε τὴν πᾶστρα,
 τὸ νοικοκυριό, τὰ τριμμένα μπακίρια πού
 λαμποκοποῦσαν, κι' ἔφυγε εὐχαριστημένη...

Ἦστερα κι' ἀπ' αὐτὸ ὁ Βασίλης, ἔσχυ-
 ψε μὲ ὑποταγὴ τὸ κεφάλι στὴν τύχη κι'
 ὥρισε τὸ γάμο.

...Λίγο, λίγο ἀπὸ στόμα σὲ στόμα κι'
 ἀπὸ λόγο σὲ λόγο, μαθεύτηκε στὰ Γιάννι-
 να τὸ μεγάλο μυστικὸ πού τυραννοῦσε τὸ
 Βασίλη κι' ἀργοποροῦσε τὸ γάμο του.—
 Ποιὰ θᾶπαιρνε; Τὴ μέρα ἢ τὴ νύχτα! Κι'
 ἦταν δυνατὸν ἢ κυρὰ Γίτσα νὰ δώσῃ πρῶτα
 τὴν ἔμορφη;

Ἦ περιέργεια φούντωνε, ἔγινε ἐνδιαφέ-
 ρον, ἔγινε ἀγωνία τοῦ κόσμου. Ἦ αὐτὴ λά-
 βα ξεχείλισε ἀπ' τὴν καρδιά τοῦ Βασίλη
 καὶ διοχετεύτηκε κρυφὰ στίς καρδιές ὄλων.
 Κάτι τὸ ἐλκυστικὸ, μαζί μὲ καὶ τὸ πικρὸ
 εἶχε ἡ ἱστορία τούτη. Καὶ τὸ στερνὸ της
 φανέρωμα, θὰ ἦτανε τάχα λυτρωτικὸ;

Ἦ κοινὴ γνώμη, ἔγερνε αἰσθητὰ ἀπὸ
 τὴ μεριά τοῦ Βασίλη. Ἦτσι μαζεύτηκε
 κόσμος καὶ κοσμάκης σὲ κείνον τὸ γάμο,
 καλεσμένοι κι' ἀκάλεστοι, πλημμύρισαν τὴν
 ἐκκλησία.

Φτωχὲς καὶ ἀρχόντισσες στιβάχτηκαν στό
 γυναικωνίτη καὶ σπρωχνόταν ποιὰ νὰ πρω-
 τσκούψῃ, ποιὰ νὰ κυττάξῃ κάτω ἀπὸ τὰ
 πυκνὰ καφάσια, νὰ ἰδῇ καὶ νὰ ξεχωρίσῃ
 τὸ πρόσωπο τῆς νύφης, τὴν ὥρα πού θὰ σή-
 κωναν τὸ «μαχραμά».

Τὰ ρωτήματα κι' οἱ ἀποκρίσεις ἔπε-
 φταν ἀπανωτά.

—Τὴν εἶδες;—Δὲν τὴν εἶδες;—Ἦ μέρα
 εἶναι!—Ὅχι καλέ, εἶναι ἡ νύχτα!—Νὰ τὴν
 εἶδε τώρα ὁ γαμπρός;—Ἦ μὴ τὴν εἶδε, πῶς
 δὲ θὰ τὴν εἶδε ἀφοῦ εἶναι δίπλα τοῦ ξέσκεπη.

Ἦ στέψη τελείωσε κι' ὄλα ἦταν συγκε-
 χυμένα κι' ἀνάκατα.

Οἱ καρδιὲς δὲν κρατοῦσαν ἄλλο. Ἦ ανυ-
 πομονοῦσαν, πότε νὰ περάσουν ὄλοι, σειρὰ
 σειρὰ, ἔτσι καθὼς ἦταν ἡ τάξη, πρῶτα οἱ

άντρες, έπειτα οί γυναίκες, νά δώσουν τις εὐχές καί νά ἰδοῦνε μέ τά μάτια τους. Τί θάβλεπαν ἄραγε; Τό μυστικό ἦταν στό τέλος του. Εἶχεν ἔρθῃ ἡ μεγάλη στιγμή τοῦ φανερωμοῦ του.

...Ἡ μεγάλη ἐκκλησία τοῦ Ἀρχιμαντρείου, πού παρόμοια σύναξη, δέν εἶχε γνωρίσει, ἦταν τώρα ἄδεια. Οἱ πολυέλαιοι εἶχαν σβύσει. Μόνο μερικά καντήλια φωτίζαν τις ἁγιορίτικες εἰκόνες.

Τό πλῆθος, μελισσολόι χαρούμενο, πῆρε τοὺς δρόμους, μ' ἀναμμένες τις λαμπάδες, σάν ἀπό ἀνάστασι. Ἐνα ἄμάξι μέ κόκκινα φανάρια, στολισμένο μέ ἄνθη, πού περιμενε ἔξω ἀπό τήν ἐκκλησία, διάζονταν νά φτάσῃ στό σπίτι.

Ἐκεῖ μέσα ὁ Βασίλης καθισμένος κον-

τά στή μεταξωτολισμένη νύφη, τῆς κρατοῦσε τρυφερά τὸ χέρι.

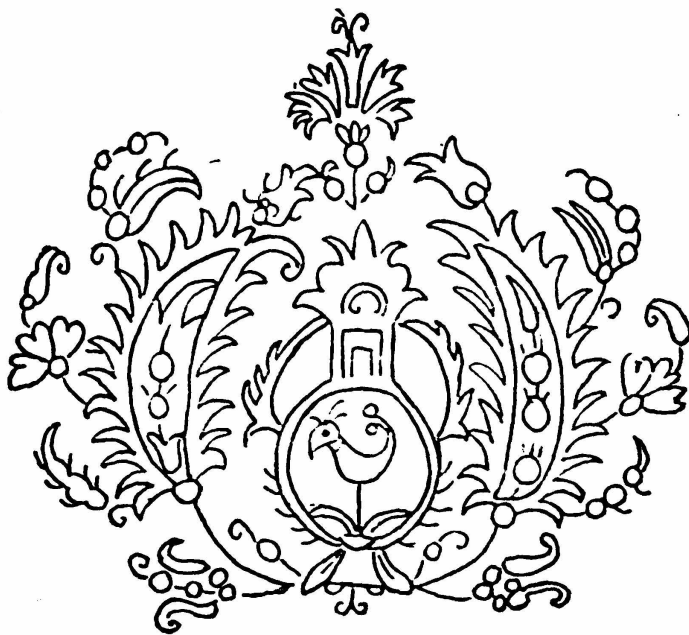
Ἀπό τή συγκίνηση δέν εὗρισκε νά πῇ, κανένα λόγο.

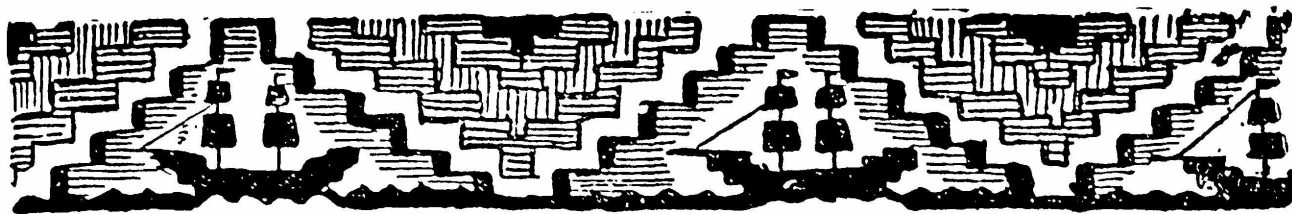
Μόνο τῇ στιγμή πού τῇ βοηθοῦσε νά κατεβῇ ἀπό τὸ ἄμάξι τῆς ψιθύρισε μέ περιπάθεια.

— Συρματένια!

Ἐκείνη δέν πολυκντάλαβε τί τῆς εἶπε. Τὸν κύτταξε μέ τὰ ἀμυγδαλωτά μάτια της, καί χαμογέλασε γλυκά· οἱ μακρὺς ξανθὲς πλεξίδες της, καθὼς κατέβαινε, τὸν ἄγγιζαν στὸν ὦμο.

...Ἡ νύχτα, ἔπλωνε τις μαῦρες φτερούγες της καί σκέπαζε ὅλη τὴν πολιτεία. Μονάχα στήν καρδιά ἑνὸς ἀνθρώπου, ἐνός, πού δυὸ χρόνια τὸν βαρύνιζε ἡ πιδό πικρὴ ἀγωνία, ἔλαμπε τώρα ἕνα φῶς χρυσό, σάν ἥλιος ἀνοιξιάτικης μέρας.

ΤΟ ΛΑΓΙΟ ΑΡΝΙ

[Χαρισμένο στην ποιήτρια Χρυσάνθη Ζιτσαία]

1

Ἀπόψε οἱ μερακλήδες ἔχουν κέφια.
Ζυγιές βιολιά, λαγοῦτα καὶ κλαρίνα
μὲ τὴ βραχνὴ τζαμάρα συνοδεῖα
οὐρλιάζουν—τούμπανα μαζὶ καὶ νιέφια—
τὸ Λάγιο Ἀρνί, τὴ Μπούλκω κι' Ἐλαφίνα,
τὴ Βλάχα μὲ τὴν κεντιστὴ ποδιά.
...«Βγῆκαν κλέφτες στὰ βουνά,
γιὰ νὰ μάσουν ἄλογα...»

2

Τὸν πόνο του ὁ βοσκὸς γάργαρα χύνει,
εἰδυλλιακὸ κι' ἄθῳ παραμῦθι,
σὰν βρέφους πεντακάθαρο κορμί.
Κι ἄς δὲν νογᾶν οἱ Φραγκολεβαντῖνοι,
ποὺ ὀρέγονται τὸ ψέμα, τὸ ψιμύθι,
χοροὺς παλιάτσων μὲ τυφλὴν ὁρμή.

3

Τροπάρι ποὺ σὲ πλέκουν οἱ ἱσοπάνοι
παρθενικὸ στοῦ πάθους τὴν ἀνάβρα,
βουνήσιας τρικυμιᾶς νεροσυρμὴ,
τῶν σαλονιῶν οἱ στεῖροι μουζικάνοι
νοθεύουν τ' ἄρωμά σου σὰν μιὰ σαύρα
χαμόσυρτη ποὺ γλείφει γιασεμί.

4

Ἀλήθεια, ἀγνότη κλεῖς ἐσὺ καὶ ῥώμη
καὶ στέκεσαι σὰν δωρικὴ κολόνα
στῆς γνήσιας Τέχνης τὸν ἀπλὸ βωμό.
Ἀλάθευτοί σέ χτίσαν οἰκοδόμοι,
τῆς Ρωμοσύνης Θρῦλοι στὸν αἰῶνα,
σ' ἀνάθρεψαν μὲ γλέντι καὶ καημό.

5

Ἐωμάχε προβατάρη, βοῖδολάτη,
τ' ἀμόλευτο βουνὸ μαζὶ κι' ἡ Στάνη
μιλάει μὲ τὴ γαλιάντρα σου φωνή.
Σαλαγητό, σφύριγμα νυχτοπάτη,
βέλασμα, βάβισμα σκυλιοῦ, τροκάνι
τὰ μύχια τῆς καρδιᾶς μας πῶς δονεῖ!...

6

Κι ἂν οἱ μαέστροι μᾶς κερνοῦν νεχτάρι
ἀπὸ μιὰν ἁρμονία παραδείσια,
τὸ θέλγητρό της νοιώθει μόνο ὁ νοῦς.
Μᾶς φτάνει ἐμᾶς τὸ γύφτικο δοξάρι
ν' ἀνάψη τῆς βακχείας τὰ μεθύσια,
τοῦ τραγουδιοῦ νᾶνοῖξη τοὺς κρουνοὺς.

7

ὦ Λάγιο Ἀρνί, τῆς βλάχας μούσας γέννα,
ψηλὰ στὸν Ὀλυμπο νὰ ζῆς αἰῶνια,
νὰ κλαῖς τῶν πιστικῶν τὰ βάσανα!
ὦσπου στίης μοίρας τὸν καιρὸ τεχνίτρα
[πέννα

Θὰ σὲ καλοχτενίσῃ μὲ συμπόνια
καὶ θὰ σοῦ ψάλῃ Δόξα κι' Ὠσανά.

8

Γεῖά σας—χαρά σας, ραψωδοὶ μαστόροι,
ποὺ τοῦ Ζακύνθιου βάρδου τὴν ὁρμήνεια
φυλάγετε θεόσταλτη ἐντολή!...
Τὸ Ἑλληνικὸ ἁρματῶστε μας βαπόρι,
γιὰ νὰ τραβάῃ κοντά του τὰ δελφίνια
μὲ τὰκριβὸ τοῦ Γένους μας βιολί!

Γιώργος Ράγκος

ΠΑΤΡΙΔΑ

Τὸ παρακάτω ἄρθρο τοῦ μακαρίτη Τέλλου Ἀγρα τὸ βρήκαμε καταχωνιασμένο σὲ μιὰ ξεχασμένη πιὰ, δυσσέρετη τοπικὴ ἡπειρωτικὴ ἐφημερίδα ποὺ εἶχαν κυκλοφορήσει λίγα μονάχα φύλλα τῆς προπολεμικῇ στὴν Ἀθήνα. Τὸ ἀναδημοσιεύουμε τώρα ἐδῶ, ἐπειδὴ παρουσιάζει ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον γιὰ μᾶς τοὺς ἡπειρώτες: ἀποδείχνει τὸν Ἀγρα—κατὰ ρητὴ ὁμολογία του—συμπατριώτη μας, τόσο ἀπὸ τῆ ρίζα τῆς γενιᾶς του ὅσο καὶ (αὐτὸ ἔχει πῶς πολλὴ σημασία) κατὰ τὴ συναισθήση καταγωγῆς τοῦ ἴδιου, τοῦ ἐλάχιστου ὥστόσο τοπικιστῆ. Ἔτσι μπαίνει ὀριστικὰ τέλος καὶ σὲ μιὰ γενεαλογικὴ διεκδίκηση μεταθανάτια τοῦ ποιητῆ ἀπὸ μέρος τῶν γειτόνων μας τῶν Θεσσαλῶν, ποὺ τὸν ἠθέλαν δικό τους ἐπειδὴ, λέει, γεννήθηκε στὴν Καλαμπάκα. Μὰ ὁ ἴδιος ἐδῶ διαφεύδει αὐτὴ τὴν πληροφορία. «Ἐγεννήθηκα στὴν πρωτεύουσα» γράφει. Ἡ Καλαμπάκα θὰ ἦεν ἀπλῶς ἓνας ἀπ' τοὺς διαδοχικοὺς προσωρινούς σταθμούς τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς οἰκογενεῖας ἐκπαιδευτικοῦ. Ὅσο γιὰ τὴν «ἐπαρχία» τὴν πλησιόχωρη τῆς Ἀθήνας, ποὺ ἀναφέρει στὴν ἀρχὴ τοῦ ἁρθρου του, πρόκειται γιὰ τὸ Λαύριο, ὅπου ὁ πατέρας του, ὁ φιλόλογος καθηγητῆς καὶ ἀργότερα γυμνασιάρχης Γεώργιος Ἰωάννου ἀπ' τῆ Βούρμπιανῇ τῆς Κόνιτσας, ὑπηρετοῦσε ἀπ' τὸ 1905 ὡς σχολάρχης (βλ. «Ἡπ. Ἑστία» Α', σελ. 181). Τὸ Λαύριο στίς ἀρχές τοῦ αἰῶνα μας βρισκόταν σὲ σχετικὴ ἀκμὴ ἐξαιτίας τῶν μεταλλείων του.

Γ. Κ.

Εἶναι πράγμα περίεργο—κι' ἐνεξήγητο ἀκόμα γιὰ μένα—ὅτι ἡ πατριωτικὴ συνειδησις ἐξύπνησε μέσα μου πολὺ ἀργά. Ὁ πατέρας μου κυτάγεται ἀπὸ τὴν Ἠπειρο, ἀλλὰ μόλις ἐπρόφθασε νὰ τὴν γνωρίσῃ ἔφυγε ἀπὸ κεῖ σὲ ἡλικία τεσσάρων ἢ πέντε ἐτῶν. Ἐγὼ ἐγεννήθηκα στὴν πρωτεύουσα... Ἐξῆσα ὅμως ἀρκετὰ ἀπὸ τὰ παιδικὰ μου χρόνια στὴν Ἐπαρχία (μιὰν Ἐπαρχία πάλι κοντὰ στὴν πρωτεύουσα) καὶ θὰ ἤμποροῦσα νὰ θεωρῶ κάπως ὥσάν πατρίδα τὴν Ἐπαρχία ἐκεῖνη. Καὶ ὅμως ὄχι: δὲν ἔγινε ἔτσι, οὔτε μὲ τὴν Ἐπαρχία. Ἐξῆσα καὶ ἐσυνειδητοποίησα ἐκεῖ τὰ κοινὰ χαρακτηριστικά ὁλων τῶν Ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν—τὴν κάπως φθηνή ἀλλὰ θαθεῖά τους, εὐαισθησίαν ἀνάμικτην μὲ μονοτονία, τὸ πεῦμα τοῦ συναγωνισμοῦ καὶ τῆς ἀμίλλης (συχνὰ πρόστυχο καὶ δίχως κανένα περιεχόμενο πνευματικὸ) καὶ ὀλίγα ἐφήμερα αἰσθήματα, πλαστὰ, θρεμμένα ἀπὸ τὴν δημοτικὴ πεζογραφία τοῦ 1880—1900. Πράγματα, ὅλ'

αὐτά, γενικά, ἀφηρημένα, ἀόριστα, περίπου μεταφυσικά. Οἱ ὕλικές ἀναμνήσεις ἔλειψαν. Τὸ θουνό, τὸ δέντρο, τὸ ποτάμι, τὸ σπίτι, τὰ πρόσωπα, οἱ ὅμιλοι, τὰ παιγνίδια, οἱ συντροφίες, ἡ ταυτότης αἰσθημάτων καὶ σκέψεων, τέλος πάντων ὅλα ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα, τὰ περισσότερα π ρ α γ μ α τ ι κ ᾶ, ποὺ συνιστοῦν καὶ συμβολίζουν τὴν πατρίδα, μῆτε τὰ ξεχώρισα, μῆτε τὰ ἐνίωσα μικρὸς. Ἀγαποῦσα τὴ γραφικότητα, ἀγαποῦσα τὴ φύση. Ἀγαποῦσα καὶ μερικὸς ἀνθρώπους, μερικὸς τύπο υς καλύτερα, καὶ ἰδίως τῆς προχωρημένης ἡλικίας. Μὰ τ' ἀγαποῦσα—πῶς νὰ τὸ πῶ; καθολικά· ἔτσι ὥσάν δημουργήματα καλλιτεχνικά περισσότερο, παρὰ ἐμφυχα καὶ ζωιτανά. Καμμιά κοινότητα μαζί τους δὲν ἐνίωθα ξεχωριστή, καὶ μάλιστα ἀ ν τ ῖ θ ε τ ῇ μ ε ἄλλα.

Ὅταν ἔφυγα ἀπὸ τὴν Ἐπαρχία κι' ἤρθα στὸ Γυμνάσιο τῶν Ἀθηνῶν γιὰ νὰ σπουδάσω, τ' ἀφήκα ὅλ' αὐτὰ χωρὶς πικρία.

Ἵπῃρχαν συνομήλικοί μου καὶ συμμαθηταί μου, φευγάτοι ἀπὸ τὴν ἴδια Ἐπαρχία καὶ τὸν ἴδιον καιρό, ποὺ δὲν παρέλειψαν ἓνα βράδυ νὰ περιμένουν τὸ τραῖνο γιὰ νὰ ἰδοὺν φίλους, νὰ ἰδοὺν γνωρίμους, νὰ μιλήσουν μαζί τους, νὰ μάθουν, νὰ ἐπικοινωνήσουν μὲ κείνο ποὺ μὲ μιὰ λέξη ἐλέγετο γι' αὐτοὺς πα τ ρ ῖ δ α. Ἐγώ, δὲν ἐνιωθα ποτὲ παρόμοιαν ἐπιθυμία. Ὁμολογῶ ἀκόμη ὅτι χωρὶς καμμιά προσποίηση, χωρὶς ξιππασία, χωρὶς ἐπίδειξη ἐφθανα ὥς καὶ νὰ μισῶ παρόμοια παραδείγματα. Τὸ ἀθηναϊκό μου μαθητικὸ δωμάτιο δὲν ἦταν ἀπὸ τὰ καλύτερα. Τὸ μισοῦσα καὶ τὴν ἐποχὴ πού...⁽¹⁾ εἶχε φέρει στὴν πρωτεύουσα—γιὰ καιρὸ πολὺ—ἐλλειψὴ στέγης τρομακτικῆς. Μὰ ποτὲ δὲν ἐπιθύμησα βαθεῖα τὸ σχετικῶς ἀνετο κι' ἐπιπλωμένο σπίτι μας τῆς Ἐπαρχίας.

Πῶς νὰ τ' ὀνομάσω τὸ πρᾶγμα; Ἦταν τόσο φυσικὸ νὰ ζητεῖ ἓνας νεαρὸς ἀνθρώπος, σὰν κι' ἐμένα, τότε, προστασία, ζεστασιά, στοργή, δύναμη ἀπὸ κάποιον περιβάλλον πιδ δικό του, πιδ στοργικὸ γι' αὐτόν. Καὶ ὅμως προτιμοῦσα τὸ χάος τῆς πρωτεύουσας, τοὺς δρόμους τῆς ποὺ δὲν ἤξερα ἀκόμα τὸ τέλος τους, τίς γειτονιὰς ὅπου δὲν εἶχα οὔτε ἓνα φίλο, τὰ σπίτια ὅπου ἂν τύχαινε καὶ νὰ πεθάνω ἀκόμα στὸ κατῶφλι τους δὲν ἠθελε κανεὶς μὲ σπλαχνιστῇ. Δὲν ἤμπαρῶ νὰ εἰπῶ ὅτι πρὸς ὅλ' αὐτὰ ἐνιωθα τὸν δεσμὸ ποὺ δὲν ἐνιωθα μὲ τὴν Ἐπαρχία—δηλαδή τὴν ἐννοία τῆς πα τ ρ ῖ δ α ς. Ἐνιωθα ὅμως κάποιαν ἐλξὴ πιδ βαθεῖα παρὰ πρὸς τὴν Ἐπαρχία, κάτι ποὺ δὲν ἦταν ἀπλὸ θάμβος, ἀπλὸς σεβασμὸς, μιὰ ὀριστικὴ προτίμησιν σὲ κύκλον ὅπου δὲν ἐθεωροῦσα ἀπροσκάλεστο τὸν ἑαυτὸ μου.

—Ἀπὸ ποῦ νὰ εἶχε προέλθει τάχα αὐτὸς ὁ ἀδίδακτος, ὁ ἐμφυτος, ὁ αὐθάδης ἴσως κοσμοπολιτισμὸς;

—Ἦταν γιὰτί κι' ἀ π ' τ ἡ ν ο ῖ κ ο γ ἔ ν ε ι α μ ο υ ἔ λειπεν ἐπίσης κάποιον τοπικὸ χρῶμα, ποὺ ν' ἀποτελέσῃ τὸν πρῶτον μου συνεκτικὸν δεσμὸν μὲ τὸ εὐρύτερον περιβάλλον.

Νομίζω ὅτι δὲν ἤμπορεῖ νὰ χωρέσῃ ἀλλή ἐξήγησις.

1. Ἐδῶ φαίνεται πῶς ὑπάρχει κάποιον μικρὸν χάσμα στὸ τυπωμένο κείμενον.

Ὡς δὲν ἐκλείσα τὰ δεκατρία χρόνια, ἐξοῦσε στὴν πρωτεύουσα ἢ γιὰγιά μου, καθὼς κ' ἡ ἀδελφὴ τῆς. Κάπου—κάπου τίς ἐδλεπα, σὲ μικρὰς χρονικὰς περιόδους. Οἱ δύο γριουλὲς ἦσαν Τηνιακές, ἀλλ' εἶχαν ἀπὸ τὰ νειᾶτα τους ἔρθει στὴν Ἀθήνα, ἢ γιὰγιά μου εἶχε παντρευθῇ ἓναν πλούσιον Ἀθηναῖον—κι' εἶχε σιγὰ—σιγὰ ἐξαθηναϊσθῇ στὴν πρωτεύουσα τοῦ καιροῦ τῆς, ποὺ δὲν ἦταν παρὰ κ' ἐκείνη τότε σὰν ἐπαρχία. Εἶχαν ἐξαθηναϊσθῇ. Εἶχαν ἀποκτήσῃ τὸ χρῶμα, τὸν τόνο τὸν ἀθηναϊκόν. Ἡ ὁμιλία, ἡ χειρονομία, τὸ φέρσιμον, τὸ γέλοιον, τὸ ἀστεῖον, μιὰ στάσις, οἱ συνήθειες, οἱ προτιμήσεις, οἱ πεποιθήσεις, οἱ σκέψεις τους—εἶχαν γίνῃ ἀθηναϊκές. Εἶχαν φ ὁ ρ μ α, τὴν ἡθοποιᾶ, τὸν τύπον τὸν ἀθηναϊκόν. Ἀλλ' ὅ,τι μὲ συνέδεε μ' ἐκεῖνες, δὲν ἦταν πιδ τὸ ἀπλὸ ἐνδιαφέρον, τὸ καλλιτεχνικόν, μὲ τὸ ὅποῖον ἐδλεπα τοὺς τύπους τῆς Ἐπαρχίας μου. Ἦταν κάτι πιδ ζωντανὸ καὶ πιδ ἐσωτερικόν. Ἐ μ ψ υ χ ε ς ρ ῖ ζ ε ς τ ὠ ν γ υ ν α ῖ κ ὠ ν α ὐ τ ὠ ν εἶχαν περάσει ὥς ἐμένα διὰ μέσου τῆς μητέρας μου. Ἀνάγαποῦσα τίς ἄλλες γριουλὲς, τίς ἀγαποῦσα γιὰτί ἔμοιαζαν μ' ἐκεῖνες. Κι' ἐκεῖνες, διονοντάς μου μὲ τέτοιον τρόπο, μὲ τέτοιαν ἐγγύτητα καὶ συγγένεια, νὰ στραφῶ ἀπὸ τ ἡ φ ὁ ρ μ α τ ἡ ν Ἀ θ η ν α ῖ κ ῆ, μ' ἐκάναν, ἄλλο τόσο, ν' ἀρχίσω νὰ νιώθω δικόν μου καὶ τὸ περιβάλλον τὸ ἀθηναϊκόν, ποὺ εἶχαν ἐκεῖνες ἐπάνω τους ζωντανέψει. Τέτοιος δεσμὸς ὅμως δὲν ὑπῆρξε οὔτε μὲ τὴν Ἡπειρον, οὔτε μὲ τὴν Ἐπαρχία, γιὰ μένα.

Καὶ τὴ γιὰγιά μου καὶ τὴν ἀδερφή τῆς τίς ἔχασα γρήγορα. Κ' ἔτσι, κ' ἡ νέα μου—ἡ πρώτη—πατριωτικὴ συνείδησις ἐμεινεν ἡμιτελής. Δὲν εἶχα ἀκόμα νὰ νοιώθω, νὰ καταλαβαίνω συνειδητὰ τί σημαίνει ἓνας τέλειος ἀνθρώπινος νόμος—ἐκτὸς πιδότερον βέβαια στὰ ἐξωτερικὰ παρὰ στὰ ἐσωτερικά. Ὑποσυνείδητα ἐστράφηκα τότε πρὸς τὴν θειά μου. Σ' ὅσα νειᾶτα τῆς ἐπρόφθασα, ἢ θειά μου ἀντιπροσώπευε τὴν Ἀθήνα τῆς ἐποχῆς τοῦ ρωμαντισμοῦ. Ρωμαντισμὸς ὅμως δὲν ἦταν—καθὼς συχνὰ ἔτυχεν ἢ εὐκαιρία νὰ τὸ πῶ—μόνον ἢ φθίσις κ' ἢ μελαγχολία. Ρωμαντισμὸς ἦταν κυρίως ἢ εὐγένεια: μιὰ εὐγένεια ποὺ θὰ ἤμποροῦσε νὰ τὴν ὀνομάσῃ κανεὶς «περιπαθῇ». Πιστεύω

ὅτι αὐτὴ ἡ εὐγένεια πῆγαινε κάπως θαύ-
τερα ἀπὸ τοὺς ἀπλοὺς «τρόπους», ὅτι ἦταν
εὐγένεια αἰσθημάτων ἢ εὐγένεια σκέψεων
περισσότερο ἀπὸ τὴν σημερινὴν ἐποχὴ. Μὰ
αὐτὸ δὲν εἶναι ἐδῶ ὁ τόπος γιὰ ν' ἀνα-
πτυχθῇ.

Ὅπως δὲ ποτε, ἡ θεία μου ἦταν ὁ δεύ-
τερος συγγενικός μου διάμεσος, ὁ ἐμψυχὸς πα-
ράγων ποὺ ἡ μ' ἔκαινε νὰ ζωντανέψω μέ-
σα μου τὴν ἐννοια κάποιας πατρίδας. Ἄλ-
λὰ κι' ἐκεῖνη ἀλλάξε γρήγορα. Ἡ τυπικὴ
τῆς κατασκευὴ δὲν ἦταν, φυσικά, τόσο
στερεὰ ὅσο τῆς γριάς γιαγιάς μου, ὥστε
ν' ἀνιέξῃ. Ἦνας πολιτισμὸς καινούργιος,
ποὺ ἡ μ' ἔμπορευσε νὰ συνοψισθῇ σὲ μιὰ λέ-
ξη: «εὐκολία», αὐτὸς ποὺ μὰς ἐγοήτευσε,
παιδιά, γιὰτὶ ἀνεγνώριζε κ' ἐνίσχυε καὶ τὴν
δουλειὰ καὶ τὴν ἀταξίαν μας—αὐτὸς ὁ πολι-
τισμὸς κατέβηκε τέλος νὰ τὴν συνεπάρῃ,
νὰ τὴν ἀφομοιώσῃ, νὰ τὴν ἀλλάξῃ, ὥστε
νὰ γίνῃ ἐκεῖνη σὰν τ' ἀνάψια τῆς, ἀντὶ τὰ
αἰετὰ τῆς νὰ γίνουσαν κ' ἐκεῖνη.

Ἔτσι ἡ πατριωτικὴ μου συνείδησις ἡ-
μενε στὸ ὑποσυμπεδωτὸν ἐντελὲς, ἀν δὲν ἐτύ-
χαινε, σὲ ὠριμώτερη ἡλικία,—ὅταν ἡ προ-
σαρμογὴ τοῦ ἀνθρώπου γίνεται πολὺ δυσκο-

λώτερη, πολὺ ἀπαιτητικώτερη, παρὰ πρὶν—
νὰ συναντήσω φίλους ποὺ νὰ μοῦ μοιάζουν.
Ἐλχρά, θαιμπά, ἀδέβαια, μπορῶ νὰ πῶ πῶς
ἡ πατριωτικὴ μου ἐννοια ζῇ πάνω σ' αὐ-
τούς. Μαζὶ τοὺς μὲ συνδέει τώρα, συνειδη-
τά, ἡ ψυχολογία, οἱ ψυχικὲς καταστάσεις.
Ἔρω τώρα ὅτι ἔχω κάποιον ὁρμητικὸ ἀν-
σθημα, ἐπεὶ δὲ ἡ εἶμαι ἡπειρώτης. Ἔρω
ὅτι αὐτὸ τ' ὁρμητικὸ ἀσθημα τὸ ἔχουν κ'
οἱ ἄλλοι ἡπειρώτες· καὶ ξέρουν κι' ὅτι δὲν
τὸ ἔχουν ἄλλοι,—οἱ μωραῖτες ἔξαφνα ἢ οἱ
ἐπτανήσιοι. Κάτι μὲ τραβᾷ τώρα κοντὰ σ'
αὐτούς. Μὰ δὲν εἶναι φυσικό, δὲν εἶναι ἐν-
στικτοὶ εἶναι περισσότερο λογικό, περισσό-
τερο συμπερασματικό. «Θὰ βρῶ τοὺς ἀν-
θρώπους ποὺ μὲ νοιώθουν». Μὰ καὶ κάποια
ἀτομικὴ μου αὐτάρκεια ποὺ ἀναπτύχθηκε
στὸ μεταξὺ, κ' ἡ κάποια ἀδιαφορία ἀν ἡ μ'
μὲ νοιώσῃ ὁ ἄλλος, καθὼς καὶ τὰ ὀλίγα
πρακτικὰ ὀφέλη ποὺ ἔχω νὰ περιμένω ἀπ'
αὐτὴν τὴν συνεννόηση στὴν ἡλικία ποὺ ἀρ-
χισα νὰ τὴν καταλαβαίνω, ὅλα αὐτὰ κρα-
τοῦν καὶ ἡ μ' κρατήσουν μέσα μου τὴν ἐν-
νοια παρόμοια θαιμπή, σὰ θολούρα γιὰ
πάντα.

ΣΥΜΠΤΩΣΙΣ

Ἔπειρ ὁ πελεκάνος: Συμπαθοῦσα
ἡ γιὰγὰ πολὺ τὰ τσαντισμένα
καὶ τὸν νυσταλέον, ποὺ ἔαφτοδσε,
ἥλιο, σὶς ταξέρες καὶ τὰ σκρίνια.

Ἦ παπποῦς λοξὰ τὴν ἐκκτοδσε,
κι' ὅταν στὴν κοντοῖνα εἶχε γκίλια,
νύχτα γύρναε, κι' ὡς παρπατοδσε,
τὰ λυτὰ του ἔφτυνε μποτίνια.

Ἄπραγος κι' ἐγὼ ἀναμειδίζοντες,
τὸ μακρὸ ν' ἀκούω καὶ τὸ κοντὸ τους,
καὶ ποὺ μελετοδσαι ἱστορία.

Κι' ὄντας ὁ καυγὰς πένου στὴ βροδση,
λάχαινε σιδὸν τόπο νύχτω φτάσει,
φρόκαλο ποὺ κίηκεν ἡ Τροία!

Ἰωσήφ Γρίπης

ΕΜΠΡΕΣΣΙΟΝΙΣΜΟΣ

Ἀναρριγοῦν κάτω ἀπ' τὴ σάρκα τὴν ὑγρὴν
τὰ πάντα, μιᾶς γαλαζωπῆς ὁμίχλης·
νείρεται ἀκόμα ἡ πολιτεία
στοῦ ὄνειρου τυλιγμένη τὸ μαγνάδι.

Νὰ στήσει τούτη τὴ θαμπή, γαλάζια,
μήτε πουλί, μήτε τ' ἀγέρι
πὺν κρέμεται πάνου στὴ γῆς γάζα,
κι' ὅλα τὰ κάνει ἀβέβαια καὶ θαμπά.
Μόνο δυὸ στήλες κατάμαυρου καπνοῦ
π' ὀρίζουν μιὰ γιγάντια πύλη
τὸ θόλο νὰ στηρίξουν τ' οὐρανοῦ
ἀνεβαίνουν καὶ χάνονται στ' ἄπειρο.

Σπήτια καὶ πλοῖα καὶ δέντρα, ἀκίνητοιν
σὰ ζωγραφιὰ μὲς στὸ καρρὸ τοῦ παραθύρου.

Ὡς καὶ τὸ ἀπαλὸ τὸ γλίστρημα τοῦ караbioῦ
πίσω ἀπ' τὴν πάχνα
στοῦ λιμανιοῦ τὸ ἔμπα, ἔτσι ἀργό,
δὲ δίνει τῆς κίνησης τὴν ἔννοια στὸν πίνακα,
καὶ μοιάζει τῆς φαντασίας ξεπλάνεμα·
οἱ παντιέρες του σὰ δυὸ σπασμένα
κρέμονται γλάρου φτερούδια.

Καί, πάνου σ' ὅλα, μέσ' ἀπ' ὅλα,
—σὰ νάειταν μ' ὄχρα ὁ μουσαμῆς πασαλειμένος—
τὸ κίτρινο τοῦ χειμωνιάτικου ἡλίου φῶς
πὺν μάχεται νὰ ἐπικρατήσῃ
τὰ πλημμυρίζει ξαφνικὰ καὶ ἀπίθανα
καθὼς σ' ἓνα Σεζανικὸ τοπίο.

Δημοσθένης Ζαδὲς

Ο ΠΕΥΚΙΑΣ ΤΟΥ ΞΥΛΟΚΑΣΤΡΟΥ

Σέ τέτιο ἓνα πευκῶνα ὑγρό, ποθοῦσα νὰ μὲ θάψουνε
μιὰ μέρα νοτερὴ ὥς αὐτὴ, γλυκεῖα τοῦ Σεπτεμβρίου,
ὅπου ἡ γαλήνη κ' ἡ σκιὰ παντοῦ νὰ βυσιλεύουν.

Καὶ κανενὸς ἄς μὴν ἐρθοῦν τὰ μάτια νὰ μὲ κλάψουνε
μοῦ ἀρκεῖ τῶν πεύκων ἡ δροσιὰ κ' ἡ μυρουδιά τοῦ βρύου,
τὸ χλοῖσμένο ἐρημικὸ μου τάφο νὰ χαϊδεύουν,
ἄημος Κεντρικῆς

ΔΗΜΟΣΘ. ΚΟΚΚΙΝΟΥ

ΤΑ ΚΡΟΥΣΤΑΛΛΑ ΤΗΣ ΒΕΑΤΡΙΚΗΣ

(ΔΙΗΓΗΜΑ)

Ένα δειλινό, πού είταν στο σπίτι μου δυο φίλοι, πήρχ τὸ ἡλιοδασίλεμμα, τ' ἀρχαῖα τὰ τεῖχη τῆς Ἀρτας, τὶς γραμμὲς ἀπὸ τ' ἀντίπερα θουνά, γιὰ νὰ φτιάξω τ' ὄνομα πού θὰ ἔδινα σὲ μιὰ ἀναδεχτή, πού θὰ ἐάφτιζα τὴν ἄλλη μέρα. Κι' ἐνῶ τὸ ποτάμι διπλώνονταν στὸ λευκὸ τραγούδι του, ἡ ὥρα τῆς δύσης κάθονταν πάνω στίς φωτιὲς τοῦ ἔρριζοντα. Μιὰ ἀνακούφιση, πού ὑπάρχει στὸν κάματο ἀπὸνα τέλος, ἔφερνε παντοῦ τὴν ἡδονικὴ παράλυση τῆς ρέμβης. Ἐγὼ, καθὼς εἶμαι ἀναγερμένος σ' ἓνα καναπέ, εἶχα ξεχαστεῖ νὰ κυττάζω τὰ χνώτα τῆς δύσης, πού πύρωναν τὰ τζάμια στὸ παράθυρο. Συλλογιζομαι κατάμονος. Τί; Πράγματα πολὺ ἀλλαργινά, ὅπως τὰ ὄνειρα πού χάθηκαν ὅταν ἀνάτειλε ὁ ἥλιος... Ἦθελα νὰ βρῶ κάποιες μνημεις. Τίς εἶχα παρατήσσει, πρὶν ἀπὸ δέκα χρόνια, στίς ἀκρογιαλὲς τῆς Γερμανίας. Τίς οἶδε ποῦ. Θυμάμαι μόνο πὼς εἶταν ἐν' ἀκρογιαλίᾳ παντέρημο ὅπου ἀνακατώνονταν τὰ σύννεφα κι' οἱ ἀγέρηδες. Πάντως, ἐκεῖ πέρα. Κι' ἀφοῦ ἐγὼ ἔφυγα, τώρα αὐτὲς ἀπόμειναν ἐκεῖ γιὰ νὰ μὴν τίς ξεχάσω ποτέ. Γιατί, ἐκεῖ στίς τρυπὲς τοῦ γιалоῦ, στίς πέτρες πού τίς σαράκωσε ἡ ἀρμύρα τῆς θάλασσας, οἱ ρόχθοι τῆς νύχτας στὸ πέλαο, γίνονται φαντάσματα, πού ἀναταράζουν τὸν ὕπνο μου. Πὼς ἤθελα νὰ μὴν εἶχα πάει ὁμηρος στὴ Γερμανία! Τώρα, ἔχω σιτὴν ψυχὴ μου, ἕναν ὁλόκληρο κόσμον, πού εἶναι ὅπως ἡ Βαστίλλη ὅταν τὴν κατοικοῦν τὰ φαντάσματα τοῦ Σηκουάνα. Ἀλλὰ, γιατί νὰ τὸ ἀναπολώ; Δὲν κυττάζω πιὸ καλὰ τίς πορφυρὲς ντάλλιες, πού ντύνουν τεύτη τὴν ὥρα τίς ἀκρογιαλιές; Πὼς τίς ἀγαπάει ὁ Γαζῆς! Συλλογιζομαι...

Ὁ Γαζῆς θὰ ἔπρεπε νὰ εἶταν ἐδῶ. Ὁ μὴς τί νὰ τοῦ κάνω; Τώρα, ἔχω πυρετό. Ἔτσι, πού δὲν μπορῶ νὰ ξεδιαλύνω τὰ γύρω μου. Ὅλα εἶναι θολά, ἀνόρεχτα ὅπως ἡ ἀρρώστεια. Καί, μονάχα αὐτὲς οἱ ντάλλιες, καθὼς φυτρώνουν παντοῦ, νοιώθω νὰ τυλίγουν στὸ δέος τῆς πορφύρας ὅλο τὸν κόσμον... —Δήμαρχε! εἶπε ὁ Γαζῆς. Ἔτσι μὲ φώναζε. Τότε, τὸν εἶδα πὼς εἶταν παρών. Περ' ἀπ' αὐτόν, εἶταν ξαπλωμένοι ὁ Παντελῆς κι' ὁ Βαρότσης, Δὲν ἤξερα τί ἔκαναν. Ὅμως, λέω, πὼς θὰ κύτταζαν κι' αὐτοὶ τίς ντάλλιες, πού γίνονταν τώρα σύννεφα στὸν οὐρανό.

—Δήμαρχε! ξανάπε ὁ Πάνος καὶ μὲ σκούντισε ἀπότομα. Γύρισα, ἔτσι χαζά, καὶ τὸν εἶδα. Εἶταν ἓνα παιδί! ὅπως οἱ κατὰδικοι: ἀχνό, κουρεμένο, χωρὶς ἀξιώσεις. Κατάγονταν ἀπὸ τὴ Λευκάδα κι' ἤξερε ν' ἀγχαπάει ὅλον τὸν κόσμον. Τὸν ξανάεἶδα κι' ἐννοιωθῆ νὰ τὸν συμποιάω πολὺ. —Τί σκέπτεσαι; Τώρα! ρώταε ἀπορημένα, ἐνῶ τὰ μοσχάκια τὰ μάτια του εἶταν ἤσυχα, ὥρατα ἔτσι, πού τὸν ἔκαναν νὰ εἶναι ἀγγελικός. —Ἐγὼ;—ἔκαμα ἀφηρημένα—τίποτα. Τίποτα... ξαναεἶπα, ἐνῶ εἶμαι πολὺ μακρινός. Ἐνα κύμα, πού ξαναμίστηκε στὰ πόδια μας, ἄφησε τρεῖς λευκὲς νοσταλγίες. Δὲν κουνήθηκε κανεὶς μας. Ἡ ὥρα εἶταν γιομάτη ἀπὸ μιὰ σιωπὴ, πού κάθονταν πάνω στὰ ἐράχια. Κύτταξα τὴ θάλασσα. Εἶχε τὰ χρώματα ἀπ' ἓνα φθινόπωρο γλυκό. Καί μεθ' ὅμιζε τὰ μάτια τῆς Βεατρικῆς. Ἡμέρωσα. Κι' ἤθελα νὰ πιεγῶ μέσα τῆς. Ἀλλὰ, δὲν ἄφηνε ὁ Γαζῆς. Ὁχ! ἄς εἶταν νὰ μὴν φωνάζη, αὐτὲς ὁ Πάνος. Ὅλη τὴν ὥρα, λέει. Τί λέει; Παραμιλήματα. Ἔτσι, πού

δὲν ξέρεи κι' ὁ ἴδιος ἂν εἶναι ξύπνιος ἢ ὄχι. Κι' ἐξὸν αὐτό, ὕστερα, ὑπάρχει ὁ φόβος νὰ μᾶς κόψει. Γιατί, στήν παρέα μας, εἶναι κι' ὁ Βαρότσης. Αὐτός, ὅταν οἱ Γερμανοὶ τὸν εἶχαν στήρει κάποτε πρὸ ἐξη βημάτων, ἔχασε τὴ συνείδησή του. Κι' ἀπὸ κεῖ καὶ δῶθε, χωρὶς νὰ τὸ θέλει, κάνει τὸν πράχτορα τῆς Γκεσταπό. Εὐτυχῶς μονάχα ποὺ δὲν θυμᾶται γιὰ πολὺ. Κι' ἔτσι τὸν προλαβαίνομε. Ἀλλὰ, ὁ κίντυνος ὑπάρχει, ἀφοῦ ὁ Γαζής, ὅταν ὀνειρεύεται ἔχει τὴ φωτιά στὸ στόμα του. "Αχ! ἄς εἶταν νὰ μὴν μιλάη, αὐτός ὁ Πάνος, γιὰ νὰ δυνηθῶ ἔτσι νὰ ποντιστῶ σ' αὐτὴ τὴ θάλασσα.—«Ἄφησέ με, ρὲ Πάνο. Ἔχω πυρετό· αἰσθάνομαι κομάρες». Τὸν παρακάλεσα. Δὲ μίλησε. Ἦρθε κοντὰ καὶ τεντώθηκε δίπλα μου. "Εννοιωθα τὴν ἀνάσα του, στὸ μάγουλό μου, νὰ εἶναι καφτερή, πνιγμένη ἀπὸ τὴ δρώμα τῆς πείνας. Πῶς τὸν καταλάβαινα, τὸ μαῦρο. Δὲν ἤξερε τί νὰ κάμει, γιὰ νὰ μὴν ὑποφέρω. Κεῖνη τὴν ὥρα, εἶταν τόσο κοντὰ στὸ Θεό, ποὺ ἐγὼ ντρέπομαν τὰ τοῦ μιλήσω. "Ετσι, ὅπως δὲ λέμε τίποτα στὴ μάννα, ὅταν αὐτὴ μᾶς ἀποχαιρετάει, ἐνῶ πνίγεται στὸ κλάμα. Μοῦ ἔπιασε ἀπαλὰ τὸ χέρι κι' ἔψαχνε νὰ βρεῖ τὸ σφυγμό. Ἐγὼ εἶχα τέτοια ζέστη, ποὺ νόμιζα πῶς εἶμαν μέσα στὴν ἀσβεσταριά ποὺ εἶχα φτιάξει μιὰ φορά, στοῦ Κεχχλλάρη, "Εξω ἀπὸ τὴν "Αρτα. Φωτιά ποὺ ἤθελε γιὰ νὰ καεῖ! θυμᾶμαι. Δὲν ἄφηνε, ὅμως, ὁ Γαζής. Ἦθελε νὰ πεῖ κάτι, ἀλλὰ δὲν τὸ εἶπε. Κρατήθηκε πάλι. Τὶ μυστήριο, μὰ τὴν ἀλήθεια, εἶταν αὐτὸ τὸ παιδί! "Ομοιάζε νὰ εἶναι ἡφαίστειο τυφλό.—«Τί, Πάνο». Τὸν ρώτησα ξέθωρα. Δὲν ἀπάντησε. Γύρισα νὰ τὸν κυττάζω. Στὸ μέτωπό του, εἶδα κείνο ποὺ ἤθελε νὰ πει νὰ τοῦ χρακῶνει τὸ φυματικό, τὸ ἄσαρκο καύκαλο, ἐνῶ αὐτὸς χάθηκε μέσα στὰ μάτια μου. "Ετσι, συνεννοηθήκαμε. Κι' ἂν εἶταν νύχτα, κι' οἱ δύο θὰ λέγαμε σίγουρα τὰ ἴδια λόγια...—«Γαρούφαλλα μαδιά, τριαντάφυλλα πορφυρά,... ἀγκυλιές τὰ βασιλικά καὶ γιασεμί ἄσπρο θὰ πάρω, καλὴ μου... στὸν ἱσκιο...»—Πάρα κάτω, πῶς λὲς αὐτό, Ποέτα; μὲ ρώτησες. Καὶ τὸ εἶπε γιὰ νὰ ξεθυμάνει.—

—«...Ἦ' τὰ ποιητικὰ τὰ μάτια.
Γαρούφαλλα μαδιά,

ὠραῖα ρόδα, πορφυρά,
πέρα-στῆς θύσης τὴν πορὰ...»

πρόλαβε ὁ Βαρότσης. Τοῦτος εἶταν Κερκυραῖος· ἔτσι, τὸ εἶχε ἀπὸ τὴν πατρίδα του νὰ κάνει τὸν ποιητὴ. Κι' ἐπειδὴ ἐγὼ ἔγραφα, δὲν ἔλεγε νὰ φύγει ἀπὸ κοντά μου. Ἀλλὰ, ἐγὼ δὲν ξέρω τί θὰ ἔδινα, ἂν εἶταν γιὰ νὰ ἀπαλλαχτῶ ἀπὸ τὴν ἐκτίμησή του. Ὅμως, πῶς; ὁ ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νὰ δράσει, ὅταν δὲν ὀρίζει τὸν ἑαυτό του.—«Ντροπή, Βαρότση. Δὲ λογαριάζεις κανέναν, ἀλλὰ ξὲν εὐλαβεῖσαι οὔτε τὴν ποίησιν», τὸν μάλωσα ὁλο πίκρα. Τοῦ κακοφάνηκε πάρα πολὺ. Κι' ἂν εἶταν ἄλλος, ὁ Βαρότσης θὰ τὸν σκότωνε.—«Πάλι κόβεις γαρούφαλλα, Δῆμο—ἔ;! Μὰ τέλος πάντων, αὐτὸ σοῦ ἔχει γίνεи πάθος», σαχλαμάρισε ντροπιασμένος, γιὰ νὰ φέρει ἔτσι ἕνα τέλος στὴν κουδέντα.—«Ἄς τον, Βαρότση—ἐπενέβηκε ὁ Πάνος—εἶναι ἄρρωστος». Ἐγὼ, τότε, χωρὶς νὰ ξέρω κατέχομαν ἀπόνα δέος, ποὺ χόχλαζε στὴν ψυχὴ μου. Ὅμως, νοοῦσα τί γίνονταν γύρω μου. Ὅλα εἶταν ἀράθυμα, χωρὶς κἄνα στερεὸ σχῆμα. Ἐνῶ, ὕστερα, μιὰ πάχνη δπως ἡ θερμὴ κίτρινη, γιομάτη ἀπὸ μιὰν ἀχνα θαμπή, ἀπλωνε ἀγάλι-ἀγάλι μιὰ πυκνὴ καταχνιά.

* *

...—«Κύριε Κώστα, πῶς τὰ λὲν αὐτὰ τ' ἀνθη; ρώτησε ἡ Βεατρίκη ἕνα γνωστὸ μου γεωπόνο, ποὺ γύρισε ἀπὸ ὑποτροφία στὴ Γερμανία, ἐνῶ τὸν κύτταζε κάπως τολμηρά. Αὐτός, τότε, κύτταζεν ἐμένα κι' ἐγὼ αὐτήν. Στέκονταν μπρὸς ἀπόναν ὄχτο, ποὺ τὸν εἶχαν γιομίσει οἱ παπαροῦνες καὶ τὰ χαμομήλια. Τὴν κύτταξα πιδ καλά. Εἶταν ἀλήθεια πολὺ ὠραία. "Ετσι, ὅπως τὴν τύλιγαν οἱ πορφυρὲς ποὺ ἀπλωναν εἰς παπαροῦνες, ὁμοιάζε νὰ εἶναι ἡ ἐφηβικὴ ὀπτασία τῆς Παναγίας. Τὰ χεῖλη τῆς εἶταν μιὰν ἀχνὴ μὺς πινελλιά, ποὺ ἕνα μόνο φιλή, θὰ τὰ χαλοῦσε ὅπως τὰ φτερά τῆς πεταλούδας. Στὰ μάτια τῆς, ποὺ ἱσκιώνονταν ἀπὸ κατάμαυρες κλάρες, εἶταν μιὰ ὀνειροπόλα, γαλανὴ νύχτα ὁλο φῶς. Κι' ὅλη φάνταζε νὰ εἶναι ὀνειρο, ποὺ ἦρθε ν' ἀγγίξει μόνο στὴν ψυχὴ. Σκέφτηκα νὰ τῆς μιλήσω, ἀλλὰ, φοβήθηκα τὴ θεωρία τῆς, ποὺ εἶταν ἔτσι ἀέρινη. Ἄν φύσαγε λίγο, θὰ τὴν ξανέμιζε. Ὑστερα κύτταξα καὶ τὸν Κώστα. Αὐ-

τὸς εἶχαν ἓνα χοντροκομμένο παιδί, ποὺ ἔδινε τὴν ἐντύπωση ἀπὸ τὸν ὄγκο χασάπη. Μονάχα ποὺ οἱ σπουδὲς στὴ Γερμανία, εἶχαν στήρει στὰ γκρίζα μάτια του, τὸν ἰσχυρὸ τῆς ντροπῆς, ἐνῶ στὸ παχουλὸ μέτωπό του, πρόβαλε γυμνὴ ἡ ἀναισθησία. — «Αὐτὰ εἶναι τὰ διεθνῶς λεγόμενα agrabel» θέλησε νὰ τῆς πεῖ. Καί, κἀνοντας τὴ φωνὴ του κάπως ξενότροπη ἐπιστημονικῶς, τὴν πλησίαζε ὁλο καὶ πιὸ πολὺ, γιὰ νὰ τῆς ἐξηγήσει τὴν ἐπιστήμη του στ' ἀνθή της. — Αἱ ἰδιότητε, τὰς ὁποίας παρατήρησαν ἐπ' αὐτοῦ ὁ Wofuler κι' ὁ Cimon, ἀπέδειξαν ὅτι τὸ ἄνθος τοῦτο, παρὰ τὸ εὐτραπὲς καὶ φίλυδρον τῆς ρίζης του, εἶναι πολὺ ἀσθενές. Κι' ἀφοῦ τῆς εἶπε αὐτό, ὕστερα τὴν κύτταξε στὰ μάτια, γιὰ νὰ ἴδῃ τὴν ἐντύπωση ποὺ τῆς ἔκανε. Στὸ μεταξύ, ἡ Βεατρίκη εἶχε γύρει λίγο πρὸς τὸν κύριο Κώστα, ἔτσι ποὺ πρόβαλε ἀλαφρὰ τίς καμπύλες της, κἀνοντας πὼς τὴν ἐνδιέφερε ἡ θεωρία γιὰ τὸ ἄνθος. Πὼς τὴν τσαλάκωνε ἡ ἰδία της ἡ ὑποκρισία, Θεέ μου. Κρίμα ποὺ αὐτὸ τὸ κορίτσι ἔγινε ὅπως εἶναι οἱ πιὸ πολλὲς γυναῖκες. Ἦξερα πὼς ἡ Βεατρίκη, ἐνῶ συχαίνονταν στὸ εἶδος τὸν κύριο Κώστα, ὅμως ἤθελε νὰ τὸν βλέπει κείνο ποὺ αὐτὸς δὲν εἶταν. Ἔτσι, καθὼς τὴ θεωροῦσα, πρόσεχα νὰ ἴδῃ τί θὰ κάμει. Κι' ἀπὸ γύρω, ὅλα εἶταν χωρὶς ἀνάσα. Εἴμασταν μέσα σ' ἓνα ὀλάνθιστο περιβόλι, ποὺ τὸ ἰσχυριζόταν οἱ πορτοκαλλιῆς του καί ποὺ τὸ ἐπνίγε ἡ γαλήνη τῆς ἡσυχίας. Μονάχα ὁ θρόνος ἀπὸ τίς ἱτιές καὶ ἀπὸ τίς μέλισσες ἀνάδευε τίς παπαροῦνες στὰ ὄχτια του. Τότε, ἴσως, νὰ εἶμαν κι' ἐγὼ. Ἔτσι φαίνεται, γιατί ἡ Βεατρίκη ἔδειξε πὼς ντροπιάστηκε. Στὴν ἰδία στιγμή, ὁ κύριος Κώστας κάτι ἤθελε νὰ πεῖ, ἀλλὰ ξερῶδες. Τὸν ἄτυχος Κρίμα στίς θεωρίες ποὺ εἶπε. Ἄν εἶταν ἄλλοῦ ἢ ἂν δὲν εἶμαν ἐδῶ, θὰ τίς ἀλλάζε. Τὸ ἔκανε πάντα, ἔταν εἶχε παρέα γυναῖκα. Κι' ὁ κύριος Κώστας, δὲν ἤξερε νὰ ξεχωρίζει τίς γυναῖκες, παρὰ στὰ ὀνόματα. — «Κύριε Δῆμο, θὰ πάρετε τσιγάρο, παρακαλῶ» μοῦ πρότεινε ὁ κύριος Κώστας, γιὰ νὰ κρύψει ἔτσι τὴν ἀμηχανία του. Τὸν ἐξέτασα ἐπιτιμητικῶς, ποὺ ἀποκόπησε νὰ κάνει ἔτσι τὸν εὐγενικό. Τὸ κατάλαβε κι' αὐτός, ἐνῶ ἡ Βεατρίκη, ποὺ ἀναγκάστηκε νὰ νοιώσει τὴν

παρουσία μου, κοκκίνισε στὸ πρόσωπό της, κι' ἀφοῦ μὲ κύτταξε πολὺ σκληρὰ, ἔφυγε χωρὶς νὰ πεῖ λέξη. Τότε, ἤρθε μιὰ ψυχρὴ λύπη, ποὺ θὰ εἶχε πῆσει ἀπὸ τὸν οὐρανό. Ἐγὼ θλίβομαι κι' ὅλα εἶταν ἄκριτα καὶ καυτερά ἐπειδὴ δὲν ἤξερα τί νὰ κάμω. Ἦθελα ν' ἀγγαντέψω, γιὰ νὰ ἴδῃ πρὸς τὰ ποῦ πάει ἡ Βεατρίκη, ἀλλὰ, μιὰ δυνατὴ ζέστη μοῦ ἔδρανε τὰ μάτια. Καὶ δὲν ἤθελα νὰ ἐρῶ πὼς ὑπῆρχε αὐτὴ ἡ ζέστη. Ἔτσι, ἀγωνίζομαι ὅπως ἓνας ζωντανὸς στὸν τάφο, ὥσπου ἀπόκαμα. — «Βεατρίκη, νερό!...» φώναζα τότε βραχνὰ ἀπὸ ἀγωνία, ἐνῶ ἐννοιωθα νὰ πέφτω σ' ἓνα χάος...

* *

— «Ἐδῶ δὲν εἶναι νεράτιδες οὔτε Βεατρίκες», ἀκουσα νὰ λέει ἀπότομα ὁ Βαρότσης. Ἄνοιξα τὰ μάτια κι' εἶδα πὼς εἶταν ὅλοι ἀπὸ πάνω μου. Κι' ὁ Βαρότσης ἤθελε, τάχα, νὰ μοῦ κάνει κουράγιο. Ὅμως, ἔσ' εἶταν νὰ μὴν τὸν εἶχα δεῖ κείνη τὴν ὥρα. Πῆρα νὰ συνέρχομαι λίγο. Εἶδα πὼς εἶχε νυχτώσει. Ἡ ἀπελπισία ἔδρανε ὁλοῦθε. Τότε ἀκούστηκαν ντουφεκιές. Ξηρές—ξηρές, γιόμιζαν τὸ γιᾶλό. «Ἀχ! πάει ὁ Ντὲρ χάστρο...» πάει νὰ φωνάζει ὁ Πανταζῆς, ἀλλὰ δὲν πρόφτασε. Ἐνας Γερμανὸς τὸν κλώτσησε στὴν κοιλιά, ἐνῶ, ἄλλοι πέντ' ἔξη, ξεπατώθηκαν στὰ γέλια.

— «Μπαρότσα! — φώναξαν ἄγρια—, τσιγαρέτ», καὶ τοῦ πέταξαν δυὸ—τρεῖς ἀναμμένες γόπες. Τοὺς κύτταζαὶ τυποποιημένοι, χωρὶς νὰ ἔχουν κἄνα γνώρισμα κἄπως ἀνθρώπινο. Κατόπιν, ἀφοῦ ἀνοιξαν μιὰ συζήτηση γιὰ τὴν Ἀφρική, ἔφυγαν κι' ἀπέμεινε ἡ νύχτα. Ὑστερα ἀκούονταν πάλι τὰ κόκκαλα, ποὺ τσάκιζε τὸ κῶμα στὰ βράγια. — «Πᾶνο, — εἶπα ξερά—θέλω νερό». Φάνηκε μπρὸς μου ὁ Βαρότσης: ψηλὸς κι' ἀδύνατος, ὅπως εἶταν, φάνταζε νὰ εἶταν ἡ ὑποψία ζωντανή. Τὸν εἶδα νὰ κουνέται. — «Πᾶνο — ξανάπα—, νερό. Κόλλησε τὸ στόμα μου».

— «Γιὰτί ἐν πᾶς στὸ ἀναρρωτήριον», εἶπε πονηρὰ ὁ Βαρότσης. — Τὸ ἀναρρωτήριον εἶταν ἓνα δρώμικο λαγκάδι, ὅπου πᾶιναν ἐκεῖ γιὰ νὰ πεθάνουν ὅσοι ἤθελαν νὰ τὸ μάθουν οἱ δικοὶ τους. Κι' ἔτσι περάχτηκα πολὺ. Ἀλλὰ, ὁ Γαζῆς τὸ κατάλαβε καὶ μῆλκε στὴ μέση.

—«Σήκω νὰ ἴδωμε στὴν τέντα. Δὲν ἔχω δῶ τὸν τενεκέ», μού ἀπάντησε γνέφοντας τὸ ἴδιο καὶ στὸν Παντελῆ, ποὺ συνῆρθε στὸ μεταξύ. Πῶς αἰσθάνομαι τὴ φωνή του. Εἶταν ἓνα βουβό, κρατημένο κλάμα. Ἐκαμε νὰ μὲ πιᾶσει ἀπὸ τὴ μασκάλη.—«Σήκω, ντέ», ἀπόσωνε. Τότε, δὲν θυμᾶμαι πῶς ἐγινε.—«Βαρότση...» εἶπα θυμωμένα. Παντοῦ ἀναψε μιὰ φωτιά, ποὺ τὰ χώνεψε ὅλα. Ἐγὼ εἶμην ὀρθὸς κι' ἀκουμποῦσα στὸ χέρι τοῦ Πάνου.—«Κι' ἂν πᾶς, μαλὰ—μαλὰ—μου, κι' ἂν πᾶς, μαλὰ μ' γιὰ νερό...» ἄρχισε νὰ κάνει χαρὰ ὁ Γαζής. Τὸν ἀκούθησε κι' ὁ Πανταζής· ὕστερα, κι' ἐγώ. Τὶ νὰ ἔκανα; Ἔτσι, ἡ ἀτμόσφαιρα ξαλάφρωνε, ἐνῶ εἶμασταν ἄνθρωποι στὸ ἔλεος τῶν νέων ἀνθρώπων, ποὺ ἔφτιαξε ὁ Χίτλερ τῆς Γερμανίας. Πίσω μας, ὅπως ὁ ἴσκιος μου, ἔρχονταν πάντα ὁ Βαρότσης. Κατόπιν ἦρθε ἡ ὥρα ἔρημη, γιομάτη τρόμο, ποὺ κατάπιε τὸ θάνατο καὶ τὸ πέλαο... Σωπαίναμε.—«Ἐρείς!», μού εἶπεν ἐμπιστευτικά ὁ Πᾶνος. Στάθηκα λίγο, αὐτὸς περίμενε· κι' ἴσως νὰ μού ἔκλεινε καταφατικά καὶ τὸ μάτι. Θυμήθηκα, τότε, πῶς οἱ σύμμαχοι θὰ ἔπρεπε νὰ εἶταν πολὺ κοντά. Μπορεῖ πίσω ἀπὸ τοὺς ἀντικρυνοὺς ὄγκους, ποὺ τοὺς εἶχε μεγαλώσει ἡ νύχτα. Καί, πάνω στὴν ὥραν αὐτή, ἡ γῆ συγκλονίστηκε κι' ὁ οὐρανὸς γιόμιζε ἀπὸ λάμπες κι' ἀπὸ βουητὸ ἔτσι, ποὺ νόμισα πῶς θὰ γκρεμίζονταν. Ἀξαφνα, ἐννοίωσα πῶς μιὰ ἐλπίδα ἦρθε κρυφὰ καὶ μού στάλαξε δυὸ δάκρυα στὸ πρόσωπο.—«Ναί!», τοῦ ἀπάντησα. Ὁ Πᾶνος τὸ κατάλαβε. Συνεχίζαμε. Ὁ Βαρότσης εἶταν πάντα πίσω μας. Κι' ἐγὼ ἄφησα τὸν ἄρρωστο ἐαυτὸ μου νὰ φύγει ἀπὸ κεῖ.

Ἡ νύχτα εἶχε σβήσει τὸ δειλινό, ποὺ φύτεψε τίς ντάλλιες στὰ τζάμια. Ἐγώ, καθὼς εἶμην ἀναγεγερμένος στὸν καναπέ, κατάλαβα πῶς εἶχα ξεχαστεῖ καί, ἀπὸ πολλή ὥρα. Κύτταξα γύρω μου.

Στὸ μπουχαρί, ποὺ εἶταν ἀπέναντί μου, εἶδα ἓνα θραψερὸ χρούσταλλο ποὺ εἶχε κάτασπρα, ψυχρὰ ἀνθη. Κι' ὅπως ἀπλώνε ἀφωνο, ἡσυχο κι' ὑποβλητικὸ στὸ κενὸ τῆς ὥρας, πρίσπεφα πῶς συλλογίζονταν, ἐνῶ ἡ θεωρία τοῦ γιόμιζε ἔλο τὸ σπῆτι. Δίπλα, ἀπὸ ἐμὲ κι' ἀπὸ καί, εἶταν ὁ Πανταζής κι' ὁ

Πᾶνος, ποὺ εἶχαν ἔρθει νὰ μὲ ἴδουν. Κι' οἱ δύο τοὺς εἶταν βυθισμένοι στὴ συλλοή. Τὶ νὰ σκέπτονταν, τάχα; Λέω πῶς θὰ γύριζαν κι' αὐτοὶ στὸ ἀκρογιάλι κείνο τῆς Γερμανίας, γιὰ νὰ μαζώξουν θύμησης, ποὺ τίς ξανεμίζουν τώρα τὰ σύννεφα κι' οἱ ἀγέρηδες. Εἶπα νὰ τοὺς φέρω πίσω. Ἀλλὰ δὲν τόκαμα. Μονάχα ἐγενεφα στὴ Βεατρίκη, ποὺ πάει ν' ἀνάψει τὸ φῶς, νὰ ἔρθει κοντά μου. Κι' αὐτὴ, ἀνάλαφρη ὅπως ἡ πεταλούδα, ἔκατσε στὰ πόδια μου, γιὰ νὰ μού φιλήσει τὰ μαλλιά. Κρίμα ποὺ τὴν κατάκρινα πρὶν νὰ τὴν παντρευθῶ. Τώρα, ποὺ εἶναι γυναίκα μου, ξερῶ πῶς δὲ θὰ εἶταν αὐτὴ στὸ περιβόλι. Πῶς τὴν ἐννοίωθα στὰ χέρια μου! Τὴν κύτταξα στὰ μάτια. Ἦθελα νὰ ἐρῶ κάποιες μνημέες. Τίς εἶχα παρατήσσει, πρὶν ἀπὸ δέκα χρόνια, στίς ἀκρογιαλὲς τῆς Γερμανίας. Τίς οἶδε ποῦ. Θυμᾶμαι μονάχα πῶς εἶταν ἓνα ἀκρογιάλι παντέρημο, ποὺ ἀνακατώνονταν στὰ σύννεφα, ὅταν αὐτὰ ἔπεφταν στὴ γῆ.—«Καλὰ ποῦ πῆγα στὴ Γερμανία. Τώρα, ἔχω στὴν ψυχὴ μου μιὰν ἀποθήκη, ποὺ χωράει ὅλη τὴ ζωή». Ἀνάκοψε ὁ Πᾶνος, ποὺ ξύπνησε, στὸ μεταξύ. Κι' ἐγὼ τρόμαξα τότε, στὴν ἰδέα πῶς αὐτὸ ἴσως νὰ εἶταν κι' ἀλήθεια. Σηκώθηκε ἡ Βεατρίκη κι' ἀναψε τὸ φῶς. Φάνηκε τὸ χρούσταλλο ποὺ συλλογίζονταν ἀκόμα κι' ὁ Πανταζής ποὺ χασμουριόταν. Τότε ἡ Βεατρίκη ποὺ εἶχε πάει γιὰ νὰ ψήσει καφφέ, ἦρθε χτυπώντας χαριτωμένα τὰ χέρια της.—«Θὰ τὸ ποῦμε... θὰ τὸ ποῦμε Ντάλλια!», φώναξε ὅπως τὰ παιδάκια κι' ἔφυγε πεδώντας.—«Ναί!—εἶπε ὁ Πᾶνος—, ἔτσι θὰ φωνάξω τὴν κόρη μου. Κι' ἀλήθεια, ὅταν εἶμασταν στὴ Γερμανία, αὐτὸ τ' ὄνομα εἶχαμε τάξει, γιὰ τὴν κόρη τοῦ Πάνου, ποὺ γεννήθηκε, λίγο πρὶν νὰ τὸν πάρουν ἄνθρωποι.—«Εὐγε, Βεατρίκη! θαύμαζε ὁ Πανταζής.—Πῶς τὸ ἤξερες;.—«Καλλίτερα ποὺ πῆγα στὴ Γερμανία», ξανάπε ἱκανοποιημένος ὁ Πᾶνος, ἀλλὰ, ἐγὼ ξανασκέφτηκα πῶς ἐκεῖ, στίς τρύπες τοῦ γυαλοῦ ποὺ ἔσκαψε τὸ ἀλάτι στὰ δράχια, οἱ μνημέες τώρα εἶναι ρόχθοι ἀκοίμητοι, ποὺ στοιχειώνουν στίς νύχτες τοῦ χειμῶνα...

ΑΠ' ΤΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΧΡΗΣΤΟΒΑΣΙΛΗ *

Ὅταν ἀνεκηρύχθη τὸ Τουρκικὸν σύγ-
ταγμα ἄλλοι μὲν ἐνεθουσιάσθησαν καὶ ἐξε-
δηλώθησαν, ἄλλοι δὲ ἐπεφυλάχθησαν νὰ
ἐκδηλωθοῦν, ἀναμένοντες τὰ μετέπειτα γε-
γονότα. Εἰς τὰ Ἰωάννινα ἐπεκράτει ἀνα-
βρασμός. Πολλοὶ ἐκινήθησαν κατὰ τοῦ Μη-
τροπολίτου Γερατίμου, ἀνθρώπου μαλακοῦ,
μὲ τὴν κατηγορίαν ὅτι δὲν ὑποστηρίζει,
ὅσον ἔπρεπε τὰς ἑλληνικὰς ἀπόψεις καὶ
ἐζήτουν μὲ πᾶν μέσον τὴν μετάθεσιν τοῦ
ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα καὶ τὴν τοποθέτησιν ὡς
διαδόχου ἀνδρὸς ρέκτου καὶ δραστηρίου, ὁ
ὁποῖος θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι μᾶλλον Ἐθνάρ-
χης ἢ πνευματικὸς ἀρχηγός, καὶ νὰ ἐπε-
βάλλετο, διότι κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν
ἐπρόκειτο νὰ γίνουν ἐκλογαὶ πρὸς ἀνάδει-
ξιν βουλευτῶν. Κατ' αὐτὰς ὑποψήφιοι
ἦσαν καὶ πολλοὶ μὴ χαίροντες συμπαθειῶν
παρὰ τῷ Ἡπειρωτικῷ λαῷ. Μόνον δὲ ἡ
τοποθέτησις εἰς τὸν Μητροπολιτικὸν θρόνον
ἀνδρὸς δυναμένου νὰ ἐπιβληθῇ θὰ ἔσωζε
τὴν Ἡπειρον ἀπὸ τὴν κατάστασιν εἰς τὴν
ὁποίαν εὗρίσκετο τότε.

Σχετικῇ μὲ τὰ ἀνωτέρω εἶναι καὶ ἡ
ἐξῆς ἐπιστολή, τὴν ὁποίαν ἀπέστειλε πρὸς
τὸν Χρηστοβασίλην ὁ ἱατρὸς Ἀλέξανδρος
Γεωργίτης, ἀπόγονος τοῦ Νεγαδιώτου
Κύρ—Σταθά (περὶ οὗ εἰς τὴν Ἡπειρωτικὴν
Ἔστίαν τοῦ Φεβρουρίου 1953) Ἐν αὐτῇ
ὁ Γεωργίτης διετραγῶδει τὴν κατάστα-
σιν ποὺ ἐπεκράτει τότε εἰς τὰ Ἰωάννινα
καὶ ἐζήτην ἀπὸ τοῦ Χρηστοβασίλην νὰ ἐνε-
ργήσῃ διὰ τὴν μετάθεσιν τοῦ Μητροπολίτου
ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα καὶ ἐπιλέγῃ... «ὅτι μό-
νη ἐλπὶς νὰ διορθωθῶμεν ἐκ τῶν ἰδίων ἀτα-
στασιῶν εἶναι ἡ μετάθεσις τοῦ Μητροπολί-
του μας· ἐνθάρρησας πολλὰ ὑπὲρ τῆς Ἡπεί-
ρου, αὕτη θὰ εἶναι ἡ μεγαλυτέρα εὐεργε-
σία, ἣν δύνασαι νὰ τῇ προσφέρῃς...»

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου καὶ τέλος.

Μὲ τὰς πολλὰς παραστάσεις καὶ ἐνε-
ργείας τοῦ Χρηστοβασίλη καὶ ἄλλων παρα-
γόντων μετετέθη ὁ Γεράσιμος καὶ κατέλα-
βε τὸν θρόνον τῶν Ἰωαννίνων ἀνὴρ δραστή-
ριος ὁ Γερβάσιος καὶ ἔτσι ἐσώθη ἡ Ἡπει-
ρος διὰ μίαν ἀκόμη φοράν.

Ἐν Ἰωαννίνοις τῇ 22α Αὐγούστου 1908

Φίλιτατέ μοι κ. Χρήστε Χρηστοβασίλη
Εἰς Ἀθήνας

Τὴν μακράν μου σιγὴν ἐδέησε νὰ δια-
λύσῃ ἡ ἐλευσις τοῦ κεινοῦ ἡμῶν φίλου κ.
Γεωργ. Σωτήρη. Ἴσως εἶμαι ὁ μόνος Ἡ-
πειρώτης ὁ μὴ συναρπασθεὶς ὑπὸ τοῦ ρεύ-
ματος τοῦ ἐνθουσιασμοῦ ἐπὶ τῇ ἀνακηρύξει
τοῦ συντάγματος, ἀλλ' ἀπαθὼς φιλοσοφῶν
ἐπὶ τῇ ἀνελιξίᾳ σπουδαίων καὶ ἀνελπίστων
γεγονότων· καὶ ἀληθῶς ἀνέλκιστα ἐγένον-
το. Τίς ἐπίστευε πρὸ τῆς 11ης Ἰουλίου, ὅτε
οἱ πάντες ἦσαν ἀπηλπισμένοι καὶ ἐπέκειτο
μονοιουχί ἡ διανομή τῆς Τουρκίας, ὅτι
ἀφανεῖς σκώληκες ἀκαμάτως ἐργαζόμενοι
θὰ κατέρριπτον τὸν κολοσσὸν τῆς αἰσχρο-
τέρας τυραννίας· καὶ ὁμῶς τὸ θαῦμα ἐγένε-
το, καὶ εὗρέθημεν πρὸ καταστάσεως, εἰς
ἣν εὗρίσκεται ὁ ἐκ γενετῆς τυφλὸς καὶ ἐγ-
χειρισθεὶς, ἀλλὰ μὴ δυνάμενος εἰσεῖν νὰ
ἐκτιμήσῃ οὔτε τὰς ἀποστάσεις οὔτε τὰ χρώ-
ματα. Πρόσθετε εἰς ταῦτα ὅτι ὁ Ἕλλην ἔχει
λάρυγγα μέγαν καὶ χεῖρα μικράν, πρόσθετε
τὴν ἑλλειψίν καὶ πνευματικὸν κέντρον καὶ
πολιτικὸν τοιοῦτον—Μητροπόλεως δηλαδὴ
καὶ Προξενείου—διότι τὰ ὑφιστάμενα εἶναι
κατ' ὄνομα. Πρόσθετε τὴν γειννίασιν τῶν Ἰλ-
λυριῶν, καὶ ἔχεις τὴν πλήρη εἰκόνα τῆς κα-
ταστάσεως τῆς δυστυχοῦς Πατρίδος ἡμῶν.
Εἶναι καιρὸς νὰ ἐπωφεληθῇμεν ἐκ τῆς πλου-
σίως παρατεθείσης ἡμῖν τραπέζης· ἀλλὰ
λείπει ὁ νοῦς· ζητοῦμεν τὴν εἰσαγωγὴν τῆς
γλώττης μας, ἀλλ' ὁ Μητροπολίτης μας
δὲν τολμᾷ νὰ τεθῇ εἰς τὴν προσήκουσαν

αὐτῷ θέσιν λέγων ὅτι πρέπει ν' ἀναβληθῇ τὸ ζήτημα. Ζητοῦμεν ἀναγνώρισιν τοῦ νεο-
 συσταθέντος πολιτικοῦ συλλόγου, ἀλλ' ἐπει-
 δὴ τρεῖς φίλαρχοι ἀποτυχόντες εἰς τὴν πρῶ-
 τὴν καθεδρίαν ἀνθίστανται, δὲν τὸ πράττει
 ἀπεναντίας ἐγκρίνει καὶ διάζει, ὡς εἰπεῖν,
 τὴν προσέλευσιν τῶν Ἑλλήνων ἵνα ὀρκι-
 σθῶσιν εἰς τὸ (Τζεμιέτ), «Σύλλογον τῆς
 Ἑνώσεως καὶ προόδου» ἔνθα ὀρκίζονται
 τὸν φοβερώτερον τῶν ὀρκων, — ἐπὶ τῆς
 θρησκείας, τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς τιμῆς
 ὅτι θὰ ὑπακούωσι τυφλοῖς ὄμμασι εἰς τὰ
 κελεύσματα του, καὶ χορηγῶσιν 2½, ἐπὶ
 τοῦ μηνιαίου εἰσοδήματός των. Ἀνῆψεν εἰς
 πάσας σχεδὸν τὰς κοινότητας τὸν δαυλὸν
 τῆς διχονοίας, καὶ ἡ ἐπαρχία μας παρυσιά-
 ζει τὴν εἰκόνα τοῦ τυφλωθέντος Κύκλωπος.
 Ἐπὶ κεῖνται αἱ ἐκλογαὶ καὶ ἐνῷ ζητοῦμεν
 τὴν εἰς τὴν γλῶσσαν μας μετάφρασιν τοῦ
 ἐκλογικοῦ νόμου, ἡ Α.Σ. ἀδιαφορεῖ πολλα-
 χῶς δὲ καταστρατηγεῖται καὶ πονήρως ὁ
 ἐκλογικὸς νόμος. π.χ. διὰ μὲν τοὺς ὀθωμα-
 νοὺς ἀρκοῦσι 250 ψῆφοι δι' ἓνα ἐκλέκτορα,
 δι' ἡμᾶς ἀπαιτοῦνται 750· διαίζεται ἡ Ἐ-
 παρχία νὰ συνέρχεται εἰς τὰ Καϊμακαμκλί-
 κεια ἢ Μουδερλίκεια ὅπερ ἀδύνατον λόγῳ
 ἀποστάσεως, ἐλλείψεως καταλυμάτων καὶ
 ὁδῶν ἐνῷ ἡμεῖς προτείνομεν τὴν διαίρεσιν
 εἰς ἐκλογικὰς περιφέρειας τεσσάρων ἢ
 πέντε χωρίων, ὅσα ἀρκοῦν δι' ἓνα
 ἐκλέκτορα ἐὰν ἐπεχειροῦν νὰ σῶν γρά-
 ψω ὅλα τὰ συμβαίνοντα ἡθελον κουρασθῇ
 καὶ σῶν κουράσῃ· συμπέρασμα τοῦ λόγου
 μου εἶναι, ὅτι ἐπειδὴ ἀγαπάτε ὑπὲρ πάντα
 ἄλλον τὴν πατρίδα μας νὰ ἐνεργήσητε, εἴ-
 τε ἀπ' εὐθείας διὰ τῆς Α.Θ.Π. ἥτις εὖ νοεῖ
 καὶ ἐκτιμᾷ ὑμᾶς, εἴτε ἄλλως πῶς γνωρίζε-
 τε νὰ ἀντικατασταθῇ ὅσον τάχιον ὁ Μη-
 τροπολίτης μας, διότι ἡμεῖς ἐξηγνηθήσαμεν
 πάντα τὰ μέσα καὶ τηλεγραφήματα καὶ
 ἀναφορὰς ἀνωφελῶς· ἡ πρόφασις ὅτι ἐν ταῖς
 παρούσαις περιστάσεσι δὲν συμφέρει μετά-
 θεσις εἶναι γελοία, διότι ὁ Μητροπολίτης
 οὐ μόνον ἀχρηστος εἶναι ἀλλὰ καὶ ἐπιβλα-
 βής· δὲν ἀρκεῖ τοῦτο ἵνα μὴ πάθωμεν ὅ,τι
 καὶ μὲ τὸν Σωφρόνιον, πρέπει νὰ μᾶς ἔλθῃ
 ἐθνάρχης· μάλλον ἢ πνευματικὸς ἀρχηγός,
 ἔχομεν δύο καλοὺς τὸν Βελλᾶς καὶ τὸν
 Παραμυθίας, πρέπει νὰ μᾶς ἔλθῃ καὶ Ἰω-
 ἀννίνων εἰς ἐφάμιλλας καὶ ῥέκτης· καὶ νὰ

μᾶς ἔλθῃ λίαν ταχέως, ἄλλως τὰ Ἰωάννινα
 θὰ λογιάζωνται ὡς Ἀλβανία καὶ βουλευταὶ
 θὰ ἐκλεχθῶσι οὐχὶ Ἕλληνες. Τὰς πλειο-
 τέρας συμπαθείας χαίρονται ἐνταῦθα ὁ Γρε-
 βενῶν, ὁ Δράμας καὶ ὁ Πελαγονίας, ἀρκεῖ
 νὰ πρυτανεύσῃ παρὰ τῷ πνευματικῷ
 ἡμῶν κέντρῳ ἢ ἐκτίμησις τῶν περιστάσεων
 καὶ οὐχὶ τὰ προσωπικὰ αἰσθήματα. Τοῦ λό-
 γου γενομένου περὶ βουλευτῶν σᾶς λέγω
 ὅτι ἀνεφύησαν ὡς μύκητες· παρὰ τοῖς Ὀ-
 θωμανοῖς ὑποψήφιοι φέρονται ὁ Μεκτου-
 πτσῆς, ὁ Μουρίτ Μπέης καὶ ὁ Αὐλωνίτης
 Σουρεγιας, ὁ ἀδελφὸς τοῦ δημίου τοῦ Ἑλλη-
 νισμοῦ Φερήτ, ὅστις πρὸς ἐπιτυχίαν ἐκτίθε-
 ται πανταχοῦ τῆς Ἡπείρου καὶ ἔστειλε καὶ
 ἐντεχνον σημείωμα τῆς Α.Θ.Π. πρὸς τοὺς
 3 ἀρχιερεῖς Ἰωαννίνων Βελλᾶς καὶ Παρα-
 μυθίας, ἵνα ἐπὶ ἀνταλλάγμασι τὸν συντρέ-
 ξουν καὶ οἱ χριστιανοί· οὐδεὶς τούτων ἐλπί-
 ζομεν, ὅτι θὰ λάβῃ ψήφους ἡμετέρας μεθ'
 ὅλας τὰς συστάσεις, αἵτινες ἐγένοντο βε-
 βαίως πρὸς τὸ θεαθῆναι, διότι οἱ χριστια-
 νοὶ ἔχομεν ἀπόφασιν νὰ ἐκλέξωμεν χριστια-
 νοὺς· ἔστω καὶ ἀπὸ ξύλον. Ἀλλὰ πῶς θὰ
 σωθῶμεν ἐκ τῆς ἀκορέστου φιλαρχίας ἡμῶν;
 Γνωστοὶ καὶ ἄγνωστοι κηλιδωμένοι καὶ ἀκη-
 λιδωτοὶ ὁμόσαντες πίστιν εἰς τὸ Τζεμιέτ,
 παρυσιάζονται ὡς ὑποψήφιοι λόγου χάριν
 ὁ Τζέτζος, ὁ περιβληθεὶς ἀποστολήν, ἣν οὐ-
 δεὶς ἔδωκεν αὐτῷ, ὁ συνταξειδεύσας μετὰ
 τοῦ δολοφόνου τοῦ Ἐθνομάρτυρος Φωτίου
 τολμᾷ νὰ ὑποβάλλῃ ὑποψηφιότητα· ἐζητή-
 σαμεν ἐνταῦθα διὰ τοῦ Μητροπολίτου νὰ
 ἀποκηρυχθῇ ὡς ψευδόμενος ὅτι ὑπάρχει
 ἐνταῦθα ἀλβανική, ρουμανική, ἀρμε-
 νική καὶ δὴ καὶ βουργαρικὴ Κοινότης καὶ
 δὲν τὸ ἐπετύχομεν, ἀπορῶ πῶς διέφυγε τὴν
 ὀξυδέρκειάν σου, καὶ δὲν τὸν ἀπεκήρυξες
 διὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὃν πρότερον μᾶς ἔστελ-
 λες κρύφα διὰ τοῦ ρωσικοῦ Προξενείου,
 ἥδη δὲ δέον νὰ μᾶς στέλλῃς ἀναφανδὸν ἐπ'
 ὀνόματι τοῦ Νέστορος· ὁ Κίγκος ὁ ὁμόσας
 πίστιν εἰς τὸ Τζεμιέτ, ὁ εἰσαγαγὼν εἰς τὸ
 Γυμνάσιον ὡς Τουρκοδόσκαλον τὸν Κρήτα
 Φουάτ, ὁ καταστραφεὺς ἐν γένει τῆς ὁμο-
 νοίας τῆς Ἡπείρου τολμᾷ νὰ ὑποβάλλῃ ὑπο-
 ψηφιότητα καὶ πλείστοι ἄλλοι ὧν οὐκ
 ἔστιν ἀριθμός· συνοψίζων τὴν μακρὰν ταύτην
 ἀποβάσαν ἀδελφικὴν μου· ἐπαναλαμβάνω,
 ὅτι μάνη ἐλπίς νὰ διορθωθῶμεν ἐκ τῶν ἰδίων

ἀτασθαλιῶν εἶναι ἢ μετάθεσις τοῦ Μητροπολίτου μας· ἐνήργησας πολλὰς ὑπὲρ τῆς Ἑπείρου, αὕτη θὰ εἶναι ἡ μεγαλύτερα εὐεργεσία, ἣν δύνασαι νὰ τῆς προσφέρῃς.

Ἐπὶ τούτοις παρακαλῶ ὅπως προσφέρῃτε τὰ σέβη τῇ ἀξιοτίμῃ ἡμῶν οἰκογενείᾳ καὶ τὰ φιλήματά μου εἰς τὰ μικρὰ· ἀναμένω τὴν ἀπάντησίν σου.

Μετὰ ταῦτα πολλάκις συνηντήθησαν οἱ

ἀχώριστοι φίλοι Χριστάκης καὶ Γεωργάκης «..καὶ ἡ μετ' αὐτοῦ καὶ τῆς ὅλης οἰκογενείας του συνέντευξις μου ἀποτελοῦν τὰς ὠραιότερας ἡμέρας τῆς ζωῆς μου, ἐπιλέγει ὁ Σωτήρης, αἱ δὲ ἑορταὶ τῆς 50ετηρίδος ἦσαν δι' ἐμὲ χαρὰς καὶ ἀγαλλιάσεως διὰ τὰς τιμὰς τὰς ὁποίας ὁλος ὁ διανοούμενος κόσμος ἐπὶ μῆνας ὁλοκλήρους ἐπεδαψίλευσεν αὐτῷ διὰ τὴν φιλολογικὴν του δρασίν. Ἐποίησε δὲ τότε καὶ τὸ ἐξῆς:

Ἦθελα φίλ' ἀγαπητέ Χρῆστο Χρηστοδασίλη
 ὦ, ἔχω μέσα στὴν καρδιά, νὰ γράψω μὲ κονδύλι
 Ἦθελα νάμαι Ξενοφῶν ἢ Πλάτων γιὰ νὰ γράψω
 τὴν Πενήντετηρίδα σου, γιὰ νὰ ἐγκωμιάσω.
 Ἦθελα νάμαι Πίνδαρος, ὕμνους γιὰ νὰ τονίσω.
 Ἦ καὶ Ρήγας ὁ Φεραῖος ποίημα νὰ στολίσω.
 Ἦθελα νάμαι συγγραφεύς, κι' ἐγὼ ἐκ τῶν μεγάλων,
 Ἄλλ' ἀτυχῶς ἐρείπιον, εἶμαι τῶν διδασκάλων.
 Εἶσαι μεγάλος ποιητῆς μεγάλος Ἑπειρώτης
 Μεγάλος καὶ ἀγωνιστῆς, μεγάλος πατριώτης.
 Σοῦ πρέπουν τὰ ἐγκώμια ποὺ γράφουν πρὸς τιμὴ σου
 Γιὰ τὴν Πατρίδα πρόσφερες θυσίαν τῇ ζωῇ σου.
 Θυσία καὶ τὰ νειάτα σου καὶ τὴν περιουσία.
 Χαίροις δὲ ἡ Ἑπείρος, χαίρει ἐλευθερία
 Εἴη ὁ ὅλος σου μακρὸς κι' εὐδαιμονίας πλήρης
 Σ' εὐχομαι λάτρης φίλος σου Γεώργιος Σωτήρης.
 Φεβρουάριος 1935

Κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1937 ὅτι ἀπέθανεν ὁ Χρηστοδασίλης ὁ Γ. Σωτήρης ἔχουσιν πραγματικὰ τὸ δάκρυ ποὺ τὸ ἐζήτησε νὰ χύσῃ, ὅπως ἀναφέρομεν ἀνωτέρω καὶ ἐποίησε τὸ ἐξῆς ποίημα:

«Τῷ ἀλήστῳ καὶ ἀγαπητῷ μοι φίλῳ Χρήστῳ Χρηστοδασίλῃ ἐπὶ τῷ θανάτῳ του,

Μὲ χέρι μου τρεμάμενο, ἔδραξα τὸ κονδύλι
 Γιὰ νὰ σοῦ κλάψω τὴν θανήν, φίλε Χρηστοδασίλη.
 Δὲν πίστευα νεώτερος, ἐσὺ ἀπὸ ἐμένα
 Νὰ ἐφευγες προτῆτερα στ' ἀγύριστα τὰ ξένα.
 Δὲν πίστευα, ὦ Χρῆστο μου, νὰ μὲ ἀφήσης πίσω.
 Τὸν θάνατόν σου φίλε μου, νὰ κλάψω νὰ θρηνήσω.
 Νὰ γείνη πῶς ἐπρόβλεψες, ποίημα μῶχεις γράψῃ
 Πρὸ ἐτῶν πενήντα πέντε, ὁ τάφος ἂν σὲ θάψῃ
 πρότερον μὲ παρήγγειλες, νὰ χύσω ἓνα δάκρυ,
 Γιὰ τὴ δική σου θύμησι, φιλία καὶ ἀγάπη.
 Ὅχ' ἓνα δάκρυ ποταμοὺς δακρύων θέλα χύνω.
 Ἐν ὅσῳ εἰς τὸν μάταιον τὸν κόσμον τοῦτον μέινω.
 Κλαίω ἀπαρηγόρητα, κλαίουں ὅλ' οἱ φίλοι,
 Φίλε μου ἀλησμόνητε Χρῆστο Χρηστοδασίλη.
 Κλαίει ἡ καλὴ σου σύζυγος κλαίουں καὶ τὰ παιδιὰ σου.
 Κλαίουں ποὺ ἐστερήθησαν τὴν πατρὶν' ἀγκαλιά σου.

«Σὲ κλαίει ὀλη ἡ Ἑλλάς, ὅπου γι' αὐτὴν εἰργάσθης.
 «Μὲ λόγους κ' ἔργα πρόθυμος, γιὰ ταῦτα κ' ἐδοξάσθης.
 «Παράσημον ὁ Βασιλεὺς, σῶδωκε πρὸς τιμὴν σου
 «Νὰ τὸ φορῆς περήφανος στὴ νέα τὴ ζωὴ σου.
 «Ἐγὼ καὶ ὀλ' οἱ φίλοι σου σὲ κλαίμεν μὲ πόνον
 «Χύνοντες δάκρυα πικρὰ κι' ἀναπνέοντες στόνον
 «Ἄν καὶ νὰ μὴ λυπώμεθα, ὁ μέγας Παῦλος λέγει
 «Τὸν θάνατον τῶν προσφιλῶν καὶ ὅμως τίς δὲν κλαίει;
 «Τίνος καρδιά δὲν σπαρταρᾷ δὲν τρέμουν καὶ τὰ χεῖλη;
 «Θάνατον ὄντως προσφιλοῦς ὡς σοῦ Χρηστοβασίλη;
 «Σοῦ κλαίω φίλε Χρῆστο μου, μεγάλης λύπης πλήρης
 «Τὸν θάνατον ἀγαπητὲ Γεώργιος Σωτήρης.

Φεβρουαρίου λήγοντος 1937

Γαίαν ἔχοις ἐλαφρὰν εἰλικρινέστατε καὶ κράτιστε φίλε Χρῆστο Χρηστοβα-
 σίλη

Εἰς τὸ ἀρχεῖον τοῦ πατρὸς μου Γ. Σωτήρη ἀνευρέθησαν τὰ ἐξῆς αὐτόγραφα
 ἔργα τοῦ Χρηστοβασίλη τὰ ὅποια θέλομεν δημοσιεύσει ἐν καιρῷ.

Διηγήματα. Ἡ Καραθαροδευτέρα. Ἡ Ἑλληνικὴ καὶ Ἀλβανικὴ φιλία.
 Τὸ Σήμαντρο τοῦ Μικροῦ Χωριοῦ. Σούλι Πολυχρόνη καὶ Πολυχρόνης. Πανηγυρικὸς
 τῆς 21 Μαΐου 1453—1913.

Ποιήματα. Τὴν καρδιά μου. Πόθος. Πανσεληνια. Οἶστρος. Δὲν ξέρω...
 Μὲς στὰ στήθεια. Ἄλλα πετεινέ. Ἀπὸ κρασί. Πῶς ἀγαπῶ νὰ ξενοχτάω. Δὲν ἦρθα
 ἐδῶ. Ὁ Πόλεμος. Στὴν Παλιγγενεσία τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ Ἔθνους.

Μετάφραση Ὀιδίου Βιβλίου 11 3. Εἰσούν... Στὸν Στρατηγὸν Νικόστρατον
 Καλομενόπουλον Διθύραμβος. Στὴ Γιοριτὴ τοῦ Βασιλεῖα μας. Ὁ Μάρκος Μπότσα-
 ρης. Σούλι 1790 Κεφαλόβρυσο Καρπενησιοῦ 1823.

Η ΣΕΛΙΣ ΤΩΝ ΝΕΩΝ

ΟΙ ΠΑΛΙΑΤΣΟΙ

Λὲς κι' εἴμαστε παληάτσοι ἐμεῖς οἱ ἄνθρωποι,
 λὲς κι' εἴμαστε πλασμένοι γιὰ τὸν Πλάστη μας,
 παληάτσοι νὰ σκοτώνουμε τὴν πλήξη του
 μὲ τὰ καμώματά μας τὰ παράξενα.
 Ὅχι πὼς εἶναι ὁ Πλάστης μας ἀπαίσιος,
 ἄς ποῦμε σὰν κι' ἐμένα, σὰν κι' ἐσένανε,
 αὐτὸ ποτὲ ὁ νοῦς μας δὲν τὸ σκέφτεται,
 μὰ εἶναι ἀνεξήγητες οἱ πράξεις του.
 Γιὰ κέφι του πλασθήκατε ἀπέθαντοι
 καὶ ζοῦμε δυὸ ζωὲς ἴδια παληάτσοιες,
 ἴδια σπουδαῖες κι' ἴδια ἀκατανόητες.
 Καὶ ζοῦμε καὶ πασχίζουμε γιὰ τίποτα—
 —ὦ ξέρουμε καλὰ κι' ὅμως πασχίζουμε
 καὶ κάνουμε τὸ κέφι μας, τὸ κέφι του.
 Κι' Αὐτὸς γιὰ γοῦστο παίζει μὲ τὸν θάνατο,
 ὅχι ἀπὸ σκληράδα ἢ καλωσύνη

ἀλλ' ἔτσι γιὰ νὰ παίξει μὲ τὴν ἀναρχὴν
τὴν ἀλλαγὴ ποὺ μᾶς χαρίζει ὁ θάνατος.

Φανιάσου! Νὰ ξυπνᾶμε μὲ τ' ἀνάβλεμμα
μῆς νέας μέρας, νὰ λουζόμαστε στὸ φῶς,
τὸ βράδυ νὰ πλαγιάζουμε στὶς ἔγνιες μας,
καὶ νὰ ξυπνᾶμε πάλι μὲ τὶς ἔγνιες μας,
τὰ φούμαρα, τὰ τόσα μας τὰ ὄνειρα,
ποὺ τᾶβραμε καὶ μεῖς γιὰ νὰ σκοτώνουμε
τὴν πλήξη τὴν δικιά μας τὴν παλιάταικη.
Νὰ ζοῦμε ἀτελεύτητα μὲς τ' ὄνειρο
ἑτούτης τῆς ζωῆς τῆς τόσο πρόσκαιρης
καὶ τῆς ζωῆς τῆς ἄλλης τῆς ἀπέραντης
ποὺ μόλις θαμποφαίνεται, Παράδεισος
γιὰ Κόλαση, στὰ σύνορα τῆς σκέψης μας.
Νὰ ζοῦμε ἔτσι σκυφτοὶ στὸ πεπρωμένο μας
ἄνθρωποι λεύτεροι καὶ τόσο θαυμαστοί!...

Βασίλης Σιωμόπουλος

ΝΕΡΑΪΔΟΧΟΡΟΣ

Στῆς ὑπνοφαντασιᾶς τὶς ὥρες
νεραΐδες ἀφρογέννητες, Καλομανάδων κόρες!...

Μὲ τὸν κρουγγὸ τοῦ φεγγαριοῦ, ἀπ' τὰ νεραϊδοτόπια
ἀνάλαφρα ἀεροδρομοῦν ὠρηξανθομαλλοῦσες
γλαυκόματες, ἡδονικές, στῆς ρεμματιᾶς τὴν ἄκρη.
Λούζονται στὰ κρυόνερα καὶ γλυκοκαθρεφτιοῦνται
ὀλόγυμνες, ἀφρόπλαστες καὶ καμπυλογραμμοῦσες.
Κρεμοῦνε τὰ μαντήλια τους, σὲ τρυφερὰ κλώνάρια
κι' αἰθέρες στήνουνε χορὸ, μ' ἐξωτικά τραγούδια.
Μέσ' στ' ἀργυρόχρωμο τὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ, ἡ σάρκα
σὰν μάρμαρο ἀστραποβολεῖ καὶ σὰν πιὸτὸ μεθάει.
Καὶ τὰ κορμιὰ τὰ λικνιστά, μέσ' στὰ καθαρονέρια
ἀστράφτουν κι' ἀργυροβολοῦν, μοσχοβολάει τὸ κῆμα
κι' ὁ τόπος γύρω ἀπαλοπλέει, στὴ μυρουδιὰ τῆς σάρκας.
Ἀναταράζεται ὁ γιαλός, ἀχολογᾷ τὸ ρέμμα
καὶ στὰ χαλάσματα βουβὴ ἢ νυχτοκράχτρα μένει
ἢ κουκουβάγια, ἢ φλύαρη σιγᾷ νεροχελώνα
πέρα δυὸ βάτραχοι ἀγκαλιά, σιγανοταξιδεύουν.
Σφρυγολογοῦνε τὰ πουλιά, μέσ' ἀπὸ τὶς φωλῆς τους
ἀνακλαρώνει ἡδονικὰ ἢ ἀγράμπελη τοὺς κλάδους
ὁ σχοῖνος ὁ μυρόλουστος τριζοβολᾷ ἐπὶ πόθο
κι' ὁ γέρο—πλάτανος βαθεῖα τὶς ρίζες του στὸ χῶμα
ριζώνει καὶ δροσορρουφᾷ, κι' ὀλόκορμα ἀγαλιάζει.

* *

Χαρὰ σὶτὸν ὁποῦ φύλαγε τρεῖς τρανὰ Σαββάτα
χαρὰ σὶτὸν ποὺ κατάφερε ν' ἀρπάξῃ τὸ μαντήλι
αὐτῆς ποὺ σέρνει τὸ χορὸ, τῆς βασιλoneραίδας.

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ

ΤΕΛΛΟΣ ΑΓΡΑΣ

Ο Τέλλος Αγρας (*), γυιός εκπαιδευτικού που είχε αφήσει νωρίς τη γενέτειρά του, τη Βούρμπιανη της Ήπειρου, γεννήθηκε στα 1899 στην Αθήνα. Έζησε ακολουθώντας τις μεταθέσεις του πατέρα του, όλη την κλειστή ψυχολογία των μικρών επαρχιακών κέντρων (απ' αυτά ξέρουμε σήμερα με θετικότητα την Καλαμπάκα και το Λαύριο), σπούδασε κατόπι νομικά και χημιάτισε κατά σειράν δημόσιος υπάλληλος στα υπουργεία των Στρατιωτικών, της Γεωργίας, του Τουρισμού και στην Εθνική Βιβλιοθήκη, έως ότου λίγα χρόνια μετά τις αυτοκτονίες του Καρυωτάκη και του Λαπαθιώτη, πέθανε κι' αυτός άδοξα από μιάν αδέσποτη σφαίρα τις παραμονές του δραματικού Δεκεμβρίου του 1944 στην Αθήνα.

Ο Τ. Αγρας είναι ένας πνευματικός οργανισμός που δεν αναπτύχθηκε κανονικά (ούτε καν πέθανε κανονικά) καθώς συνθλίβεται ανάμεσα από δύο παγκόσμιες συρράξεις. Παράλληλα προς την κάπως άστικη οίκογενειακή του παράδοση και τα βιώματα των μικρών επαρχιακών κέντρων, έζησε διαλυτικά το κλίμα της περιόδου, που άρχισε με την καταστροφή του '22 και τη σφραγίζει τελειωτικά ο Β' παγκόσμιος πόλεμος. Στην πνευματική του χειραφέτηση γνώρισε στην αρχή τους πορνασιακούς με έπικεφαλής το Μωρεάς, που ένα μέρος του έργου του μετάφρασε (Σ τ ρ ο φ έ ς, 1920, Έ κ λ ο γ ή, 1926). Η επίδραση των παρνασιακών με μιάν κλασικότητα ροπή βρίσκεται έντονη στα Β ο υ κ ο λ ι κ ά κ α ι τ ά Έ γ κ ώ μ ι α 1917—1924. Αλλά πιο πρόσφορη στην ψυχική ιδιοσυσताσία του και στο κλίμα της εποχής του στάθηκε ο νεοσυμβολισμός και οι χαμηλές αγωνίες των έ λ α σ σ ό ν ω ν του και κατ' έξοχην του Βερλαίν, του Ρενέ Γκίλ, του Σμαίν, του Μπαντιάγ και του Λαφόργκ διακρίνονται ακόμη στις Κ α θ η μ ε ρ ι ν έ ς (1923—1930 και 1940). Στην τελευταία παραγωγή του, που βρίσκεται έγκατεπαρμένη σ' όλα τα δόκιμα περιοδικά της εποχής (Γ ρ ά μ μ α τ α, Ν ε ο ε λ λ η ν ι κ ά Γ ρ ά μ μ α τ α, Π ε ι ρ α ι κ ά Γ ρ ά μ μ α τ α, Κ ύ κ λ ο ς, Φ ι λ ο λ ο γ ι κ ά Χ ρ ο ν ι κ ά, Ν έ α Έ σ τ ί α), παρατηρείται μιάν απόκλιση επίμονα νεορωμαντική με την πείρα του έμπρεσιονισμού του Σετάν. Άλλ' άπέναντι σ' όλα αυτά τα μικρά δράματα, σ' όλα τα χαλαρά αισθήματα (γιατί και τα ξένα πνευματικά ρεύματα δεν τάξησε καν στοχαστικά, παρά αισθηματικά και έν τέλει αισθηματολογικά), ή προικισμένη κριτική όξυδέρκεια άποτελεί μιάν άσφαλή δικαίωση του Αγρα.

Το '14--'18 υπήρξε την έπομένη κι' όλας, μιάν διάψευση και μιάν άποκαρδίωση για τα δραματικά παιδιά της Εύρώπης. Ο Αγρας (την ίδια έποχή που κυκλοφορούσε Εγείρα του Κοσμά Πολίτη) άσθενέστερος κρικός της τραγικής τριάδας του μ ε σ ο π ο λ έ μ ο υ είναι κι' αυτός μιάν φωνή, ή φωνή μιās προδομένης νεότητας. Το όραμα μιās πάγιας ευδαιμονίας γκρέμισε, και στην άβουλη ψυχή του ένθρονίστηκε ή φοβία, μιάν μελαγχολία που πηγαίνει να γίνει νύφρωση, ή ήττοπάθεια. Επιδίωξε με τη σειρά του μιάν φυγή, φυγή από τους ανθρώπους, (π ο ύ θ έ λ ο υ ν ν ά π ο ν ε ι ς κατά τον Καρυωτάκη) προς τα ταπεινά και άψυχα, από το πολυθόρυβον ύσιu προς τη φύση ή προς την κλειστή κάμαρα, από τη ζωή στα βιβλία, από το παρόν στο παρελθόν. Η άβουλία του προτίμησε τα σκίοφωτα του 24ώρου, τα φθινόπωρα της ζωής, τα ψυχικά μεταίχμια, τ ά μ ι σ ά κ α ι έν τ ρ ο μ α, χωρίς να τ' αποδέχεται, γιατί ή όρασή του συλλαμβάνει με λαχτάρα τα φευγαλέα ξέφωτα, ώσπου στο τέλος τα ένοσηματώνει όλοζληρωτικά στην ποίησή του. Ο Αγρας δ έ ν ξ ή δ ρ α μ α τ ι κ ά, άπεναντίας, τύπος μοναστικός σέ μιάν διαρκή άμυνα προς το περιβάλλον που τον διέφνευσε, άναπτύσσει δυό σημαντικές άρετές που ό αντίκτυπός τους βρίσκεται διάχυτος στη δημιουργία του: Τήν π α ρ α τ η ρ η τ ι χ ό τ η τ α και την έ ξ ο μ ο λ ό γ η σ η. Στην ποίηση ή έξο-

* Το όνομά του είναι Εὐάγγελος Γεωρ. Ίωάννου

μολόγηση ἂν καὶ ὑποσυνείδητα διαγραμμένη φαίνεται μόνον στὰ τελευταῖα χρόνια του, με συγκεκριμένες θεματικές ροπές, ὅ,τι ἀκριβῶς συνειδητὰ πιά καὶ σὲ μεγαλύτερη κλίμακα ὁμολογεῖται σὰν διαστροφή στὴν τελευταία παραγωγή τοῦ Καβάφη. Ἄλλ' ἡ ἐξομολόγηση ὅπου διέπρεψε ἐποικοδομητικὰ εἶναι ὁ κριτικὸς λόγος τοῦ Ἄγρα. Οἱ μελέτες καὶ τὰ κριτικά του δοκίμια (ἡ λογοτεχνικὴ κριτικὴ του γιὰ τοὺς ζῶντες περισπᾶται πάντα ἀπὸ τὶς συναλλαγές καὶ τὴν φοβία) γιὰ τὰ δημοτικὰ τραγούδια, τὸν Παπαδιαμάντη, τὸν Κάβον ἢ τὸν Καβάφη εἶναι ἓνας θρίαμβος τῆς παρατηρητικῆς του ὀξυδέρκειας καὶ συγχρόνως ἄσχετες πρὸς τὸ θέμα ἐξομολογήσεις τῆς ψυχῆς καὶ τῆς πνευματικότητός του. Ἀλλὰ πρὸ παντὸς ἐξομολογήσεις τῆς πείρας του, γιατί, ὑποσυνείδητα ἴσως, εἶχε μέσα του τὴν ἀγαθὴ φιλοδοξία τοῦ ταγοῦ, νὰ ἀρχηγετέψει στὴ μικρὴ συντεχνία τῶν λογοτεχνῶν τῆς Ἑλλάδος, ποὺ ἐκτείνεται ἀπὸ τὸ '22 ὡς τὸ '40.

Ἡ ἐπιλογή, γιὰ νὰ ὁλοκληρώσει τὴν πορεία του, ὀφείλει, νομίζομε, νὰ ἀγνοήσει, συχνὰ καὶ νὰ ἀντιστρέψει τὴ χρονολογικὴ σειρὰ καὶ ἀποσπώντας κείμενα ἀντιπροσωπευτικὰ τῶν ἐκάστοτε σταδίων του, νὰ προχωρήσει ἀπὸ τοὺς ἀνοιχτοὺς τόνους στοὺς πιὸ σκοτεινοὺς καὶ σοβαροὺς, ἀπὸ τὰ διάχυτα αἰσθήματα στὴν πυκνότητα τοῦ στοχασμοῦ του.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΔΑΛΛΑΣ

Α' ΠΡΩΤΟΤΥΠΑ

ΠΟΙΗΤΙΚΗ

Διψᾷς, τοῦ στίχου τὸ πουλί,
τῆς ξενητειᾶς τ' ἀγέρι·
μὰ ὁ κόσμος ἔχει ξενητειές
κι' ὁ κόσμος δὲν τὶς ξέρει...

Μὴν πεῖς: «Δὲν καταδέχομαι!»
μὴν πεῖς: «Κι' ἄχ, πῶς νὰ κάμω;»
πιάσε τὸ στίχο σου σκυφτός,
σὰν τὸ ψωμί ἀπὸ χάμω.

*

ΗΤΑΝ ΜΕΣ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ

(Αὐτοπροσωπογραφία)

Ἦταν μὲς στὸν κόσμο ἓνα παιδί
ὄλο δελτία κι' ὄλο ἀνορεξιά,
Τὰ παλιὰ τὰ σπῖτια, τὴ σπουδὴ
ἀγαποῦσε καὶ τὴ μοναξιά.

Ἀγαποῦσε οἱ ἄλλοι ν' ἀγαποῦν,
τὰ ὄργανα ἀγαποῦσε ἀπὸ μακρυνά,
καὶ τὰ μάτια ποὺ θαμποκοιτοῦν,
μὴ μὴ μικρὴ βαθειὰ παρηγοριά.

Τὰ κορίτσια ἐπρόσεχε πολὺ
κάθε ποὺ ἐπιανε, ὥρες, νὰ φυᾷ
καὶ μακρυνὰ στὸ τζάμι, στὴν ἀχλύ,
χόρευαν κομμένα τὰ μισά.

Μὲς τοῦ κόσμου τὴν ὀχλαγωγὴ
τὶ ν' ἀπόγινε τ' ὠχρὸ παιδί,
δίχως μοναξιά καὶ συλλογὴ,
ὄνειρα, ταξίδια, οὔτε σπουδὴ.

Η ΑΝΟΙΞΗ, ΠΕΡΑΣΤΙΚΙΑ

Ἡ Ἀνοιξη, περαστικιά
ἀπ' τὸ σπῖτι,
ἔσυρε μιὰ χαρακιὰ
στὸ φεγγίτη.

Χάραξε κλωνιὰ πλεχτὰ
σὰ γαιτάνι
καὶ τὰ φύλλα τὰ δετὰ
σὲ στεφάνι

καὶ τ' ἀγέρι ὅταν περνᾷ
στὰ κοτσάνια,
κάνουν ὅλα ταπεινὰ
μιὰ μετάνοια.

Πέρασε ἀπ' τὶς γνωστικὲς
τὶς κοπέλες
κι' ἀνθισαν ποδιὲς λευκὲς
καὶ κορδέλες.

Ἀγίασε τὰ χρώματα
μ' ἅγια μύρα
κ' εἰν' εὐκὲς τὰ χρώματα,
γύρα—γύρα,

Πῆγε κι' ἀπ' τὴν ἔξοχὴ
κι' ἀπ' τὸ ρέμα,
κι' ὅλοι οἱ φράχτες, οἱ φτωχοὶ
τρέχουν αἷμα.

Τώρα ὁ δρόμος τῆς μακρυὰ
θὰ τὴ βγάλει,
κεῖ πὺν βρέχει τὴ στεριά
τ' ἀκρογιαλὶ,

στὰ νερὰ τὰ χαμηλά,
κούφια, λίγα,
γιὰ νὰ βάλει μιὰ λιλά,
μιὰ ἴσια ρίγα.

Ἀδειασε κι' ἐδῶ καὶ κεῖ
τόσα δῶρα
καὶ σὰ μοῖρα στοργικὴ
φεύγει τώρα
—στὴν καλὴ τῆς ὥρα!

★

ΑΝΑΣΤΕΝΑΓΜΟΣ

Τῆς νυχτὸς ἀνάσα, ὥς πὺν νὰ πέσει,
τὸ παράθυρο ἔσπρωξε στὴ δέση

κ' ἔπνιξε τὴν κάμαρα μέ μιὰ ἐρημιὰ
ἢ ἀστερομαχοῦσα ἢ σκοτεινιά,

νύχτα κελαδοῦσα—μέ τὴ σκόνῃ
μέ τοῦ κόσμου τ' ἀστροχελιδόνι...

Κ' ἢ γλυκανεπνιά, γλυκανασεμιὰ
ἦρθε ἀπ' τὴν κοιμάμενη ἐρημιὰ.

Ἀνοιξε, θαμπό, τῆς γῆς τὸ στόμα
καὶ γλυκαναστέναξε τὸ στόμα

Ρίγανες, βαρεῖες ἀγριομολόχες
στὶς χτισιὲς σερνάμενες τὶς κῶχες.

Ἄ, τὶ κοῖμα ποῦναι, ἔτσι βαθειά,
τόση πὺν ἀναστέναξε ὁμορφιά,

Ἄ καὶ σὺ βασιλεῖο τῆς σιγῆς,
νὰ μὴν ἀγαπᾷς αὐτὴ τὴ γῆς.

ΞΑΝΘΟ ΠΑΙΔΙ

Ξανθὸ παιδί, γλυκὰ χλωμό,
μάτσα τὰ γιασεμιά πουλοῦσες
καὶ βιολέτες μοσκοβολοῦσες
ἔχτες στὸν ἔρημο σταθμό.

Στὰ μάτια μου ἔφεξε ἡ ψυχὴ
τὸ πρόσωπό σου νὰ χαϊδέψει,
ποῦ μοῦ γελοῦτε σὰ μιὰ σκέψη
ξάστερη καὶ παρθενική.

Στὸ μέτωπό σου στρογγυλὰ
κ' ἴσια σοῦ ἐπέφταν στοὺς κροτάφους,
ποῦ θὰ ἐπαιδεύαν, τοὺς ζωγράφους,
ἄπηχτα, ἀριά, ρηχὰ μαλλιά.

κεφαλάκι ἄγουρου παιδιοῦ,
γύρο συρμένος στὴν ἐντέλεια,
μάτια σὰ στόματα: δυὸ γέλοια
καὶ δυὸ καλέσματα χαδιοῦ.

Κι' ὅσο ἔστεκα νὰ τὸ θωρῶ,
πῆρε ἡ ψυχὴ νὰ συνεδέσει
τὰ ὅσα ἔχει ἀφήσει κ' ἔχουν πέσει
σωρό, σπασμένα ἀπὸ καιρό...

Τρυφερό, ἀνέμελο παιδί
μιὰν οἰκουμένη μέσα μου εἶδες,
ποῦ σφάλισαν μ' ἑφτά σφραγίδες
καὶ μ' ἀκατάλυτο κλειδί,

καὶ μ' ἔκαμες νὰ θαρρευνῶ
κιόλας πὼς ἀπ' τὸ ὑγρὸ μου μάτι
τῶν παιδικῶν δακρύων τ' ἀλάτι
τ' ἀσφούγγιστο ἤθελε γευνῶ.

*

FRAGNANTUM

Ἦθελες κάτι νὰ μοῦ πεῖς καὶ δὲν σοῦ τὸ ρωτοῦσα
(τὸ καλοκαίρι εἶχε σωθεῖ καὶ τ' ἄνθη π' ἀγαποῦσα).

Ἦθελες κάτι νὰ μοῦ πεῖς καὶ τῷ λησμονήσει
(τὴ ρίτα ποῦ καθόμαστε—θυμᾶσαι—ἔχουν γκρεμίσει).

(Εἶχε ἀπὸ τότε ἐντὸς μου σὲ φθινόπωρο γυρίσει).
Μοῦ εἶπες, ἄ, ναί!—πὼς μ' ἀγαπᾷς—μὰ τῷ λησμονήσει.

ΕΝΑ ΚΟΡΙΤΣΙ ΓΡΑΦΕΙ

Στὴ σάλα μὲ τὴ θάλασσα,
τὸ μούχρωμα, σὲ γνώρισα.
Ἦσουν μὲ τ' ἄσπρα ναυτικά,
μὲ τὰ σειρήνια στὸ γαῖα,

ἦσουν μὲ τ' ἄλλα τὰ παιδιὰ,
στοῦ Πειραῖα μέσα τὴν καρδιά
—στὸ δρόμο μὲ τὴ θάλασσα
ποὺ κάνει βόλτα στὰ μισὰ—

τὴν ὥρα ποὶ εἶναι χαμηλὰ
τὰ οὐράνια, σάμπως μάγουλα,
κ' ἔξω, οἱ κυρίες οἱ καθιστὲς
εἶναι γλυκὲς σὰν ἄρρωστες,

τὴν ὥρα ποὺ ἔβλεπα, ἄβουλα,
τῆς βεράντας τὰ κάγκελλα
μαῦρα γραμμένα—ὡς τὰ μισὰ,
σὰ φράχτης γιὰ τὴ θάλασσα...

Στὴ βίβλιτα ἦσουν, μαζί
μὲ τὴ μητέρα σου καὶ σύ.
Θέ μου, πῶς σὲ καμάρωνε!
Ταῖρι δὲν εἶχες, μὰ τὸ ναί.

Πρᾶμμα μοῦ γύρεψες—καὶ ποιό;
ἢ ἔσταξες μέσα μου νὰ πιῶ
τὰ μάτια σου τὰ θαλασσιὰ
—μέσα μου ἔσταξες θάλασσα;

μέσα στὰ μάτια μου ἄνοιξες,
βαθειὰ ἄνοιξες, σάμπως πανσές,
πανσές ποὺ βλέπει καὶ δὲ νοεῖ
—κι' ὅλην μοῦ σφράγισες τὴ ζωή;

Κακὸ παιδί, γλυκὸ παιδί!
Τῆς μοίρας μου εἶχες τὸ ραβδί
—κ' ἐκεῖ ποὺ γύριζα ἀδειανή,
σὰν σάλα τὴν καθημερινή.

μέσα μου κόσμο γέμισα
—καθὼς γεμίζει ἡ ἐκκλησιὰ
τοὺς πολυστόματους ψαλμούς,
τὰ βράδυα τοὺς Χαιρετισμούς,

καθὼς τ' ἀγέρι, ποὺ ἄξαφνα
μέσα ἀπ' τ' ἀσφάλαχτα ξυπνᾷ
καὶ σέρνει πίσω του, ξεστό.
τὰ θάμνα λαό, τὸν κορνιαχτό,

καὶ σέρνει πίσω του ἄξαφνες
τοῦ κάμπου κλάψες καὶ φωνές,
φωνές—καὶ ρίχνει τὴ φτελιά
στῆς ἄλληνῃς τὴν ἀγκαλιά...

Ἦμουν νὰ πάω· δὲν ἔφυγα.
Σταμάτησα. Σὰν τὰ ζυγά,
σὰν τὸ ρολοῖ μὲ τὰ χρυσὰ
τὰ πέντολα, σταμάτησα

ν' ἀκούω, σὰν ἔξω ἀπ' τὸν καιρό,
τ' ἀνθρωπινὸ τὸ σοῦσουρο,
τ' ἀγιάζι χνούδια νὰ φυσᾷ...
τὴ φυλλορροοῦσα θάλασσα,

τὰ λόγια σου τὰ χαμηλὰ
—σάμπως σκιαγμένα δάχτυλα
πιάνουν τὰ ροῦχα, τὰ μαλλιά
σάμπως ποὺ πιάνουν τὰ πουλιά.

Ἀχ, τὶ γλυκὰ ποὺ γέλασες
σὲ δυὸ κουβέντες μου λειψές!
ἄχ, κι' ἄς γελοῦσες πιὸ πολὺ!
Τὸ γέλιο εἶναι μισὸ φίλι.

Νὰ τὸννιωσες ποὺ δέθηκα
μαζί σου μ' ἄλυτον χαλκᾷ;
ποὺ ὅ,τι δικό μου, τὸ βαστῶ
γιὰ σένα—ἢ γιὰ τὸ θάνατο;

Τὸννιωσες, πές μου, ποὺ ἔχεις πιῇ,
πές το κορμί, πές το ψυχὴ
—σάμπως τὸ στόμα τῶν παιδιῶ,
μέσα στὶς φοῦχτες σου τὶς δυό;

μέσα στὶς φοῦχτες σου τὶς δυὸ
πῆρες τὰ μῆλα τῶν παιδιῶ...
ἔγειρε ὁ δίσκος—καὶ κυλᾷ
κοπάδι, τὰ ροδόμηλα.

Στὴ σάλα, χτές, σὲ γνώρισα
σὰ νᾶτανε στὴ θάλασσα,
στὴ θάλασσα καὶ στ' ὄνειρο
—στὴ σάλα ποὺ ἔτρεμε, νερό·

κάπου σιμά, κάπου ἀνοιχτά,
στὴν ἄχνα καὶ στὰ κύματα·
στὴν ἄχνα καὶ στὴ σιγαλιά
ποὺ ὀγραίνει ἀπάνω στὰ μαλλιά...

Κι' ἀπόψε—βγήκα νὰ σὲ ἰδῶ.
Ξέρεις πὼς κάθομαι ἀπὸ δῶ;
Μὴ καὶ σὲ ἰδῶ στὴ θάλασσα
στὰ μαγαζιά, στὴν ἐκκλησιά.

Κλωθογυρνῶ ἀπὸ γειτονιές,
σὰν παραμύθια σκοτεινές.
Κι' οὐδ' ἔχω γλῶσσα—ἔχει κοπῆ.
Γιὰ ποιόνε ὁ λόγος; τὶ νὰ πῆ;

Μόνο—ἔτσι, νᾶταν νὰ χαθῶ
στὸ πλῆθος μέσα τ' ἀγαθό,
στὸν κόσμο τοῦτο τὸν καλὸ
ποὺ περπατάει γιαλό-γιαλό...

*

ΚΑΤΩ ΑΠ' ΤΑ ΔΕΝΔΡΑ

Ποιὰ νᾶναι αὐτὴ—νὰ τὴ χαρῶ!
κάτω ἀπ' τὰ δέντρα τὰ παλιά,
μὲ τὸ γραμμένο γλέφαρο
μὲ τὰ σεινάμενα μαλλιά,

τὸν ἴσκιον—ἴσκιο τῶν κλαδιῶ!
κάτω ἀπ' τὰ δέντρα τὰ ζεστά
ποὺ ἔχει τὰ μῆλα τῶν παιδιῶ
στὰ μάγουλα ζωγραφιστά,

μὲ τὰ μαλλιά τὰ χορευτὰ
καθὼς γιὰ μένα προχωρεῖ
—χρυσὴ καμπάνα, ἀπανωτὰ
ποὺ ἀγγέλου χέρι τὴ βαρεῖ;

Ποιὰ ποὺ μοῦ δίνει ντροπαλὴ
τὸ λιγνὸ χέρι τὸ μαβὺ
—σὰ νὰ κατέβηκε πουλὶ
στὸν ἐγκρεμὸ καὶ κελαῖδεῖ;

—Καλῶς την! Κάθεται ἀπὸ κεῖ;
—Καλέ! Μὰ πάντα δὲν περνᾶ,
ἅμα σχολῶν ἀπ' τὴ μουσικὴ
(μὰ δὲν τὴν ξέρω;) ἀπὸ δῶ-νά;

—“Αχ, τέτοιο ἀπόγεμμα γλυκό,
ποιὸς δὲ θὰ λάθευε μ' ἐσέ,
μὲ τέτοιο φῶς βασιλικὸ
ποὺ σ' ἔχει ντύσει στὸν πανσέ!

(Νὰ σοῦ τὸ πῶ πῶς σὲ γελῶ;
καὶ πῶς δὲ μοιάζεις μὲ καμμιὰ
καὶ τοῦτο τὸ χαμόγελο
τὸ κλέπτω ἀπ' ἄλλη γνωριμιὰ!

Νὰ σοῦ τὸ πῶ—ποιὸ τ' ὄφελος
Τώρα θὰ φύγω—καὶ θὰ πᾶς.)
Ναί, ἐγὼ εἰμ' ὁ φίλος σου ὁ καλὸς
ποὺ τὰ παιγνίδια του ἀγαπᾶς

ποὺ ἔρχομαι, ἀριά, τὶς Κυριακὲς
ποὺ σὲ πεισμώνω καὶ γελῶ,
ποὺ γράφεις στ' ὄνομά μου εὐκὲς
μὲ τὸ κοντύλι τὸ ψιλό...

Μέσα ἀπ' τὶς νότες σου περνῶ
διάφανος, λές. καμμιὰ φορὰ
—νὰ λυώσω μέσα στ' ὄργανο,
σὰ μαῦρος γύρος στὰ νερό...

Κάποτε, στέκω σὰν ἀχνὸς
στὰ τσινορά σου τὰ σθηστά,
ποὺ ὁ ὕπνος ὁ χρυσοπράσινος
δαχτυλιδένιος περπατᾶ.

Κάποτε, στ' ἄγουρα πρωῒνὰ
μὲ τὴν ἐξαίσια φορεσιά,
γονατιστὸς στὴν κλειδωνιά,
ἐγὼ σὲ βλέπω—ὥς τὰ μισά...

“Ἐλα! Οὐδ' ἀπόψε, οὐδὲ ποτές,
σὲ καμμιὰ στράτα, οὐδὲ σ' αὐτὴ,
ἐσὺ δὲ ἦσουν ἀπ' αὐτές
ποὺ εἶχαν τῆς μοίρας μου γραφτῇ.

Νά, ποὺ σ' τὸ λέω πῶς σὲ γελῶ
καὶ πῶς δὲ μοιάζεις μὲ καμμιὰ
καὶ τοῦτο τὸ χαμόγελο
τὸ κλέπτω ἀπ' ἄλλη γνωριμιὰ.

Ἀντίο, χεράκι γαλανό!
Στὴ φουχτα μου τῆς χειμωνιάς
χαμοκελάδημα ἀχαμνό.
Ἐγὼ εἶμαι—τῆς ἀλησμονιάς...

ΜΟΝΑΞΙΑ

Τὰ κατάρτια κρέμονται
στο παλιό, γλυκὸ λιμάνι...
Φίλησέ με—ἄχ, ἔλα νιέ!
καὶ νὰ πᾶμε μάνι—μάνι,
καὶ νὰ πᾶμε βιαστικά
πρὶν μᾶς πάρουν τὰ σκοτάδια.
Κυριακὴ σὲ Κυριακὴ!
Ἐφτὰ μέρες—ἔφτὰ βράδια!
Καὶ σὲ λίγο, ἡ σάλα μας
οἱ βαριές, παλιές κουρτίνες,
τὰ ρομάτζα τῆς μαμᾶς,
τ' ἄλμπουμ μὲ τὶς σονατίνες,
ἑφτὰ βασιλέματα
σιὸ ἀντρέ, τὶ νὰ τὰ κάνω;
σιὰ χαμένα, σιὰ σβηστά,
μπουρμπουλήθρες μὲς στὸ πιάνο..
Μόνο τούτη τὴ βραδιά
κάτι τις εἶχα νὰ πάρω
ἅπ' τὰ χέρια σου—εὐωδιὰ

σιὰ δικά μου: τὸ τσιγάρο...
Μὲς στὸ δρόμο τὸ βουερό,
τῆς ἀγάπης σβήνει ἡ μέρα
καὶ διαλύεται ἓνα σωρὸ
βοῦλες, βοῦλες στὸν ἄερα,
κι' ἀναλεῖ σιὰ μάγουλα
κι' ἀπὸ τῶν ματιῶν τὸ πλάϊ
κατεβαίνει πούπουλα,
καὶ σιὰ ροῦχα μου κολλάει.
Κι' ἄχ τὶ γλύκα στὸν καιρὸ!
Τρυφερὰ κατ' ἅπ' τὴ ζωὴ,
σάμπως μάγουλο χλωρό,
τὸ κορμί μου κυματώνει.
Καὶ τὶ γλύκα σιὸ νερό!
Νὰ χαρῶ τὸ μέσιωμά του
τὸ παλιό του, νὰ χαρῶ!
—βοσκοπούλα τοῦ κυμάτου!
Καὶ τὶ γλύκα σιὴν καρδιά
ποὺ ἔχει λιώσει κι' ἔχει πέσει,

σὰν τὴ μαύρη τὴ λαδιά,
σὲ δυὸ καραβιῶν τὴ μέση...
Ἀκριβέ μου, ἂν τῷξερεις
—στὸ πλευρό μου ὥς νὰ μὲ φέρεις—
κεῖνο, ποὺ κάποιες φορὲς,
ξεθαρεύεις πὼς τὸ ξέρεις.
Καὶ κανεὶς μὲς στ' ἄπραγο
πολυστόματον ἄσκέρι,
μοναχός, κανεὶς! Κι' ἐγὼ
πάω μὲ τὰ φιλιὰ σου ταίρι,
τὰ φιλιὰ σου—ποὺ διψῶ
νᾶχα ἀκόμα κι' ἄλλον ἓνα
—κι' ὅλο ἀπλώνω καὶ μασῶ
φύλλα λεῖμονιᾶς κομμένα,

ΑΜΑΞΙ ΣΤΗ ΒΡΟΧΗ

Ὦρα προσμένει μοναχή
 ἢ ἄμαξα κάτω ἀπ' τῆ βροχῇ
 καὶ δὲν τῇ μέλλει
 κι' εἶναι σὰ νὰ τὴν τυραννᾷ
 πιότερο ἢ ξένη γειτονιά
 ποὺ δὲν τῇ θέλει.

Τ' ἀλογατιάκια της, σιμά,
 κάτω ἀπ' τὸν ἴδιο μουσαμὰ
 κάνουν καρτέρι·
 στὸν τόπο αὐτὸ τὸ θλιβερὸ
 πρᾶμα δὲ μένει ἀπὸ καιρὸ
 νὰ τό 'χουν ταίρι.

Γρολλίες δὲν εἶναι, μήτ' αὐλές,
 περιπλοκάδες ριγηλές,
 δὲν ἔμεινε ἓνα
 ἀπ' τὰ φανάρια στὴ σειρὰ
 μὲ τὰ δυὸ μπρούτζινα φτερά
 τὰ σταυρωμένα·

Τ' ἀνώφλια ἐπέσαν κ' οἱ ἀγκωνές,
 κ' οἱ ἀνεμοπέραστες,
 στενές, οἱ γαλαρίες,
 κ' ἔφυγαν ἔντρομες, πολλές,
 οἱ ἀνάμνησες, σὰν τὶς παλιές·
 σεμνὲς κυρίες.

Ἄδεια βιττόρια καὶ φτωχή,
 πάρε μου ἔμένα τὴν ψυχὴ,
 πάρε με μένα
 γιὰ ταξιδιώτη σου, κ' εὐθύς
 πᾶμε ὅθε κίνησες ναρθεῖς,
 —στὰ περασμένα.

*

ΣΠΟΔΕΣ

Ἡ πολιτεία, καταχνιασμένη,
 φεύγει, διαλιέται, ξεθυμαίνει...

στὸ βράδυ αὐτὸ τὸ νοτερό,
 ὅλα εἶν' ἀγλὺ κι' ὅλα νερό.

Μὲς στὰ νερὰ πῶς τρεμοσβύνει
 μιὰ κατακίτρινη σελήνη!

κι' αὐτὰ τὰ δέντρα στὴ σειρὰ,
 κι' οἱ Ἐκκλησιὲς μὲς στὰ νερὰ...

Μέσα μου κλαίει ἀπόψε πάλι,
 ἄχνος ὑγρός, ὠχρα κι' ἀθάλη.

Κι' εἶναι καρδιά μου σφαιλιστή,
 σὰ μιὰ Μητρόπολη σβηστή,

μὲς στὴν καρδιά μου ἔχω κλεισμένον
 ἓναν μεγάλο Ἑσταυρωμένον:

στὰ πόδια του, —φτωχεῖα πιστή!
 ἢ Ἑλπίδα κλαίει γονατιστή.

ΤΑ ΦΥΛΛΑ, ΧΑΜΩ

Μόνον μ' ἓνα πέτρινο σκαλί
ξεχωρίζουν κάμαρα κι' αὐλή
—κάμαρα ἀσυντρόφευτη ἀπ' τὶς ἄλλες,
κάτω ἀπὸ τοῦ δέντρου τὶς ἀγκάλες.

Τὰ κλαδιά, ἀπὸ πάνω, μοιάζουν ἴδια
μακρουλά, περιπλεγμένα φίδια
σ' ἓνα μόχτο πάνω φλογερό,
κρύα, μαρμαρωμένα,—ἀπὸ καιρό.

Δέκα βήματα εἶναι, τὸ πολὺ,
κάθε πηγαιν' ἔλα στὴν αὐλὴ
—ἓνα κάτι, ἀπόκρυφο, πιὸ πέρα,
σάρκα πάει νὰ πάρει στὸν ἄερα..

Γύρω οὐτ' ἓνας θρόος, αὐτε ἓνας ἦχος.
Μόν' ἡ αὐλὴ κ' ἡ κάμαρα κι' ὁ τοῖχος.
Μόνο ὁ Ὀχτώβρης ἔφτασε ὁ γλυκός,
τῶν πεσμένων φύλλων ὁ βοσκός,

ποὺ τὰ χαμοσύγνεφα τ' ἀνάρια
σμίγουν μὲ τ' ἀνέμελα κλωνάρια...

κι' ἔξω κινημένη ἀπ' τὰ κλαδιά,
ἦρθε χάμω ἡ πράσινη λαδιά,
ἦρθε ἡ κούφια ἡ στάλα, ἡ φρέσκια στάλα
στ' ἄσπρα μαρμαρά μας τὰ μεγάλα...

Κι' ἄλλο. Μὲς στὸ πέσιμο τοῦ ἡλιοῦ,
τοῦτο ἦταν σὰ διάνεμα πουλιοῦ
—πράσινο πουλί, βουβὸ πουλί
ποὺ κατηφορίζει στὴν αὐλὴ.

Δὲς αὐτὸ δὲ μοιάζει (μιὰ σταλιά)
σὰν παραπεσμένη πινελιά
—σάμπως νότα λίγο πιὸ πυκνὴ
στὴν ἀχνὴ τὴν κρυφομελανή;

Δὲς τὰ πῶς ἀφήνουν τὰ κλαδιά
τ' ἄχαρά τὰ φύλλα, τὰ λαδιά,
πῶς γλυστρᾷ ἀπ' τοῦ κλάδου τὴ διχάλα
ἡ συχνή του ἡ πράσινη ψιχάλα!

Πέφτουν μὲ τὴν κόψη ἢ κι' ὅπως λάχνη,
μὲ τὴν πράσινη ὄψη, μὲ τὴν ράχνη,

ἄλλο τὶς ραφές του ἀργοζυγιάζει
μὲς στὸ σκοτεινόχαρο τ' ἀγιάζι,

πέφτουν ὅπως λάχνη, ἐδῶ κ' ἐκεῖ,
σὰν κρεμάμενοι ἴσκιοι, ἀγερικοί,
καὶ διαλυῶνται ἀνάρια, ὥσὰν οἱ πρῶτες
κοντινῆς καμπάνας γύρω οἱ νότες,

κι' ἄλλα, μὲς στὸ φέγγος, τὸ χρυσό,
ἓνα γύρο ἀνοίγουνε λειψὸ
κ' ὕστερα στὴ ρίζα ἀγάλια—ἀγάλια,
σέρπουν σὰ χαμένα παρακάλια...

Κ' ἔτσι...πέφτουν ἄλλα, πέφτουν κι' ἄλλα.
ὅμοια σιγαλὰ κι' ὅμοια μεγάλα.
Μὰ οὐτε εἶν' ἀφορμὴ γιὰ συλλογὴ
ποὺ τὰ φύλλα πέφτουνε στὴ γῆ.

Μόνο, ὥσὰν ν' ἀκοῦς προφητικά,
σὰ μεγάλα λόγια, μαγικά,
μαγικό, πανάρχαιο παραμῦθι,
ποὺ στὸ λέγε ἀπάνω ἀληθμονήθη

καὶ κανεῖς δὲν ξέρει τί θὰ πῇ
—τόσο εἶναι γεμᾶτο ἀπὸ σιωπῇ.

Δὲν εἶν' ἄλλος θρόος, δὲν ἔρχεται ἦχος.
Μόν' ἡ αὐλὴ—κ' ἡ κάμαρα—κι' ὁ τοῖχος
Καὶ τὸ φύλλο χάμω, τὸ χλωρὸ
—γιὰ τὴν πλάκα φόρτωμα ἁλαφρό.

Κι' ἔτσι πᾶνε οἱ μέρες, κ' οἱ βδομάδες.
Μάρμαρα, σπαρμένες πρασινάδες,
ἡ ἀνεργὴ καρέκλα ἡ μοναχὴ,
πολυξασπρισμένη ἀπὸ βροχή.

Μόνο—ξεφνικά—φορές, φορές,
στὶς βαθειὲς τὶς νύχτες, τὶς κρυερές,
τότες ποὺ τὸ κρύσταλλο φεγγάρι
λοξὰ γράφει χάμω ἓν' ἀγκωνάρι,

—ξεφνικά—θαρεῖς, καμιὰ φορὰ,
πῶς μ' αὐτὰ τὰ φύλλα τὰ χλωρὰ
—δίχως στεναγμὸ ἢ ἀνατριχίλα—
κι' ὁ ἴδιος πῶς μαδάς σὲ φύλλα...φύλλα....

ΚΡΥΦΗ ΠΛΗΓΗ

Κορίτσι πού ξεντύνεται
τὸ ροῦχο του ὥς τὴ μέση—
μεταμελήθηκε ἡ ψυχὴ
νὰ μὲ ξαναφορέση.

Μὰ ἐγώ, πού τὰ εἶχα ἀπαρνηθῇ
τοῦ κόσμου αὐτοῦ τὰ κάλλη,
βαρυγνώμῳ καὶ ντρέπουμεται
νὰ τὰ θελήσω πάλι

κ' ἡ ἀγάπη, μόλις πού ἄγγιξα,
—μὴν πάω καὶ τὴ μαράνω—
μάδησε, σὰ χινόπωρο,
στὰ μάγουλά μου ἀπάνω.

—Μάταιο κορμί! Τέτοιο γραφτὸ
ἡ μοῖρα σου ἄς μὴν τῶχη!
Νὰ πάσχω—ἄς εἶναι οἱ δίψες σου,
μὰ ἀπὸ τοὺς πόνους σου ὄχι!

Κ' ἐσύ, κρυφὴ, ζεστὴ πληγὴ,
δὲν ἤξερα πὼς εἶσαι·
μ' ἀπόψε κρυώνεις—κ' εἶν' ἀργὰ
γιὰ νὰ σοῦ πῶ τὸ «κλεῖσε».

Ἀπόψε, πού ὅλα εἶναι πικρὰ
καὶ λυώνουν λίγο, λίγο,
ποιὸ νᾶναι τὸ καλύτερο
—νὰ μείνω, γιὰ νὰ φύγω;

—ἀπόψε πού ὅλα εἶναι πικρὰ
καὶ δὲ βολεῖ νὰ διώξω
τὸν ἴσκιο ἀπὸ τὴν κάμαρα
κι' ἀπ' τὸ δρομάκι ἀπὸξω.

Πόνος κρυφὸς μὲ περπατεῖ
καὶ τὸ εἶναι μου μὲ τρώει
—ἀρρώστεια γιὰ παράθυρο
καὶ γιὰ κουβεντολόι

—Μὰ οὐδὲ καὶ σύ, διαλαλητὴ
τοῦ δρόμου, δὲ μᾶς ἤρθες,
μὲ τοῦ βουνοῦ τὰ ζούματα
καὶ μὲ τὶς καυκαλήθρες.

Πουλάκια εὐκολοσύναχτα
μονάχα, τὰ σπουργίτια,
πετιῶνται ἀπὸ τὰ χαμηλὰ
τῆς γειτονιάς τὰ σπίτια

κατὰ τὴν πύκνα τ' οὐρανοῦ
πού κουβαλοῦν τὰ ξένα
—πουλάκια εὐκολοσκόρπιστα
στὸ σύννεφο χαμένα.

*

ΜΑΝΤΙΚΗ

Βαλαντωμένη τουρκογύφτισσα τοῦ δρόμου,
τί θές; νὰ ξαναειπῶ τὰ πού εἶπες καὶ ξονά'πες;
Ὅχι δὲν ξέρω γώ. Δὲν γνοιάζομαι γιὰ ἀγάπες.
Κι' ἄλλον γιὰ θάνατο δὲν ἔχω πιά ἐδικό μου.

Μὲ καταράστηκες, καταραμένη νά'σαι,
σκληρὴ πού περιφρόνησα τὴ μαντικὴ σου;
Σὰ βόλια σφύριξες δυὸ λόγια, —γιὰ θυμήσου:
«Ἰσκιος θὰ σ'ἀφανίση. Ἀνθρώπου μὴ φοβάσαι»

ΧΩΡΙΣΜΕΝΟΙ

Στὸ δρόμο, ἡ χειμωνιά τυπώνει
τὸ μυτερό της τὸ ραβδί
— ἓνα πουλί, ἐν' ἀθῶο παιδί
τῇ θύμησὶ σου ξανανιώνει...

Τώρα οἱ κρυφές γωνιές διηγῶνται
τὰ μισὰ κι' ἔντρομα φιλιὰ
καὶ τῇ λυμένην ἀγκαλιά,
σιοὺς ἄλλους, πὺ συναπαντιῶνται...

Τῇ ζέστη σου τὴν ἔχω ἀκόμα,
πὺ ἀπάνω μου εἶχες κρεμαστεῖ,
θὰ μείνη ἡ φοῦχτα μου ζεστή,
καιρόν, ἀπ' τὸ δικό σου στόμα.

*

ΑΝΑΡΡΩΣΗ

Βράδυασε· ἔπερασε ὁ καιρὸς
κι' ἀπὸ νωρὶς νυχτώνει.
Ἄναψε ἡ λάμπα, ἐγέμισεν
ἀπὸ ἴσκιους τὸ σεντόνι.

Μὲ χεῖλια πεισματάρικα,
πὺ ἀντὶς νὰ τὰ ξεπλύνω,
τοῦ γιατρικοῦ τὸν ὕστερη
τὴν πίκρα καταπίνω,

καὶ μὲ κεφάλι ἀναγερό
πολύ, πὺ οὔτε σαλεύω—
ἡμερὰ μάτια, ἀργότερα.
στὸ σπῖτι ταξιδεύω,

καὶ στὴ γιαγιά, πὺ μὲ δετὸ
μαντίλι, ἀπ' τὸ σογόνι,
τοῦ Καζαμῖα τὰ κίτρινα
κατεβατὰ σαλιώνει.

Ὑπνε μου, ἀπόψε δὲν πονῶ,
μὰ ἰδρώνω καὶ βαριέμαι.
Καὶ σύ, σὰ βρέφος πάρε με
καὶ γλυκοζάλισέ με.

Κάνε καὶ σύ, Χινόπωρο
στὸ κρύο ξάστερο δεῖλι
νὰ κλάψει φουσαρμόνικα
σ' ἐνὸς παιδιοῦ τ' ἀχεῖλι.

*

ΣΤΡΑΤΕΥΜΑ ΕΛΛΗΝΙΚΟ

Στρατεύμα ἑλληνικό, πὺ σὲ ψηλοὺς ἀγέρες
τὶς κάπνες σου ἀνιμίζεις καὶ τὸ λάβαρό σου,
πὺ λευτεριά ἀνασαίνεις καὶ βροντᾶς φοβέρες,
ἄστραψε στὴ Σοφία μπροστὰ καὶ φανερώσου!

Ἀνάμεσα οὐρανοῦ καὶ γῆς, ζωῆς καὶ θανάτου—
τὸ Μάρμαρο πὺ πάει τῇ δόξᾳ του νὰ εἰπῇ·
ἀνάξιος εἶναι ὁ Λόγος· σὰν ἐρθεῖ ἡ σειρά του
ἄστεφάνωτο μέτωπο θ' ἄχει, ὅλο ντροπή,

Β' ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ

FRANCIS JAMMES

ΑΓΑΠΩ ΣΤΑ ΠΕΡΑΣΜΕΝΑ

Τὴν Κλάρα μου ἀγαπῶ, μέσα στὰ περασμένα,
τῶν παλαιῶν σχολειῶν τὴν ἐσωτερικὴν,
ποὺ κάτω ἀπ' τὶς φτελιὲς καθόταν νὰ διαβάσῃ,
στὰ ζεστὰ δειλινὰ τὴν «Οἰκοκυρικὴ».

Ἄλλην δὲν ἀγαπῶ καὶ νοιώθω ὥς τὴν καρδιά
τὸ γαλανὸ τὸ φῶς, ἀπ' τ' ἄσπρα τῆς λαιμά.
Ποῦ εἶναι; ποῦ νὰ 'τανε κ' ἡ τόση μου ἡ χαρά;
Στὴ φωτεινὴ τῆς κάμαρα ἔμπαιναν κλαδιά!...

Μπορεῖ καὶ νὰ μὴν εἶναι πεθαμένη ἀκόμα
—μπορεῖ κ' οἱ δυὸ ἀπὸ τότε ν' ἄμαστε νεκροί.
Φύλλα εἶχε πεθαμένα στῆς αὐλῆς τὸ χῶμα·
στοῦ γέρικου Καλοκαιριοῦ τὰ τέλη ἔκανε κρύο...

Θυμᾶσαι τὰ φτερά τὰ παγωνίσια
στὰ βάζα τὰ μεγάλα, στὶς κοχύλες πλάγι;
Διαβάζαμε κι' οἱ δυὸ μας γιὰ ναυάγια,
δικά σου ὀνόματα ἔβανες στὰ παγωνήσια.

Γύρισε, Κλάρα! Γύρισε, ἀκριβὴ μου Κλάρα!
ν' ἀγαπηθοῦν οἱ δυὸ, ἀπ' τὸ κόσμον ἂν δὲ λείπῃς.
Τ' ἀρχαῖο τὸ περιβόλι ἔχει ἀρχαῖες τολύπες.
Ὁλόγυμνη ἔλα στὸ πλευρό μου, Κλάρα.

*

Verlaine Paul

STREETS

Πιάστε τὸ χορό!
'Αγαποῦσα ἀπ' ὅλα τῆς τὰ μάτια τῆς,
πιὸ λαμπρὸ κι' ἀπ' τ' ἄστρο τ' ἀψηλὸ
—μάτια ποὺ σούθελαν καλὸ

Πιάστε τὸ χορό!
Μὲ τ' ἀλλόκοτά τῆς τὰ φερσίματα
τὸ φτωχὸν ἀπέλπιζε ἔρασιτή,
'Αχ, τί πρέ'λα ποὺ ἦταν ὅλ' αὐτά!

Πιάστε τὸ χορό!
Μὰ μοῦ ἀρέσει ἀκόμα πιὸ πολὺ.
—στὴν καρδιά μου μέσα ἀφ' οἴτου πέθανε—
ἀπ' τ' ἀνθόστομά τῆς τὸ φιλί.

Πιάστε τὸ χορό!
Τὶ νὰ θυμηθῶ, νὰ θυμηθῶ
ἀπ' τὶς ὥρες κι' ἀπ' τὶς ἀγκαλιές.
—Εἶναι στ' ἀγαθὰ μου τ' ἀγαθό.

Πιάστε τὸ χορό!

Albert Samain

ΧΙΝΟΠΩΡΟ

Μὲ τοῦ σπιτιοῦ τὸ σκύλο σύντροφο, καὶ μόνοι,
στὴ σιράτα ἀργοῦμε πὺν ἔχουμε τόσο γνωρίσει.
Στοῦ δρόμου τ' ἀνοιχτὰ χινόπωρο ματώνει
καὶ γυναῖκες μὲ πένθος χάνονται στὴ δύση.

Στὶς φυλακὲς ἀπέξω στὰ νοσοκομεῖα,
κάποια στ' ἀγέρι πνέει συγκρατητὴ ἀθυμία.
Κάθε φύλλο χρυσό, τὴν ὥρα του φτιασμένη,
νωθρό, σὰν τὴν ἀνάμνηση, στὴ χλόη πηγαίνει.

Μαζύ μας περπατεῖ ἡ Σιγὴ. Καρδιὲς γιὰ πλάνη
καθεῖς μας, πάλι βιάζεται, πρὶν ξαποστάση·
καθεῖς μας μελετᾷ νὰ σιγίψει στὸ λιμάνι.

Μὰ ἀπ' τὴ μελαγχολία, πὺν ἀπόψε ἔχουν τὰ δάση,
λὲς κ' ἡ καρδιὰ πονεῖ, καὶ λέει, κὶ' ἀλησμονιέται
γιὰ τὰ παλιὰ—καθὼς ἡ αἰθρία ἀποκοιμιέται—

λόγια μισά, ὥσὰν γιὰ παιδὶ πὺν ἔχομε χάσει.

ΕΝΑΣ ΑΚΟΛΑΣΤΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ

(Πλάτων Ροδοκανάκης)

Γιὰ ἓναν Ἕλληνα ἀριστοκράτη, ἓνα βυζαντινὸν ἀπόγονο, αὐτὸ τὸ ἐπικὸ θρη-
σκευτικὸ στοιχεῖο εἶναι φυσικό. Τὸ ἴδιο συναρπάζει καὶ τὸν Καβάφη, ὅταν θαυμάζη
«τὶς μεγαλοπρεπεῖς τῶν ἱερῶν παρουσίες»

καὶ προσθέτη:

«ὁ νοῦς μου πιαίνει σὲ τιμὲς μεγάλες τῆς φυλῆς μας, στὸν ἐνδοξό μας Βυζαντινισμό».

Ἀρρώστεια, καθὼς φαίνεται στηθική, ἢ νεαρώτατη ἡλικία, καὶ μαζὶ θρη-
σκευτικὴ ἀγωγή—μέσα στὴν αἰμόσφαιρα τῆς καθολικῆς ἐκκλησιᾶς τῆς ἐνορίας
του,—αὐτὰ ἦσαν τὰ κίνητρα πὺν ἔσπρωξαν τὸν Ροδοκανάκη νὰ πάρῃ τὴ μεγάλη
ἀπόφαση. «Εἶμαι ἀσθενικὰ εὐαίσθητος. Αἰσθάνομαι νὰ ἔχω μέσα μου κάτι νὸ πο-
λὺ ξανθό, ἓνα μικρὸ παιδόπουλο νυστάζοντας αἰῶνια στὰ γόνατα ἀπάνω κάποιας
πυργοδέσποινας γαλανομμάτας καὶ μὲ τσίνουρα μαῦρα καὶ πυκνά...» Ἐπάνω στὸν
μαρασμὸ τοῦτον τοῦ ἀπογόνου, τὸ θρησκευτικὸ στοιχεῖο ἐνήργησε σὰν ὑπνω-
τισμός. Εἶναι τολμηρό, κὶ' ἴσως δὲν θὰ εἴλεγε, ἂν δὲν εἴχατε ὁ ἴδιος: «...θαρ-
ροῦσα πῶς μοῦ τραγουδοῦσε, τὸ πουλὶ αὐτό, τὸ τελευταῖο μοιρολόδι τοῦ ἀποχαι-
ρετισμοῦ στὸ φῶς, καὶ πῶς τὰ νερά του, ὅσα πέφταν μὲς στὴ στέρνα, ἦτανε τὰ δά-
κρυα μιανῆς σειρᾶς ἀπὸ προγόνους πὺν μὲ εἶχαν περικυκλωμένο, μὲ κυττάζαν ἀπὸ
τὸ ἄγνωστο καὶ κλαίγανε».

Τ' ὄνειρο τῆς Δόξας εἶναι μετουσιωμένη ἢ τελευταία ἀπὴχηση ζωῆς μέσα στὴ
μαραμένην ἰδιοσυγκρασίᾳ τοῦ ἀπογόνου. Μιὰ δόξα ἄκοπη, ἀκίνδυνη, ἀναίμακτη—
σχεδὸν μεταφυσική. "Ασφαῖρες κωδωνοκρουσίες εἶναι οἱ κανονιοβολισμοὶ τῆς, γιὰ
τουφέκια τῆς ἔχει τὰ γλυκὰ σήμαντρα· τὰ ἐξαπτέρυγα εἶναι οἱ σημαῖες τῆς καὶ τὸ
θυμίαμα τοῦ λιβανωτοῦ ὁ καπνὸς τῆς. «Μιλοῦσαμε γιὰ τὸ Δεσπότη, σὰ θὰ γύριζε..
γιὰ τὰ χρυσοκέντητα ποντιφικά φορέματα, τὶς μίτρες καὶ τὶς γοῦνες πὺν θὰ φόρα-
νε»... Ἰδοὺ ὁ Ροδοκανάκης—ὁ esthète τῆς Δόξας, ὅχι ὁ δημιουργὸς τῆς.

Ὁ Ροδοκανάκης σαφηνίζεται, ὁλοένα καὶ περισσότερο, θηρευτὴς θρησκευτι-
κῆς ἡδονῆς. Καὶ τοῦτο μοῦ θυμίζει, ἄλλη μιὰ φορὰ, τὴ χιλιοστὴ ἴσως, τὴν ἀποκα-

λυπτικήν—ὅπως μοῦ φάνηκε ὅταν τὴν πρωτοδιάβασα—φράση τοῦ Baudelaire ἐπάνω ἀπὸ ἓνα του θρησκευτικοφανὲς ἐγκώμιο: «Ἡ ἡδυπάθεια εἶναι ὁ ἓνας πόλος τοῦ μαγνήτη· ὁ ἄλλος εἶναι ἡ μυστικοπάθεια».

Ἔτσι, σιγὰ-σιγὰ, τὸ «Φλογισμένο ράσο» γίνεται ἓνα ψυχολογικὸ βιογράφημα· κάτι ὀλιγώτερο: ἡμερολόγιο ἐντυπώσεων νεαροῦ ἱεροσπουδαστοῦ.

Ἡ ἡδυπαθειά του παίρνει, ἀλήθεια, συχνὰ σύσταση τόσο ἀπαλή, τόσο ἀέρινη καὶ σκιώδη, πὺν γιὰ ἓναν κοσμικὸ κινδυνεύει νὰ γίνῃ ἀπατηλή. «Τὸ μικρὸ δωμάτιο ὅπου σὲ λίγο ἀποσύρθηκα, μοσκοβολοῦσε μυρωδιὰ σὰν γάλα καὶ σὰν ἀνθήση πορτοκαλιᾶς μαζί, τὴ μυρωδιὰ μοσκοβολοῦσε πὺν ἀφήνουνε στὸ χέρι τ' ἁγιοταφίτικα τῶν καλογέρων κομπολόγια, τὰ φτιαγμένα ἀπὸ πάστα σὰν ἀλάβαστρο ἀμίαντη». Καὶ πάλι: «Μέσα στὴν ἐκκλησιὰν αὐτὴ ὅπου ἐμύριζε εἰκόνισμα λιβανισμένο, λάδι χλιαρὸ καὶ φυτῆλι καντήλας καμένο, στεκόμουν ἀνὰ ὁρὸς στὸ στασίδι τὸ γέρικο, μὲ τὸ ξύλο τὸ γλυμμένο ὅχι ἀπὸ κανένα ἐργαλεῖο, μὰ ἀπὸ τὸ πετρεῖν τῆς φούχτας τῶν ψυχῶν ἀπελπισμένων». Ναι, ἡ κλῆμαξ τῆς ἡδυπαθείας ἀναδίνει ἐδῶ τοὺς τρυφερώτερους τόνους της. Ἄλλ' ἡ οὐσία εἶναι κι' ἐδῶ ἡ ἴδια. Ἐνας ἱερωμένος πρέπει νὰ προσέχη... Κι' ἓνας καλλιτέχνης—πὺν αἰσθάνεται κιόλας μέσα του τὴ συγγένεια αὐτῆς τῆς κολασμένης φλόγας—αὐτὸς δ' ἐν μ. π. ο. ρ. ε. ἵ να γελασθῇ. «Παπᾶς εἰδωλόλατρη!» θὰ φωνάξῃ, μαζί μὲ τὸ Βουτυρά. Δὲν μπορεῖ νὰ γελασθῇ ὁ καλλιτέχνης, ἀκόμη καὶ μπρὸς σὲ περικοπὴ σὰν κι' αὐτή: «Οἱ ψαλμωδίες τοῦ ἐσπερινοῦ, ἀργὲς καὶ στενοχωρεμένες, κι' οἱ ἀθῶες νότες παιδιακίσσιων λαρυγγίων, ἐπαιρναν βόλτες στὸν θαμπὸν ἀέρα προτοῦ οὐρῶσιν, ἴδιοι ἄγγελοι δίχως φτερά, μ' ἓνα βέλο ἄχνινο ἀπὸ λιβανωτὸ κουκουλωμένοι». Δὲν μπορεῖ—κι' ἄς εἶναι πολὺ πολὺ σιμά, αὐτὲς οἱ νότες, μὲ τὰ ἰδιόμελα, τὰ εἰδυλλιακὰ τροπάρια, ἐλαφρὰ στὸ ψάλσιμο σὰν ἀπὸ τοὺς αὐλοὺς τῶν «ἀγγραλούντων ποιμένων», ἢ μὲ τ' ἄλλα, ἐκεῖνα πὺν ἐγγίζουσιν ἐπάνω στὴν Παρθένον Μαρίαν μὲ τρόπον ἀγγελικὰ ἐρωτικό.

Τὶ γίνεται τάχα μὲ τὸν συγγραφέα; Αὐτὸς ὁ ἀκόλαστος χριστιανός, πὺν δὲ μοιάζει διόλου μὲ τὸ «καλογεράκι» τῆς Rue de Vaugirard τοῦ Παπαντωνίου, δὲν ἀνησυχεῖ μὲ τοῦτον τὸν κατήφορο τῆς φιληδονίας ὅπου σιγὰ-σιγὰ κατρακυλᾷ; Ὅσο συγκεχυμένη, ὅσο ἐλάχιστη πειστικὴ καὶ περίπου πλαστογραφημένη μᾶς παρουσιάσθηκε ἡ νεανικὴ του «vocation» παρόμοια ἀνεύθυνη, ἀδιάφορη, ἀμελημένη εἶναι τώρα κι' ἡ ἐνεργὸς θρησκευτικὴ του στάση. Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ κιόλας, ὀλιγώτερον ἀκόμη κι' ἀπὸ περὶεργος, ἐπαναλαμβάνει κιόλας τὸ θανάσιμα στερεότυπο: «Ἡ ζωὴ μου μὲς στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ κατρακυλοῦσε μὲ μονοτονία κουρασμένη, ἴδιο ρυθμὸ πὺν τοῦ κόβουν τὴ διέξοδο...» Εἶναι λοιπὸν φανερό—βρισκόμαστε κάπου ἄλλου παρὰ κοντὰ στὸ ἀγωνιῶδες δρᾶμα μιᾶς ψυχῆς πὺν χτυπᾷ τὶς φτεροῦγες τῆς ἐπάνω στὰ ἐπίγεια τοῖχώματα. Μὰ γιατί; Τὶ συμβαίνει; Δὲν ἀκούσαμε οὐτ' ἓνα στεναγμὸ ἱκανοποιήσεως. Ἄλλ' οὔτε καὶ μιὰ λέξη ἀπογοητεύσεως; Ἐν' ἀποσιωπητικὸ μεταμέλειας; Ποῦ εἶναι μιὰ σταλιά ἰδρώτας; ἓνας σπαραγμός; Σὰν κάτι κληρονομικόν, φυσικόν, συνειθισμένον—ἡ τάξη τῆς Σχολῆς, ἡ χονδρὴ σάτιρα τῶν καθηγητῶν. Ὅπως στὸ σχολεῖο... Καὶ ὅχι μόνο τόσο. Ἀμέσως παρακάτω, ἡ διασκέδαση—Θέ μου! σωστὴ ἀκολασία... «Ἀνθρώποι εἶναι κι' οἱ καλόγεροι», γράφει. Ναι μόνον ὑπεράνθρωποι δὲν ἐφάνηκαν πούθενά νὰ εἶναι... Ἀνθρώπινος, ἓνας ἄνθρωπος γεμάτος πλήξη φάνηκε, ἀπὸ τὴν πρώτη κιόλας στιγμὴ, στὸν συγγραφέα ὁ Πατριάρχης—καὶ τὸν εἶδε μὲ σχεδὸν ἀνίστασιν περιέργεια. «Ἀνθρώπινος, πολὺ ἀνθρώπινος», κι' ὁ πάτερ Ἀρσένιος. Δὲν τοῦ λείπει μόνον ἡ αἴγλη, δὲν τοῦ λείπει ἡ σοφία—τοῦ λείπει ἡ πείρα, ἡ εὐγένεια καὶ τῶν κοσμικῶν ἀκόμη γηρατειῶν. «Ποτὲ δὲν ἀνοίγε τὸ στόμα του καὶ ἡ πυκνὴ του γενειάδα ἢ λευκὴ ἐφάνταζε σὰ μύριες κλωσίδες κρεμάμενες, πὺν λὲς νὰ τοῦχανε τὰ χεῖλη ἀναγκάσει σ' ἓνα κλείσιμο αἰώνιο». Ἔως ἐδῶ, ὁ ἐραστὴς τῶν μορφῶν, ὁ ποιητὴς—ὁ ζωγράφος. Ἀλλὰ πάρα κάτω; ὁ σκεπτόμενος, ὁ θρησκευόμενος, ὁ δόκιμος ἱερωμένος; Αὐτὸς δὲν ἔχει τίποτε νὰ πῇ, τίποτε νὰ περιγράψῃ ἴσως δὲν ὑπάρ-

χει τίποτε; «Όλη την ώρα στιβαγμένος ανακούρκουδα πάνω σὲ τουρλωτὰ κιλίμια, ξαπλωτὰ σὲ καναπέδες ἀτελείωτους, πασπάτευε στὰ δάχτυλά του, ἄσπρα καὶ παχιά, ἓνα μεγάλο κομπολόϊ σὲ ὁλόμαυρο κοράλλι δουλευένο. Καὶ μοῦ φαινότανε πὼς ἡ μονοτονία τῆς ζωῆς του καταστάλαξε στὶς ἄκρες τῶν δαχτύλων του κι' ἀπὸ κεῖ ἐστράγγιζε σὲ μαύρους κόμπους κ' ἔπεφτε». Μὲ τρόπον ἀληθινὰ ἀπροσδόκητο, θὰ ἔλεγε κανεὶς βάνουσο στὸ ξάφνιασμά του, ὁ τόνος ξεπέφτει, ὀλίγο παρακάτω. στὸ πρόστυχο, ὅταν μιλῇ γιὰ τὴν ἀγγελάδα τοῦ γέροντα: «Τὰ μάτια ἔκεινα, ὅσα ἡ ἀποκτίνωση ἔκανε ὑπέρτερα ἀπὸ τὴ συγκίνηση, τὰ μάτια ὅσα στρέφονται καὶ στηλώνονται χωρὶς καμμιὰ ἐντύπωση... ἀφήνουν τὴν ψυχὴ μου χωρὶς ὑποψία καὶ ἀντίσταση νὰ μπαίνει μὲς στὸ εἶναι τους καὶ νὰ ἀπαλαβαίνει τῆς ζωῆς των τὴν ἀπλότητα».

Νομίζω πὼς, ἐδῶ γύρω, βρισκόμαστε στὶς μυστικὲς στιγμὲς ὅπου ἡ πλάστιγγα ἀρχίζει νὰ μετατοπίζεται. Ὁ Ροδοκανάκης εἶχε ἀπαιτηθῇ. Ἐνόμισε πὼς τὸν περιμένουν ἀνοιχτὲς οἱ ἀγκάλες τῆς Ἐκκλησίας, τὴ στιγμὴ πού τὸν παγίδευαν τὰ δίχτυα τῆς φύσεως. Ἐξεκίνησε γιὰ Χριστός, καὶ ὥσπου νὰ φθάσῃ τὸν ἱερὸ τόπο, ἔγινε Ἀδωνις· ὁ Ἀδωνις ἐξύπνησε μέσα του, μέσα στὸ σφρῖγος τῆς φύσεως πού τὴν ὁδοιποροῦσε. Ὁ Ἅγιος Λουκάς, ὁρθόδοξο χριστιανικὸν ἀντίγραφο τοῦ καθολικοῦ Φραγκίσκου τῆς Ἀσσίζης, ὑπῆρξε ἡ γέφυρα πού συνενώνει, γιὰ τὸν Ροδοκανάκη, τὸ δόγμα μὲ τὴ δόξα καὶ μὲ τὸ εἰδύλλιο. «... Ὁ Ἅγιος Λουκάς ὁ Ἀναχωρητής... νὰ μ' ἀμορφῇ πού πρέπει νὰ μᾶς σταματήσῃ στὸν ἀνήφορο τῆς σκέψης μας.. Μορφὴ μοναδικὴ μέσα στὸ σιδερόφρακτον ἑλληνικὸ μεσαίωνα, ἀποθανατισμὸν τώρα κάτω ἀπ' τὴ γαλανὴ καλύπτρα μὲ τὴν οὐγία τὴ χρυσή, στὴ δόξα τοῦ μωσαϊκοῦ τῆς ἐκκλησιᾶς της, πού στριφογυρίζει τὸ βυζαντικὸ της θόλο πάνω ἀπ' τὸ μοναστήρι, τὸ ἀκουμπισμένο ἰὲς ἀπ' ἀγγέλους στὰ τελευταῖα σκαλοπάτια τ' Ἐλικῶνα, μέσα στὴ Φωκίδα ξεχασμένο. Θαρρεῖς καὶ εἶναι πάλι ἔτοιμη ν' ἀρχίσῃ ἡ φωνὴ τοῦ ἀναχωρητῆ μιὰν ὁμιλίαν φιλικὴν μὲ τὰ σπουργίτια τοῦ ἀγροῦ, τὰ ἔρπετά τοῦ δρόμου καὶ τὰ ἐλάφια πού ξεπρόβαλλαν τὰ κέρατά τους τὰ πολὺκλαδα κ' ἐκύτταζαν μὲ δά βελουδωτὰ των μάτια μέσα ἀπὸ τὰ ἔλατα τοῦ δάσους». Στὸ λογισμὸ τοῦ Ροδοκανάκη, πού διανόεῖται ὅλο μὲ εἰκόνες, τούτῃ ἡ παραπάνω εἶναι τὸ προανάκρουσμα, λαθραῖο καὶ περίπου ἀνεύθυνον, τῆς μελλομένης ἀποστασίας!

Μεφιστοφελῆς μὲ ράσα, χωρὶς δολώματα καὶ προσφορές, χωρὶς καθόλου ρητορικὴ ἢ τουλάχιστον πνεῦμα, ὁ Εὐθύμιος, ὁ «ξανθὸς ἀπὸ ἀπὸ τὴ Μυτιλήνη μοναχός», τὰ μεταφράζει ὅλ' αὐτὰ σὲ γλῶσσα πιὸ ζωντανή:

«—Ἐγὼ νιώθω, μοῦπε μὲ βρσχνὴ φωνὴ ὁ μοναχός, νιώθω τὴ φωνὴ τοῦ Πλάστη νὰ ὀρᾷ ἀπὸ τίς πέτρες, ἀπ' τὸ φῶς, τὰ χόρτα κι' ἀπὸ μέσα μου, σὰν ἕνας εὐαγγελισμὸς ἐλευθερίας καὶ χαρᾶς. Ἀνάθεμα σ' ἐκείνους ὅσοι πάντα ἔχουνε τὴν ἄρνηση στὰ χεῖλη τους, ὅσοι δημουργοῦν ψυχὴν μὲ τὸ δαιμονικὸν ἐγωῖσμὸ νὰ ρίχνουν περιφρόνησης ματιὰ σὲ ἀγαθὰ πού μᾶς ἐχάρισεν Ἐκεῖνος... Ἐγ' ἀγαπῶ, ἐγὼ ζητῶ ἐγώχω τὴν ἀρρώστειαν τῆς ζωῆς καὶ ὑποφέρω ἀπὸ πόνο ζωῆς».

Εἶναι σὰν ὁ πρῶτος, σὰν ὁ ἐξαγγελος. Ἀλλ' εὐθὺς πολλαπλασιάζεται: φανταστικὸς χορός, βαλπούργειος—ἀλλὰ μέσα στὸ φῶς τοῦ ἑλληνικοῦ ὑπαίθρου, «χέλη ἀμέτρητα» κρᾶζουν «μὲ ἀλαλαγμὸ ἀπὸ τίς ἄκρες τοῦ ὀρίζοντα»:—Ὡ χρόνια σεῖς, μὲ τοὺς θεοὺς τοὺς μαρμαρένιους πάνω στὶς κορυφὰς τῶν βράχων ὅπου πλημμυρίζει φῶς· ὦ χρόνια σεῖς, μὲ τοὺς θεοὺς τοὺς ὁμορφους στὰ ἄλση μέσα, ὅπου γάργαρο ἀπὸ μαρμάρينو κεφάλι κριαριοῦ πηδάει τὸ ἐρωτικὸ τῆς γῆς τραγοῦδι...» Κι' οἱ ζυμώσεις πού συνεχίζονται ἐπίμονες, οἱ ἄτμοι πού πετοῦν «σὰν τὸ νάρδο», «νὰ σπᾶσουν τὰ τοιχώματα τοῦ δοχείου», καταλήγουν σ' ἓνα ὄραμα κολάσεως—φριχτὸν πειρασμὸ γιὰ τὸν Ἅγιο Ἀντώνιο, λάφυρο θριάμβου γιὰ τὸν Φρόντ, σ' ἓναν ἐφιάλτη πνιγμένον ἀληθινὰ στὴν ἁμαρτία τοῦ Σατανᾶ, κι' ὅπου—τὸ χειρότερο, τὸ ἀσυγχώρητο—φανερώνεται ὅλη ἡ ἀφιλοσόφητη σύγχυση πού τρικυμίζει τὸ πνεῦμα τοῦ ἱεροσπουδαστοῦ, σύγχυση τελειωτικὴ κι' ἀξεδιάλυτη γιὰ πάντα, μεταξὺ τῆς φθορᾶς

τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς οὐράνιας. Ἡ κοσμικὴ ρητορική, ἀχαλίνωτη ὅσο καὶ στερεότυπη στὴν κεκτημένη τῆς ταχύτητά, ἡ ἀνοιξὴ ὁλόγυρα στὴ Χάλκη, τὸ ἐφηβικὸ σφρόιγος, δημιούργησαν αὐτὸν τὸν παροξυσμὸ, τὴ νύχτα τοῦ Πάσχα: «Συνάντησα τὸν Ἰησοῦ σὲ κάποιαν ἐποχὴ πού δὲ γνωρίζω πότε, καὶ μέσα σ' ἓνα ἀπέραντο παλάτι δείχνοντας γύρω του στοὺς κατάφραχτες ἀπὸ σαρκώδη καὶ ἱάσπη. Ἦτανε ξαπλωμένος ὁ Ραββὶ σ' ἓνα παχὺ στρωσίδι ὅλο πορφυρὸ μετὰξι, στὰ μαλλιά του ξεφυλλίζανε Σαλῶμες καὶ Μαγδαληνὲς περικαλλεῖς γαυροφάλλα τοῦ Ἰορδάνη σὰν τὸ αἶμα κόκκινα, καὶ ἄλλες τρυφερὲς Μαρίες σφουγγίζαν γονατιστὲς τὰ πόδια του, βρεγμένα μὲ ἀρώματα καὶ νάρδο, μὲ τὶς χρυσὲς πλεξίδες των δεμένες ὅπως ἦτανε σὲ μαργαριταρένια χρόσσια, δῶρα κάποιων ἐραστῶν λησμονημένων.— Ἀργυροὶ κρατῆρες μὲ κρασί, ὅλ' οἱ καρποὶ οἱ μυρωδάτοι τῆς Ἀσίας, χοροὶ, τραγούδια, ἀρπας, κελαδήματα. — Ξάφνω ὁμως, νὰ σου ἓνα πλήθος ἀπὸ Μάρτυρες, γυναῖκες, ἄντρες καὶ παιδιά, ἀφανισμένοι ἀπ' τὸν πόνο καὶ τὴ στέρηση. Τριγύρω τους οὐρλιάζανε θηρία ἄγρια, ἐβουίζαν τροχοί, μάστιγες σιδερόδετες σφυρίζαν, σχάρες τσουρουφλίζονταν στὶς φλόγες κι' οἱ κραυγὲς Διοκίητιανῶν χωρὶς καρδιὰ τοὺς προσκαλοῦσαν ν' ἀρνηθοῦνε τὸ Θεὸ τῆς Ναζαρέτ.— Οἱ Μάρτυρες τὸν κύταξαν πρώτη φορά, Αὐτόν, ἀπὸ κοντά. Μιὰ ἐκπληξὴ ἴδια παραφροσύνη τοὺς ἐκλόπισε τὴν ὑπαρξή, κι' οἱ ψυχὲς τους, φεύγοντας ξανὰ μέσα στὸ χάος, φώναξαν ἀπελπισμένες στοὺς βασανιστὲς των ποὺ τὶς κυνηγοῦσαν, κοπάδι λὲς γεράκια φρενιασμένα:—Τώρα πιά εἶναι πολὺ ἀργά... εἶναι πολὺ ἀργά... πολὺ ἀργά...»

Κάπου κοντὰ σ' αὐτὴ τὴ βίλασφημία—πρωτύτερα λίγο ἢ λίγο ἀργότερα, δὲν ἔχει σημασία—εἶναι σημειωμένα, μὲ τὸν ἴδιο λυρισμὸ, καὶ μὲ πόση κυνικὴ σοβαρότητα! ὀλίγα λόγια, γιὰ σχόλια στὸ Εὐαγγέλιο τοῦ Ἰωάννου. Ὁ ἀναγνώστης, ἐκτὸς ὅποιος ἀνέχεται νὰ παίζουν μαζί του, δὲν τὰ διαβάσει πιά. Στὸ στόμα του ἔρχεται ἡ κραυγὴ τῶν φανατικῶν: «Ἀνάξιος»...

Ὅχι ὅχι, ἀστειεύομαι... Δὲν πρόκειται νὰ σταθῇ κανεὶς ποτὲ φανατισμένος ἀπέναντι στὸν ἱερωμένο καλλιτέχνη. Πὼς εἶναι καλλιτέχνης—εἶναι ἀρετό. «Ὅλοι οἱ δρόμοι φέρουν στὴ Ρώμη.» Μόνον ποὺ θὰ κουρασθῇ ὁ ἴδιος: ἡ Τέχνη εἶναι δρόμος πολὺ μακρότερος ἀπὸ τὴν ἱερωσίνην.

Μόνον, θὰ ἠθελε κανεὶς ὅλ' αὐτὰ νὰ μὴν κατέβουν, εὐθὺς ἀμέσως, σὲ κάπως φθηνότερη ἐξομολόγηση: «Ἡ ἀπομόνωση τῆς καλογεριστῆς ζωῆς ξύπνησε μέσα μου μιὰ δύναμη, ποὺ ἴσαμε τὴν ὥρα κείνη, φανερὰ δὲν εἶχε πονθενὰ ἐκδηλωθῇ. Μπροστὰ στὸ Φοῖβο ποὺ ἀνέβαινε πανώριος κ' ἐσκέπαζε τὸν ἄλλο Θεό, τοῦ «εὐ» καὶ τοῦ «μὴ» καὶ κάθε ἀπαγόρευσης, ἔσπασα τὸ λοιπὸν τοῦ κλανθμοῦ καὶ πῆρα τὸ ἀρχαῖο τῆς χελώνας καύκαλο, ὁποῦθε σφυρηλατημένοι βγαίνουν στρογγυλοὶ οἱ ἦχοι τῆς ζωῆς ἴδια χρυσὰ στεφάνια καὶ σκορποιοῦνται στὸν ἄερα, γιὰ ν' ἀστράψουν σὲ περήφανα κεφάλια νικητῶν». Σὲ κεφάλια νικητῶν... Ἰδοὺ πάλι τὸ ὄνειρο τῆς δόξας! Ἀλλ' ὁ συγγραφεὺς—τὸ εἶπαμε ἤδη—εἶναι, καὶ πρὶν καὶ τώρα καὶ πάντα, μόνον ὁ ὠραιόπαθης αὐτοῦ τοῦ μεγαλείου ποὺ λέγεται Δόξα.

Ἐπίσης θὰ ἠθελε κανεὶς, ὁ συγγραφεὺς, ποὺ κάποτε, μέσα στὸ θρησκευτικὸ τοῦ αὐτοβιογράφημα, μὲς ἔδωκε σχέψεις πρὸς μεστὲς, τώρα, μέσα στὴ χαρὰ του τὴ φυσικὴ καὶ τὴ φυσιολογική, νὰ μὴ μένη τυφλὸς καὶ μπροστὰ σ' ἐκείνη τὴ σοφία ποὺ εἶναι, ἀπάνω στὶς πέτρες, ἀπάνω στὰ χόρτα καὶ σ' ὅλα τ' ἄψυχα, παρόμοια ἀπλή καὶ διάχυτη, ὅπως ἡ ὁμορφιά τοῦ κόσμου. Τότε δὲ θ' ἄγραφε ἀκριβῶς ὅπως τὴν ἔγραψε τὴν τελευταία φράση τοῦ βιβλίου του—«εἰν' ὁ ἰδρώτας τῶν ψυχῶν τῶν π ρ ο ο δ ε υ τ ι κ ῶ ν (sic) ποὺ συμβολίζουν»—κι' ὅπου ἤλεξεν «προοδευτικὸς» σοκάρει ὅσο κανένα ἄλλο *manvais goût* τοῦ «φλογισμένου ρίσου»

Ὅπωςδήποτε, πολὺ ὀλίγα πράγματα θὰ εἶχε κανεὶς νὰ μάθῃ μέσα ἀπὸ τοῦτο τὸ θαυμάσιο βιβλίο, πολὺ ὀλίγα γιὰ τὴν ἀποκάλυψη τῆς Θεῆς Χάριτος μέσα σ' ἐν' ἀνθρώπινον «σκεῦος ἐκλογῆς»...

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ Η ΠΕΙΡΟΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

ΤΙ ΣΥΜΒΑΙΝΕΙ ΜΕ ΤΗΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΝ;

Ἡ «Ἡπειρ. Ἑστία» κατ' ἐπανάληψιν ἡσχολήθη μὲ τὸ ζήτημα τῆς βιβλιοθήκης, πού πάντοτε ἰδρύεται... στὰ χαρτί, ἀλλὰ ἕως σήμερον τοῦλάχιστον δὲν φαίνεται νὰ παίρνῃ σάρκα καὶ ὀστέα. Καὶ ναὶ μὲν ἔγιναν ὠρισμένα βήματα πρὸς πραγματοποίησιν τῆς ὥρας ταύτης ιδέας, ὅπως εἶναι ἡ δωρεὰ τοῦ κτιρίου τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς εἰς τὸν δῆμον Ἰωαννιτῶν καὶ ἡ ἀγορὰ πολλῶν βιβλίων ὑπὸ τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν κ. κ. Σπυρίδωνος, ἀλλὰ δὲν βλέπομεν νὰ προωθῇται τὸ πρόβλημα πρὸς τὴν τελικὴν του λύσιν. Καὶ ἐρωτῶμεν: Εἶναι ἄραγε τόσο δύσκολον τὰ ἀποθηκευμένα εἰς σκοτεινὰ ὑπόγεια βιβλία τῆς Ζωσιμαίας Βιβλιοθήκης, ἐκεῖ ὅπου κατὰ τὴν Ἀγίαν Γραφὴν «σὴς καὶ βρώσις ἀφανίζει», καθὼς καὶ τὰ ἐσχάτως ἀγορασθέντα, νὰ συγκεντρωθῶν εἰς τὸ ἐκκενωθὲν οἶκημα τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς, νὰ καταγραφῶν καὶ νὰ ταξινομηθῶν, ἔστω καὶ εἰς προχειροὺς προθήκας, διὰ νὰ δοθῶν ἐπιτέλους κάποτε εἰς τὸ ἀναγνωστικὸν κοινόν; Καὶ εἶναι τόσο δυσβάστακτος ἡ δαπάνη διὰ τὸν Κρατικὸν προϋπολογισμόν, ὥστε νὰ μὴν ἀποφασίξῃ ἡ ἀρμοδία ὑπηρεσία νὰ διαθέσῃ τὴν ἀπαιτουμένην πίστωσιν διὰ τὸν διορισμὸν ἐνὸς διευθυντοῦ καὶ ἐνὸς φύλακος (ἢ ἐπιστάτου) τῆς βιβλιοθήκης καὶ διὰ τὴν ἀπόσπασιν ἐνὸς βιβλιοθηκονόμου διὰ τὴν καταγραφὴν καὶ ταξινόμησιν τῶν βιβλίων; Ἀς ἀφ' ὧν, ὅτι καὶ ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν κ. Σπυρίδων, ὁ περὶ ὅλων τῶν πνευματικῶν ζητημάτων τῆς Ἡπειρου πατρικῶς μεριμνῶν, καὶ ὁ Δῆμος Ἰωαννιτῶν καὶ οἱ φιλόστοροι πλούσιοι τῆς πόλεως μας θὰ ἠδύναντο διὰ τῆς συνεισφορᾶς των νὰ θεραπεύσουν τὴν ἀνεπάρκειαν τοῦ Κρατικοῦ προϋπολογισμοῦ καὶ νὰ καλύψουν τὰ ἔξοδα τῆς λειτουργίας τῆς Βιβλιοθήκης. Ἡ μὴπως καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι γίνεται ἡ συντελοῦσα εἰς τὴν ἀποτελμάτωσιν ὅλων τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων σύγχυσις ἀρμοδιοτήτων; Πάντα ὅμως τὰ τυπικὰ κωλύματα, ὅσα δὴποτε καὶ ἂν εἶναι, πρέπει νὰ ὑποχωρήσουν πρὸ τοῦ γενικοῦ αἰτήματος νὰ ἀποκτήσῃ ἐπιτέλους ἡ πόλις τῶν γραμμάτων τὸν πνευματικὸν ἐκείνον φάρον, πού θὰ σκορπίσῃ πάλιν τὸ εὐεργετικὸν του φῶς εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Πρέπει νὰ κατανοηθῇ καλῶς ἀπὸ ὅλους μας, ὅτι αἱ βιβλιοθήκαι δὲν θεωροῦνται σήμερον εἶδος πολυτελείας διὰ τὸν λαόν (καὶ

συνεπῶς μποροῦν καὶ νὰ λείπουν χωρὶς μεγάλην ζημίαν), ἀλλ' εἶναι εἶδος πρώτης ἀνάγκης, διότι παρέχουν τροφήν εἰς τὸ πνεῦμα καὶ γίνονται φυτῶριον καὶ θερμοκήπιον πάσης ἐπιστημονικῆς καὶ φιλολογικῆς κινήσεως. Ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἡθικὴν διαπαιδαγώγησιν τῆς νεολαίας συντελοῦν τὰ μέγιστα αἱ βιβλιοθήκαι, διότι ὠθοῦν τοὺς νέους πρὸς γόνιμον πνευματικὴν δρᾶσιν ἀπομακρύνουσαι αὐτοὺς ἀπὸ τὰ καφενεῖα καὶ τὰς ἄλλας πονηρὰς συγκεντρώσεις.

Τέλος εἶναι καὶ αἷτημα τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, πού ἵδρυσαν τὴν «Ἡπειρ. Ἑστία» καὶ συνεσπειρώθησαν γύρω ἀπὸ αὐτήν, νὰ τοὺς δοθῶν τελοσπάντων τὰ ὅπλα καὶ τὰ ἐφόδια τὰ πνευματικὰ δαψιλῇ, διὰ νὰ συνεχίσουν τὸν ἀγῶνα των τὸν ἀναγεννητικὸν εἰς τὸ τέλος τῆς ἐπαρχιακῆς κακοδαμονίας.

Ἀφοῦ κανεῖς ἐκ τῶν ἐχόντων ὑλικὴν εὐμαίριαν δὲν συνεκινήθη νὰ μᾶς δώσῃ χρηματικὴν ἐνίσχυσιν διὰ τὴν καλυτέραν ἐμφάνισιν τοῦ περιοδικοῦ μας, (τὶ θλιβερὰ διαπίστωσις εἰς ἐποχὴν πού ὁμιλοῦμεν περὶ πνευματικῆς ἀνασυγκροτήσεως!), τοῦλάχιστον ἄς μᾶς δώσουν αἰθροῦσαν ἀναγνωστηρίου καὶ ἄφθονα βιβλία, διὰ νὰ γίνῃ ἡ «Ἡπειρ. Ἑστία» μὲ τὴν συνδρομὴν ὅλων τῶν λογίων καὶ φιλοτέχνων Ἡπειρωτῶν ἐπαλξίς ἐθνικὴ, ἀπὸ τῆς ὁποίας θὰ ἐξετάζωνται θέματα ἡπειρωτικὰ καὶ πανελλήνια καὶ θὰ πνέῃ ζεῖδωρος αὔρα ἀναμορφωτικὴ τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ ἥθους μας. Πολλοὶ σήμερον εἰς τὸν τόπον μας, μολοντότι καὶ νοῦν καὶ θέλησιν ἔχουν, διστάζουν νὰ ἐμφανισθῶν εἰς τὴν πνευματικὴν κοινίστραν, διότι δὲν ἔχουν τὴν δυνατότητα νὰ ἀρτιώσουν τὰς ἐργασίας των ἀνατρέχοντες εἰς τὰς πηγὰς καὶ τὰ βοηθήματα, δηλαδὴ ἐξαντλοῦντες τὴν σχετικὴν βιβλιογραφίαν. Ὁλη σχεδὸν ἡ πνευματικὴ κληρονομία τοῦ Ἑθνους ἔχει συγκεντρωθῇ εἰς τὴν πρωτεύουσάν, τὴν σύγχρονον Βαβυλῶνα, ἡ ὁποία ὑπερσιτίζεται ἐνῶ εἰς τὴν ἐπαρχίαν ὑπάρχει πείνα πνευματικὴ, στειρότης καὶ μαρασμός. Ἐως πότε ὅμως ὁ ὑδροκεφαλὸς θὰ εἶναι τὸ γνῶρισμα τῆς νεοελληνικῆς ζωῆς; Τὸ κακόν, πού προκαλεῖται μὲ τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς ἐλληνικῆς ἐπαρχίας, πολλοὶ τὸ ἔχουν τονίσει μέχρι τοῦδε, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ἐπιτύχουν τὴν θεραπείαν του. Καιρὸς εἶναι νὰ κινηθῶμεν πρὸς ἐξαφάνισίν του, ἢ τοῦλάχιστον πρὸς μετριάσμόν του. Καὶ τὸ πρῶτον ἀποφασιστικὸν βή-

μα θὰ γίνῃ μὲ τὴν ἰδρυσιν Βιβλιοθηκῶν, διὰ τῶν ὁποίων θὰ χειραφετηθῇ ἡ ἐπαρχιακὴ διανοήσις ἀπὸ τὴν καταθλιπτικὴν δυναστείαν τοῦ Κέντρου. Ὑπάρχει ἐν ἰσχύϊ εἰσέτι, καθὼς νομίζομεν, ὁ ἐκδοθεὶς πρὸ τοῦ 1940 Νόμος περὶ τῆς Ζωσιμαίας Βιβλιοθήκης. Ὡς ἀνασυρθῇ ἀπὸ τὰ χρονοντούλαπα τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας καὶ ἂς τεθῇ εἰς ἄμεσον ἐφαρμογήν.

Μακαριώτατε! Δώσατε ταχέως ἐντολὴν νὰ ἀνοίξουν οἱ πνευματικοὶ κρουνοί, ποὺ θὰ ἀρδεύουν τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν τῆς ἡπειρωτικῆς νεότητος καὶ θὰ καταστήσουν πάλιν τὰ Γιάννινα κέντρον τῆς νεοελληνικῆς ἀναγεννήσεως... Τὸ δέσμιον ἡττειρωτικὸν πνεῦμα περιμένει νὰ τὸ ἀπελευθερώσετε, διὰ νὰ ταυτίσῃ πάλιν τὰ φτερά του. «τὰ φτερά τὰ πρωτινά του τὰ μεγάλα», καθὼς λέγει καὶ ὁ ποιητής.

Γ. Ι. Π.

*

ΑΙ ΠΡΟΤΟΜΑΙ ΤΩΝ ΜΕΓΑΛΩΝ ΗΠΕΙΡΩΤΩΝ

Ἡ Μακεδονικὴ πρωτεύουσα, μὲ τὴν εὐκαιρίαν τῆς ἐφετεινῆς ἐπετείου τῆς ἀπελευθερώσεώς της, ἐτίμησε τὰ ἐκλεκτότερα τέκνα τῆς Μακεδονίας. τοὺς πρωτοπόρους τῶν ἀγώνων της, διὰ τῶν ἀποκαλυπτηρίων τῶν ἀνεγερθεῖσων ἐκεῖ προτομῶν τῶν οὕτω ἔδωκε καὶ ἐν καλὸν παράδειγμα πρὸς μίμησιν εἰς τὰς ἄλλας ἐλληνικὰς ἐπαρχίας. Ἡ Ἡπειρος ἐν προκειμένῳ ἔχει τὸς ἡρώας πρωταγωνιστὰς εἰς ὅλους τοὺς ἀγῶνας τοῦ ἔθνους. ἰδίως κατὰ τὴν νεωτέραν ἐποχὴν, ὥστε νὰ δικαιούται νὰ σεμνύνηται δι' αὐτοὺς· μεταξὺ τῶν πρώτων Ἑλλήνων ποὺ ἀντετάχθησαν κατὰ τοῦ θυρᾶς τῆς ζυγοῦ τῶν Τούρκων, ἦσαν καὶ οἱ Ἡπειρώται, ἡ πρώτη δὲ πνευματικὴ ἀναγέννησις τοῦ ἔθνους μας, κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς αἰῶνας τῆς δουλείας, συντελεῖται ἐπίσης εἰς τὴν Ἡπειρον καὶ ἀπὸ Ἡπειρώτας. Ἀπὸ τὰ ἀναρίθμητα ὅμως αὐτὰ ὀνόματα τῶν πρωτοπόρων τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ καὶ ἐκπολιτιστικοῦ ἀγῶνος τοῦ ἔθνους, ἐλάχιστα γνωρίζουν οἱ πολλοὶ Ἕλληνες καὶ ἰδίᾳ ἡ νεολαία μας καὶ ταῦτα ἀπὸ τὴν σύντομον ἱστορίαν τοῦ σχολείου, τὰ ὅποια, ὡς εἶναι φυσικόν, συντόμως λησμονοῦν. Τὸ παράδειγμα λοιπόν τῆς Μακεδονικῆς πρωτεύουσης εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο νὰ μιμηθῇ καὶ ἡ πρωτεύουσα τῆς ἐνιαίας Ἡπείρου, τιμῶσα οὕτω πολλὰ ἀπὸ τὰ λησμονημένα, ἀπὸ τοὺς πολλοὺς θνητοὺς, ἀθάνατα τέκνα της. Καί, ὅπως πλειστάκις ἐτονίσθη καὶ ἀπὸ τὰς στήλας αὐτᾶς, ἡ τοποθέτησις τῶν προτομῶν τῶν μεγάλων Ἡπειρωτῶν εἰς ἐπίκαιρα σημεῖα τῆς πόλεως αὐτῆς, ἐκτὸς τῆς ἐπιτελέσεως ἐνὸς ἱεροῦ καθήκοντος, θὰ συμβάλῃ εἰς τὴν τόνωσιν τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος τῆς νέας γενεᾶς μὲ προέκτασιν τὴν νέαν πνευματικὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἡπείρου καὶ ὅλης τῆς Ἀπτικῆς Ἑλλάδος.

Α.Π.Π.

Η ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΤΩΝ ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ ΘΕΣ)ΚΗΣ

Ἐνα σημαντικὸ πνευματικὸ γεγονός ἀγγέλλεται ἀπὸ τὴ Μακεδονικὴ πρωτεύουσα. Μὲ πρωτοβουλία εἰκοσι πάντε ἐκλεκτῶν ἐπιστημόνων, λογίων, καλλιτεχνῶν, ἰδρύθηκε στὴ Θεσσαλονίκῃ ἡ «Ἀκαδημία Ἰων Δραγούμης», σωματεῖο μὲ πολλαπλοὺς σκοποὺς: Πνευματικούς, καλλιτεχνικούς, τὴν ἰδρυσιν Παιδικοῦ Θεάτρου, τὴ συλλογὴν, μελέτη καὶ προβολὴ τῶν Λαογραφικῶν, Ἐπιστημονικῶν, Λογοτεχνικῶν καὶ Καλλιτεχνικῶν θεμάτων, ποὺ ἀφοροῦν πρωτίστως τὸ Μακεδονικὸ λαό, τὴν ἐκδοσιν πνευματικοῦ ὄργάνου, τὴν ἰδρυσιν Συμφωνικῆς Ὀρχήστρας, Δυρικῆς Σχολῆς κλπ.

Τὸ πρῶτο Διοικητικὸ Συμβούλιο τῆς Α.Ι.Δ. μὲ πρόεδρον τὸν κ. Ἀντ. Μαργαρίτη, Ἰατρό, ἀντιπρόεδρον τὸν κ. Μ. Μήλιο, Δικηγόρο, Γεν. Γραμ. τὸν κ. Παρ. Μηλιοπούλου, λογοτέχνην, τὰ μέλη τὸν κ. Τάκη Γκοσιόπουλο, λόγιον, συνεργάτη τῆς «Ἡπειρ. Ἐστίας», καὶ συμβούλους τοὺς κ.κ. Χρ. Πλατίν, Β. Ρουσούλην καὶ Χρ. Δέπαν ἀποτελεῖ ἐχέγγυον γιὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν ὑψηλῶν καὶ ὠραίων σκοπῶν ποὺ ἔταξε τὸ νέο αὐτὸ πνευματικὸ Ἰδρυμα τῆς Θεσσαλονίκης.

Ὁ πνευματικὸς κόσμος τῆς Ἡπείρου ποὺ προσβλέπει πάντοτε μὲ συμπάθεια πρὸς τὰ ἐπιτεύγματα τῆς διανοήσεως τῆς ἀδελφῆς Μακεδονίας μὲ τίς τόσο ὠραῖες φιλοδοξίες, χαίρει—μαζὺ μὲ τὸ λαὸ της—γιὰ τὴ νέα αὐτὴ ἐκδήλωση δραστηριότητος τῶν λογίων τῆς Θεσσαλονίκης καὶ εὐχεται πλήρη ἐπιτυχίαν.

Μ.Χ.Μ.

*

ΔΑΜΠΡΙΝΗ ΣΟΦΗ

Ἀντανακλᾷ καὶ στήν Ἡπειρον, καὶ εἰδικώτερα στὰ Γιάννινα, ἰδιαίτερη πατρίδα της, ἡ τιμὴ ποὺ ἔγινε ἀπὸ τὸ Λῆμο Πατρίων στὴ συγκατατίσασα μας κ. Δαμπρινὴ Σοφῇ, ἰσόβιο σχεδὸν Πρόεδρο τοῦ ἐκεῖ Μορφωτικοῦ Συλλόγου Κυριῶν, Σωματείου μὲ πολυσχεδῆ, κοινωνικὴ καὶ φιланθρωπικὴ δράση. Ὁ Λῆμος Πατρίων, σὲ μιά εἰδικὴ γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ δεξιῶση, ἀναγνώρισε δημοσίᾳ καὶ ἐπίσημα τίς ἐθνικὰς καὶ πατριωτικὰς ὑπηρεσίας μιᾶς ὁλόκληρης πενήνταετίας δράσεως τῆς Γιαννιώτισσας Δαμπρινῆς Σοφῆ, ποὺ ἀναδείχτηκε μ' αὐτὴ ἄξιο τέκνο μιᾶς ἀξίας πατρίδας.

Δ.Σ.

*

ΕΠΑΝΟΡΘΩΣΕΙΣ

—Στὰ σημειώματα τῶν σελίδων 902 καὶ 1017 3ου τόμ. τῆς «Ἡπειρ. Ἐστίας» ἀναγράφεται ὅτι ὁ Ἀντιστράτηγος Διονύσιος Γεωργίου γεννήθηκε στὸ Μεσολόγγι. Τὸ ἔρθὸ εἶναι ὅτι γεννήθηκε τὴν 1—1—1873 στὸ χωριὸ τῆς περιοχῆς Μεσολογγίου «Νέος Ἀδαρικός», ποὺ ἰδρύθηκε ἐκεῖ εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀρχικῆς καταγωγῆς τοῦ πατρὸς του ἀπὸ τὸν Ἀδαρικό τοῦ Σουλίου.

—Στὸ ποίημα «Νεραϊδοχορὸς» τῆς σελ. 1102 παρελήφθη τὸ ὄνομα τοῦ Ἡπειρώτου νέου ποιητοῦ κ. Κώστα Τσιλιμαντοῦ.

ΚΡΙΤΙΚΗ
ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

ΠΑΡΑΚΛΗΣΙΣ

Θερμῶς παρακαλοῦμεν τοὺς ἀγαπητοὺς συνεργάτας μας ὅπως τὰ κριτικά των σημειώματα μὴ ὑπερβαίνουν, κατὰ τὸ δυνατόν, τὴν μίαν στήλην τοῦ περιοδικοῦ εἰς ὅλως δὲ ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις τὰς δύο τοιαύτας. Εἰς τὴν διατύπωσιν τῆς παρακλήσεως ταύτης ἀγόμεθα ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν μας νὰ ἐμφανίζωμεν ἐκάστοτε περισσότερα βιβλιοκριτικά σημειώματα, χωρὶς νὰ ὑπερβαίνομεν τὸν ὅρον τὸν ὁποῖοι διαθέτει πρὸς τοῦτο τὸ περιοδικόν.

Ἀρίστου Ἀβαρικιώτη «Σκόρπια ροδοπέταλα» ποιήματα σελ. 80 1953.

Στὰ «Σκόρπια ροδοπέταλά του» ὁ κ. Ἀβαρικιώτης τραγουδάει τὸν πόνο καὶ τὴ θλίψη. Ἡ νοσταλγία καὶ τὸ ἀνικανοποίητο εἶναι τὰ κυρίαρχα γνωρίσματα τοῦ βιβλίου. Τὸν πόθο γὰρ τὴν καλλιτέρευσιν καὶ τὴν πραγματοποίησιν τῶν ὑνείρων ψέλνει καὶ κλαίει ὁ ποιητής. Σὲ κάθε ποίημά του ὕμνει καὶ νοσταλγεῖ. Ἔτσι καθὼς τὰ γράφει τὰ τραγούδια του ξεχωρίζεις σ' ἄλλα ἀπ' αὐτὰ ροβόλημα σὲ χαλικοκατηφοριὰ καὶ σ' ἄλλα τὸ βαρὺ τὸ πέταλο σὲ καλτερίμι. Ὁ ἴδιος στὸν πρόλογό του μᾶς λέει πὺς τάγραψε τὰ τραγούδια του γιὰ κείνους ποὺ αἰσθάνονται τὸν πόνο. Κι' εἶναι ὁ κ. Ἀβαρικιώτης θεράπων τοῦ πόνου μὲ τὰ τραγούδια του. Παιδί τοῦ πόνου καὶ τῆς ἐγκατάλειψης ὁ ἴδιος, ἴσως, ὅπως μᾶς δείχνεται στὸν «ποιητὴ» του.

Μόνος στὸν κόσμον ἀπόμεινα
στερνὸν ἀπομεινάρι
σὺν ἔρημῳ ποὺ φύτρωσε
στὸ βράχο ἓνα χορτάρι.

Καὶ προχωρώντας μᾶς γνωρίζει πὺς «δὲ γλυκάκουσε τὰ λόγια τοῦ πατέρα» μήτε τὰ «εἰλήν του ἐμίλησαν μητέρα». Οὔτε σπῖτι γνώρισε οὔτε αὐλή, οὔτε τὸν κόσμον τοῦ τὸν παιδικό. «Ἄδεια εἶν' ἡ ψυχὴ του ἀπ' τὰ πρῶτα παιδικὰ περιεχόμενα. Καὶ τελειώνει:

Ἐδῶ μοῦ ἀπόμεινε
παρηγοριὰ ἡ Μοῦσα
καὶ ποὺ μαζί της τραγουδῶ
μὲ ἀγάπῃ ποὺ ποθοῦσα.

Ἡ προσμονὴ τοῦ ποιητῆ εἶναι ἐκδηλῆ. Τὸ συναίσθημα εἶναι πλημμυρισμένο καὶ σὲ πολλὰ ἐξείλη. Ὁ ποιητὴς ἔχει τὴν τέχνην του. Μιὰ τέχνη ἀπλὴ καὶ ἀβίαστη. Οὔτε πρωτότυπη οὔτε ἀθώρητη γιὰ τοὺς πολλούς. Ὅλα του τὰ ποιήματα εἶναι διαποτισμένα ἀπ' τὸ λεπτὸ συναίσθημα τῆς εὐαισθησίας. Κι' ἔχει τὴν ἱκανότητα ὁ ποιητὴς νὰ τὰ προσφέρῃ φυσικὰ καὶ σὲ στίχο ἀπλό

καὶ ἀπαλό. Στὸ «ἓνα τραγούδι» κατασταλάζει μὲ τὴν τέχνην του νὰ βαλσαμώνῃ τὸ πόνο:

Ἐνα τραγούδι πὺς το πάλι
τραγουδῆσέ το μὲ ρυθμό,
γιατὶ σκορπάει γλυκὰ τὴ ζάλη
καὶ ἀποκοιμίζει τὸν καὶ μό!...

Δείχεται μέσα στὰ ποιήματά του, ὁ ποιητὴς ὁ ἀνήσυχος, ποὺ προβάλλεται σ' αὐτὰ γιὰ νὰ γιομίσῃ κάτι ἄδειο. Νὰ κἀνὴ θέλει τὴν ὑπόθεσιν σκοπὸ καὶ στὴν προσπάθειά του αὐτὴ κλαίει:

«Κι' ἔλεγα» καὶ ἔλεγα καὶ λέω
τί εἶμαι καὶ δὲν εἶμαι,
καὶ ὅλο πονῶ, θρηνῶ καὶ κλαίω
γιατὶ πουλὶ δὲν εἶμαι.

Σὲ μερικά του ποιήματα διακρίνουμε λυρισμὸν πολὺ καὶ μουσικότητα τρανὴ ὅπως στὰ ποιήματα «Μοῦ τῶπαν», στὸ θαυμάσιο «Ποιὰ μάτια» καὶ στὸ ἔξοχο «Καλὸ ταξίδι».

Σ' ἄλλα του ποιήματα. «Νάχε ἡ πλαγιὰ νὰ μούδινε» «Δὲν εἶναι τ' ἀνθία», βρίσκει κανεὶς διάχυτὴ τὴ μοναξιὰ καὶ τὸν πόθο γιὰ μιὰ ἀνεκπλήρωτὴ ἐπιθυμίαν. Στὸ «Δὲν εἶναι τ' ἀνθία» βρίσκονται δυνατὲς εἰκόνες μὲ ζωντανὲς ἀντιθέσεις. Κάτι τὸ ἀνθρώπινο σὲ ὥρες ἀτομικῆς μόνωσης.

Δὲν εἶναι τ' ἀνθία π' ἀγαπῶ
τώρα τὸ βράδυ βράδυ,
δὲν εἶναι ψέμμα καὶ ἄν τὸ πῶ
πὺς θέλω λίγο χἀδι.

Δὲν ξέρω πὺς καὶ τὸ γιατί
στὸ βράδυ θέλω τώρα
νὰ πιᾶσῃ στ' ὄμορφο στρατὶ
μιὰ φθινοπώρου μπόρα...

Ἄλλα ποιήματά του κάνουν τὸν Πόθο Θεό. Τὴ ζωὴ ματωμένη καὶ παίζουν μὲ τὴ Μοῖρα καὶ τὸ μοιραῖο ὅπως στὰ «Σῶπα καρδιά» καὶ «Ψυχές». Ἀλλοῦ ὁ ποιητὴς ἐκδηλώνει τὴ μελαγχολία σὲ ἀπογοήτευσιν καὶ πεσσιμισμό. Καὶ μὲ δυνατὴ πένα σ' ἄλλα προβάλλει τὸ «εἶναι», τὸ «ὑπάρχον».

Παραθέτω «Τὸ παράπονο» χωρὶς καμμιὰ κριτική. Δὲν τοῦ χρειάζεται. Ποιὸς δὲν ἔχει τὸ «Παράπονο» μὲ τὸ «Λουλούδι» του καὶ μὲ τὸ «Κυπαρίσσι» του;

Εἴκοσι χρόνια πρόσμενα
τὸν κῆπο μου ν' ἀνθίσῃ
καὶ ἓνα λουλούδι μέσα του
νὰ δέσῃ νὰ καρπίσῃ.

Κι' ἀπ' τὰ λουλούδια θέρειψε
ψηλὸ ἓνα κυπαρίσσι
καὶ ὁ κῆπος μου ἐβιάστηκε
νὰ μαραθῇ νὰ σβύσῃ.

Σὲ μερικά του ποιήματα λαγαρίζει ξεκάθαρα τὸ ἀνῶφελο καὶ τὸ μάταιο ὅπως στὰ

«Σάν τὸ πουλάκι» «Μὴν κλαίτε τὴ μέρα πούσβυσε» «Νοσταλγίες» καὶ τὸ «Κλάψτε».

Ὁ τραγούδιστὴς συχνὰ κλείνεται στὴ μοναξιά του κι' ἀσυντρόφευτος ἐκεῖ πότε νείρεται καὶ πότε κλαίει.

Πάντα θὰ μὲ τραβάη ἡ μοναξιά
καὶ τῆς σιγῆς τὸ μυστικὸ παλάτι
μονάχος μου τὸ ξέρω ἀπ' ἡν καλὴ
γιατ' εἶναι τὸ στεγνὸ μου τὸ κρεβάτι.

Θὰ μὲ τραβάη πάντα ἡ μοναξιά
τὴν ἡδονὴν ἐκεῖ τὴ δακρυσμένη
σὲ κάποιον μέρος ἡσυχό, μονότονο
ποὺ τὸ βιβλίο τῆς Ζωῆς διαβάζω.

Στὸ «Μὲ τὸ Νοτιά» διακρίνουμε τὸ ἀντίθετο τοῦ «Ἡρθε ἀργὰ» τοῦ Κυριαζῆ. Στὸ «Μαριὼ» ξεχωρίζει κανεὶς τὸ κλάμμα καὶ τὸ θρήνο ποὺ εἶναι ἡ ζωὴ γι' αὐτόν. Ἀνθρώπος τοῦ πόνου ψέλνει τὸν πόνο. Ξέχειλος εἶναι ὁ καὶμὸς τοῦ ποιητῆ. Καὶμὸς ποὺ εἶναι ὁδηγὸς καὶ ψυχοπλάστης στὸ «Γενάρης». Ἀπ' τὰ καλύτερά του εἶναι καὶ ἡ «Βαρκαρόλλα».

Ἦταν νύχτα κι' ἡ βαρκούλα ξεγλιστροῦσε
πὰ στὸ κύμα ποὺ βογγοῦσε καὶ θρηνοῦσε.

Κι' ἡ βαρκούλα ξαφνιασμένη προχωροῦσε
κι' ὄλο μούγγριζε βογγοῦσε καὶ θρηνοῦσε.

Ἐκεῖνο τὸ «σε» στὸ τέλος μοιάζει μ' ἀγέρα καὶ στοιχειὸ ποὺ συνεπαίρνει καὶ γκρεμίζει κι' ἀφανίζει.

Σταθήκαμε σὲ μερικά του ποιήματα γιὰ νὰ δείξουμε ὅτι ὁ ποιητὴς δὲν εἶναι «Οὐρανοδρόμος». Κι' ἀκόμα μπορεῖ νὰ μὴ τραβάει σὲ μεγάλα βάρη οὔτε πάλι σὲ δάση καὶ λαγκάδια. Μήτε ὕμνογράφος τῶν στολιδιῶν τῆς φύσεως εἶν' αὐτός. Ὁχι. τίποτε ἀπ' αὐτά. Παίζει στὴ φλογέρα του τὸ μοιρολόϊ τ' ἀνθρώπου. Μιλάει στὸν ἄνθρωπο. Στὸ συναίσθημά του, στὴν καρδιά του. Ν' ἀπαλύνει τὸν πόνο. Νὰ γεμίσει τὴν ψυχὴ. Νὰ σκύψῃ νὰ πῇ τὸ παράπονό του, ποὺ εἶναι καὶ παράπονο τῶν ἀνθρώπων. Μὲ ἀπλότητα καὶ σαφήνεια μιλάει κι' ἀραδιάζει πράγματα ποὺ εἶναι καὶ γίνονται. Νὰ! Κοιτάζει ἔτσι ἕνα γῦρο στὴ ζωὴ καὶ διαπιστώνει ὅπως ἀκριβῶς τελειώνει καὶ στὸν ἐπίλογό του:

Σάν ζῶα πούχουμε χάσει κάθε ἀνθρώπινο
ἔτσι τὸ θέλει φίλοι μου ἡ ζωὴ.

B. ΨΗΝΙΩΤΗΣ

★

Π ἄ ν ο υ Φ ἄ ν τ η.—Γεώργιος Χατζῆς—Πελλερὲν». Ὁ Ποιητὴς, ὁ Συγγραφέας, ὁ Πεζογράφος. Ἀνάπτυξη τῆς μηνιαίας ἐπιθεώρησης «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», Γιάννινα 1953.

Ὁ Πάνος Φάντης, εἶναι ἀπὸ πολὺ παλιὰ γνωστὸς στὰ ἡπειρωτικὰ γράμματα. Ἐκτός ἀπὸ διάφορες ἐργασίες, τοῦ στὸν ἐγχώριο τύπο, ἀπὸ

τὸν Αὐγουστο τοῦ 1930, καὶ ἐπὶ ἕνα περίπου χρόνο, ἔδραζε στὰ Γιάννινα μαζὺ μὲ τὸν Τάκη Σιωμόπουλο τὸ Περιοδικὸ «Ἑλλοπία», μηνιαία ἐπιθεώρησης ἐντονου λογοτεχνικοῦ χαρακτήρα, ἀλλὰ ποὺ εἶχε περιλάβει στίς στήλες του καὶ θέματα ιστοριοδικὰ, λαογραφικά, δημοσιονομικά κ. ἄ. Τὸ Χρονογράφημα καὶ ἡ αἰσθητικοκριτικὴ μελέτη, ἦταν ἡ προσφελέστερη ἐνασχόληση τοῦ Π.Φ. Ὁ ἴδιος ἀργότερα—στὰ 1944—κρατοῦσε τὴ στήλη τοῦ χρονογραφήματος, καὶ στὸ μηνιαῖο περιοδικὸ τῆς πόλης μας «Ἡπειρωτικὰ Γράμματα», ποὺ βάστηξε κι' ἐκεῖνο μιὰ χρονιά. Καὶ στὸ θέμα αὐτό, βρίσκουμε μιὰ ἐντονὴ συγγένεια τοῦ Π.Φ. μὲ τὸν Πελλερὲν ἀπάνου στ' ἀχνάρια τοῦ ὁποῦ βადισε, χωρὶς ταυτόχρονα νὰ παύσῃ νὰ εἶναι ἰδιτυπος.

Μὲ τὸν Πελλερὲν ἄλλως τε ὁ Π.Φ., ἀσχολήθηκε ἀκόμα ἀπὸ τὰ 1930. Ἀμέσως μετὰ τὸ θάνατό του, ὁ Π.Φ. δημοσίευσε στὴν ἐφημερίδα τῶν Γιαννίνων «Ἡπειρο», σύντομο χρονογραφικὸ σημεῖωμα, «πεῦθε πὶο πολὺ νὰ δεῖξῃ τὴν αἰσθητικὴ τῆς τέχνης τοῦ ἀειμνήστου λογοτέχνη». Ἀπὸ τὸ Μάρτη δὲ τοῦ 1931, ἄρχισε νὰ δημοσιεύεται στὴν «Ἑλλοπία», σειρὰ αἰσθητικῶν κριτικῶν ἄρθρων τοῦ Π.Φ. γύρω ἀπὸ τὸ πολὺμφορο ἔργο τοῦ Πελλερὲν.

Ἡ ἐδῶ ἀναφερόμενη ἐργασία τοῦ Π.Φ., δόθηκε ἀρχικὰ ὡς διάλεξη, τὸ Φλεβάρη τοῦ 1953 στὸ Στρατ. Θέατρο τῶν Γιαννίνων σὰ μιὰ ἀπὸ σειρὰ παρόμοιες ποὺ ὀργάνωσε ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία». Μεταδόθηκε κατόπι ραδιοφωνικὰ ἀπὸ τὸν ἴδιο σὲ σειρὰ ἐκπομπῶν τοῦ ἐδῶ Στρατ. Ραδιοσταθμοῦ, καὶ—πάντοτε μὲ πολλὴ ἐπιτυχία ἐπανεληφθηκε ὡς διάλεξη, στὴν αἴθουσα τοῦ Μουσικοπαιδαγωγικοῦ Συλλόγου τῆς Ἀρτας «Ὁ Σκουφᾶς», στίς 3 Μαΐου 1953.

Στὴ μελέτη του αὐτὴ ὁ Π.Φ. μᾶς ἀναλύει διεξοδικὰ, αἰσθητικὰ καὶ στοχαστικὰ, τὸν ἄνθρωπο, τὸ δημοσιογράφο, τὸν ποιητὴ, τὸ θεατρικὸ συγγραφέα, τὸν πεζογράφον Γεώργιον Πελλερὲν. Βαθὺς ἀνατόμος του, ὁ Π.Φ., μὲ ἀναμφισβήτητο αἶσθημα, μὲ πνευματικὴ καλλιέργεια, μὲ γνώση, καὶ ἐμπειρία ἀπλώνει, γιὰ ὅσους τὸν ἀκουσαν καὶ τὸν διαδύουν, καινούργιο φῶς τόσο στὴν ψυχικὴ ἰδιοσυστάση, ὅσο καὶ στὸ ἔργο τοῦ ἐντονα αἰσθησιακοῦ καὶ πολὺπλευρου αὐτοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου τῶν Γιαννίνων, καὶ μᾶς κάνει νὰ αἰσθανόμεσθε βαθειὰ τίς ὑποχρεώσεις ποὺ ἔχουμε—κι' ἀκόμα εἴτε τίς καλοσχετῆκαμε—ἐτούτῃ ἡ πόλῃ καὶ οἱ πνευματικοὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἀπάναντι στὸ ἔργο καὶ τὴ μνήμη τοῦ Πελλερὲν.

Δ.Σ.

★

ΟΛΓΑΣ ΒΟΤΣΗ: «Ἐνδόμυχα», Ποιήματα. Ἀθήναι 1953.

Ἡ τρίτη ποιητικὴ συλλογὴ τῆς Ὀλγας Βότση, τὰ «Ἐνδόμυχα» ποὺ κυκλοφόρησε τὸν τελευταῖον καιρὸ καὶ γιὰ τὴν ὁποία μοῦ δίνεται σήμερ' ἡ ἐδκαίρια νὰ γράψω, δὲν εἶναι μιὰ αὐτοτελὴς προσφορά ἢ ἀπλὰ ἕνα ἀπάνθισμα τῆς τελευταίας ποιητικῆς δημιουργίας τῆς ποιητρίδας. Εἶναι ἕνα

σταθμός στην ποιητική της πορεία, πού δὲν ἐνέχει ἑξατομικευμένο περιεχόμενο, ἀλλὰ ἐκφράζει τὸ ἐναγώνιο ἀντίκρουσμα ὅλης τῆς μεταπολεμικῆς γενιᾶς.

Μ' ἄλλα λόγια, ἡ ποίηση τῆς Βότση δὲν εἶναι κάτι πού μπορεῖ νὰ ξεπεραστεῖ μ' ἀφροντισιὰ καὶ νὰ μιλήσῃ κανένας ἀνεύθυνα καὶ ἐπιπόλαια.

Δὲν μπορούμε οὔτε νὰ τὴν δοῦμε μῆτε νὰ τὴν κρίνουμε στὰ ἐπὶ μέρους ἀλλὰ σὰν καθολικὴ ποιητικὴ ἐκφραση, καὶ σὰν τέτοια, ὀφείλουμε νὰ ἀποφανθοῦμε, ἂν ἀνταποκρίνεται πρὸς τὸ βαρὺ ρόλο πού ἀνέλαβε καὶ ἂν γίνεται ὁ σωστός διερμηνευτὴς τῶν ὅσων ἐπιδιώκει νὰ ἐκφράσῃ.

Ἐπομένως γιὰ νὰ σταθμίσουμε καὶ νὰ κρίνουμε τὴν τελευταία της προσφορά θὰ πρέπει νὰ ἀναδράμουμε καὶ στίς προηγούμενες καὶ νὰ τὴν δοῦμε σὰν συνέχειά τους. Ἡ Βότση σὰν ποιήτρια καὶ σὰν ἄνθρωπος μὲ ἐφόδια τὴν λεπτή, αἰσθαντικότητα της, τὸν πλούτο τῆς γνώσης τοῦ μεγάλου τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ωραίου τὴν ἀπεριόριστη πίστη της στὴν ἀνθρωπιά καὶ τὴν ἀκατανάλωτη στοργή πού τῆς χάρισε τὸ φύλο της ἔζησε καὶ συμμετέσχε στὴν μεγάλη προσφορά τῆς γενιᾶς της.

Ἐζήτησε τίς μεγάλες μὰ καὶ δραματικές ἡμέρες τῶν ἀγώνων γιὰ τὴν ἐπιβολὴ τῶν πιὸ εὐγενικῶν ἀξιών, γιὰ τίς ὁποῖες οἱ ἄνθρωποι πρέπει νὰ ἀγωνίζονται γιὰ νὰ λέγονται ἄνθρωποι. Γιὰ τὴν λευτεριά καὶ ἀγάπῃ τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν συνάνθρωπο. Πίστεψε κι' αὐτὴ σ' ὅτι πίστεψαν ὅλοι ὅσοι ἀγωνίστηκαν καὶ ἔδωσαν ὅτι πολυτιμώτερον εἶχαν. Κι' ἐνοιῶσε μέσα της νὰ ὀρθώνεται καὶ νὰ ἐπιβάλλεται αὐτὴ κι' ἡ γενιά της πού πάλευε μέσα της ἀπὸ τὴν θυσία της σὰν μιὰ πραγμάτωση τῆς ἀναρχικῆς ὑπόστασης τοῦ ὑπερανθρώπου πάνω ἀπ' τοὺς θεοὺς καὶ τὴν Φύσιν πάνω ἀπ' ὅλα.

Κι' ἐνῶ μυριάδες πολεμόντας ξεψυχοῦνε κι' ἀπ' τοὺς νεκροὺς ὁ θάνατος ποδοπατιέται στὴν τελείωση τῆς γῆς ψηλώνει ἓνα τραγοῦδι - σὰν στὴν καρδιά πλατὺ τῶν καστροπολεμάρχων. Τὴν ψυχὴ μας νὰ λυτρώσουμε χυμᾶμε σὲ βαθιόγκρεμα πού ἐσρήνωσαν φαράγγια κι' οἱ πατοῦσες μας τοῦ δρόμου ἐσκαλισμένες ἀκραγγίξουν ἀσταμάτητα τὸ χῶμα πού μὲ θάνατο ἐκαρπύσθη κι' ἀνδρῶτα. Τέτιαν ὦραν μυριοστόματ' ἀπ' τὰ βᾶθη μιὰ βουὴ πάνω ἀπ' τὸ σάλαγο τοῦ πόνου, στίς ἀχτὲς τῶν σωθικῶν μας ἀργοσιέται γιγαντόψυχους ὕγιους καὶ μᾶς φωνάζει. Τί μιὰ νύχτα πού τ' ἀστέρια μαγεμένα ἐθαμάζαν τοὺς ἀνθρώπους κι' ἐκοιμάτο σὲ γλυκόνειρου ἀγκαλιὰ ἀποξεχασμένος ὁ οὐρανός ὁ κλειδοκράτορας τοῦ κόσμου ἀξεχύθη ἡ διγλατόρισσα σιμά του τρισσιώνια μας λαχτῆρα ἀφροκοπῶντας καὶ τοῦ κλέβει ἀπ' τὴν καρδιά τὰ μυστικά του. Καὶ στὰ γνέφια ὁ κεραυνός πού τὸν ἐφύλαε γδικητὴς τὴν κεφαλὴ τρέχει νὰ κρῦψει ἀμολώντας τὴ φωτιά πού χεροκράτει στὴν νικητρία μπρὸς ὁρμὴ μας ντροπιασμένοι. Κι' ἀπ' τὰ περίορα τῆς πλάσης τιναχτήκαν στὴν πνοὴ τῆς λευτεριᾶς, τ' ἀλυσσώμενα θλα τότ' ἐς τὰ στοιχεῖα, γοργοπηδώντας

κατὰ μᾶς κοπαδιαστά, καὶ ποδάρια μὲ χαρὰς μουκανητό μᾶς γλυκοεφίλουν. Κι' ἀπ' τὰ σπήλια τὰ θαθεῖά της ἔσπυνημένη μὲ τὰ κύματα βουτάει κρινοχεροῦσα, τὸ βεργόλινο ἢ θάλασσα κορμί της. πὰ στὴν ἄκρῃ ξεδιπλώνει τὰ σγουρά της καὶ τραγοῦδι ἐρωτικό μᾶς τραγοῦδίσει λιγωμένη ἀπ' τὴν ἀντρίκεια δύναμή της.

Τὸ πιστεύει ἡ ποιήτρια καὶ τὸ ἐκφράζει μὲ αἰσχύλια ἀνάταση, πῶς ἡ γενιά της φέρνει καὶ νέα κοσμογονία καὶ πῶς ὁ ἀγώνας της γι' αὐτὸ πρέπει νάναί καταλυτικός καὶ γκρεμιστὴς κάθε παλιᾶς ἀξίας, κάθε παλιᾶς ἀρχῆς καὶ ἀρνήτης κάθε παλιᾶς ὑπέρτατης στ' ἀνθρώπινα ἐξουσίας.

Πιστεύει πῶς ὅλα αὐτὰ πρόδωσαν καὶ τυράντισαν τὸν ἄνθρωπον. Πῶς τὸν πνίξαν στὴ δυστοχία καὶ τὸν πόνο. Μὰ ὁ ἀγώνας της δὲν εἶναι καταλυτὴς θέλει νὰ γίνῃ καὶ χτίστης. Σ' ὅλες τίς παλιὰς ἀξίες πού νομίζει πῶς ἐξέστεισε τοποθετεῖ τὸν ἑαυτὸν του. Τὸν βλέπει σὰν οἰκοδόμο θεοῦ μιὰ νέας ζωῆς πού θὰ πρυτανεῦει ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ἐλευθερία. Θαμπωμένη ἀπὸ τὸ μεγαλειώδη ρόλο πού προσφέρει στὸν ἑαυτὸν της, ἡ νέα γενιά νομίζει, πῶς οἰκοδομεῖ προσφέροντας σὲ θυσία ὅλο καύτωμα τὴν δύναμή της. Βρίσκεται σὲ μιὰ κατὰστασι θεοῦ μεθυσιοῦ πού δὲν τὴν ἀφήνει ν' ἀντικρύσῃ καθαρά τὴν πραγματικότητα.

Ἡ πρώτη ποιητικὴ συλλογὴ τῆς Βότση ἀκριβῶς αὐτὸ τὸ θεο μεθύσι τῆς γενιᾶς της ἐκφράζει. Καὶ τὸ ἐκφράζει μεγαλόστομα, μὲ πίστη καὶ μέθη, ὅλα, θυσίες, ἄνθρωποι, ιδέες καὶ πράξεις ἀνάγονται σὲ δημιουργικὲς θεότητες πού οἰκοδομοῦν ἓνα καινούργιο κόσμο. Μὰ κάποτε ὅλα αὐτὰ πῆραν τὸ μοῖρατο τους τέλος καὶ ἡ πραγματικότητα γίνηκε ὁ νεκροθάφτης ὅλων αὐτῶν τῶν προσδοκιῶν.

Εὐπνᾷ ἡ ἀγωνίστρια γενιά καὶ βλέπει τὸν ἑαυτὸν της ἀδύνατο καὶ ἀοπλον. Γυμνώθηκε ἀπὸ τὸ, πιστεύω της καὶ ἀπογοητεύθηκε ἀπὸ τὰ ἰδιωνικά της.

Σ' ὅτι δασίστηκε, κατάπεσε καὶ ἐκεῖ πού ἀπὸ τίς θυσίες του περίμενε νὰ βλαστήσῃ κάτι τὸ μεγάλο καὶ τ' ἀληθινό, εἶδε πάλι τὴ ζωὴ στὴν παλιά της τροχιά νὰ κυλάει, βουτημένη στὴν ἀθλιότητα, στὸν πόνο καὶ, στὴν ἀπογοήτεψη. Κι' ὁ κόσμος αὐτός πού πίστεψε πῶς θὰ γίνῃ πλάστης νέας ἐποχῆς, περιφρονημένος, κι' ἀπαρνημένος ἀπ' ὅλους κι' ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του ἀκόμα, μὲ ἀνείπωτη πίκρα, στὴν ἀθλία κατάντια του, ἀναγνώριζε πόσο γελάστηκε, πόσο μικρὸς κ' ἀνῆμπορος στὴν πραγματικότητα εἶναι, καὶ πανικοδύλλεται μπρὸς στοῦ φάσμα τοῦ χαμοῦ του. Τότε ἐναγώνια στρέφεται πρὸς ὅτι πρὶν εἶχε ἀπαρνηθῇ καὶ ἀναζητᾷ νὰ συμφιλιωθῇ μὲ τὸν ἐξουσιαστὴ τῶν πάντων θεόν. Αὐτὸ τὸ ἐναγώνιο ἄγχος τῆς πανικοβλημένης γενιᾶς, τῆς γυμνῆς ἀπὸ πίστη κι' ὄνειρα, ἡ Βότση τὸ ἐκφράζει στὴ δεύτερῃ της συλλογῇ «Ἑρημικά».

Πληγὲς γιομάτ' ἐσκαλίσθη γυρίζω

ἀπ' τῶν ἀνθρώπων τὸν ἀχὸ καὶ γέρνω
στὴν πόρτα τῆς σπηλιάς μου κι' ἀργοκλαίω,

Ἐλέγχει τὸν ἑαυτὸν της πῶς πέρασα ἀπὸ

κοντά της ὁ Θεὸς κι' ὁμως οὔτε τὸν ἀγγίξε μήτε τὸν ἐπέβαλε.

Μὲς ἀπ' τὰ δέντρα σκίρτησες σὰ χᾶδι, σὰν αὔρα πού μεθᾶ, μὲς στὴ ματιά μου τῆς ἀστραπῆς τὸ φῶς σου νὰ θυθίσῃς καὶ τὸ λευκὸ σου φόρεμα, ὡς περνοῦσες, ἦρθε ν' ἀγγίσει, θέ μου, τὰ γόνατά μου! Κι' ἀλαλη ἐγὼ σὲ κοίταζα πού ἐρχόσουν γαλάζιο φῶς, χρυσὴ ἀστραπή, εὐτυχία, καὶ σὰν τρελὴ δὲν ἄρπαξα στὰ χέρια τῇ σμίλα, τὸ σφυρί, ν' ἀθανάτισω τὴν ὥραία σου μορφή προσκυνητᾶρι στὴ μέση τοῦ χωριοῦ νὰ στήσω. Τώρα χλωμὴ νυχτομέρα βιγλίζω χωρὶς ψωμί, μὲς στὸ θοριᾶ, στὴν ἄκρη ἐνὸς βουνοῦ, στὸ κλάμα μου πνιγμένη ἀπὸ μακριὰ τὸ βῆμα σου ν' ἀκούσω.

Στὴν τρίτη της ποιητικῆς συλλογῇ «Ἐνδόμυχα» ἡ Βότση εἰδικεύοντας τὸ ἄγχος τῆς γενιᾶς της σ' ἀτομικὴ της περίπτωσι, μᾶς δείχνει σὲ πόσο διαφορετικὴ κατὰστασι βρίσκεται ἀπὸ τὰ πρὶν.

Ἄλλοτε εἶμουν μιὰ καταιγίδα καὶ μιὰ μεγαλο-
[πρέπεια
Τώρα ἔμαθα νὰ σταυρώνω τὰ χέρια ἡσυχᾶ στὸ
[στῆθος μου
καὶ ἡσυχᾶ νὰ κάθουμαι στὴ ζέστα τοῦ ἡλίου.

Ἄν ἔχασε τὴν διάθεσι τοῦ ἀγῶνα, ἂν κουράστηκε, δὲν ἔπαψε ν' ἀναζητᾶ ὁμως τὸν λυτρωτὴ της πού θὰ ντύσει μ' ἕνα σκοπὸ τὴν ψυχὴ της. Ἐξακολουθεῖ νὰ ἀναζητᾶ, τὸ Θεό της.

Ἄλλη ζωὴ δὲν ξέρω νὰ ζήσω, μονάχα θὰ σὲ καρ-
[τερῶ.

Νὰ ἐσὺ πορεύεσαι πίσω ἀπὸ μένα,
μὲς στὸ ψυχομέτρι τῶν ἀνθρώπων

Καὶ τὸν δικαιολογεῖ
Θές καὶ σὺ ζεστασιὰ
Θές καὶ Σὺ γέλιο καὶ δάκρυ ζεστό.

Τὸν Θεόν της ὁμως τὸν θέλει πολὺ ἀνθρωπο καὶ μάλιστα πολλὰς φορές τοῦ βρίσκει ἀδυναμίες, Εἶσαι καὶ Σὺ σὰν τοὺς ἀνθρώπους, καὶ δὲν μ'
[ἀκούς

Ὅπου εἶναι δύναμι μεθᾶς.

Ἔχει ὁμως καὶ στιγμὲς πού τὸν βρίσκει μέσα στὴν φύση.

Εἶναι ὥρατα μαζί σου πάνω στὰ βουνὰ
μὲ ριπίζει τ' ἀγέρι τῆς θάλασσας καὶ μπαίνει τὸ
[φῶς

τῆς γῆς στὴν καρδιά μου...
Τὴν εὐτυχία πού δὲν μοῦδωσες ἡ ζωὴ μου τὴ δι-
[νεις ἐσὺ
μὲ τὸ φῶς σου, μὲ τοὺς κλώνους σου, μὲ τὰ νερά.

Ὅσοσο συνηθισμένη νὰ δίνεται στοὺς ἀνθρώ-
πους, ὑπηρετώντας τὸν Θεό της, βλέπει πῶς ἡ ἀφω-
σίωσή της σ' αὐτόν, τὴν ἔλαψε ἀπὸ τὴν ἀγάπη
της στοὺς συνανθρώπους καὶ δὲν τοῦ τὸ σιχαρᾶ. Μὲ χάρεις ἀπ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους
γιά νὰ λυτρώσω μόνο ἐσένα.

Ἡ εὐτυχία σου εἶναι ὀδυνηρή.

Καὶ κουράζεται κοντά του. Ξυπνάει ὁ παλιός της ἑαυτός, χωρὶς βέβαια τὴ δύναμι της ἀνταρσί-
ας, θέλει ν' ἀποδεσμευτεῖ, ἀπὸ τὸν Θεόν πού ἀνα-
ζήτησε γιὰ ναύρη κάποιον ἄλλο.

Μὴ μὲ κρατᾶς ἄλλο κοντά σου.

Ἀφῆσέ με νὰ φύγω, καὶ πού φυσομανᾶ ὁ ἄνεμος καὶ θορνεῖ ἡ καταιγίδα...

Ἀφῆσέ με νὰ περπατήσω μονάχη σ' ἄλλους τόπους ἄλλο Θεὸ νὰ βρῶ.

Μὰ ἡ ἐποχὴ μας ἄλλους Θεοὺς δὲν διαθέτει καὶ τὸ μόνο πού τῆς ἀπομένει: εἶναι ν' ἀποσυρθῇ στὶς ἀπρόσιτες περιοχὲς τῆς σιωπῆς.

Αὐτὴ εἶναι μιὰ τιμωρία, ἀλλὰ εἶναι καὶ μιὰ σίγουρη λύτρωσι.

Ζῶ στὰ Ἱμαλάια, στὸ πιὸ ψηλὸ βουνὸ τῆς γῆς.

καταδικασμένη σ' αἰῶνια σιωπὴ

Δὲ ξέρω γιὰ πιὸ ἀμάρτημα,

δὲ ξέρω γιὰ πιὸ κρίμα.

Μόνη ἀνάμεσα στὰ χρόνια καὶ τὰ βουνά.

Ὡς ἐδῶ πάνω ὁ Θεὸς δὲν μπορεῖ ν' ἀνέβει

θὰ σκίσει τὰ πόδια του,

θὰ παγώσῃ ἡ καρδιά του.

Μὰ πιὰ δὲν χρειάζεται τὸν Θεό. Ἡ σιω-
πὴ τῆς χαρίζει τὴν ὑπέρτατη ἐκμηδένισι καὶ τὴν Νιρβάνα, τὴν ἀποσπᾶ ἀπὸ κάθε γήινο ἐνδιαφέρον: Δούστηκε τ' ἀργυρὸ μέτωπό μου βαθιὰ στὴν σιωπὴ Σὰν ἀχνὸς ἀνασηκώνουμαι ἀπ' τὸ χῶμα τῆς γῆς. Ἐγίνα ἕνα μὲ τὰ σύννεφα καὶ τὸν ἀέρα.

Ὅτι εἶναι γήινο μὲ ταραίζει.

Τὸ ροῦχο μου εἶναι ὅλο σιωπὴ.

Τὰ χέρια μου ἀνιδίνουνε τὴν μουσικὴ τῆς σιωπῆς, καὶ τ' ἀσκητικά μου πόδια τρέμουν, σὰν τὴν χλόη.

Ἀραγε μὲ τὴν φυγὴ της αὐτῆς, ἡ ποιήτρια, ξεκόβει ἀπὸ τὴν γενιά της; Παύει νὰ ἐκφράζει τὴν ἀγωνία τοῦ προσανατολισμοῦ της; Δὲν τὸ πι-
στεύω. Ἡ παραμονὴ της στὴν περιοχὴ τῆς σιω-
πῆς, εἶναι ἀπλῶς ἕνας σταθμὸς γιὰ νὰ σταθῇ κι' αὐτὸς ἀφετηρία γιὰ μιὰ νέα πορεία.

Αὐτὴ εἶναι σὲ ἀδρές πινελιὲς ἡ ὡς τὰ σήμε-
ρα ποίησι τῆς Βότση. Τὴν ἀρχισ ἡρωϊκὴ καὶ μεγαλόστομη, πάνω σὲ πινδαρικὰ μοτίβα καὶ τὴν ἐστρεψε σὲ βρηνωδία κατανυκτικὴ δαυδικοῦ ψαλ-
μοῦ. Ἡ ἐκτροπὴ αὐτῆς δὲν εἶναι μιὰ ἀδυναμία της. Ἐκφράζοντας τὸ δράμα τῆς γενιᾶς της ἦταν φυ-
σικό κι' ὁ τόνος τῆς ποίησής της ν' ἀκολουθῇ σὲ
τις ὀδυνηρὰς μεταλλαγὰς καὶ περιπέτειες του. Καὶ
μιὰ πού ἡ γενιά μας δὲν ἔπαψε νὰ ζῇ τὸ δράμα
της εἶναι φυσικό κι' ἡ ποίησι τῆς Βότση νὰ μὴν
ἔχει τελειώσει ἀκόμα.

Ἡ ποίησι τῆς Βότση εἶναι μιὰ πορεία καὶ
σὰν τέτοια δὲν κρίνεται οὔτε τμηματικὰ μήτε μὲ
τὰ κοινὰ μέτρα.

Π. ΜΑΡΚΑΚΗΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΕΙΣ ΙΩΑΝΝΙΝΑ

Φίλη «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία»

Ὁρθεῖ, θρησιώτικῃ ἡ σταυροφόρος σου διὰ τὴν

Ίδρυσιν Φιλοσοφικῆς Σχολῆς εἰς τὰ ἱστορικά καὶ ἐνδοξα Ἰωάννινα!

Ὅμοιως πρεσβεύω ὅτι καὶ ἄλλαι Σχολαὶ ἐπρεπε νὰ ἐδρεύουν εἰς ἄλλας μεγάλας πόλεις τῆς Ἑλλάδος μας καὶ οὐχὶ μόνον τὰ πάντα ἐν Ἀθήναις.

Τὴν γνώμην ταύτην ἐκκληρονόμησα ἀπὸ τὸν αἰμνῆστον πατέρα μου Νικόλαον Χατζιδάκη, οὗ ἡ τοιαύτη θέσις καὶ τὸ κύρος, νομίζω, ἀξίζουσι προσοχῆς.

Ἐπ' αὐτοῦ στηριζόμενος ὑπεστήριξα πέρους διὰ τῶν ἐφημερίδων τῆς Κρήτης τὴν ἰδέαν ἰδρύσεως Πανεπιστημίου εἰς τὸ Ρέθυμνον. Ἐπίσης ἀπὸ τὸν πατέρα μου ἔμαθα ἀπὸ παιδὶ ν' ἀγαπῶ τὴν Ἡπειρον καὶ νὰ ποθῶ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Βορείου Ἡπείρου μας κατὰ πρῶτον καὶ κύριον λόγον καὶ μετὰ τὰ Δωδεκάνησα, τότε ὑπόδουλα, καὶ τὴν Κύπρον.

Εὐχομαι ἐπιτυχίαν τῶν ὑψηλῶν πνευματικῶν σου ἐπιδιώξεων.

ΙΩΑΝ. ΝΙΚ. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ
Χ η μ ι κ ρ ς

*

ΕΘΝΙΚΟΣ ΕΥΕΡΓΕΤΗΣ ΑΝ. ΤΣΟΥΦΛΗΣ

Ἀγαπητῇ μου «Ἡπειρ. Ἑστία»,

Συμπληρωματικὰ πρὸς ὅσα ὁ ἐκλεκτὸς συνεργάτης σου κ. Ἀχιλλ. Βάντζιος ἔγραψεν εἰς τὸ 30ον τεύχος σου διὰ τὸν ἐκ Τσεπελόβου τοῦ Ζαγορίου ἐθνικὸν εὐεργέτην Ἀναστάσιον Κ. Τσοῦφλην, «ἐντιμον κληρονομικὸν πολίτην καὶ ἱππότην» προσθέτω ὅτι οὗτος κατέλειπεν καὶ ἐν Μακεδονίᾳ γενναῖα κληροδοτήματα διὰ τὴν ἰδρύσιν ἐκπαιδευτηρίων.

Οὕτω ἐν ἔτει 1889 ἰδρύθη ἐν Γευγελῇ τῆς Μακεδονίας πλήρης Ἀστικὴ Ἑλληνικὴ Σχολὴ καὶ Νηπιαγωγεῖον ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Τσοῦφλια Ἐκπαιδευτήρια», ἐν ἔτει δὲ 1892 ἰδρύθησαν ἐν Στρωμνίστῃ Ἀστικὴ Σχολὴ καὶ Παρθεναγωγεῖον ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Τσοῦφλια ἐν Στρωμνίστῃ Σχολεῖα», τιμῶντα τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα τοῦ θωρητοῦ καὶ τὴν πόλιν Στρωμνίσσαν, φέρουσαν τὸ ὄνομα τοῦ ποταμοῦ Στρωμόνος, εἰς τὴν ἀριστερὰν ὁχθὴν τοῦ ὁποίου καὶ εὗρισκετο,

Μετὰ τιμῆς
ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΜΕΤΑΔΔΙΝΟΥ

*

ΚΑΙ ΠΑΛΙ Η ΑΡΜΑΤΑ

Ἀγαπητῇ «Ἡπειρ. Ἑστία»

Ἡ σημασία τῆς δημοτικῆς λέξεως ἀρμάτα (κατὰ τὸ ἰταλικὸν armata=στόλος) εἶναι ἐνυπότακτος καὶ περιλαμβάνει γενικότερα τὶς ἐνορίες, στολισμούς, κομφή καὶ πλοῦσις ἐνδυμασία, σκευή, στολή. Τὸ ἐννοιο-λογικὸ περιεχόμενόν της προσδιορίζεται περισσότερον ἀπὸ τὶς παροιμίες: δ νηὶς χαίρεται τὰ νεῖατα καὶ δ γέρος τὴν ἀρμάτα, καὶ ἡ ἀρμάτα βγάζει νεῖατα.

Εἶναι ἴσως πιθανότερον μ' αὐτὴν τὴν ἐννοίαν νὰ γίνεται χρῆσις τῆς στὰ Ζαγοριατικὰ ἔγγραφα

γιὰ τὰ ὁποῖα ἔγραψαν (τεύχη Αδγούστου—Σεπβρίου καὶ Ὀκβρίου) οἱ Κ. Λαζαρίδης καὶ Σπ. Μουσελίμης.

Μ' ἐξαίρετη τιμῇ
Δ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑΣ

*

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΛΕΞΕΩΣ «ΑΡΜΑΤΑ»

Ἀγαπητῇ «Ἡπειρ. Ἑστία»

Ὁ κ. Σπ. Μουσελίμης στὸ ὑπ' ἀριθ. 30 (Ὀκτωβριος 1954) τεύχος σου παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπ' ὅτι δημοσιεύθηκε ἀπὸ μένα σχετικὰ μὲ «τοὺς Ζαγορίσιους καὶ τὰ ἄρματα» διαπραγματεύεται γιὰ τὴ μεταφορικὴ σημασία τῆς λέξεως «ἄρματα» ἢ ὁποῖα κατέληξε νὰ σημαίῃ σὲ πολλὰς περιπτώσεις «ἄρματα» δηλαδὴ στόλισμα. Ὡς πρὸς τὴ μεταφορικὴ αὐτῆς σημασία ἔχει δίκιο ὁ φίλτατος Ἡπειρώτης λόγιος νὰ γράφῃ ἐτοί, γιὰτὶ ἔαίρουσε ὅλοι μας, ὅτι συχνὰ λέγεται γιὰ κάποιον «ἄρματώθηκε» δηλαδὴ ἔβαλε τὰ καλά του ρούχα, ἢ «ἄρματωμένος» δηλαδὴ καλοντυμένος κλπ.

Δὲν τοποθετεῖ ὁμως αὐτὸς καλὰ τὸ ζήτημα πρὸς κάτω, θέλοντας νὰ πιστεῖ, ὅτι στὴ διαθήκη, ποὺ δημοσίευσεν, ἡ λέξις «ἄρματα» σημαίνει «ἄρματα», δηλαδὴ στολισμὰ καὶ ὄχι ὄπλα. Μάλιστα κάμει σύγχυσι καὶ στὴ λέξις «παιδιά». Στὴ διαθήκη δὲν ἐννοοῦνται τίποτε μικρὰ παιδιά, ἀλλὰ τὰ παιδιά τοῦ Ἀήμου, ἀντρωμένα πιά, ποὺ ἡ ἀνάγκη ἐπέβαλε νὰ χωρίσουν τὴν περιουσίαν μὲ τὸ θεῖο τους τὸ Γιάννη. Προσεκτικώτερον διάβασμα τῆς διαθήκης φανερώνει αὐτὸ. Ἀλλως τε καὶ σήμερα ἀκόμα ἀκοῦμε νὰ μεταχειρίζονται πολλοὶ τὴν λέξις «παιδιά», γιὰ νὰ δείξουν τοὺς κληρονόμους, ὁποῖα δὴποτε ἡλικία καὶ ἂν ἔχουν καὶ ὄχι τὰ μικρὰ παιδιά.

Εἶναι βέβαια κάπως σωστό, ὅτι οἱ Ζαγορίσιοι δὲν καταπιάστηκαν γενικὰ ὅλοι τους μὲ τὰ «ἄρματα» καὶ τοῦτο γιὰ δύο λόγους: 1) Μὲ τὴν παροχὴ τῶν προνομίων στὸ Ζαγόρι δὲν ἦταν ἀνάγκη αὐτὸ νὰ ὑπερασπίζηται τὴν περιουσίαν του μὲ τὰ ὄπλα καὶ 2) Γιατὶ οἱ Ζαγορίσιοι ταξιδεύοντας οἱ πρὸς πολλοὶ δὲν εἶχαν τὸν καιρὸ νὰ ἀσχοληθοῦν μὲ τὰ «ἄρματα». Ἀπ' αὐτὸ ὁμως τὸ γεγονός δὲν μποροῦμε νὰ σχηματίσουμε ἐντελὲς κανόνα, ὅτι οἱ Ζαγορίσιοι ὑπῆρξαν ἐντελῶς ἀνιδεοὶ στὰ «ἄρματα» καὶ στοὺς ἀγῶνες μὲ τοὺς Τούρκους. Ὑπῆρξαν ἀρκετοὶ Ζαγορίσιοι ποὺ διέπρεψαν ἐκτός ἀπὸ τὰ γράμματα καὶ στοὺς ἀγῶνες μὲ τὰ ὄπλα. Ἰσως οἱ τέτοιοι νὰ μὴ ἀποτελοῦν τὸν κανόνα, ἀλλὰ τὴν ἐξαίρεσι. Κι' ἀπ' τοὺς τέτοιους πιθανόν θάναί καὶ τὰ πρόσωπα, ποὺ διαλαμβάνονται στὴ δημοσιευμένη παλαιὰ διαθήκη. Γιατὶ τὰ πρόσωπα αὐτά, μὴ ποὺ δὲν ταξίδευαν, ἀλλὰ ζούσαν, καθὼς δείχνει ἡ διαθήκη, μὲ γεωργικοκτηνοτροφικὰς ἐργασίας (πρόβατα ἀμπελία, τόπους, κήπους, χωράφια, βαένια), εἶχαν τὴν ἀνάγκη νὰ μεταχειρίζωνται τὰ «ἄρματα» γιὰ νὰ ὑπερασπίζωνται τὴν περιουσίαν τους, ἰδιαίτερα κατὰ τὴν μετάβασίν τους μὲ τὰ πρόβατα στὰ χαιμαδιὰ.

Τὸ ὅτι δὲ τὰ «ἄρματα» δὲν ἦσαν ἀγνωστὰ πράγματα, ἢ παρὰξένα φαινόμενα γιὰ τὸ Ζαγόρι

γίνεται φανερό, γιατί και σήμερα ακόμα σε πολλά σπίτια του Ζαγοριού, παρ' όλες τις καταστροφές, που έχει πάθει αυτό, βρίσκονται: ακόμα παρὰ πολλές «ἀσημεπιστόλες» «κουμπούρια», «γιαταγάνια» «σφήκες», «καρυοφύλλια» κτλ.

Με ευχαριστίες γιά τή φιλοξενία
Κ. Π. ΔΑΖΑΡΙΔΗΣ

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ

Αί διαλέξεις μας

Τὴν ἐφετεινὴν χειμερινὴν περίοδον τῶν διαλέξεων τῆς ἡ «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας» τὴν ἐγκαινί-
ασε μετὰ τὴν ὁμιλίαν τῆς Κας Χρυσάνθης Ζίτσαας μετὰ θέμα: «Ἡ γυναῖκα στό δημοτικὸ τραγούδι»
ποὺ ἐδόθη τὴν 14ην Νοεμβρίου εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ Στρατιωτικοῦ Θεάτρου τῆς πόλεώς μας.

Ἡ ἐκλεκτὴ συνεργάτις τῆς «Η.Ε.» καταγο-
μένη ἀπὸ τὴν ὥραιαν κωμόπολιν Ζίτσαν καὶ ἐγ-
κατεστημένη εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, εἶναι γνωστὴ
εἰς τὸ πανελλήνιον ὡς μία ἀπὸ τὰς καλυτέρας
συγχρόνους Ἑλληνίδας ποιητρίας. Ἡ διάλεξις τῆς
ἐσημείωσεν ἐξαιρετικὴν ἐπιτυχίαν.

Τὴν ὁμιλήτριαν παρουσίασεν εἰς τὸ πολυπλη-
θές καὶ ἐκλεκτὸν ἀκροατήριον ἐκ μέρους τῆς
«Η.Ε.» ὁ Καθηγητὴς—λογοτέχνης κ. Τάκης Σιω-

Καθήμεναι: ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ ἡ ὁμι-
λήτρια κ. Χρυσάνθη Ζίτσαα καὶ ἡ κ. Εὐδοξία
Σιωμοπούλου. Ὁρθιοί: οἱ κ. κ. Ι. Νικολαΐδης,
Δ. Σαλαμάγκας, Μ. Μάγος καὶ Δ. Σιωμόπουλος.

μόπουλος ἐκ τῆς εἰσηγήσεως τοῦ ὁποῦ δημοσι-
εῖομεν κατωτέρω ὀρισμένας περικοπὰς.

«...Ἀγρολούλουδο τῆς σταφυλοφόρας Ζίτσαας
ξεριζωμένο ἀπὸ—ὄν τόπο του, ἔζησε ἡ Ζίτσαα
μακριὰ ἀπὸ τὴν Ἡπειρο. Τὴ νοσταλγία τῆς τὴν
ἐκφράζει σὲ διάφορα τραγούδια τῆς καὶ ἰδίως στὰ
διηγήματά τῆς ποὺ ἀρκετὰ δημοσιεῖσθαι στὴν
«Ἡπ. Ἑστία». Στὰ διηγήματα αὐτὰ παρουσιάζε-
ται μετὰ ὅλον τὸν Ἡπειρωτισμὸ τῆς πιστὴ ζωγρά-
φος τῆς Ἡπειρωτικῆς ψυχῆς καὶ ἰδίως τῆς γυναι-
κας τῆς Ἡπείρου, ποὺ ἔμαθε νὰ πιστεύῃ, νὰ καρ-
τερῇ, νὰ θυσιάζεται, νὰ πιστεύῃ στὸν ἄντρα, στὴν
οἰκογένεια, στὴν παράδοση, στὴν πατρίδα, στὴ
θρησκεία, σὲ ὅ,τι θεωρεῖ σπουδαῖο καὶ ἱερό, σὲ
ὅ,τι ἐξωραΐζει κι' ἀνυψώνει τὴ ζωὴ τῆς.

Ἀλλ' ἂν ἡ τελευταία αὕτη ἐκδήλωση τοῦ
ταλάντου τῆς κατὰ τάσσει μετὰ τῶν διηγη-
ματογράφων, ὅμως τὸ ἔργο τῆς Ζίτσαας εἶναι
ἔως τώρα κυρίως ποιητικόν. Τὰ «Μενεξεδένια δει-
λινά», οἱ «Χίμαιρες», οἱ «Θλιμένοι σκοποὶ», οἱ
«Ὀπτασίες» οἱ «Συμφωνίες» οἱ «Χαρούμενες
ὥρες» εἶναι οἱ ποιητικὲς συλλογές τῆς, ποὺ καλύ-
πτουν μιὰ εἰκοσάχρονη θητεία στὸν ποιητικὸ λό-
γο. Τὸ 1934 ἐκδίδει τὴν πρώτην ποιητικὴν συλλο-
γὴ τῆς, τὰ «Μενεξεδένια δειλινά». Στὶς «Χίμαι-
ρες» οἱ «Συμφωνίες» καὶ οἱ «Ὀπτασίες» ἡ
ποιήτρια φανερώνεται μετὰ ὅλη τὴν ὀριμότητά τῆς.
Ἀνὸς ὑπῆρξε μάταια ἐλαστός τῆς σταφυλοφόρας
Ζίτσαας. Μιὰ λυρική δακρυαὶ δονεῖ συχνὰ τὸν ποι-
ητικὸν λόγον τῆς Ζίτσαας. Ἐκδηλώνει μετὰ θάρρος
τὰ αἰσθηματὰ τῆς καὶ ὅταν αἰσθάνεται πὼς οἱ
δρῶσες τῆς ἀνοίξουν ἀρχίζον νὰ λείπουν, δὲν δι-
στάζει νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι θὰ πάρῃ «κόντρα τὸν
καιρὸ» γιὰ νὰ ψάλλῃ τὸν ἔρωτά τῆς.

Ἡ λυρική τῆς διάθεση συχνὰ βρίσκει γιὰ
ταίρι τῆς τὸ στοχασμό, μιὰ στοχαστικὴ ὄνειροπό-
ληση γιὰ τὴ ζωὴ καὶ γιὰ τὸ θάνατον. Ἀδελφὰ ὅλα
ὅμως πρὶν ἀπὸ τὸ 1940 εἶναι στοχασμοὶ καὶ ρεμ-
βασμοὶ μιᾶς γυναικείας ψυχῆς κλεισμένης πρὸς το-
λὸν στὸν ἑαυτὸ τῆς.

Ἐρχεται ὅμως ὁ πόλεμος τοῦ 40 καὶ ἡ Ζί-
τσαα θονεῖται ἀπὸ τὸ μέγα κάλεσμα ποὺ ἔκανε
ἡ Ἑλλάδα στὰ παιδιὰ τῆς:

Μὰς ἐκάλεσεν ἡ μεγάλη στιγμή
Οἱ μεγάλες κραυγὲς μὰς ἐκάλεσαν
Μιὰ πιστὴ γενήκαμε ἀσάλευτη
κι' ἀκούμπησεν ὁ κόσμος νὰ μὴ πέσῃ.
Στὴν πίσσα τοῦ τρόμου
μιὰ στήλη ἀπὸ φῶς.

Ἀλλ' ἂν τὴν ἐκάλεσε τὸ κάλεσμα τῆς Ἑλ-
λάδας, ἂν λαχτάρησε γιὰ τὴ λευτεριά του τόπου
τῆς καὶ ὅλων τῶν ἄλλων τόπων, ἂν εὐχῆθηκε κι'
ἂν ἀντίκρουε σὰν σὲ ὀπτασία μιὰ καινούργια ἀν-
γὴ, χαρούμενης καὶ ἀγαπημένης ζωῆς ὅμως δὲν
ἐμίσησε, ἀκριβῶς γιὰ τοῦτο δὲν ἐμίσησε, τοὺς ἀν-
θρώπους, τοὺς ἀπλοῦκοὺς καὶ ταπεινοὺς ποὺ ὠδή-
γησεν ὡς τὴ χώρα μας ἡ ἀνομιὰ τοῦ Χίτλερ.

Ἀδελφὰ εἶναι ἡ Ἑλληνικὴ συμπνία, ὕψηλό
παράδειγμα ἡθους στοὺς ἀνθρώπους, ὅπως κι' ὁ
Ἑλληνας στρατιώτης πρὸς τὸν ἐχθρὸν στὰ πεδία
τῶν μαχῶν.

Οι «Χαρούμενες ὥρες» εἶναι μιὰ σειρά ἀπὸ παιδικὰ τραγούδια καὶ διαλόγους ποὺ ἔχουν παιδαγωγικὸ κυρίως σκοπὸ. Ἕνας παιδαγωγὸς θὰ μπορούσε προσεκτικὰ νὰ σταθῇ καὶ μ' ἐνδιαφέρον νὰ μελετήσῃ τὸ γελαστὸ ὄψος, τὸν γοργὸ διάλογο, τὸ παιδικὸ πνεῦμα καὶ τὴν παιδικὴ ἀτμόσφαιρα ποὺ δημιουργοῦν. Ἡ ποιήτρια δὲν ἀνῆκει στὸν ἐκπαιδευτικὸ κόσμον. Ἀλλὰ συχνὰ οἱ εἰδικοί σὲ τέτοια πράγματα ἀποτυγχάνουν. Μὲ τὴ μητρικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ τῆς διαλογοῦσα ἔγραψε ἓνα βιβλίο ποὺ διαβάζεται, εὐχαριστεῖ καὶ διδάσκει.

Τὰ «μενεξεδένια δειλινὰ» εἶναι γραμμένα στὸ Βόλο. Ὅλο τὸ ἄλλο ἔργο τῆς τὸ ἔγραψε στὴ Θεσσαλονίκη. Ἡ κ. Χρυσάνθη εἶναι πιά ἐγκατεστημένη πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμον στὴν πρωτεύουσα τοῦ Ἑλληνικοῦ Βορρᾶ, ὅπου τιμᾷ τὸ Ἑπειρωτικὸ ὄνομα...

Εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ Στρατιωτικοῦ Θεάτρου ἐδόθη τὴν 28ην Νοεμβρίου ἡ δευτέρα τῆς χειμερινῆς περιόδου διάλεξις τῆς «Ἑπειρ. Ἑστίας» μὲ ὁμιλητὴν τὸν δικηγόρον καὶ δημοσιογράφον κ. Ν.κ. Στ. Παρουδάκη καὶ θέμα: «Ἡ κ ρ ι σ ι ς τ ῆ ς ἐ π ο χ ῆ ς μ α ς κ α ῖ ὁ Χ ρ ι σ τ ι α ν ι σ μ ὁ ς». Τὸν ὁμιλητὴν παρουσίασεν ὁ Διευθυντὴς τῆς «Η.Ε.» κ.Μ. Μάνος. Τὴν διάλεξιν παρηκολούθησαν αἱ ἐκκλησιαστικαί, πολιτικαί, στρατιωτικαὶ ἀρχαὶ καὶ πλῆθος κόσμου.

*

Ρεσιτὰλ βιολιοῦ κ. Τ. Ἀποστολίδη (27|11|54)

Ὅταν ἓνας εἰδικὸς γράφῃ κριτικὴ γιὰ ἓνα μουσικὸ ρεσιτὰλ, μπορεῖ νὰ σταθῇ σὲ λεπτομέρειες, μπορεῖ, ἀκόμα, νὰ ἐπαινέσῃ, νὰ συμβουλεύσῃ, νὰ ἐπικρίνῃ μὲ ἀπόλυτη πειστικότητα. Γράφει ὁμῶς κριτικὴ.

Τὸ σημεῖωμα αὐτό, ἀντιθέτως, δὲν ἔχει τέτοια πρόθεση. Μεταφέρει ἀπλῶς σὲ λέξεις τὴν ἐντύπωση μιᾶς ὥραιας ἐραδύας στὸ «Στρατιωτικὸ Θέατρο». Καὶ πιστεύει πῶς ἡ ἐντύπωση αὕτη εἶναι κοινὴ γιὰ ὅλους ὅσοι εἶχαν τὴν εὐτυχίαν ν' ἀκούσουν τὸ ρεσιτὰλ βιολιοῦ τοῦ κ. Τάτση Ἀποστολίδη.

Θὰ ἦταν ἀρκετὸ νὰ ποῦμε πῶς, ὅταν ἓνας καλλιτέχνης κρατᾷ τὸ ἀκροατήριό του δυὸ ὥρες μὲ ἐνδιαφέρον ποὺ συνεχῶς ἀνεβαίνει καὶ μ' ἐπιθυμία νὰ μὴν τελειώσουν τὰ κομμάτια, ὅπως ἔγινε μὲ τὸν κ. Ἀποστολίδη, τὸ σημεῖο στὸ ὁποῖο ἔχει φθάσει εἶναι τὸ τέλειον.

Ἀλλὰ πῶς ν' ἀνταποδώσῃς, μ' αὐτὰ τὰ λίγα λόγια μόνον, τὴν χαρὰ ποὺ πῆρες;

Στὸ «Κοντσέρτο σὲ Ντὸ μεῖζον» τοῦ Κράϊσλερ ἡ αἴθουσα εἶχε γίνῃ Ναός! Ναὸς μιᾶς τέχνης, ποὺ μπορεῖ νὰ ἀνεβάσῃ τὸν ἄνθρωπον στὸ ψηλότερον σημεῖο τῆς ὁμορφίᾳς. Ἡ διαύγεια τοῦ ἤχου στὸ «Ντολτορόζο» καὶ ἡ θερμότητά του στὸ «Ἀλέγκρο μόντο» ἐπερνοῦσαν ὅτι μπορεῖ νὰ φαντασθῇ κανεὶς μὲ τίς λέξεις αὐτές.

Ἡ «Ἰσπανικὴ συμφωνία τοῦ Λαλὸ δόθηκε μὲ χρῶμα καὶ χάρη ὅσο χρειαζόταν γιὰ νὰ μὴ χάσῃ τίποτα ἀπὸ τὴν ἀξία τῆς.

Κι' ἐκεῖνος ὁ διάλογος μεταξὺ βιολιοῦ καὶ πιάνου στὸ «Ποῦμ» τοῦ Σωσόν, ἦταν μιὰ ἀρμονικὴ ἀντίθεση, ποὺ μετέφερε τὸν ἀκροατὴ στοὺς κόσμου ποὺ ἐμπνεύσανε στὸ συνθέτη τὸ ὑπέροχον αὐτὸ κομμάτι.

Ὁ «Ἑπειρωτικὸς χορὸς» τοῦ Σκαλκῶτα δόθηκε μὲ ὅλη τὴ δραματικότητα καὶ ταυτόχρονα τὴ λεβεντιά ποὺ κλείνει ἡ «Καραγκούνα», ἀπὸ τὴν ὁποῖαν εἶναι ἐμπνευσμένος.

Καὶ φυσικά, δὲν ἦταν μόνο ὁ κ. Ἀποστολίδης ποὺ μᾶς ἔδωκε αὐτὴ τὴν ἀπόλαυση. Ὁ γνωστὸς νέος συνθέτης κ. Κουνάδης ποὺ τὸν συνόδευε στὸ πιάνο ἦταν τόσο συντονισμένος στὴ θερμὴ δοξαριὰ τοῦ Γιαννιώτη καλλιτέχνη, ποὺ μᾶς χάρισε, τι ἄλλος δὲν θὰ μπορούσε ἴσως νὰ μᾶς χάριση.

Τὸ «Λύκειο Ἑλληνίδων» Ἰωαννίνων ὅπου πρωτοφοίτησε ὁ κ. Ἀποστολίδης, πρέπει νὰ ὁμολογήσωμε πῶς εἶχε μὲ τὸ ρεσιτὰλ αὐτὸ μιὰ μεγάλη ἐπιτυχία στὸ ἐνεργητικὸ του. Καὶ νομίζομε πῶς στὸν καλλιτεχνικὸ του τομέα πολλὰ μπορεῖ νὰ κατορθώσῃ, τώρα μάλιστα ποὺ εἶδε πῶς δέχτηκαν οἱ Γιαννιώτες αὐτὴ τὴν βραδυά.

Ἄλλ' αὐτὸ εἶναι ἄλλο ζήτημα. Ἐκεῖνο ποὺ μπορεῖ νὰ πῇ ἓνας ξένος ποὺ ἀκούσε τὸ ρεσιτὰλ αὐτὸ εἶναι πῶς τὰ Γιάννενα μποροῦν νά ναι περήφανα γιὰ τὸ μεγάλο παιδί τους.

Β. Σφ.

ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ

1. Ἀφίκοντο εἰς Ἰωάννινα 120 ὁμοῖροι ἀπαχθέντες ὑπὸ τῶν συμμοριτῶν καὶ ἐπαναπατρισθέντες ἐκ Ρουμανίας.

2. Ὁ διενεργηθεὶς ἀνὰ τὴν Ἑπειρον ἔρανος τῆς «Φανέλλας τοῦ Στρατιώτου» ἐσημείωσεν ἱκανοποιητικὴν ἐπιτυχίαν.

4. Ἐσημειώθη τὴν 10 μ.μ. εἰς Ἰωάννινα ἐλαφρὰ σεισμικὴ δόνησις.

5. Ἀνέλαβε τὰ καθήκοντά του ὁ νέος Νομάρχης Πρεβέζης κ. Ρουζέν.

—Ὡς ὑποψήφιοι Δήμαρχοι κατὰ τὰς ἐκλογὰς εἰς Ἰωάννινα κατέρχονται οἱ κ.κ. Γ. Κραφίτης, Θ. Θεοδωρίδης καὶ Γ. Σακκάς.

6. Κατὰ τηλεγράφημα τοῦ Ὑπουργοῦ Στρατιωτικῶν κ. Δημαράτου, ἡ ἐκτέλεσις τοῦ ἔργου Λαψίστης θὰ συνεχισθῇ κανονικῶς προβλεπομένης δύο μῆνας ἐνωρίτερον τῆς ἀποπερατώσεώς του.

7. Ὁ ἰατρὸς κ. Ἰωάννης Τζόγιας διωρίσθη διευθυντὴς τοῦ Νοσοκομείου Χατζηκώστα.

8. Εἰς τὸν Μητροπολιτικὸν ναὸν Ἰωαννίνων ἐτελέσθη μνημόσυνον ὑπὲρ τῶν μεγάλων εὐεργετῶν τοῦ ἔθνους ἀδελφῶν Ζωσιμαδῶν.

9. Κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ Ἑπείρου κ. Τσιτσάρα ἐγγειοβελτιτικὰ ἔργα μεγίστης ὠφελείας πρόκειται νὰ ἐκτελεσθοῦν εἰς τὴν ἑπειρωτικὴν ὑπαιθρον.

10. Εἰς τοὺς ἀγρότας τῆς Ἑπείρου θὰ χορηγηθῶσιν ἄτοκα δάνεια μακροπρόθεσμα, διατεθέντα ὑπὸ τοῦ ἐκπροσώπου τῆς Ἑλβετικῆς ὀργάνωσης κ. Νόλμαν,

14. Εἰς τὸ Στρατιωτικὸν Θέατρον Ἰωαννίνων ἐδόθη διάλεξις τῆς ποιητικῆς κ. Χρυσάνθης Ζιτσαίας μετὰ θέμα «Ἡ γυναίκα στὸ ἡπειρωτικὸ τραγούδι» σημειώσασα ἐξαιρετικὴν ἐπιτυχίαν.

16. Εἰς τὴν περιοχὴν Κοζμηρᾶς ἐξετελέσθη ἀσκήσις μετὰ πραγματικῶν πυρῶν ὑπὸ τμημάτων τῆς VII Μεραρχίας τὴν ἀσκήσιν παρηκολούθησαν προσκληθεῖσαι καὶ ἀπασαὶ αἱ ἀρχαὶ Ἰωαννίνων.

17. Ὑπὸ τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἑκκλησιῶν ἀποστέλλονται 15.000 θέματα προοριζόμενα διὰ τὰς ἀπορωτέρας οἰκογενεῖας τῆς περιφέρειας Ἰωαννίνων.

—Συνεπεῖα χινοθυέλλης διεκόπη ἡ συκοινωνία Ἰωαννίνων—Μετσόβου.

19. Δι' ἀποφάσεως τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας ἰδρύονται τὰ κατωθὶ σχολεῖα: Βάρδας, Κοντάτων, Ζαραβίνης καὶ Μπέρκου (Ἰωαννίνων)—Ανθρακίτου (Ζαγορίου)—Νέας Κατούνης (Πωγωνίου)—Ρουμῆς (Πρεβέζης).

21. Κατὰ τὰς γενομένας ἐκλογὰς εἰς τὰς κυριώτερας πόλεις τῆς Ἠπείρου ἐξελέγησαν οἱ κατωθὶ δῆμαρχοι: Ἰωαννίνων: Γρ. Σακκάς, Πρεβέζης: Μουστάκας, Ἄρτης: Παπαβασιλείου, Ἠγουμένιστος: Πιττοῦλης Δημ., Φιλιατῶν: Δον. Σπανόπουλος, Παραμυθιάς: Γ. Ρίγγας, Φιλιππιάδος: Κ. Ζαραβέλλας, Κονίτης: Κοτύλιας, Μετσόβου: Σ. Πέρτσας, Δελβινακίου: Κοτρώτσιος, Θεσπρωτικοῦ: Καλδάνης.

23. Συνεπεῖα καταρρεύσεως οἰκίας εἰς Ἰωάννινα ἐφρονεύθη ὁ ἐνοικος αὐτῆς Ἀλ. Κιτσόπουλος ἐτῶν 86.

24. Οἱ κ. Β. Τόγιας καὶ Περδικάρης τοποθετοῦνται, κατόπιν προαγωγῆς των, Γυμνασιάρχαι εἰς τὰ Γυμνάσια Ἄρτης καὶ Παραμυθιάς.

Νικ. Βαζ. Κάτρο (Αἴγυπτος).—Σὰς στέλλουμε ὅτι ζητήσατε τὴν «Διγλωσσίαν» δὲν τὴν πῆραμε ἀκόμα. Γιὰ τὰ Ρητορικὰ Δοκίμια δημοσιεύσαμε καὶ κριτικὴ. Σὰς εὐχαριστοῦμε πάντοτε. Μ. Οἰκ. Θεσσαλονίκη.—Θὰ σὰς γράψουμε ἰδιαιτέρως. Χ. Κοντ. Ἄρτα.—Τὰ χειρόγραφα σὰς ἐπιστράφηκαν· κρατήσαμε ἀντίγραφα καὶ τὶς φωτογραφίες. Ἀθ. Γκόγκ. Ἀθήνα.—Θὰ σὰς γράψουμε. Ἀν. Βούρ. Ἀθήνα.—Εὐχαριστοῦμε θερμὰ γιὰ ὅτι γράφετε. Περιμένουμε πάντα συνεργασία σας Βασ. Μπ. Ἀθήνα.—Σὰς εὐχόμεστε περαστικά, θὰ δημοσιεύσῃ. Μόνον δὲ μποροῦμε ν' ἀρχίσουμε ἂν δὲν γνωρίζουμε τὴν ἐκτασὴν τῆς. Στείlate μας δὴλ τὴ συνέχεια. Ν. Χάτζ. Ν. Σμύρνη.—Πῆραμε ὅσα μὰς στείlate. Εὐχαριστοῦμε, θερμὰ, τόσο γι' αὐτά, ὅσο καὶ γιὰ τὰ καλὰ σας λόγια. Εὐχαρίστωε νὰ καταβάλουμε κάθε προσπάθεια γιὰ τὴν ἐξυπηρέτησίν σας.

Βιβλιοθήκη Χίου.—Δὲν πῆραμε ἀκόμα ὅσα μὰς γράφετε ὅτι μὰς στείlate. Περιμένουμε Ἀ. Μ. Καθολικὸν Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν.—Πῆραμε ὅτι μὰς στείlate καὶ εὐχαριστοῦμε. Σὰς

γράψαμε ἰδιαιτέρως. Ὁρ. Αὐδ. Ἀθήνα.—Σὰς γράψαμε ἰδιαιτέρως. Χρ. Παπ. Θεσσαλονίκη.—Στείλαμε ταχ(κ)ῶς καὶ σὰς σὰς καὶ σ' ὅποιον μὰς ὑποδείξατε· εὐχαριστοῦμε. Χρ. Μηλ. Θεσσαλονίκη.—Γιὰ τὰ καλὰ σας λόγια εὐχαριστοῦμε· περιμένουμε πάντοτε συνεργασία σας. Ἰ. Ράπ. Ἀγναντα.—Πῆραμε δημοσιεύεται Γ. Μασ. Βαταῖδες.—Τὸ χειρόγραφο, σὰς ἐπιστράφηκε· πῆραμε καὶ τὰ ἄλλα σας. Νικ. Πατ. Ἀθήνα.—Σὰς γράψαμε ἐκτενῶς. Ἀν. Τίγκ. Ἀθήνα.—Θὰ σὰς γράψουμε ἀργότερα. Γ. Δαλ. Δέλοβα.—Τὰ εἶπαμε προφορικὰ καὶ ἀναμένουμε. Χρ. Ζιτσα. Θεσσαλονίκη.—Ὅλα ἦταν μέσα στὰ πνευματικά καὶ φιλικὰ καθήκοντά μας· καὶ ἦταν ταυτόχρονα καὶ μιὰ χαρὰ μας. Ἐφημερίδας καὶ ἄλλα σὰς στείλαμε. Ὁ Τ. Σ. σὰς ἐστειλε μόνος του τὸν προλογισμό του. Χαρ. Διάμπ. Ἀθήνα.—Θὰ σὰς τὰ στείλλουμε ὅλα ἀπὸ δὴ ἀκόμα καὶ τὸ πρῶτο τεύχος πού εἶναι σπανιότατο. Ἡλ. Μουζ. Ἀθήνα.—Σὰς εὐχαριστοῦμε πολὺ. Πῆραμε ὅτι μὰς στείlate καὶ θὰ δημοσιεύσῃ. Εὐχαριστοῦμε ἐπίσης καὶ γιὰ τὰ θερμὰ σας λόγια. Ἀγγ. Κοσ. Ἀθήνα.—Πῆραμε ὅτι μὰς στείlate καὶ εὐχαριστοῦμε. Θὰ σὰς γράψουμε ἰδιαιτέρως. Γ. Κοτζ. Ἀθήνα.—Τὰ ἀνάτυπα εἶναι ἔτοιμα· θὰ σὰς σταλοῦν προσηχῶς· κάναμε ὅτι μὰς γράφατε γιὰ τὴν παρένθεση. Πῆραμε τὰ «Ἠπειρώτικα» σὰς συγκαίρουμε καὶ τὰ ἐπιδώσαμε ὅπου μὰς γράφετε. Ν. Παπαστ. Δράμα.—Πῆραμε ὅτι μὰς στείlate καὶ εὐχαριστοῦμε· ἐν καιρῷ θὰ σὰς στείλλουμε καὶ τὴ σχετικὴ ἀπόδειξη. Γ. Αυρετζ. ΒΣΤ 901.—Σὰς στέλλουμε ὅτι ζητήσατε ταχ(κ)ῶς καὶ θὰ σὰς γράψουμε. Ἀ Γεωργ. Πολύβρυσο.—Νομίζουμε σκοπιμότερο νὰ φέρετε τὶς παρατηρήσεις σας μετὰ τῆς δημοσίευσιν ἐλόκληρης τῆς ἐργασίας τοῦ Ἡλ. Βασιλά, σὺν ὑποσημειώσεις τῆς ὁποίας εὐρὺς ἐρευνᾶται τὸ θέμα τὸ ὁποῖο θέγατε. Πάντως κρατοῦμε τὸ γραπτὸ σας—συμπληρωμένο, ἀτυχῶς, ἀπὸ τὶς δύο ὀψεις—καὶ περιμένουμε ἐν καιρῷ νὰ μὰς ξαναγράψετε. Δ)γόν Γ. Γιαπρ. Ἀθήνα.—Εὐλικρινὰ χαρήκαμε γιὰ τὴν καλὴ τοποθέτησίν σας. Ἀπὸ τὸ περασμένο Μάϊο ἐκκρεμεῖ.

Ρ.Θ. U.S.A.—Εἶναι πολὺ εὐχάριστη ἡ διαπίστωση ὅτι οἱ ἐξεντευμένοι μας παρακολουθοῦν μετὸς ἀγάπης τὰ πνευματικά ζητήματα τῆς μιᾶς καὶ ἀδιαίρετης Ἠπείρου. Ὁ συγγραφέας τῆς μελέτης γιὰ τὰ λαϊκὰ τραγούδια σὰς εὐχαριστεῖ, ὅπως καὶ ἡμεῖς γιὰ ὅτι γράφετε. Τὸ θέμα τῆς ὁμοιομορφίας δημοτικῆς παραμένει, ἀτυχῶς, αὐτοτὸν τόπον μας, ὅπως καὶ ἐκεῖνο τῆς δουλῆς Β. Ἠπείρου. Πιστεύουμε πῶς δὲν θὰ ἀργήσουν νὰ βροῦνε καὶ τὰ δύο τὴ λύσιν τους. Κ. Τσιλ. Κων(πολι).—Τὰ πῆραμε καὶ εὐχαριστοῦμε. Τὸ ἕνα δημοσιεύεται. Σὰς γράψαμε ταχ(κ)ῶς. Στ. Παπαδ. Θεσ(κη).—ἀλλὰ ξαμὲ τὴ διεύθυνσίν σας καὶ πῆραμε ὅτι στείlate, εὐχαριστοῦμε. Ἡλ. Βασ. Ἀθήνα.—Λάβαμε καὶ τὸν ἐπίλογο· τὰ κλεισὰ κλπ. θὰ σὰς σταλοῦν ἐν καιρῷ. Δημ. Ντ. Peabody, mass.—Μόλις λάβαμε τὸ εὐχάριστο ἀγγελμὰ σας· καὶ πάλι χάριν στὸ δικό σας ἀσύγαστο ἐνδιαφέρον ἐπιτυχάνεται ἡ πραγμάτωσις μιᾶς σωστῆς χειρωνακίας. Σὰς γράψουμε ἰδιαιτέρως.

